ELEMENTE DE GEOGRAFIE POLITICĂ

CUPRINS

PREFAȚĂ

Geografia Politică ca ştiinţă modernă a apărut relativ recent, la sfârşitul secolului al XIX-lea într-un context istoric când naţionalismul s-a manifestat ca un curent determinant pentru o mare parte a vieţii politice şi sociale europene. Precursorii geografiei politice au fost reprezentanţii şcolii geografice germane (F. Ratzel), ai şcolii anglo-saxone şi a celei franceze. La noi, astfel de preocupări de geografie politică au fost sporadice, apărând în perioada 1902-1945, fiind apoi interzise în perioada comunistă când studii de acest fel apăreau rar şi la comandă.

Dacă în prima jumătate a sec. al XX-lea, odată cu conturarea primelor idei şi a unei metodologii de analiză specifice geografiei politice, la nivelul geografiei româneşti, înaintaşi ca: Simion Mehedinţi, Ion Conea, Ştefan Manciulea, George Vâlsan etc., au atins în bogata lor activitate de cercetare şi acest domeniu de analiză al geografiei. Posibilitatea edificării depline şi a consolidării acestei ramuri geografice la nivel naţional a fost curmată de instaurarea, după cel de-al doilea război mondial, la conducerea ţării, a unui regim de factură şi orientare comunistă, care pentru aproape o jumătate de secol a eliminat geografia politică din preocupările geografilor români. Această situaţie nu este întâmplătoare şi singulară, ea coroborându-se şi cu intrarea geopoliticii germane în dizgraţia lumii ştiinţifice mondiale pentru o perioadă însemnată de timp, revenind abia după aproape trei decenii, prin orientarea geostrategică.

După anul 1990, la nivelul României, geografia politică a redevenit o ramură a geografiei tinzând a se integra preocupărilor existente pe plan mondial în acest domeniu. În acest context, apare şi lucrarea geografului orădean Alexandru Ilieş, printre puţinele de acest gen de la noi, având o structură aparte, ce-i conferă o notă de originalitate. Ea este rezultatul unei reuşite integrări a unor studii elaborate de diverşi autori, cu preponderenţă francezi, cu observaţiile pertinente ale fenomenului specific geografiei politice actuale. Astăzi,

geografia politică este o știință interdisciplinară abordând probleme de geografie, istorie, sociologie, drept, politică și diplomație. Ambiția sa este mai modestă decât în trecut. Ea nu există pentru a explica expansionismul sau contraexpansionismul, ei revenindu-i rolul de a explica motivațiile, ambițiile și temerile cu care trăiesc protagoniștii scenei politice.

Lucrarea se întinde pe 240 de pagini cuprinse în cinci capitole: Geografie politică, Geopolitică și Geostrategie; Organizarea politică a teritoriului. Geografia statului; Delimitarea spațiului politic. Frontiere și granițe; Probleme de geografia politică a mărilor și oceanelor; Etnii, națiuni și minorități, la care se adaugă o însemnată listă bibliografică.

Meritul autorului este de a prezenta evoluția și dezvoltarea istorică a concepțiilor de geografie politică, menționând că dacă inițial baza unor concepții de geografie politică au fost folosite pentru justificarea politicilor economice și militare ale marilor puteri, astăzi geografia politică și geopolitica rămân instrumente utile pentru înțelegerea raporturilor dintre state.

Este o lucrare modernă, de actualitate și de un interes major, care prezintă realitățile geografiei politice specifice lumii contemporane. Autorul elucidează terminologia specifică folosită de multe ori, în limbaj cotidian, inadecvat cum sunt termeni ca: graniță-frontieră, etnii, națiuni, minorități etnice, minorități politice.

Sub raport științific, dă dovadă de multă rigoare, făcând o analiză pertinentă a problemelor tratate și a bibliografiei consultate.

Materialul grafic și cartografic reprezentat de 70 de figuri originale sau preluate din alte surse, completează problemele abordate în text, iar calitatea și cantitatea informației o impun ca o lucrare de strictă necesitate, care are menirea de a readuce în atenție elementele principale de analiză ale geografiei politice: statul, granițele și frontierele, populația prin prisma etniei, națiunii și a caracteristicii de minoritate.

Salutăm apariția acestei lucrări, ea constituind un ghid de informare și îndrumare a studenților și a celor care vor să se informeze în acest domeniu pretențios și dificil al geografiei politice.

Prof. univ. dr. Gheorghe Măhăra

Capitolul I

GEOGRAFIE POLITICĂ. GEOPOLITICĂ. GEOSTRATEGIE

Interesul pentru problemele politicii şi geografiei s-a transformat puternic, începând cu secolul al XIX-lea, printr-o autonomizare şi recunoaştere a politicii şi geografiei ca ştiinţe. Această tendinţă a devenit o principală caracteristică a puterilor europene occidentale, fiind transpusă în realitate prin crearea primelor catedre universitare de ştiinţe politice şi geografie.

În noul context creat şi pe un fond când naţionalismul se manifesta ca un curent determinant pentru o mare parte a vieţii politice şi sociale, a luat naştere ca ramură a ştiinţei geografice şi geografia politică. Această nouă disciplină şi-a creat un fundament într-un context, în care, preocuparea naţională era principala generatoare de acţiuni, ştiinţele dezvoltându-se pe terenuri marcate de apartenenţa naţională a cercetătorilor. Situaţia creată justifică astfel, într-o mare măsură, faptul că bazele geografiei politice trebuie regăsite şi analizate în principal în Germania, Franţa şi Marea Britanie, trei ţări dominante ale acestei epoci. În timp, în geografia politică au apărut numeroase inflexiuni, determinate de tonalităţile şi apartenenţa cercetătorilor, fapt ce justifică în mare măsură aceste diferenţieri.

Termenul de geografie politică a fost menţionat pentru prima dată în anul 1750 de către geograful francez Jacques Turgot (1727-1781) în lucrarea sa "*Plan d'un ouvrage sur la géographie politique*", fiind o primă încercare de tratare sistematică a legăturilor create între procesele politice şi cele geografice. Însă, fondatoarea acestei discipline este considerată, de cea mai mare parte a cercetătorilor, ca fiind şcoala germană, pentru ca ulterior, geografia politică să se dezvolte puternic, pe parcursul secolului XX, în cadrul şcolilor franceză şi anglo-saxonă.

Pentru a înţelege modul cum această disciplină a fost fundamentată şi mai apoi dimensiunile căpătate la nivel global, se impune o prezentare a izvoarelor geografiei politice din cadrul şcolilor germană, franceză şi anglo-saxonă.

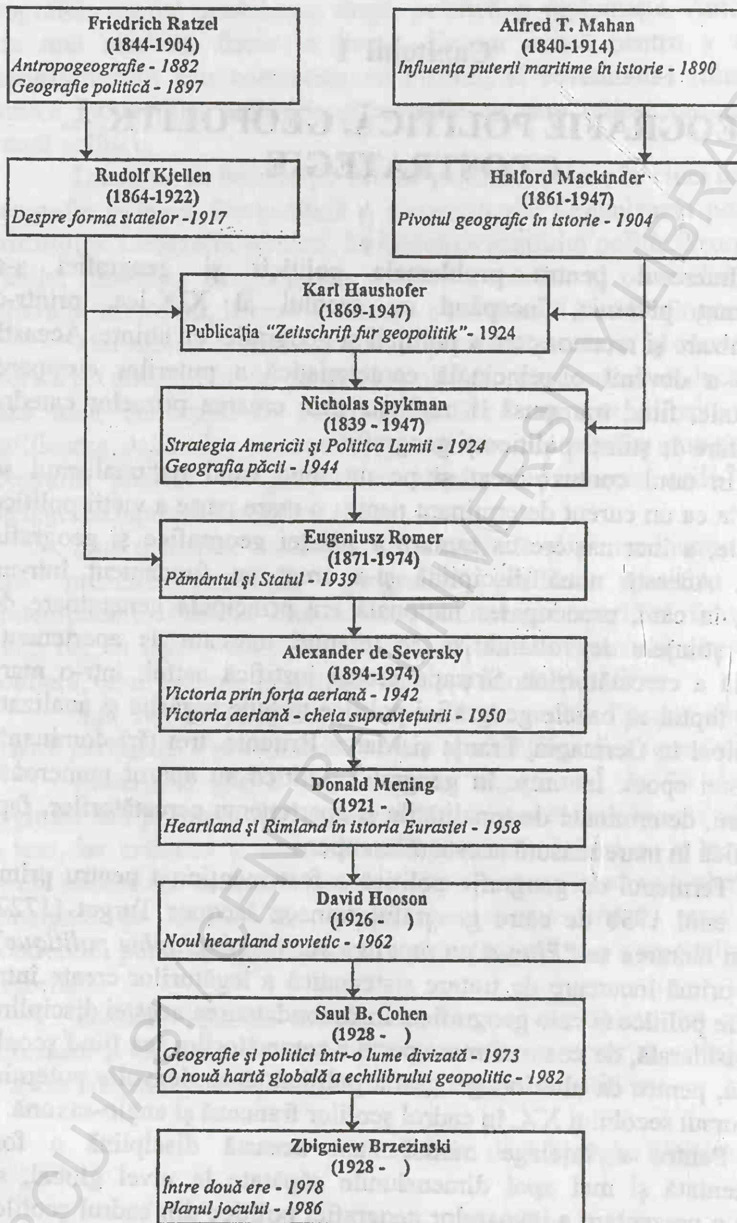

Fig.1. Geografia politică, geopolitica şi geostrategia în viziunea lui M.I. Glassner (sursa: T. Simion, 1998)

În cadrul Geografiei politice au fost identificate două curente: cel al *statului organic*, influenţat de darvinismul social, caracteristic în cea mai mare parte şcolii germane reprezentate de Friedrich Ratzel, Rudolf Kjelen şi Karl Haushofer şi curentul *geostrategiei*, impus cu precădere în sec XX şi bazat pe faptele geografice şi politice ce trebuie urmate, având ca promotori pe Alfred T. Mahan, Halford J. Mackinder, Nicholas Spykman, Alexander de Seversky, Saul B. Cohen, aparţinători şcolii anglo-saxone (fig.1).

Tabelul 1.

Delimitările dintre geografie, geopolitică şi geostrategie în viziunea lui Christian Daudel (sursa: T. Simion, 1998, p.22)

Disciplina	Paradigma iniţială	Logica intelectuală	Problematica funcţională	Finalităţile
Geografie	Localizări şi diferenţieri spaţiale	Cultură şi literatură	Interferenţă oameni/teritoriu	Conservarea şi amenajarea teritoriului
Geopolitică	Sistemul. Sistemele socio-politice	Diplomatică, juridică şi socio-economică	Teoria acţiunii politice şi relaţiile între actori	Situaţia pe eşicherul mondial
Geostrategie	Conflictele	Manevrele de forţă	Planificarea acţiunii strategice	Securitate şi apărare
Geosofia	Protecţia spaţială a gândirii şi acţiunii	Filosofică	Forumul de teorii şi teze	Ştiinţa de a gândi spaţiul
Geopraxis	Discriminarea obiectelor şi a teritoriilor	Dialectica teoriei şi a practicii	Dispunerile spaţiale reciproce şi previziunile	Haosul şi echilibrul sistemelor dispuse în spaţiu
Geoştiinţa	Universalitatea conştiinţei spaţiale	Ştiinţifică	Laboratorul interdisciplinar	Cunoaşterea geospaţială: instrumente de cercetare, de reprezentare şi de explicare

1. GEOGRAFIA POLITICĂ ŞI GEOPOLITICA ÎN ŞCOALA GERMANĂ

Şcoala geografică germană este considerată fondatoarea geografiei politice, opinie determinată de importanţa lucrărilor în domeniu ale lui F. Ratzel, R. Kjellen[1] şi K.Haushofer.

1.1. Friedrich Ratzel, fondatorul geografiei politice

F. Ratzel s-a remarcat pe tărâmul ştiinţei geografice prin importanţa pe care a acordat-o raporturilor existente între om şi mediu. Născut la 30 august 1844, Ratzel studiază în perioada studenţiei la Politehnica din Karlsruhe (1866) discipline ca geologia, paleontologia, zoologia şi anatomia comparată, pentru ca în 1868 să-şi susţină doctoratul la Heidelberg. După această formare, strict ştiinţifică, a călătorit o vreme în sudul Franţei, Italia, Marea Britanie şi America de Nord, pentru ca la întoarcere, în 1869, să înceapă o însemnată carieră ştiinţifică.

Până la Ratzel, geografia avea un caracter constatativ şi descriptivist al suprafeţei Terrei. Formaţia sa de naturalist, l-a făcut să ia în serios problema darviniană, dând o nouă orientare geografiei, aceea de a descifra şi explica influenţele pe care mediul le exercită asupra populaţiei umane.

Gândirea lui Ratzel s-a făurit într-un context intelectual marcat de mişcările naţionaliste europene, el însuşi devenind membru al acestui curent politic prin aderarea la Liga pangermană a lui Karl Peters în 1890 (*Alldeutcherverbrand*). Astfel, Ratzel s-a angajat în confruntările contemporane epocii sale cu privire la situaţia şi viitorul Germaniei. În scrierile sale, el susţine expansiunea teritorială a Germaniei în Europa şi totodată la nivel planetar, recomandând ca Germania să fie simultan o putere continentală şi maritimă.

Ideile lui Ratzel au exercitat o influenţă puternică asupra opiniei publice germane şi de peste hotare. Campania sa coincidea cu producerea de modificări radicale în ceea ce priveşte atitudinea Germaniei faţă de posesiunile coloniale.

Două lucrări majore cuprind esenţialul gândirii lui Ratzel: "*Anthropogeographia*", ediţia I apărută la Stuttgart, lucrare ce explică

---

[1] Deşi de naţionalitate suedez, era un germanofil convins, format fiind sub orientarea şcolii germane, pentru ca mai apoi, să fie principalul continuator al ideilor lui Ratzel.

evoluţia populaţiei Terrei şi "*Politische Geographie*", consacrată studiului statului.

"Geografia politică", considerabilă prin amploarea sa (cca 800 de pagini în ediţia originală), este considerată opera sa ştiinţifică. În acest context, Simion Mehedinţi menţiona: "*Lucrarea aceasta a fost menită să răstoarne şi să transforme o întreagă rubrică a literaturii geografice. Până la Ratzel, sub numele de geografie politică se înţelegea o înşirare de suprafeţe ale statelor şi provinciilor, de graniţe, populaţii, împărţiri administrative, forme de guvern...şi alte amănunte fără spirit geografic.... Ratzel îşi dă seama că o astfel de moştenire penibilă nu mai poate fi suferită mai departe. Geografia politică are să se ocupe, zicea el, de stat. Iar statul nu e o ficţiune cartografică, ci o realitate biologică şi el. E o parte din suprafaţa pământului şi o parte din omenire, diferenţiată în anumite împrejurări naturale ce trebuie studiate. Statul ca şi orice organism, se naşte, creşte, decade şi piere în legătură cu anumite împrejurări fizice: rasă, forme plastice ale scoarţei, clima etc. Prin urmare, în spaţiu - între ecuator şi poli, iar în timp - evolutiv de la statul umilit, compus abia din câteva sate, şi până la statele mondiale, cum e cel englezesc, cel rusesc etc, omul de ştiinţă trebuie să urmărească toate formele acestea sociale, cu gândul de a le reduce la categorii geografice*".

Ratzel şi-a scris opera sub impulsul unei contaminări ştiinţifice, societatea fiind analizată prin intermediul unor viziuni biologizante, utilizând noţiuni ca: evoluţie, selecţie naturală, supravieţuirea celor mai capabili. Interpretarea biologizantă se menţine în opera sa apărută în 1897, ideea de bază în construcţia ei teoretică fiind asemănarea dintre state şi organisme, statul fiind subordonat "*aceloraşi influenţe ca tot ceea ce vieţuieşte*". Recunoaşterea limitelor analogiilor sale de natură biologică sunt recunoscute de acesta, el afirmând că statul este un organism imperfect şi se bucură de o independenţă care nu este accesibilă plantelor şi animalelor. El susţine că, pe măsură ce are loc dezvoltarea tehnologică şi socială, statul politic se îndepărtează de fundamentul său organic.

Analiza morfologică a statului, a dinamicii şi a potenţialităţii sale, a fost realizată de Ratzel prin două concepte de bază: ***spaţiul*** (*der Raum*) şi ***poziţia*** (*die Lage*), la care se adaugă şi ***limitele***. El subliniază că această idee a poziţiei unui stat indică că orice societate politică trebuie considerată în raport cu vecinii ei şi, ca atare, nu poate fi analizată izolat. Noţiunea de poziţie, care conţine o dimensiune

materială măsurabilă (a fi central sau periferic) şi o noţiune politică (jucător cu o putere centrală sau marginală), este considerată ca un concept explicativ principal. De aici rezultă extensiunea sau spaţiul, cunoscut odată ca o suprafaţă măsurabilă, precum şi ca un ansamblu subtil de relaţii invizibile făurite prin traversarea teritoriului. În privinţa limitelor, ele sunt constituite din frontiere şi graniţe, fiind considerate organele periferice ale statului, între care se încadrează delimitarea concretă şi legală a acestuia. Astfel, el distinge *graniţe naturale* şi *graniţe politice*, precum *graniţe corecte şi incorecte* (I. Bădescu şi D. Dungaciu, 1995).

Aceştia sunt vectorii transformării statului, care se manifestă prin expansiunea acestuia, prin stabilirea noilor frontiere înglobate într-un teritoriu mai larg sau mai redus prin restrângerea lor. Poziţia, teritoriul şi frontierele sunt trei elemente geografice componente ale statului, din a căror combinare variabilă rezultă stabilirea puterii acestuia. Fiecare din aceste elemente este totodată purtătorul unei dimensiuni materiale concrete şi a unei dimensiuni imateriale care rezultă prin reprezentările culturale şi structurile economice, politice şi sociale.

O componentă de bază a geografiei politice ratzeliene este marcată de "*legile de expansiune a statelor*", el formulând în acest sens şapte legi:

1. -întinderea statelor sporeşte odată cu progresul culturii acestora;

2. -creşterea spaţială a statelor este însoţeşte alte manifestări ale dezvoltării lor, cum sunt: ideologia, producţia, activitatea comercială, puterea eforturilor de prozelitism;

3. -statele se extind prin asimilarea sau absorbirea unităţilor politice cu o importanţă mai redusă;

4. -frontiera este un organ situat la periferia statului şi prin amplasarea sa materializează creşterea, forţa şi schimbările teritoriale ale statului;

5. -extensiunea spaţială a statului se realizează prin absorţia regiunilor importante pentru proiectele sale - litoral maritim, bazine fluviale, teritoriile cele mai bogate;

6. -primul impuls pentru extinderea teritoriului este dat din afară, de prezenţa unei civilizaţii inferioare;

7. -tendinţa generală de asimilare sau absorţie a naţiunilor mai slabe se autoîntreţine prin înglobarea de noi teritorii.

Considerând spaţiul ca o forţă politică în sine, care decide soarta statelor, Ratzel afirma că: "*este în natura statelor să se dezvolte în întrecere cu statele vecine, trofeele fiind deseori părţi din teritoriul acestora*" explicând: "*Un popor creşte prin aceea că-şi măreşte numărul, o ţară prin aceea că-şi măreşte teritoriul. Întrucât unui popor în creştere îi trebuie un teritoriu nou, el creşte peste marginile ţării. Mai întâi, el valorifică în interior pentru sine şi pentru stat, pământul care încă n-a fost ocupat: aceasta este colonizarea internă. Dacă nici aceasta nu mai ajunge, atunci poporul năvăleşte în afară şi apar toate acele forme ale creşterii spaţiale... care duc în cele din urmă, în mod necesar, la dobândirea de noi teritorii: aceasta este colonizarea externă. Invazia militară, cucerirea, este adeseori legată de această colonizare*". Exceptând viziunile sale biologizante despre stat, opera lui Ratzel determină o incitare deschisă la agresiune contra altor state, idei preluate în perioada regimului hitlerist de o parte din discipolii săi ca Moeller van den Bruck[2] (1876-1925) şi Friedrich Naumann (1860-1919).

Sub aspect ştiinţific, ideea lui Ratzel constă în faptul că un stat de dimensiuni mari "radiază" şi că puterea nu este confirmată de realitate în toate cazurile. Astfel, unele dimensiuni ale realităţii geografice, care ar trebui la prima vedere să determine o anumită situaţie pentru un stat sau o populaţie, nu duc la consecinţele aşteptate[3].

1.2. Rudolf Kjellen (1864-1922) - întemeietorul geopoliticii

Termenul de geopolitică a fost pronunţat pentru prima dată de suedezul R. Kjellen, profesor de drept la Universitatea Uppsala din Suedia, fiind tipărit pentru prima dată în anul 1900, în lucrarea *"Inledoring till Sveriges geografi" (Introducere în geografia Suediei)*.

---

[2] Partizan al pangermanismului, aprecia că Germania în calitatea sa de stat tânăr are rolul de a organiza Europa Centrală prin federealizarea ţărilor din această zonă, misiune istorică a poporului german ce s-ar finaliza prin crearea unei confederaţii de state în jurul Germaniei şi Austriei: urmată de anexarea Poloniei, împingerea ruşilor spre est şi instalarea coloniştilor germani pe malurile occidentale ale Mării Negre.

[3] *Dacă masa geografică ar trebui să facă legea în istorie, atunci ţări ca şi China şi India, care deţin întinderi teritoriale şi populaţii excesiv de mari, ar fi trebuit să fi fost de la început puteri politice mondiale. Cu toate acestea, Anglia a dominat India, iar China a fost mult timp într-o situaţie politică mondială nefavorabilă. Ceea ce a făcut ca India să fi supusă în trecut de Anglia, iar Japonia şi ulterior China să devină în secolul nostru mari puteri, nu a fost teritoriul imens sau numărul mare de populaţie, ci evoluţia raporturilor economice, poziţia şi relaţiile cu alte state (S. Tămaş, 1995).*

După cum afirma autorul, acest cuvânt avea aceeaşi semnificaţie ca şi "*politische geographie*" la Ratzel, fiind publicat pentru prima dată în literatura germană în anul 1903 în "*Geographiche Zeitschrift*" printr-o recenzie făcută de Robert Sieger autorului cărţii şi care a respins ferm noua denumire.

Deşi de origine suedez, R. Kjellen şi-a închinat munca intereselor germane, fiind un continuator al muncii lui F. Ratzel. Adept al curentului organic, el relua în analiza sa statul ca organism viu, însă a insistat asupra structurii ideologice a populaţiilor, fapt pentru care este şi inclus între fondatorii geografiei politice şi geopoliticii şcolii germane.

Astfel, actul de naştere al geopoliticii este marcat de condiţiile social-politice şi economice caracteristice începutului de secol XX, care au contribuit decisiv la formularea ideii potrivit căreia este dificil să înţelegi anumite teorii şi concepţii dacă nu stabileşti legături între conţinutul lor, pe de o parte şi istoria politică a regiunii sau a ţării respective, structura geografică a acestora şi poziţia socială a celor care au formulat teoriile şi concepţiile respective, pe de altă parte (V. Cucu, 1994).

Primul război mondial a însemnat şi afirmarea noului termen, în 1916, sinonim geografiei politice, când Kjellen tipăreşte "*Probleme ştiinţifice ale războiului mondial*", în care primul capitol se intitulează "*Probleme geopolitice*", considerat un capitol al ştiinţei politice care studiază aşezarea, forma şi teritoriul statului. În această lucrare el susţine Germania, demonstrând că aceasta a fost defavorizată în partajul spaţiului planetar, în beneficiul Marii Britanii şi Franţei.

Continuator al curentului organicist, Kjellen în lucrarea "*Der Staat als Lebensform*" concepea statul ca pe o formă de viaţă, în timp ce politica nu era altceva, la el, decât ştiinţa care studia această formă de viaţă - ştiinţa statului sau că geopolitica este capitolul de introducere geografică la studiul statului ca formă de viaţă. Astfel, el concepe geopolitica ca ştiinţa statului ca organism geografic, în aşa fel ca el să se traducă prin spaţiu.

Orice fenomen care se petrece pe suprafaţa pământului are şi un aspect pur geografic - acela al localizării, pe care o redă reprezentările cartografice. Statul, în cazul acesta, are un aspect larg şi eminamente geografic. În aceste condiţii, nici politica lui Kjellen nu poate să facă abstracţie de capitolul de geografie absolut necesar. Deoarece substanţa geopoliticii vine în atât de întinsă atingere cu cea a geografiei politice,

dator este autorul politic să țină seama și să folosească munca geografilor ca pe o muncă premergătoare în gândirea și creația geopolitică (*Grundriss zu einem System der Politik*, Leipzig, 1920, p.40).

R.Kjellen considera că geopolitica trebuie să se consacre analizei naturii statului, deoarece geografia politică observă de o manieră mai generală comunitățile umane. În realitate dezvoltă o analiză a statului care în general se fondează pe trei ipoteze principale:

-statele sunt organisme autonome în societate;

-statele se sprijină pe forță;

-obiectivul principal al politicii nu este țara, doar organizațiile sale politice, din care forma cea mai reușită este imperiul.

El considera statul ca un organism compus din cinci părți care trebuie studiate în parte (citat după V.Bodocan, 1997) și care sunt:

1.-*Kratopolitica* - analizează statul ca formă de guvernământ (structura guvernului) cu subdiviziunile:

-nomopolitica - forma de guvernământ;

-praxiopolitica - administrația statului;

-arheopolitica - autoritatea statului

2.-*Demopolitica* - statul ca neam - structura populației, conștientizarea identității naționale, psihologia etnică;

3.-*Sociopolitica* - statul ca societate - structura și viața socială;

4.-*Ecopolitica* - statul ca gospodărie - structura economică, relațiile economice externe;

5.-*Geopolitica* - statul ca teritoriu, care se împarte în:

-topopolitica - studiază așezarea statului;

-morfopolitica - studiază forma, granițele și rețeaua de circulație;

-fiziopolitica - preocupată de fizionomia teritoriului, bogățiile subsolului și poziția matematică.

În 1920, în "*Bazele unui sistem politic*", R.Kjellen considera geopolitica drept una dintre părțile componente ale științei politice. În opinia sa, geopolitica este disciplina care analizează statul ca teritoriu, deci sub aspect geografic. În această accepțiune fiecare mare putere trebuie concepută ca o unitate politică constituită din: *țară, neam și gospodăria țării.*

1.3. Karl Haushofer şi geopolitica germană

Adept al curentului organicist, generalul german Karl Haushofer descoperă pentru prima dată termenul de geopolitică în timpul primei conflagraţii mondiale, din lucrarea lui Rudolf Kjellen, fiind captivat de analiza făcută de autor poporului german. În perioada 1908-1910 este prezent la Tokio ca ataşat militar din partea Germaniei, profitând astfel de o iniţiere directă în geopolitica militară şi în diplomaţie. Întors din Japonia, profund impresionat de ceea ce a văzut, a scris cartea "*Contribuţii la geopolitica Extremului Orient*" (1920), despre "*sfera de co-prosperitate asiatică*" sub dominaţia Japoniei.

Înainte de război şi-a luat doctoratul în geografie pentru a deveni mai târziu profesor de geopolitică la Universitatea din München. Profund marcat de faptul că Germania a pierdut războiul, precum şi de deciziile tratatului de la Versailles, K. Haushofer a preluat moştenirea lui R.Kjellen în privinţa geopoliticii şi, printr-o serie de schimbări, aceasta a primit o nouă dimensiune. Datorită lui K. Haushofer şi grupului său de adepţi, geopolitica a devenit în 1919 disciplină de studiu în învăţământul superior german, pentru ca în 1924 să se extindă în tot învăţământul din această ţară ca disciplină de studiu obligatorie. În cadrul acesteia s-au abordat trei grupe de probleme: *spaţiul vital* (concept preluat de la F. Ratzel), *frontiere* şi *geopolitică oceanică* şi *continentală*.

Aportul lui K.Haushofer la dezvoltarea geopoliticii este azi controversat. Situaţia se datorează în mare parte apropierii lui de cercurile de putere naţional-socialiste, fiind un bun amic cu Rudolf Hess, consilier de la *Volkstumpolitik*, punându-şi munca sa în serviciul, dacă nu a naţional-socialiştilor, cu siguranţă în sprijinul unui stat german dirijat de aceştia. Dacă este dificil de a dimensiona implicarea lui ca actor de prim plan în acest curent, se poate menţiona cu siguranţă că el nu s-a opus niciodată politicii Germaniei de după 1933 (R. Kleinschmager, 1993). Însă considerăm că pentru a putea omite o părere cu privire la aportul lui Haushofer şi a discipolilor săi la dezvoltarea geopoliticii, se impune o analiză atentă a numeroaselor sale lucrări şi opiniei exprimate în această direcţie.

Un rol important l-a jucat însă K.Haushofer în crearea la Berlin, după modelul britanic şi francez, a Şcolii Superioare de Politică, cu o catedră condusă de Adolf Grabowski şi preluată mai târziu de fiul lui Haushofer. Din punct de vedere al publicaţiilor, se remarcă revista "*Zeitschrift fur Geopolitik*", fondată de K. Haushofer împreună cu Erich

Obst, Otto Maull şi Herman Lautensach. Modernă prin concepţia sa, publicaţia se adresa unui vast public, tratând multiple aspecte ale vieţii politice şi economice, cu accent pe problemele internaţionale. Din cuprinsul său amintim strategiile moderne în privinţa utilizării armatei şi propaganda de la radio şi chiar televiziune (din 1938), îndepărtând curentele de gândire reacţionară sau tradiţionaliste. În general, lucrările publicate erau orientate spre apărarea intereselor germane, cu subiecte ce abordau dezavantajarea Germaniei în urma tratatului de la Versailles, apărarea germanităţii (*Deutschtum*) sau imperativ spaţiul vital (*Lebensraum)*.

Pentru a înţelege atmosfera politică a epocii şi entuziasmul geopoliticienilor germani, deosebit de expresive sunt cuvintele lui R.Henning: "*Geopolitica vrea să furnizeze material acțiunii politice, ea dorind să fie un ghid pentru viața practică. Ea permite să se treacă de la cunoaştere la putere. Ea vrea să fie conştiinţa geografică a statului*".

Întreaga viaţă, Haushofer şi-a dedicat-o pentru dezvoltarea ideilor politice. Pentru a ne forma o idee despre modul cum el concepea analiza geopolitică, redăm în continuare programul său, redactat sintetic, împreună cu Erich Obst, Otto Maull şi Herman Lautensach (S. Tămaş, 1995, p. 46-47):

-geopolitica este învăţătura despre rolul determinant al pământului în desfăşurarea evenimentelor politice;

-ea se întemeiază pe baza largă a geografiei, în special a geografiei politice;

-particularităţile spaţiilor terestre studiate de geografie, indică cadrul geopolitic în care trebuie să se desfăşoare toate evenimentele politice cu rezultate durabile;

-pornind de la această constatare, geopolitica îşi propune să furnizeze argumente pentru acţiuni politice şi să fie călăuză în viaţa politică;

-ea devine astfel o învăţătură eficientă în stare să conducă politica practicată până la punctul necesar de pe un teren solid;

-geopolitica vrea să devină şi trebuie să devină conştiinţa geografică a statului.

De remarcat este prudenţa lui K. Haushofer în ceea ce priveşte definirea geopoliticii: într-o cuvântare la radio în 1931 el a calificat geopolitica ca fiind mai degrabă "*un material de construcţie*", decât o ştiinţă. În opinia sa, geopolitica utilizează combinaţii de cunoştinţe geografice, istoria civilizaţiei, ştiinţe politice, demografie, economie,

sociologie. Mai târziu în "*Zeitschrift für Geopolitik*" (5/1936) scria că "*geopolitica nu este o ştiinţă ca atare, ci o metodă de cercetare, o cale spre cunoaştere...*". Într-o altă afirmaţie sublinia că "*geopolitica este un instrument de măsurare şi înregistrare a repartiţiei puterii în spaţiu, permiţând sesizarea forţelor ce transformă lumea*".

Sub aspectul contribuţiei ştiinţifice propriu-zise, este dificil a estima dacă lucrările lui reprezintă o cenzură epistemologică (R.Kleinschmager,1993). El a preluat ca element de bază din concepţia lui Ratzel viziunea dinamică despre stat ca organism viu, cu fazele sale variabile de existenţă - naştere, maturitate, declin - determinate de variaţiile frontierelor şi graniţelor. De asemenea, a preluat conceptul de spaţiu vital pentru a justifica creşterea naturală a Germaniei în defavoarea vecinilor săi, Polonia şi Cehoslovacia.

Opozanţii ideilor promovate de şcoala lui K. Haushofer s-au împotrivit încercărilor geopoliticii germane de a pretinde că realizează o cunoaştere ştiinţifică a realităţilor politice. În acest sens, francezul Albert Demangeon în "*Annales de Geographie*" (1933) scrie: "*geopolitica germană renunţă la spiritul său ştiinţific şi se plasează în avangarda propagandei naţionaliste germane. Ea nu este altceva decât o întreprindere de educaţie care pregăteşte populaţia germană să dea asaltul ordinii europene. Ea este un instrument de război...*". Poziţii critice, îndeosebi în perioada celui de al III-lea Reich, au formulat şi oameni de ştiinţă români ca Ion Conea, A. Golopenţia etc.

Dintre concepţiile sale geopolitice şi care se aseamănă în mare măsură cu împărţirea sferelor de influenţă de pe glob din zilele noastre, amintim un model elaborat de Haushofer, cu trei pan-regiuni, ce constituie imense regiuni funcţionale, fiecare cu propriile resurse şi zone arctice, temperate şi tropicale. Fiecare regiune avea o zonă centrală conducătoare şi o zonă periferică de unde se putea aproviziona cu resurse. Liderii celor trei regiuni erau SUA - control asupra Americii Latine; Germania - control asupra Europei, Africii şi Indiei şi Japonia a cărei dominare s-ar extinde asupra Asiei de Sud-Est (Bodocan V, 1997, p.48-49) (fig.2).

Geopolitica lui K.Haushofer a încercat fondarea cu instrumente conceptuale dinamice, din care cel de spaţiu vital este cel mai evident, condiţiile concrete ale expansionismului german. În numele unei anumite eficacităţi a demersului ştiinţific, el determină glisarea analizei de la un nivel explicativ la unul normativ, rezultatul fiind producerea de norme eficace pentru a acompania dezvoltarea statului german în acest

moment. Astfel, geopolitica promovată de Haushofer este considerată un avatar al unor concepții utilitariste, punând permanent problema raportului științei cu obiectul său și a raportului geografiei politice sau geopoliticii cu ideologia politică.

Fig.2. Pan-regiunile în concepția lui K. Haushofer și a geopoliticii germane.

Apropierea geopoliticii promovate de școala germană de naționalism-socialism și aparatul său de stat explică în mare măsură cvasidispariția termenului de pe scena geografică a celui de al doilea război mondial și până la începutul anilor '80. Reintroducerea termenului s-a făcut progresiv, acesta fiind prezent în analiza geografică și politică din alte țări decât Germania.

2. GEOGRAFIA POLITICĂ, GEOPOLITICA ȘI GEOSTRATEGIA ÎN ȘCOALA ANGLO-SAXONĂ

Spre deosebire de școala de geografie politică germană axată în mare parte pe teoretizări, fondatorii școlii anglo-saxone s-au bazat în analizele lor pe o raportare concretă la istorie, cu un caracter pragmatic, accentuând problemele militare strategice și tactice. Domeniul teoriei, al ideilor generale, ocupa un rol secundar în raport cu răspunsurile practice date unor probleme de ordin politic. De asemenea, la fel cum F. Ratzel este considerat fondatorul geografiei politice din prima

jumătate a secolului nostru în țările germanice, la fel pentru şcoala anglo-saxonă contribuțiile şi lucrările lui Halford J. Mackinder sunt considerate de referință majoră. Astfel, putem menționa că dacă discipolii lui F. Ratzel au preluat şi continuat teoria statului organic, caracterul pragmatic al englezilor şi americanilor reflectă în primul rând orientarea acestora spre curentul geostrategiei.

Condițiile fizico-geografice au influențat în mare măsură gândirea întemeietorilor geografiei politice. Ca o particularitate în acest sens, demnă de luat în seamă în comparația dintre Germania şi Marea Britanie, aceasta din urmă apare ca o țară a cărei frontiere nu pun probleme datorită caracterului insular, la care se adaugă o identitate consolidată prin succesul său pe scena politică mondială: naționalismul englez, galez şi scoțian este acoperit în acest context printr-un naționalism comun britanic, care se întinde şi peste posesiunile exterioare.

Dintre cei mai de seamă promotori ai geografiei politice şi în special ai geostrategiei, amintim pe: Halford J. Mackinder, Alfred Thayer Mahan, Nicolas Spykman, Isaiah Bowman, Alexander de Seversky, Samuel B. Cohen, P.Taylor etc.

2.1. Alfred Thayer Mahan şi puterea maritimă

Problema de strategie maritimă a fost unul dintre punctele forte de analiză a specialiştilor englezi şi americani. Absolvent al Şcolii Navale din Annapolis, Alfred Thayer Mahan (1840-1914) a participat la războiul de secesiune, devenind amiral în flota americană în perioada în care SUA a început campania de anexare a insulelor Hawaii (1897), a Cubei şi a Filipinelor. Cariera sa a continuat la Colegiul Național de Război (Naval War College) creat la Newport (Rhode Island), unde a predat filosofia istoriei navale. Prin aprofundarea acestei discipline el realizează o bună documentare în acest sens, având ca rezultat apariția unor lucrări asupra istoriei luptelor pentru supremația mărilor dintre Olanda, Franța şi Marea Britanie şi cu privire la succesele acestora. Astfel, el este primul care evidențiază importanța puterii maritime în lucrările: "*The influence of Sea Power upon History (1660-1789)* (*"Influența puterii navale asupra istoriei*") apărută în 1890 şi "*Influența puterii navale asupra Revoluției şi Imperiului francez*" (1793-1812) apărută în 1892, care au atras atenția lui K.Haushofer şi care le-a comentat în raport cu interesele Germaniei.

În lucrarea "*The Interest of America in Sea Power*" (1897), el

consideră drept criteriu al ierarhizării puterilor gradul în care acestea stăpânesc mările. Om cu o puternică influenţă asupra preşedintelui T. Roosvelt, el a contribuit la elaborarea unei strategii maritime americane, căutând să aducă argumente şi să definească condiţiile favorabile pentru accesul puterii maritime americane la stăpânirea mării. El consideră că deţinerea bazei Guantanamo din Cuba şi transformarea Caraibelor într-o mediterană americană sunt esenţiale pentru protecţia SUA, precum importante în acest context sunt şi insulele Hawaii.

În definirea unei geopolitici marine el a adăugat noţiunea de *poziţie strategică*, estimând că valoarea strategică a unui loc puternic ţine de trei condiţii: *situaţia geografică* care face ca în raport cu liniile strategice acesta să fie greu de ocupat; *forţa sa militară*, în acelaşi timp ofensivă şi defensivă, face ca un loc bine plasat şi cu însemnate resurse să aibă o mică valoare strategică din cauza slăbiciunii sale militare; *plasarea resurselor şi ţările învecinate*, care permit supravieţuirea materială într-un loc puternic. Pentru Mahan, Gibraltarul era un bun exemplu de loc forte, admirabil plasat, unde atacul şi apărarea sunt facile, dar unde absenţa resurselor pentru o perioadă mai lungă de timp creează probleme Marii Britanii în instalarea puterii sale în Marea Mediterană.

În lucrarea "*The influence of Sea Power upon History (1660-1789)*" A.T.Mahan identifică şase elemente fundamentale care afectează puterea maritimă a unui stat (citat după V. Bodocan, 1998):

-poziţia geografică; ieşirea la mare; zone litorale expuse; baze navale strategice în alte mări şi oceane; controlul asupra unor rute comerciale importante;

-natura coastelor: prezenţa unor regiuni de coastă cu estuare naturale favorabile construirii de porturi pentru dezvoltarea comerţului, industriei navale şi marinei militare; prezenţa râurilor navigabile interne pentru comerţ interior sau ca şi cale de penetrare a inamicilor;

-extinderea teritoriului: lungimea ţărmurilor; uşurinţa cu care o coastă poate fi apărată;

-numărul populaţiei: o populaţiei numeroasă poate construi şi menţine o marină comercială şi militară puternică;

-caracterul naţional: aptitudinea pentru comerţ, deoarece "*puterea maritimă se bazează pe un comerţ extins şi paşnic*";

-caracterul guvernului: felul în care guvernul valorifică

condiţiile oferite de mediu şi caracteristicile populaţiei pentru a promova puterea maritimă.

Având în vedere perspectivele unui declin inevitabil al Angliei şi creşterea pretenţiilor de hegemonie din partea Japoniei şi Germaniei, A.T.Mahan considera că obligaţia SUA era de a domina oceanele. Proiectele lui Mahan s-au bucurat de o largă susţinere, suprapunându-se cu preocupările geopolitice predominante în acea vreme în lumea anglo-saxonă. SUA şi Marea Britanie priveau cu îngrijorare spre spaţiul euroasiatic unde se profila o posibilă alianţă între Germania, Rusia şi Japonia. În vederea contracarării unei astfel de alianţe, SUA a conceput un plan de răspuns la acea ameninţare sub denumirea de "*politica Anaconda*", care se referă la încercuirea masei continentale eurasiatice în scopul limitării expansiunii în afara acestui areal continental a Rusiei, Germaniei şi Japoniei. Această problematică a revenit de actualitate după al doilea război mondial, când puterile occidentale au aplicat o strategie de "îngrădire" prin alianţe militare şi economice (NATO, CENTO, SEATO, ASEAN) a expansiunii puterii sovietice.

În domeniul geostrategiei A. T. Mahan degajă în istorie o lecţie clară: atunci când o ţară are şansa, ca prin poziţia sa de putere, să scape de o hărţuire continuă din partea vecinilor continentali, ea poate clădi o poziţie mult mai dominantă prin stăpânirea mărilor, cu condiţia ca să nu comită eroarea de a alege opţiunea cea mai rea în materie de construcţie navală. Munca lui Mahan are un evident suport geopolitic, rămânând fundamental axată pe puterea maritimă.

2.2. Halford J. Mackinder şi teoria "heartlandului"

H. Mackinder prin activitatea sa este considerat o personalitate de bază în rândul fondatorilor anglo-saxoni ai geopoliticii. În 1887, el devine primul geograf într-o universitate britanică şi fondează Oxford School of Geography, finanţată până în anul 1924 de Royal Geographical Society. A fost profesor de geografie la Oxford University înainte de a dirija London School of Economics, din 1903 până în 1908. Din 1919 el este comisar britanic în Rusia meridională. Un rol cheie l-a avut şi în introducerea geografiei moderne în sistemul educativ britanic.

Principalele sale lucrări de geografie şi geopolitică au fost regrupate şi republicate în 1962 sub titlul "*Democratic Ideals and Reality*" (Idealurile democratice şi realitatea). Recunoaşterea celebrităţii lui a venit dintr-un text publicat în 1904 în *Geographical Journal* şi intitulat "*The Geographical Pivot of History*" (Pivotul geografic al

istoriei). El a reluat acest articol pentru a-l reactualiza, în cursul celui de-al doilea război mondial, în 1942.

H. Mackinder analiza, la 14 ani după A.T.Mahan, factorii geografici ai puterii şi admite, ca şi predecesorul său, că este sigur că supremaţia Marii Britanii s-a realizat datorită politicii de dominare a mărilor şi oceanelor de către aceasta. Însă, datorită condiţiilor noi de transport terestru, el consideră că acestea au dat puterilor continentale un avantaj pe care niciodată nu l-au posedat. O ţară care domină mările, are libertatea de a face posibilă intervenţia sa unde doreşte, însă cu o anumită măsură, deoarece, cel care manevrează liniile interioare de acum şi graţie căilor ferate are avantajul rapidităţii.

Reflexia sa se prezintă ca o analiză a articulaţiilor geografice ale puterii la scară planetară în jurul unei presupuse existenţe a două spaţii majore (fig.3, 4):

-un "*World Island*"*(Insula mondială)* care cuprinde continentul eurasiatic şi Africa, fiind plasată în prezentarea cartografică occidentală în partea centrală a planisferei.

-un "*ocean mondial*" *(World Ocean)* care acoperă în esenţă spaţiile maritime şi continentale, în zona marginală a unei reprezentări central-europene a lumii după proiecţia Mercator, America fiind plasată în marginea acestei figuri a planetei.

În centrul insulei mondiale el demarchează un spaţiu pivot, numit "*Heartland*" cuprins în prima sa versiune între Siberia şi Volga (fig.3). El considera că ţările care controlează aria pivot a insulei mondiale pot aspira la supremaţie mondială. În lucrarea sa din 1919 el vorbeşte de heratland în loc de pivot (fig.4) şi rezumă reflexia sa printr-o formulă celebră:

"Cine comandă Europa de Est comandă heartland-ul,
Cine comandă hertlandu-l comandă insula mondială, iar
Cine comandă insula mondială, comandă lumea".

Acest punct central de putere continentală este înconjurat de un "*inel marginal crescent*" (*creştere interioară sau marginală*" cuprinzând Europa Occidentală, Orientul Mijlociu şi Apropiat şi Asia Musonică (fig.4). Aceste teritorii la rândul lor sunt încadrate de două sisteme insulare, la vest insulele britanice şi la est arhipelagul japonez, care sunt elemente avansate spre Heartland, urmate de un alt "*inel insular crescent*" (creştere insulară sau exterioară) care ocupă restul planetei. Acest decupaj al lumii se opune divizării tradiţionale a globului în cinci oceane şi cinci continente şi propune o viziune

dinamică în organizarea geografică a planetei, în care se înscrie istoria omenirii. Acesta este fructul variaţilor în raportul de forţe între heartland şi teritoriul de creştere exterior. Heartland-ul a cunoscut o glisare din inima teritoriului eurasiatic spre litorale, ce a permis lui Haushofer a estima că heartland-ul este reprezentat prin Germania, sau altor teoreticieni adepţi ai fascismului italian că el corespunde Mediteranei.

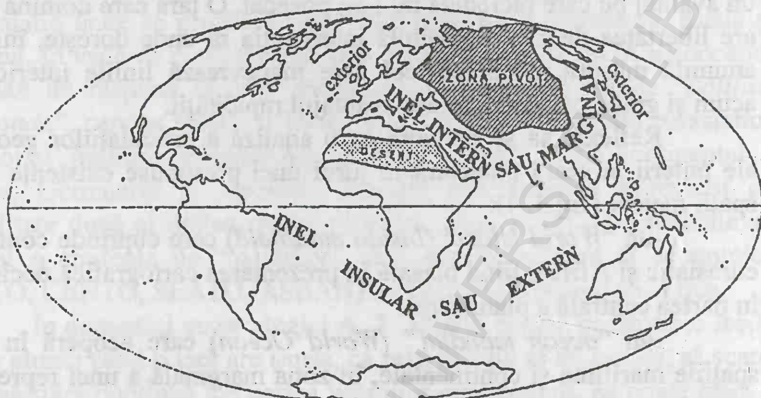

Fig.3. Modelul lui H. J. Mackinder în 1904 (sursa: R. Kleinschmager, 1993)

Fig.4. Modelul lui H. Mackinder în 1919

În viziunea lui Mackinder, controlul lumii se realizează plecând de la Heartland. În 1942 el precizează în analiza sa, estimând că Oceanul Atlantic este ca o roată dințată între două entități majore, că Franța și Marea Britanie sunt două elemente avansate în dispozitivul insulei mondiale pentru a stăpâni puterea terestră. În acest moment de istorie, Mackinder estimează că o linie trasată de la Missouri la Enisei structurează de la vest la est dezvoltarea puterii în lume.

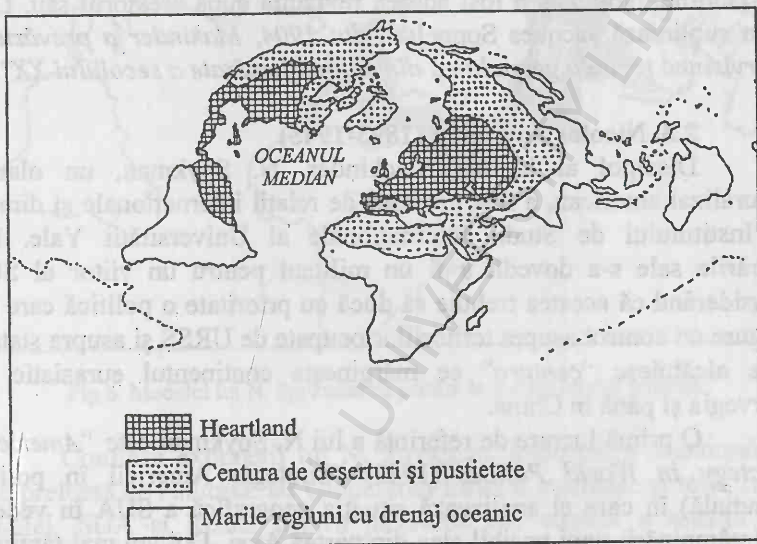

Fig.5. Modelul lui H.J. Mackinder în 1943

În 1943, în lucrarea "*The Round and the Winning of the Peace*", prin revizuirea poziției sale, el mută hertland-ul mai la est de Enisei, numindu-l "*Lenaland*" (Glassner, 1993) (fig.5). El susține că substituirea controlului rusesc asupra regiunii pivot nu ar diminua importanța acestuia, mai mult, dacă China sub organizare japoneză ar învinge imperiul rus și i-ar cuceri teritoriul, acesta ar constitui "pericolul galben" al libertății mondiale, prin faptul că aceștia ar adăuga imenselor resurse ale heartlandu-lui o fațadă oceanică cu numeroase avantaje ce rezultă din această poziție. Modelul lui Makinder a fost demonstrat de înfrângerea lui Napoleon și a germanilor în războiul mondial în tentativa de cucerii stepa rusească, dar și de politica SUA, de după cel de-al doilea război mondial, de a încercui Rusia cu o serie de

alianţe militare ca NATO, CENTO, SEATO (Bodocan V, 1997).

Anumiţi discipoli ai lui Mackinder au văzut în această afirmaţie prima schiţă a teoriei bipolarizării est-vest în care se structurează raportul de forţe planetare până la începutul anilor 1990.

Teoria lui Mackinder este desigur una din contribuţiile majore ale geografiei în viziunea lumii politice contemporane, posibil "*pentru rău ca şi pentru mai bine*" cum spunea geograful american Richard Hartshorne. Noţiunea a fost adesea revizuită după creatorul său. După cum subliniază Jacques Soppelsa "*din 1904, Makinder a prevăzut cu clarviziune urzeala geopolitică din a doua jumătate a secolului XX*".

2.3. Nicolas Spykman (1893-1945)

Discipol al lui H. Mackinder, N. Spykman, un olandez naturalizat american, a fost profesor de relaţii internaţionale şi director al Institutului de Studii Internaţionale al Universităţii Yale. Prin lucrările sale s-a dovedit a fi un militant pentru un viitor al SUA, considerând că acestea trebuie să ducă cu prioritate o politică care să-i asigure un control asupra teritoriilor ocupate de URSS şi asupra statelor care alcătuiesc "*centura*" ce mărgineşte continentul eurasiatic din Norvegia şi până în China.

O primă lucrare de referinţă a lui N. Spykman este "*Americans Strategy in World Politics*"(1942) (Strategia Americii în politica mondială) în care el analizează situaţia geografică a SUA în vederea preîntâmpinării unui posibil atac din partea Axei. Doi ani mai târziu, în lucrarea "*The Geographie of the Peace*" (Geografia păcii, 1944) se evidenţiază spiritul său critic la teoria lui H. Mackinder în ceea ce priveşte rolul politic al hertland-ului asiatic, el considerând că centrul lumii nu este Rusia, ci masa continentală a Americii. Afirmaţia este argumentată prin slaba putere potenţială, cu căi de comunicaţie slab dezvoltate şi cu resurse greu de exploatat a primului areal. Ca o alternativă a hertland-ului euro-asiatic, el impune noţiunea de ***"rimland"*** care ar cuprinde inelul de state cu ieşire la mare, aşa numita "*bordură maritimă*" ce înconjoară continentul euro-asiatic şi care începe din Finlanda şi celelalte ţări scandinave şi se continuă spre est cu Polonia, România, Turcia, Orientul Apropiat şi Mijlociu, India şi se închide cu Mongolia, China şi Japonia (fig.6). Aceasta este considerată ca o zonă intermediară între forţele continentale şi cele maritime, o "*zonă tampon*" şi deschisă în ambele părţi, ceea ce implică necesitatea apărării atât pe uscat cât şi pe mare. În funcţie de aceste considerente,

N. Spykman adoptă o nouă formulă: *"Cine domină rimland-ul domină Eurasia/ Cine domină Eurasia, ține în mâinile sale destinul lumii"*.

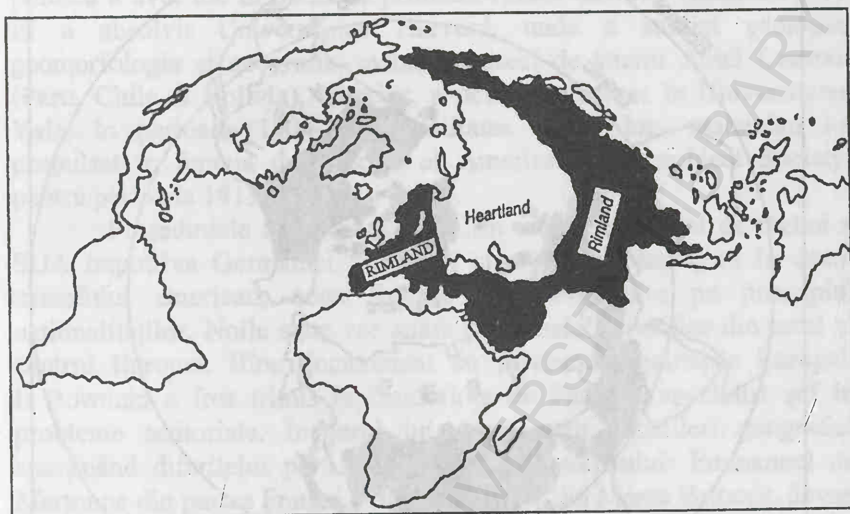

Fig.6. Modelul lui N. Spykman cu privire la teoria inelului maritim

Conform expunerii lui N. Spykman, importanța *heartand-ului* este preluată de *rimland*, iar cooperarea forțelor maritime și terestre ale Angliei, SUA și Rusiei pentru păstrarea sub control a acestui inel eurasiatic, asigură un raport de forțe esențial în lume. Astfel, un rimland divizat sau neutralizat înseamnă o balanță a puterilor mondiale mult mai echilibrată.

Odată cu declanșarea războiului rece, în 1947, între URSS și SUA, ideea lui N. Spykman cu privire la importanța rimland-ului a fost reluată, stând la baza doctrinelor *"containment"* americane (fig.7), care se refereau la strângerea cercului în jurul URSS pentru a limita cât mai mult posibilitățile sale de acțiune. Politica de încercuire a sistemului socialist cu state euroasiatice și focare de acțiune a fost ideea centrală a politicii externe americane. Teza *"reținerii"* URSS (*containment*) într-un spațiu controlat este reactualizată în iulie 1974 de Kennan, fost ambasador al SUA la Moscova, într-un articol publicat în *"Foreign Affairs"*.

Fig.7. Politica "containment" la mijlocul anilor '50
(sursa: "*Geopolitique et Geostrategie*", P. Claval, 1994)

În domeniul geopoliticii, N. Spykman s-a ocupat şi de relaţiile SUA cu Europa. Corespunzător teoriei lui, politica statului american trebuie să se opună apariţiei unei confederaţii europene, deoarece aceasta ar diminua influenţa americană în emisfera occidentală. De asemenea, el propune o strategie care să elimine posibilitatea ca un stat european să domine celelalte state vecine, printr-o reechilibrare a "*mozaicului european*" slăbind pe cei puternici şi întărind pe cei slabi. Se pune întrebarea cât este de actuală această teorie (1997) ?

Pentru a asigura hegemonia SUA, N. Spykman sugerează ideea înfiinţării unei organizaţii la nivel global care să îndeplinească rolul de "*jandarm mondial*" în locul SUA, profeţie din 1942, care se pare că s-a realizat azi prin apariţia ONU, "*controlată*" de SUA.

2.4. Isaiah Bowman şi "lumea nouă"

Orientarea lui Isaiah Bowman (1878-1950) spre geografie politică a avut loc în perioada primului război mondial (Martin,1980). El a absolvit Universitatea Harvard, unde a studiat geologia, geomorfologia şi geografia, având ca areal de studiu Anzii Centrali (Peru, Chile şi Bolivia). Ulterior, a devenit profesor la Universitatea Yale, în perioada 1904-1915. Calitatea sa de bun practician l-a propulsat în funcţia de director al American Geographical Society, pentru perioada 1913-1935.

Preşedintele american Wilson, în urma declaraţiei de război a SUA împotriva Germaniei, în 1917, şi-a pus problema, ca în cazul triumfului american, noua Europă să se dezvolte pe principiul naţionalităţilor. Noile state vor apare pe ruinele imperiilor din estul şi centrul Europei. Bine documentat cu privire la realităţile Europei, I. Bowman a fost trimis la Conferinţa de Pace ca specialist şef în probleme teritoriale. În jurul lui s-au reunit consilieri geografici aparţinând diferitelor părţi negociatoare ale tratatului: Emmanuel de Martonne din partea Franţei, Alan G. Ogilvie din Marea Britanie, Jovan Cvijic pentru Serbia, O. Marinelli pentru Italia etc.

I. Bowman descoperă prin geografia politică ocazia de a negocia pacea. Dacă principiile pentru reconstrucţia Europei apar simple, aplicarea lor întâmpină multe dificultăţi: grupele etnice nu sunt repartizate pe un teritoriu continuu, fiind dificil de a trasa noi frontiere fără a crea noi probleme de minorităţi (Dominian,1917). "*Noile state trebuie să fie viabile, ceea ce obligă a lua în consideraţie elemente strategice de relief când desemnăm limitele*" aprecia el.

Bowman scria după Conferinţă, în "*The New World. Problems in Political Geography*" (1921), că principiile care au fost ghid la formarea noii hărţi noi a Europei Centrale au fost simple: au dat satisfacţie aspiraţiilor naţionale prin acceptarea anumitor retuşuri, pentru a rămâne viabile noile construcţii.

Problema pusă de Bowman este simplă: lumea nouă are şansa de a cunoaşte pacea ? Tensiunile etnice sunt aplanate prin noile decupaje? Dar dificultăţile ce se pot ivi în timp, pot naşte imposibilitatea, pentru noile state, de a construi o economie viabilă. Pentru ţările ale căror frontiere nu sunt afectate de război perspectivele de pace sunt egal legate cu posibilităţile de dezvoltare economică.

Ca recunoaştere a muncii lui, în al doilea război mondial, a fost însărcinat de către preşedintele Roosvelt pentru a pregăti

"*decolonizarea lumii*", care trebuia să fie o operaţie delicată, deoarece implica "*exproprierea*" aliaţilor SUA de o bază esenţială pentru susţinerea puterii lor (Smith,1994).

2.5. Alexander de Seversky şi puterea aeriană

Născut în Rusia, fost marinar în armata sovietică în primul război mondial, în 1918 a trecut în tabăra americană, în serviciul aviaţiei, devenind cetăţean american în 1927. Cea mai însemnată lucrare a sa este "*A Victory Through Air Power" (1942)*, în care el acordă o atenţie deosebită strategiei aeriene, criticând insuficienta dezvoltare de către aliaţi a acestui sector. În 1950, în altă lucrare "*Air Power: key to survival*" el evidenţiază superioritatea puterii aeriene asupra celei terestre şi maritime, sugerând ca SUA să-şi dezvolte flota aeriană.

Fig.8. Modelul lui A.de Seversky cu privire la politica aeriană în anul 1949
(sursa: M.I. Glassner, 1993)

Pentru a demonstra cele afirmate, el a utilizat o hartă în proiecţie azimutală echidistantă, centrată pe emisfera nordică, spre a

arăta apropierea dintre SUA şi URSS, cu vastele zone de dominare aeriană ale celor două state suprapuse zonei polare nordice (fig.8). Astfel, corespunzător acestei teorii, SUA şi Canada au dispus instalarea unei puternice reţele de radare în Alaska şi Teritoriile de Nord (V. Bodocan,1997).

Această strategie, în condiţiile dezvoltării erei balistice poate fi considerată depăşită, însă la vremea respectivă a avut o mare valoare, ea oferind soluţii defensive, în schimbul celor de expansiune, ca prim scop al geostrategiei (Glassner,1993).

2.6. Samuel Bernard Cohen

După al doilea război mondial, S. Cohen se numără printre puţinii geopoliticieni care au oferit modele globale, cum este cel pe larg expus în lucrarea *"Geography and Politics in a World Divided"* (1973) în care el împarte lumea în ***regiuni geostrategice*** şi ***regiuni geopolitice***, explicând că prima are o extindere globală şi rol strategic, iar a doua, extindere regională şi rol tactic.

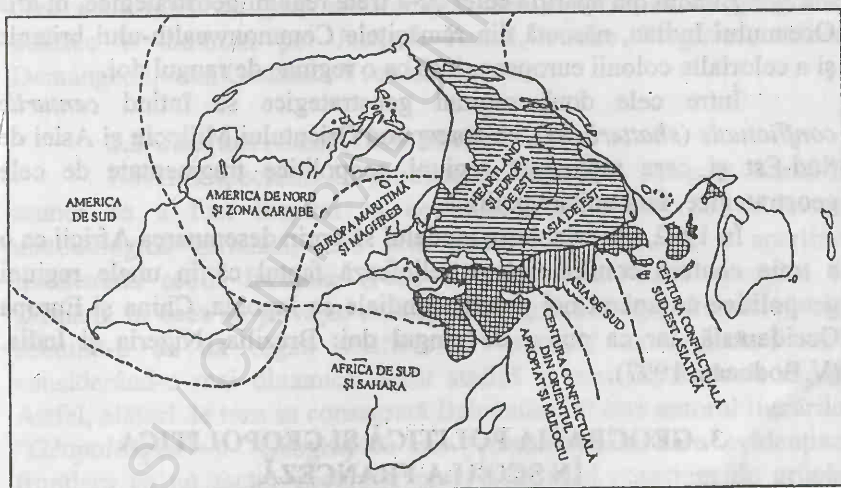

Fig.9. Regiunile geostrategice şi geopolitice după S.B. Cohen
(sursa: V. Bodocan, 1997)

Astfel, regiunile geostrategice sunt expresia interconexiunilor mai multor părţi ale globului în privinţa localizării, mişcării, orientării comerciale şi ideologice, cu scop de regiuni unde se poate aplica

puterea. Regiunile geopolitice sunt o subdiviziune a primelor şi exprimă unitatea caracteristicilor geografice care oferă un cadru de manifestare acţiunilor politice şi economice comune (V. Bodocan, 1997).

După S.Cohen, există două regiuni geostrategice, fiecare dominate de una sau două puteri majore (fig.9):

1. Lumea dominată de comerţul maritim, având ca arie centrală SUA şi ca a doua putere Europa cu faţadă maritimă, iar ca regiuni geopolitice:

-America anglo-saxonă şi Caraibele;
-Europa maritimă şi Maghreb;
-Asia litorală şi insulară şi Oceania;
-America de Sud.

2. Lumea euroasiatică continentală, cu zona centrală în triunghiul industrial sovietic şi ca a doua putere China, iar ca regiuni geopolitice:

-Heartland-ul rus şi Europa de est;
-Asia de Est continentală.

El anticipa apariţia celei de-a treia regiuni geostrategice, în aria Oceanului Indian, născută din rămăşiţele Commonwealth-ului britanic şi a celorlalte colonii europene, însă ca o regiune de rangul doi.

Între cele două regiuni geostrategice se întind *centurile conflictuale* (*shatterbelts*), ce corespund Orientului Mijlociu şi Asiei de Sud-Est şi care reprezintă regiuni geopolitice fragmentate de cele geostrategice, fără unitate politică.

În 1982, el revizuieşte modelul său prin desemnarea Africii ca o a treia centură conflictuală şi reliefează faptul că în unele regiuni geopolitice au apărut noi puteri mondiale ca Japonia, China şi Europa Occidentală, iar ca puteri de rangul doi: Brazilia, Nigeria şi India. (V.Bodocan, 1997).

3. GEOGRAFIA POLITICĂ ŞI GEOPOLITICA ÎN ŞCOALA FRANCEZĂ

3.1. Geografia franceză, prin influenţa fondatorului său, ***Paul Vidal de la Blache (1843-1918)***, părintele şcolii geografice franceze, cel care a început analiza legăturilor omului cu mediul natural care-l înconjoară, a avut o perioadă însemnată de timp o rezervă în raport cu ceea ce semăna cu geopolitica. Teza centrală a concepţiei vidaliene este interacţiunea oamenilor cu spaţiul geografic care-l populează. Accent

mai însemnat pe geopolitică, Vidal de la Blache a pus în ultima parte a vieţii sale, în lucrarea *"La France de l'est"*(1916), în care legăturile ce se stabilesc între mediu şi viaţa economică şi socială explică diferite strategii de industrializare, originea capitalurilor, relaţiile dintre clase, problemele militare şi politice. În acest sens, contemporanul Yves Lacoste, în revista *"Herodote"*, sublinia că anumite lucrări ale lui Vidal de la Blache nu erau străine de o analiză geografică a preocupărilor politice, în acest sens amintind lucrarea consacrată Alsaciei şi Lorenei, în care Vidal de la Blache explica necesitatea alipirii acestora la Franţa.

În general, analiştii francezi nu ocupă un loc comparabil cu cel al lui F. Ratzel sau H. Makinder în ceea ce priveşte originea reflexiei geopolitice. Aportul francezilor în privinţa legăturii dintre spaţiul politic şi spaţiul geografic se referă mai mult la organizarea internă a statului. În condiţiile în care este acceptată ***definiţia că geopolitica analizează raporturile dintre state, iar domeniul de analiză a geografiei politice este fiecare stat***, putem considera că aportul şcolii franceze a fost mai puternic la edificarea geografiei politice. Dintre cei care s-au remarcat prin contribuţiile lor la dezvoltarea geografiei politice îi amintim pe: Jacques Ancel, Andre Siegfried, Albert Demangeon, Jean Gottman, Yves Lacoste etc.

3.2. Jacques Ancel (1879-1943)

Devenit specialist în problemele balcanice, Jacques Ancel în munca sa a fost inspirat în cea mai mare parte de orientarea metodologică germană, însă prin spirit şi poziţie, el a aparţinut întodeauna şcolii franceze (Paul Claval,1994). Foarte apropiat de germani, în ceea ce priveşte concepţia dinamică asupra frontierei, el a asimilat-o ca un organ periferic al *"statului ca organism viu"*, considerând-o mai dinamică decât statică şi mai suplă decât rigidă. Astfel, alături de teza sa consacrată Balcanilor, el este autorul lucrărilor *"Géopolitique"* şi *"Géographie des frontieres"*, în care evidenţiază frontiera ca un factor geografic creator în mod conştient de grupări teritoriale şi care se adaptează de cele mai multe ori la elementele cadrului natural.

O altă lucrare de referinţă a lui J. Ancel, elaborată în perioada când activa ca profesor la Institutul de Înalte Studii Internaţionale de la Paris, este *"Manuel géographique de politique europeéne"*, în care el a găsit elementele unei apropieri critice de geopolitica germană, utilizând acelaşi instrument conceptual. În general, J.Ancel acceptă cadrul

conceptual definit de F.Ratzel cu privire la importanţa acordată statului, teritoriului, frontierei şi capitalei, fiind însă foarte sensibil la deriva geopoliticii germane. În definirea realităţilor balcanice, el dă o nouă dimensiune analizei situaţiei europene, care lipsea la autorii germani. Prin aceasta, el explică motivaţia statelor din Europa de Sud-Est, în ceea ce priveşte dezvoltarea lor în jurul nodurilor montane, în direcţia câmpiilor şi a căror complexitate, în privinţa populaţiei, duce întotdeauna la o delimitare dificilă.

3.3. Albert Demangeon (1872-1940)

A. Demangeon, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Paul Vidal de la Blache, fiind considerat membru al cohortei strălucitoare cu care P. Vidal de la Blache a redimensionat geografia ca ştiinţă. Prin teza sa consacrată câmpiei picardiene şi considerată un model de studiu regional, el se remarcă ca un adept fidel concepţiei vidaliene. De altfel, P. Vidal de la Blache i-a încredinţat lui A. Demangeon pregătirea a două volume din lucrarea "*Geographie universelle*", cu privire la Belgia, Olanda, Luxemburg şi respectiv asupra insulelor britanice.

A.Demangeon este considerat un geograf de la începutul secolului, observator privilegiat al transformărilor contemporane, el afirmând că: "*Dacă Pacificul, mult timp considerat ca un ocean de frontiere şi antipozi devine o răspântie a lumii; mult timp excentric faţă de mişcarea internaţională este azi un centru independent; cele două ţărmuri care, de un secol sunt orientate, unul spre occident şi altul spre orient se reîntorc unul spre altul şi domină faţada unei noi mediterane*" (A.Demangeon, 1927, p.5) continuând "*..şi iată că arhipelagul britanic şi ţările Europei Occidentale se regăsesc deoparte în raport cu această nouă constelaţie*".

În analizele sale, Demangeon acordă prioritate Europei, insistând asupra factorilor care au creat o Europă grandioasă. Astfel, în studiul "*L'Empire britanique*" (1923), el abordează probleme de geografie colonială, însă acesta a devenit mai târziu obiect de studiu pe cale de dispariţie. În această lucrare se evidenţiază confirmarea diagnosticului declinului, arătând că era imperialismului se apropie de sfârşit. Acest studiu de geografie colonială este considerat o bună radiografie de geografie politică, în care se acordă un loc important mentalităţilor şi reprezentărilor, apropiindu-se din acest punct de vedere de cele mai bune lucrări ale lui Andre Siegfried.

A. Demangeon era îngrijorat de declinul Europei, fiind sensibil ca şi mulţi alţi geografi la suflul care se manifesta deja în multe ţări europene înainte de primul război mondial, P. Vidal de la Blache semnalând, dealtfel, declinul Marii Britanii în anii 1880. Însă, conflagraţia mondială a precipitat evoluţia, lucrarea "*Déclin de l'Europe*" publicată în 1920, începe printr-o constatare: reculul producţiei, creşterea datoriilor, imense pierderi umane, toate acestea au istovit continentul a cărui putere financiară se fărâmiţează. Predominarea maritimă, cu care Anglia era asigurată, este periclitată de ridicarea flotei SUA şi Japoniei. Europa se confrunta cu ridicarea puterilor din noile ţări, a căror industrii sunt mai performante precum şi cu "*deşteptarea*" populaţiilor indigene. Echilibrul de forţe care s-a modificat progresiv după anii 1880 a fost bulversat de război. A.Demangeon căuta a da conştiinţă francezilor, incitându-i la a deveni mai numeroşi, spre a trece la un nou pas pe calea industrializării şi spre dezvoltarea relaţiilor internaţionale.

Diagnosticul dat de A.Demangeon era clar: era geopolitică a puterii este închisă pentru naţiunile europene, toate mergând spre un declin comun. El nu a ţinut seama însă, în 1920, că ele vor fi definite mai târziu în comun prin Europa. El menţiona: "*fiecare ţară a Europei cuprinde acest efort de renovare în sensul propriei sale originalităţi; fiecare urmând a adopta geniul său şi forţa sa noilor circumstanţe*".

3.4. André Siegfried, fondatorul geografiei electorale

Pasionat voiajor, A. Siegfried era bine iniţiat în viaţa politică datorită mediului său familial, tatăl său fiind primar republican la Le Havre şi apoi deputat, în 1885. Şi-a consacrat activitatea vieţii universitare, fiind profesor la "*Ecole Libre de Sciences Politiques*" şi la "*College de France*" din 1933 până în 1946, activitatea sa ştiinţifică fiind încoronată prin alegerea sa în Academia de Ştiinţe Morale şi Politice, în 1932 şi Academia Franceză, în1944.

Munca lui A. Siegfried se evidenţiază printr-un mare număr de lucrări publicate, cu o mare varietate de teme şi ţări abordate. Un mare număr de lucrări le-a consacrat ţărilor anglo-saxone pe care le-a cunoscut bine. De asemenea, obiect al analizei sale au făcut Elveţia, India, Africa de Sud sau Israel, lucrările fiind realizate după un sejur în acestea, relevând cu o reflexie geopolitică amprenta aprecierilor subiective, preocupat de o înţelegere pragmatică a realităţilor observate.

Contribuţia majoră a lui A. Siegfried se leagă de analize

electorale, fiind considerat în această privință fondatorul geografiei şi sociologiei electorale moderne. În acest sens, asociind în mod strâns politica cu geografia, el a pregătit din 1907 până în 1913 "*Tableau politique de la France de l'Ouest sous la III-eme République*" consacrată regiunilor Bretagne, Normandia, Maine, Anjou şi Vendee, având ca referință inițială cele două discipline amintite şi considerată lucrare fondatoare de geografie electorală în Franța şi în lume. După o descriere regională de ansamblu, unde limitele naturale sunt evident subliniate, A. Siegfried precizează în a doua parte a lucrării condițiile determinante ale formării politice a vestului Franței. Acestea erau în număr de patru:

1.-influența regimului de proprietate funciară - în zonele marilor proprietăți funciare, votul tinde a fi conservator, fiind de fapt raporturi de dependență menținute între muncitori şi proprietarii exploatațiilor;

2.-modul de populare - în regiunile cu populație dispersată, cum sunt unele părți tipice în vestul Franței *(le bocages)*, locuitorii duc o viață mai retrasă, votând conservator, fapt ce contribuie însă la o pătrundere mai rapidă a opiniilor progresiste ale mediului urban, față de zonele unde locuitorii sunt grupați, obişnuiți cu viața comunitară, creând o sensibilitate prin afirmarea ideilor de stânga.

3.-influența clerului catolic - în regiunile cu o puternică practică religioasă clerul este înclinat a vota dreapta, moment în care republicanii rămân foarte legați de laicitate, pentru a nu fi combătuți prin biserică;

4.-statul şi mediul politic - în regiunile marcate printr-o sensibilitate mai mult sau mai puțin puternică la directivele de guvernare şi administrare.

În partea a treia a lucrării, A.Siegfried tratează clasele sociale şi partidele politice şi îndeosebi punctele de sprijin ale acestora în vest. Cei patru factori de formare a opiniei electorale se combină divers, prin consolidare sau atenuare, ceea ce A.Siegfried numeşte climat politic local şi care constituie invariabil fondul alegerilor, pe care-l denumeşte "*la mystére des personalités ethniques*". El adăuga "*la fel cum există temperamente individuale, există temperamente provinciale şi temperamente naționale*". Dacă Siegfried este în multe feluri tentat a defini aceste temperamente, existența lor este consimțită de stabilirea unei puternice limite de apropiere a geografiei de fenomenele politice.

Cronicar al vieții politice a celei de-a doua şi a treia Republici,

A.Siegfried distinge în mod permanent dreapta, centru şi stânga şi, adesea, extrema-stângă, între care se leagă alianţe care provoacă schimbări majore. Factorii determinanţi ai acestui clivaj politic sunt de o parte atitudinea vis-a-vis de Revoluţia franceză şi pe de altă parte atitudinea faţă de revoluţia industrială, fiecare tendinţă definindu-se politic prin raportarea la aceşti factori. Existenţa raporturilor de forţe politice depinde de conjunctura care, după moment, este mai mult determinată prin aspectul politic sau condiţiile economice şi sociale. Dacă politicul se impune asupra economiei şi socialului în Franţa, tradiţia revoluţionară se impune şi stânga domină; când în revanşă contrastele economice şi sociale devin determinante, centru şi o fracţiune de stânga se coalizează cu dreapta, deoarece, după maxima pe care Siegfried a enunţat-o "*dacă francezii au inima la stânga, buzunarul lor este sigur la dreapta*". După un anumit timp de prezenţă a acestei coaliţii la putere, concesiile făcute bisericii înviorează orientarea laică şi pregăteşte revenirea stângii la putere. Astfel de fluctuaţii ale vieţii politice franceze în timpul celei de-a III-a Republici, într-o lume încă esenţialmente rurală, cei ca A. Siegfried le-au traversat cu perseverenţă.

3.5. Jean Gottman (1917-1994)

Asistent al lui A. Demangeon în anii care au precedat cel de-al doilea război mondial, el a devenit coleg cu A. Siegfried la Institutul de Studii Politice în anii care au urmat conflictului, fiind singurul cercetător francez care a beneficiat de influenţa a doi reprezentanţi de seamă ai geografiei politice franceze.

În 1954, prin lucrarea "*La Politique des Etats et leur géographie*", introduce un aspect nou în concepţia metodologică, făcând din studiul reprezentărilor colective unul dintre punctele cheie la reflexia geopolitică cu privire la fundamentele şi caracteristicile puterii. El indică una din căile de explorare pentru a ieşi spre o geopolitică nonideologică.

3.6. Yves Lacoste şi şcoala "*Herodote*"

Un rol important în munca de refondare a geopoliticii în Franţa este atribuit lui Yves Lacoste, cuprins în "anturajul" noii geografii, după ce a fost o perioadă specialist în problemele lumii a treia, despre care în 1960 a scris prima carte, intitulată "*Géographie de sous-devéloppement*". La aceasta se adaugă lucrările şi observaţiile de pe

scena internațională care gravitează în jurul revistei "Herodote". Prezentată inițial ca tratând "*strategii-geografie-ideologie*", revista s-a transformat în 1983 în "*Révue de géographie et géopolitique*".

Prin cercetările sale în domeniul geopoliticii, Y. Lacoste pune în evidență raporturile de forțe, prin aceasta el recuzând geografismul de vechea geopolitică, evidențiind factorii geografici în afara tuturor conotațiilor politice. Interesul său pentru actualitatea internațională și, cu precădere, interesul său de a sintetiza factori determinanți l-au dus la a trece de la geografie la geopolitică.

În voluminoasa și importanta lucrare "*Dictionnaire de geopolitique*", el centrează analizele sale asupra noțiunii de reprezentare asupra ansamblului de idei și de percepții colective de ordin politic, religios sau de altă natură, care animă grupuri sociale și care structurează viziunea lor asupra lumii.

În a doua parte a activității sale, conceptul de reprezentare merge spre a arăta cum această percepție se transformă ea însăși în justificare de acțiuni și în inspirații de atitudini politice. Termenul de reprezentare, ne trimite înapoi la un slogan simplist, după care ideile conduc lumea. Baza unei noi metode de analiză se sprijină pe acest concept de reprezentare, deoarece el nu concentrează numai expresia ideologiilor naționale sau religioase, ci și recapitulează imaginile colective care sunt structurate precis prin aceste reprezentări. Înainte de toate, Y. Lacoste precizează că geopolitica permite a avea o privire "*de sus*". În lucrarea "*Questions de geopolitique*" subliniază că "*nu este vorba de o știință, nici de o cercetare de legi, ci de a ști a evalua spațiul terestru și luptele care se derulează, pentru a încerca mijloacele de a dezvălui misterele pe o cale mai eficace*".

Y.Lacoste subliniază în egală măsură că fenomenele geopolitice reliefează rivalitățile de putere asupra unor teritorii. În dicționarul de geopolitică el afirmă că: "*în multiple cazuri unde se vorbește azi de geopolitică, este vorba de rivalități de putere asupra teritoriilor și asupra oamenilor care le populează; în această confruntare de forțe politice, fiecare dintre ele uzează de diverse mijloace și argumente pentru a demonstra că ele au dreptul de a conserva sau cucerii acel teritoriu și că pretențiile rivalei sale sunt ilegitime*". El precizează că: "*o situație geopolitică la un moment dat din evoluția istorică, se definește prin rivalități de puteri mai mult sau mai puțin de mare anvergură și prin raporturi între forțe care se găsesc pe diferite părți ale teritoriului în cauză*".

Un alt aport însemnat al lui Y. Lacoste este precizarea rolului mas mediei în percepţia unei situaţii cu caracter geopolitic şi punerea în evidenţă a deciziei geopolitice care urmează "*sunt specific geopolitice rivalităţile teritoriale care fac obiectul reprezentărilor contradictorii, pe larg difuzate azi în mas media şi care incită cetăţenii, cu condiţia să existe o anumită libertate a presei*". El precizează "*mas media devine factor geopolitic în măsura în care influenţează opinia publică, modifică puncte de vedere şi decizii ale conducătorilor*".

Geopolitica lui Y.Lacoste este puternic centrată pe problemele naţionale şi problemele minorităţilor, considerate printre factorii principali ai scenei politice. În fapt, metoda lui Y. Lacoste este un "*un fel de psihanaliză sau arheologie a comportamentelor colective*"(François Thual, *Méthodes de la géopolitique*, 1996). La Y.Lacoste, geopolitica este ştiinţa rivalităţilor, după cum el însuşi afirma: "*opoziţiile între populaţii nu sunt numai divergenţe de interese, ele putând concentra contradicţiile purtate asupra unor teritorii simbol, care le dispută naţiunile rivale*".

Y. Lacoste subliniază că fenomenele geopolitice sunt înainte de toate complexe şi dificil de interpretat. "*Analiza lor diferă după punctul de vedere şi interese, fie că este vorba de o putere centrală sau cea de colectivitate locală, având o motivaţie mai puternică când este vorba de state sau de formaţiuni sociale aflate în raporturi mai mult sau mai puţin antagoniste*".

4. ALTE CONCEPŢII ŞI TEORII

În ajunul celui de-al doilea război mondial geopolitica şi geografia politică făceau progrese însemnate în Germania, Franţa, ţările anglo-saxone, dar preocupările geopolitice erau prezente şi în alte ţări. Astfel, ţările scandinave nu au uitat faptul că termenul de geopolitică s-a născut în Suedia, precum nici pe teritoriul Rusiei preocupările geopolitice nu erau absente. De asemenea, succesul pe care l-a avut geopolitica în Japonia şi Italia se explică prin noua alianţă de putere cu Germania în 1930, cu toate că în cele trei ţări ale Axei concepţiile de dezvoltare erau adesea diferite.

Conştiinţa *rusă* a fost larg marcată după secolul al XVII-lea de prezenţa imensului spaţiu deschis care se preta la expansiuni militare şi economice, precum şi asupra limitelor meridionale puternic populate. Până la revoluţia din octombrie 1917, geopolitica rusă avea o dublă

orientare: spre exterior spre occident şi spre cucerirea unei faţade la marea liberă şi, având o bună parte internă, încearcă să pună în valoare rezultatele cuceririlor imensului spaţiu continental.

G.V.Pelkhanov (1856-1918), figură a marxismului rusesc, se lasă antrenat pe terenul determinismului environmmental, care explică istoria prin cadrul unde se derulează (Basin,1992).

După revoluţie, puterea sovietică se confrunta cu o misiune gigantică, aceea de a fonda o societate pe principii noi şi de a redesena, în funcţie de aceasta, geografia unei ţări. K.Marx nu oferea nici o soluţie în acest sens, iar V.I.Lenin, inspirat de sloganul geografului şi anarhistului rus Piotr Kropotskine, considera că distribuirea curentului electric în mediul rural permite fixarea industriei, afirmând: *"Ce este revoluţia rusă ? Soviet şi electricitate la ţară"* (P. Claval, 1994). În anii 1930 şi 1940 doi geografi de partid, Baransky şi Kolosovsky, expun principiile după care a fost realizată dezvoltarea economică şi spaţială a URSS. Într-o ţară atât de vastă şi inegal echipată, marşul dezvoltării a fost gândit ca o serie de campanii militare. Zonele mai dezvoltate constituie baza economică de plecare, de la care acţiunile sunt declanşate. Fiecare etapă are ca scop dezvoltarea, în zone încă vide, a industrializării, creând o nouă bază de plecare, de la care progresul va continua. Caz rarisim, strategia militară este pusă pentru a gândi noua geografie a ţării.

În *Japonia,* învăţământul geografic occidental este motivat prin naţionalism, geografia japoneză caracterizându-se printr-o dezvoltare originală. **Shigetaka Shiga** (1863-1927) contribuie la a face cunoscute lucrările occidentale, el pledând pentru o expansiune japoneză peste mări, susţinută de o viziune geopolitică care începea spre a fi protejată prin mediile militare şi guvernamentale. El sublinia specificitatea peisajului japonez, ce poate furniza un naţionalism cu bază originală.

În prima fază (1927-1928) geografii japonezi au fost critici la geopolitica lui R. Kjellen, cunoscută aici în 1925 şi apoi la cea a lui K.Haushofer în 1930. Noua atitudine apare plecând de la invazia Manciuriei, în 1933. Astfel, K.Haushofer devine apreciat în ceea ce priveşte perspectivele politicii globale.

S. Komaki este unul dintre cei care au îmbrăcat în mod real tezele geopolitice, însă publicaţiile sale nu sunt semnificative decât începând cu anul 1938, el evidenţiind spiritualitatea japoneză particulară.

Preocuparea lui S. Shiga de a sublinia specificitatea peisajului

japonez şi accentul pus prin S. Komaki asupra spiritualităţii japoneze, indică că geopolitica caută, de la originile sale, a găsi o fundamentare autentică niponă. Lucrarea lui **Watsuji** (1935) intitulată "*Fudo*" are din acest punct de vedre un ecou considerabil, deoarece el situează fundamentul de excepţie nipon într-un mediu natural şi, sub influenţele pe care le are el, asupra formării personalităţii şi identităţii japoneze.

5. REORIENTĂRI ALE GEOPOLITICII DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

După al doilea război mondial, geopolitica clasică, care s-a manifestat până la acea dată într-o lume de teoreticieni şi propagandişti, a fost afectată de bulversările politice postbelice, căpătând o fizionomie nouă, bazată pe dezbaterea a trei elemente principale:

1.Impunerea progresului tehnologic determinismului geografic, care în aceste condiţii se află în pierdere de teren. Astfel spus, situaţia geografică a unui stat nu mai este un argument pentru a justifica o anumită politică. Dacă condiţiile climatice, relieful, caracterul de enclavă sau nu, existenţa sau nu a unei faţade maritime sunt factori care influenţează şi azi politica unui stat, progresul tehnologic, capacitatea crescută a omului de a supune mediul său de viaţă (construcţia de baraje, tehnologii de conservare a alimentelor etc.) fac ca relaţiile pluriseculare să se poată inversa, prin faptul că omul poate influenţa de acum înainte mediul mai mult decât invers.

2. *Spaţiul teritorial*, suprafaţa sa nu mai prezintă aceeaşi importanţă în context internaţional. Condiţiei de putere ieri, spaţiul îi garanta resursele. De acum el nu mai este un factor cheie, deoarece statele cu suprafaţă mică au un nivel de trai mult mai ridicat decât ţările cu suprafeţe imense, precum puterea economică nu mai este legată de posesia unui teritoriu: Hong Kong şi Taiwan sunt mai bogate decât China, Luxemburg faţă de Rusia, Singapore faţă de India etc. În noile condiţii create, puterea se poate sprijini pe ştiinţă, cultură şi chiar religie, a căror nivel de dezvoltare însoţesc influenţa statelor pe scena mondială. Apariţia noilor sisteme de propulsie şi creşterea vitezei fac ca azi nici un teritoriu să nu mai fie protejat, iar sanctuarul heartlandului să devină doar amintire.

3. *Frontierele* erau percepute ca elemente periferice ale unui stat comparat cu un organism viu, ele evoluând în funcţie de presiunea internă a statului în cauză, în noile condiţii determinate de:

independenţa coloniilor, de instaurarea unei noi ordini politice internaţionale întruchipată de ONU, de dezvoltarea mijloacelor de comunicare şi informare, de democratizarea societăţii civile, ceea ce a condus la o stabilizare juridică fixă şi la instituţionalizarea internaţională a acestora. Drept dovadă, repunerea lor în discuţie nu se poate face decât cu acordul populaţiei direct implicate -exemplu: divizarea pacifistă dintre Cehia şi Slovacia- loviturile de forţă determinând în mod frecvent o mobilizare a societăţii internaţionale contra agresorilor -exemplu: reacţia armată internaţională la invazia Kuweitului de către Irak în 1990; intervenţia NATO în Bosnia-Herţegovina etc.

Geopolitica până la al doilea război mondial a căzut în eroarea geografismului, considerând că mişcările în istorie nu erau decât o expresie a legilor geografice. Cu ajutorul noţiunilor de lege şi de factori determinanţi, acest curent geopolitic considera că putea prevedea viitorul: *deoarece atunci când cunoşti legile poţi prevedea viitorul, a reflecta asupra lui şi a te orienta pentru fixarea şi ordonarea lui.* Această geopolitică a plecat de la un anumit număr de constatări de funcţionare a relaţiilor internaţionale, care au venit a fi mai mult sau mai puţin conştiente, purtătorii unei ideologii politice şi adesea ghidul intelectual de putere.

De la pierderea validităţii parametrilor cheie, este forţat a constata că geopolitica a făcut obiectul unei veritabile politici de discreditare datorită identificării sale cu programul de expansiune nazist, bazat pe conţinutul nociv al teoriilor despre spaţiul vital, de rasism şi neomalthusianism (teme forte ale ideologiei naziste). Principalul artizan al acestor 40 de ani de discreditare a fost I.V. Stalin, el înţelegând că conducătorii sovietici erau cu adevărat seduşi de tezele lui K. Haushofer, care se pronunţau pentru o alianţă între Germania şi Rusia. Denunţarea pactului germano-sovietic şi atacul surpriză asupra URSS declanşat de armata Reich-ului, l-au prins în cursă pe Stalin. Astfel, după al doilea război mondial, Stalin a decis de a proscrie toate referinţele de geopolitică şi, de asemenea, de a interzice geografia umană în învăţământ.

Războiul rece declanşat din 1947 şi constituirea lumii în două blocuri rivale a dat ocazia unei "renaşteri" a geopoliticii, deoarece esenţial în cazul rivalităţilor de putere rămâne teritoriul, urmărindu-se extensiunea sferei de influenţă a fiecăruia din cele două tabere. Cu toate acestea termenul de geopolitică rămâne proscris până în anii '80.

6. *"REVENIREA GEOPOLITICII"*

Termenul geopolitică reapare timid odată cu declanşarea conflictului dintre Cambodgia şi Vietnam, la sfârşitul anilor '70. Pentru prima dată, două ţări născute din acelaşi câmp, în cazul de faţă cel comunist, au ajuns la război pentru a regla litigiile teritoriale - fiind vorba de controlul Deltei Mekongului. Din acest moment, termenul de geopolitică va reveni puţin câte puţin în prim-plan, în mas media, pentru a desemna litigii teritoriale. Reafirmarea lui a avut loc odată cu începerea conflictului dintre Iran şi Irak (1980-1988) şi invazia acestuia din urmă în Kuweit (1990) şi mai ales, începând cu 1989, odată cu căderea "*Cortinei de fier*" în Europa.

Mai târziu, referinţele la acest concept au devenit tot mai frecvente, din acest punct de vedere termenul fiind azi utilizat cu toate ocaziile, existând tendinţa şi riscul de a fi deteriorat. Deşi arma nucleară a modificat semnificaţiile geopolitice ale multor situaţii de ordin geografic, geopolitica rămâne un instrument util pentru înţelegerea raporturilor dintre state (S.Tămaş,1995). Indiferent de locul unde este utilizat, raţionamentul geopolitic rămâne fundamental necesar, el fiind singur capabil de a reda complexitatea situaţiei interne a fiecărui câmp de acţiune şi situaţia relaţiilor lor conflictuale. Utilitatea sa tot mai mult recunoscută, se datorează multiplicării recente a conflictelor "*etnice*" şi "*naţionale*", prezente şi în Europa Occidentală şi, care au surprins, găsindu-i dezarmaţi sub aspect metodologic, pe cea mai mare parte a intelectualilor şi conducătorilor politici, incapabili de a înfrâna aceste conflicte în lipsa unor "*chei*" pentru a înţelege motivaţiile profunde ale acestor mişcări. În această situaţie, conceptul a redevenit obiectul unor importante munci de reformulare în vederea obţinerii caracteristicilor celor mai extreme, precum şi aşezarea sa pertinentă în analizele conflictuale contemporane.

Marcată ca cea de-a doua etapă în delimitarea conceptelor, în explicarea corelaţiilor, redefinirea şi amplificarea obiectului de cercetare, geopolitica apare ca: *"o nouă sinteză a istoriei, a spaţiului teritorial, a resurselor morale şi fizice ale comunităţii care se situează în ierarhia puterilor, în locul pe care-l ocupă"* (Christian Daudel).

De asemenea, în această perioadă sunt precizate:

-semnificaţiile "nonpolitice" pe care diferite componente ale factorului geografic le dobândesc;

-dinamica relaţiilor între factorul geografic şi politica

internaţională de-a lungul istoriei;

-impactul factorului geografic asupra relaţiei dintre state;

-interdependenţa şi viabilitatea factorului geografic în judecarea "problemelor globale"(epuizarea resurselor, despădueririle, poluarea apei şi aerului suprapescuitul, suprapăşunatul, incompatibilitatea societăţii cu mediu înconjurător etc), de ordin politic (ecopolitica are în prezent dimensiune internaţională), militar, economic şi ecologic;

-implicarea nemijlocită a factorului geografic - întindere, poziţie, relief, vecinătăţi geografice, structura geologică, caracter insular, de enclavă sau continental - în structura mondială de putere (clasificare şi regionare geopolitică);

-transferul factorului geografic din planul teoretic şi conştientizarea lui în cel al *"strategiei politico-militare"* (geostrategia) şi al *"securităţii"* (teritorial, militar, economic, social şi politic)(V.Cucu, 1993).

Ambiţia geopolitică este azi mai modestă decât în trecut. Ea nu este decât o metodă a cărei ţintă este de a avea în vedere situaţiile diplomatice, configuraţiile militare, pe scurt, toţi factorii care concură în relaţiile internaţionale. Înainte de toate, geopolitica este definită în *"Histoire de la geopolitique"* (Pascal Lorot, 1995) că *"este o metodă particulară care reperează, identifică, şi analizează fenomene conflictuale, strategii ofensive sau defensive centrate pe posesia unui teritoriu, sub influenţa: mediului geografic, luat în sens fizic ca şi uman, a argumentelor politice a protagoniştilor în conflict şi a continuităţilor istorice"*.

Se poate afirma că geopolitica contemporană nu este decât o metodă de a identifica logica comportamentală a grupurilor umane şi în principal a statelor. Geopolitica nu este pentru a legitima expansionismul sau contra-expansionismul, ei revenindu-i rolul de a explica motivaţiile, ambiţiile şi temerile cu care trăiesc protagoniştii scenei internaţionale. Pe de altă parte, ea constată continuitatea anumitor comportamente, devenindu-i astfel posibilă obţinerea unor elemente suplimentare de înţelegere.

Alte concepte geopolitice şi geostrategice contemporane se referă la probleme legate de geopolitica externă, geopolitica şi amenajarea teritoriului, geoeconomie, ideologii, state tampon şi zone tampon, teoria dominoului etc.

7. GEOGRAFIA POLITICĂ ŞI GEOPOLITICA ÎN ROMÂNIA

Corespunzător perioadelor de efervescenţă ştiinţifică, orientată spre acest domeniu pretenţios şi dificil şi corelat cu politica statului, putem afirma că preocupările cercetătorilor români în aceste domenii se pot grupa pe două perioade distincte de timp, separate de cei 45 de ani de guvernare comunistă, când astfel de studii erau interzise sau apăreau rar şi la comandă.

Astfel, în perioada anterioară instaurării comunismului putem aminti că prin scrierile sale **Ion Conea** (1902-1974) a fost cel mai de seamă reprezentat român în acest domeniu, la care se adaugă **M. Popa-Vereş** şi **Anton Golopenţia**, cei trei fiind fondatorii volumului *«Geopolitica»*, apărut în 1940. Tot în această perioadă (1939-1945) apare şi o altă publicaţie de interes în domeniu *«Geopolitica şi Geoistoria - Revista Română pentru sud-estul european»* începând din 1941 şi editată de Societatea Română de Statistică, apoi lucrarea *« Graniţa de vest »* a lui **Şt. Manciulea**. Trebuiesc amintite şi contribuţiile în acest sens ale lui: **S. Mehedinţi, M. David, V. Mihăilescu, S. Manuilă, C. Rădulescu Motru, N.M. Popp, N. Al. Rădulescu, A.D. Xenopol, C. Brătescu, M. Vulcănescu, Ş. C. Hepites, V. Tufescu, Şt. Meteş, V. Meruţiu, Şt. Manciulea** etc.

Începând cu 1990, geografia politică şi în special partea de geopolitică a cunoscut un nou avânt, determinat şi de setea de cunoaştere în acest domeniu nou pentru o mare parte a celor care azi se ocupă de acest domeniu. Astfel, printre primele lucrări de acest fel amintim: "*Geopolitica*" editată în 1993 de I. Emandi, G. Buzatu şi V. Cucu sub forma unei culegeri de texte de autori români şi străini din ambele perioade; "*Sociologia şi geopolitica frontierei*" apărută la Bucureşti în 1995, sub semnătura sociologilor Ilie Bădescu şi Dan Dungaciu şi "*Geopolitica*" lui Sergiu Tămaş. Mai recent amintim lucrările "*Geografie politică*" a geografului Voicu Bodocan, apărută în 1998, la Editura Presa Universitară Clujeană şi "*Geopolitica în pragul mileniului III*" având ca autor pe T. Simion, apărută în Editura Roza Vânturilor; apoi lucrarea "*Etnie, confesiune şi comportament electoral în Crişana şi Maramureş*" – Ilieş Alexandru, Editura Dacia, 1998; "*Etnie, confesiune şi comportament electoral în Banat*" a geografului Creţan Remus, "*Frontiera de stat a României*" de Gr. Stamate, Editura Militară, 1997 etc.

Alăturat acestor lucrări de dimensiuni mai mari, amintim apariţia a numeroase lucrări cu problematici în domeniu apărute în revistele geografice şi nu numai, la Cluj, Bucureşti, Oradea, Timişoara, Iaşi etc, axate îndeosebi pe probleme cu privire la minorităţi, confesiuni, geografie electorală, graniţe etc, având ca autori, reputaţi geografi ca: Alexandru Ungureanu, Grigor P. Pop, Ion Ianoş, Silviu Neguţ, Petre Deică, Nicolae Popa etc.

De asemenea, începând cu anul 1999, apare în Editura Universităţii din Oradea *"REVISTA ROMÂNĂ DE GEOGRAFIE POLITICĂ"* care reuneşte un comitet de redacţie format din cercetători din toate centrele universitare din România şi care au preocupări în acest domeniu.

Capitolul II

ORGANIZAREA TERITORIULUI POLITIC. GEOGRAFIA STATULUI

Apariţia statelor la nivelul globului terestru, se caracterizează printr-un proces complex, extrem de dinamic şi de lungă durată, privit la o anumită scară temporală. Aceste premise au favorizat, la nivelul numeroaselor discipline care abordează problema statului, diversificarea accepţiunilor cu privire la definirea acestei noţiuni. Sintetizând cea mai mare parte a acestor interpretări, se poate afirma că *existenţa statului presupune raporturi fixe între o comunitate şi un teritoriu.* De asemenea, trebuie să amintim că cea mai mare parte a acestor definiţii exclud formele primitive de organizare a societăţii nomade, pe considerentul că acestea nu se caracterizează printr-o ordine bine definită.

La nivel internaţional, statul poate fi definit ca o unitate politică independentă, ce ocupă un teritoriu bine definit, permanent populat, având o suveranitate totală asupra afacerilor sale interne şi externe (V. Bodocan, 1998, p.58).

În planul acţiunii, această formă de organizare s-a impus şi se impune societăţii umane ca o necesitate, fiind considerată pârghia necesară realizării unor raporturi stabile între indivizi şi bunurile pe care aceştia le posedă.

În sprijinul acestei afirmaţii, amintim câteva trăsături definitorii care individualizează, conturează şi consolidează această formă de organizare politică: existenţa unui tip de ordine, o formă de guvernare, o anumită ierarhie, activitatea care susţine şi instituie statul este permanent una exclusivă şi specifică (se remarcă prin opoziţie cu cei care nu sunt membrii ai acestei comunităţi politice), îşi recunoaşte şi protejează resortisanţii.

Într-o interpretarea modernă, statul are o serie de atribuţii esenţiale, dintre care se remarcă: *suveranitatea, capacitatea de autodeterminare, unitatea de teritoriu şi reprezentativitatea.*

8. TERITORIUL - OBIECT DE SUVERANITATE

Apartenenţa unui teritoriu la o unitate politică statală, sub formă de proprietate, reprezintă elementul spaţial definitoriu al statului, obiectul puterii sale şi totodată spaţiul său de competenţă, limitele sale politice contribuind la respectarea ordinii internaţionale. Astfel, teritoriul ca element fizico-geografic al statului are o importanţă aparte, deoarece statul este un fenomen "*esenţialmente spaţial*", el fiind "*forma geografică a vieţii sociale*" (O. Ţincă, 1994).

Teritoriul determină extensiunea şi limitele puterii unui stat, situaţie relevată de o serie de caracteristici, ce rezultă din raportul teritoriu/stat, dintre care amintim:

-afirmarea competenţei statului se face în limitele teritoriului naţional şi asupra persoanelor care trăiesc în acest spaţiu;

-statul îşi afirmă independenţa faţă de alte state prin delimitarea graniţelor teritoriului asupra căruia îşi exercită suveranitatea şi pe care este îndreptăţit să le apere în caz de agresiune;

-asigurarea securităţii membrilor colectivităţii din cadrul acestui teritoriu se face de către stat.

Există cazuri când, conform principiilor drepturilor internaţionale, un anumit spaţiu şi un număr de persoane ce-l locuiesc, aflate pe teritoriul unui stat, ies din competenţele teritoriale ale acestuia, bucurându-se de o anumită imunitate. În această categorie se încadrează reprezentanţele diplomatice şi organismele internaţionale. În cazul acestora, o serie de convenţii cu statul ales pentru realizarea sediilor lor, stabilesc o anumită formă de imunitate, care permite resortisanţilor din aceste instituţii să iasă de sub puterea jurisdicţională a statului de adopţie.

Elementele ce compun teritoriul suveran al unui stat sunt reprezentate de suprafaţa terestră, delimitată de graniţe politice, cuprinzând lacuri, cursuri de apă, canale, subsolul, apele teritoriale şi spaţiul aerian. Suprafaţa de uscat poate fi formată dintr-o singură arie sau mai multe, separate între ele (insule, enclave), în timp ce în privinţa subsolului, nefiind stabilite limite de adâncime, statul are totalitatea drepturilor asupra lui. Teritoriul acvatic este format din arterele hidrografice, lacuri, canale, apele portuare şi marea teritorială, respectiv porţiunea maritimă pe o anumită distanţă faţă de ţărm. La aceasta se adaugă platoul continental, respectiv prelungirea submarină a uscatului terestru, până la limita apelor teritoriale (vezi cap.26.1). Faţă de cele

menționate, această suveranitate este mai puțin evidentă în apele maritime, pe platoul continental și în mările adânci, precum și în spațiul aerian satelitar sau cosmic.

În aceste condiții putem afirma că semnificația politică și juridică a teritoriului politic statal este determinată de întinderea spațială asupra căreia se exercită puterea statului.

Aria de cuprindere a acestei puteri se supune unei diversități de forme de organizare a teritoriului, ce se pot caracteriza astfel:

-formă centralizatoare, care tinde să exercite complet puterea asupra ansamblului teritorial, fără excepție;

-o formă dualistă, ce recunoaște coexistența pe un picior de relativă egalitate a două puteri independente în același stat;

-o formă de subsidiaritate, în care puterea statului revine prioritar unor nivele de organizare teritorială regională sau locală, din momentul în care acestea sunt apte să-și asume concret această putere. În acest caz, se elimină în mare măsură intervenția unui nivel de putere superior, situație caracteristică statelor cu un grad însemnat de descentralizare.

Diverse tipuri de state cu un grad mai mult sau mai puțin intens de centralizare, federalizare sau descentralizare pot fi distribuite ca formă de organizare în cele trei categorii menționate mai sus.

Anumite teritorii au ieșit pentru o anumită perioadă de timp, parțial sau total, de sub jurisdicția directă a unui stat, printr-o internaționalizare. Ca exemplu, amintim situația Berlinului înainte de reunificarea germană din 1993. Capitularea armatei germane la 2 mai 1945 a determinat împărțirea orașului în patru sectoare (fig.32), plasate fiecare sub administrația unui stat învingător (Franța, Anglia, SUA și URSS).

Astăzi, sunt destul de rare cazurile când un stat renunță de bună voie, într-o anumită măsură, la dreptul de suveranitate asupra unui teritoriu și acceptă plasarea lui sub un regim internațional.

Cel mai bun exemplu actual, la nivel mondial, de teritoriu internațional, este cel al Antarcticii, continentul sudic situat la sud de paralela de 60°, cu o suprafață de 14 mil km^2, acoperit în proporție de 90 % de o calotă glaciară, ce ajunge la grosimi de 4 000 m. Dacă condițiile fizico-geografice vitrege ale acestei regiuni nu au favorizat prezența populației umane, explorarea sa după prima misiune oficială pentru cercetarea "*Terrei australe*" a francezului Bouvet în 1739, s-a sfârșit prin a trezi aviditatea teritorială a diverselor puteri (fig.10).

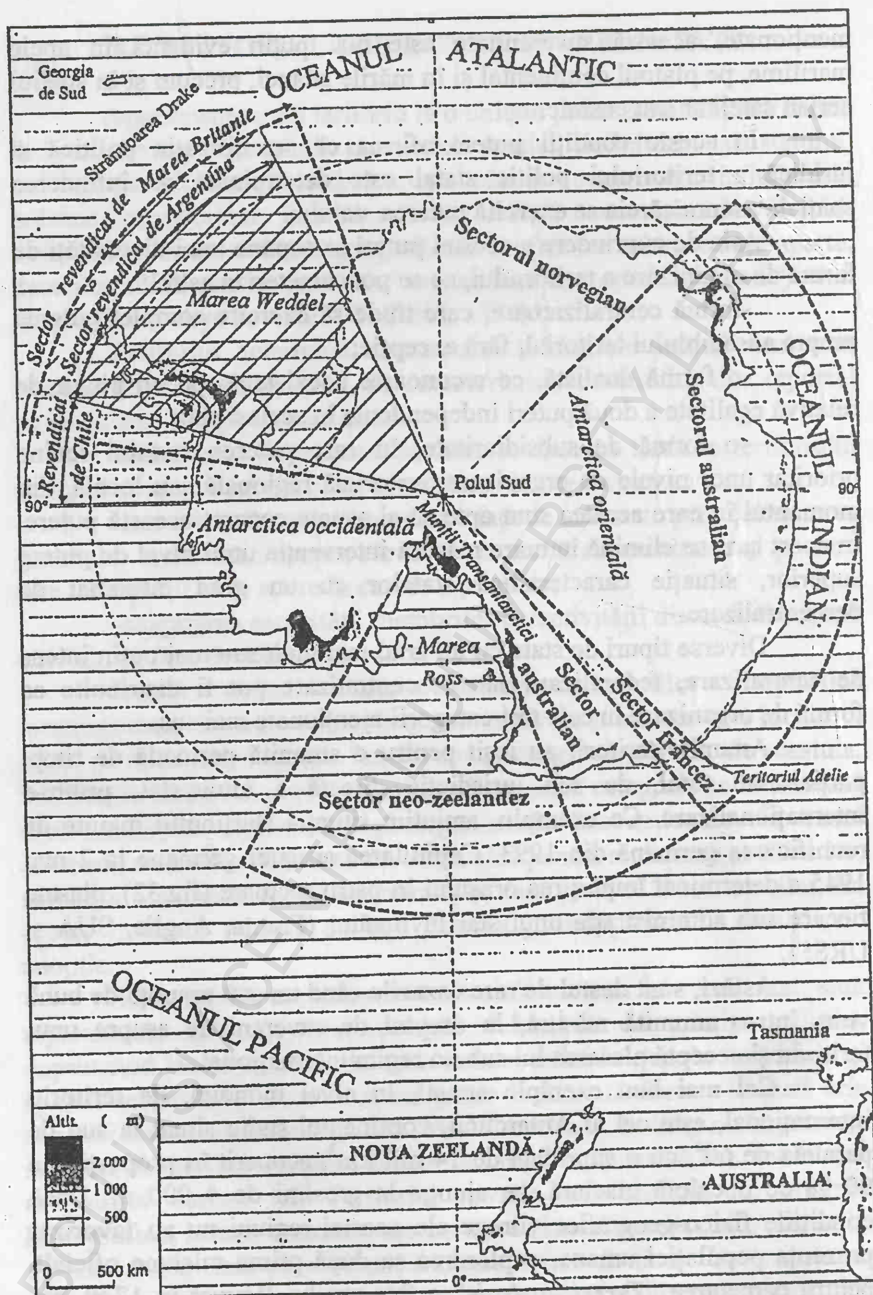

Fig. 10. Antarctica (prelucrare după Dictionnaire de geopolitique, 1995).

Poziţia strategică a acestui continent şi diversitatea de resurse pe care le ascunde în subsolul său au condus la a ţine în 1948, la iniţiativa SUA, o conferinţă pentru reglarea destinului geopolitic al acestei regiuni, revendicată de puterile vremii. Refuzul sovietic a respins la 1 decembrie 1959 semnarea unei convenţii între 12 state interesate şi reunite la Washinghton. Această convenţie pune în aplicare, pe de o parte, "*îngheţarea*" revendicărilor teritoriale şi, pe de altă parte, facilitează o funcţionare internaţională bazată pe o utilizare exclusiv paşnică a acestui teritoriu. Internaţionalizarea iniţială, fondată dintr-un număr restrâns de state interesate într-o manieră activă de acest continent, a fost lărgită de la 12 puteri semnatare la 25. Diverse convenţii specifice confirmă un interes sporit faţă de acest continent din partea a numeroase state, amintind în acest sens: Convenţia din 1972 cu privire la vânătoarea de foci, Convenţia din 1980 cu privire la fauna şi flora marină, Tratatul de la Wellington din 1988 cu privire la exploatarea resurselor minerale sub supraveghere internaţională şi un strict respect asupra mediului natural.

9. TEORII CU PRIVIRE LA GENEZA STATELOR

Ideea care a dominat până în anii 1980, că formele actuale de dezvoltare statală sunt ultimele structuri de organizare a societăţii în teritoriu, şi-a pierdut interesul odată cu căderea unor cortine şi, concomitent a ideologiilor care au creat aceste bariere. Astfel, această situaţie a fost depăşită prin crearea unor organizaţii pluristatale sau suprastatale, complexe, extrem de benefice pentru populaţia concentrată între limitele acestora.

Deosebit de interesantă este situaţia din ex-URSS când, după prăbuşirea acestuia, constituit el însuşi într-o federaţie complexă, având în componenţă mai multe entităţi teritoriale unificate printr-un aparat ideologic şi poliţist, s-a recompus din formele de organizare politică veche, mult mai apropiate de formele arhaice, tribale sau clanuri sociale. Din anumite puncte de vedere, realitatea pare a fi dată de coexistenţa unor stadii variate de organizare statală a societăţii.

Geografia politică a produs o serie de interpretări proprii cu privire la geneza teritoriului politic. O parte dintre acestea, cu precădere cele ale şcolii anglo-saxone, sunt marcate de ideea de progres a umanităţii, în timp ce altele sunt fundamentate pe o "*politică reală*". Aceste interpretări teoretice de dezvoltare a teritoriilor politice

furnizează instrumentele pentru o analiză a dinamicii statului, în dimensiunea sa teritorială.

În continuare sunt prezentate câteva dintre teoriile geografiei politice cu privire la apariţia şi dezvoltarea statelor.

9.1. Teoria statului organic

Această teorie, influenţată de darvinismul social, a fost aplicată în geografie începând cu secolul al XIX-lea şi până în anii 1960, având ca exponenţi pe Fr. Ratzel, Paul Vidal de la Blache, Jean Brunhes etc, promovând ideea că în evoluţia lor statele nu au putut face abstracţie de condiţiile de mediu, îndeosebi formele de organizare primitivă care au stat la baza dezvoltării ulterioare a statelor moderne.

Friedrich Ratzel, în "*Politische Geographie*", a fost unul dintre cei mai de seamă promotori ai acestei teorii, el asemuind statul cu un organism viu. Organicist în concepţia sa asupra obiectului geografiei politice, Ratzel se arată mult mai culturalist când pune în lumină argumentele şi mecanismele de expansiune sau de declin teritorial a statelor. El este departe de o concepţie mecanicistă când afirmă că superioritatea de dezvoltare culturală a unei societăţi, combinată cu o puternică presiune demografică, este factorul constitutiv al capacităţii de expansiune teritorială a unei ţări. El precizează că aceasta devine efectivă din momentul în care este pusă în practică prin contacte active, prin comercianţi şi misionari. Bineînţeles, ultima dată este intervenţia militară, însă anexarea prin forţă nu este realmente operantă decât dacă ea este acompaniată de o reducere a populaţiei anexate.

Politica germană de anexare a Alsaciei şi Lorenei, după 1871, a fost pusă într-o largă concordanţă cu această viziune ratzeliană de expansiune teritorială.

9.2. Teoria integrării în lanţ (Teoria unificării teritoriale)

Teoria aparţine geografului Stephen.B.Jones şi a fost expusă în 1954 într-un articol intitulat "*The Unifield - Field Theory in Political Geograpy*" şi publicat în Annals of the Association of the American Geographers, nr.44. Pentru Jones, apariţia teritoriului politic este fructul unei serii de etape, de stadii de dezvoltare interconectate. El consideră că la originea teritoriului politic sunt ideile fondatoare care produc decizia politică ce determină o mişcare a populaţiei şi care, la rândul său, generează un câmp de forţe în sânul căruia se sfârşeşte prin

materializarea unui nou spaţiu politic. Prin această teorie s-a explicat apariţia şi dezvoltarea statului Israel.

Mai târziu, schema acestei teorii a fost preluată de Andre-Louis Sanguin şi aplicată în teza sa consacrată *Confederaţiei elveţiene*, distingând mai multe stadii în această evoluţie (fig.11):

1.Ideea - apărarea libertăţilor comunale şi independenţa montagnarzilor;

2.Decizia - Pactul din 1291;

3.Mişcarea - adeziunea treptată a oraşelor şi satelor din Germania înaltă;

4.Câmpul de forţe sau **Terenul** - castelul de ape al Alpilor Centrali, Mitteland, Jura Centrală;

5.Spaţiul politic - Confederaţia din 1815, noul stat federal din 1848.

Fig.11. Etapele constituirii federaţiei elveţiene
(prelucrare după Dictionnaire de geopolitique, 1995)

Aplicată asupra *Comunității Europene,* această schemă ar putea fi următoarea:

1.Ideea - mişcarea pan-europeană dintre cele două războaie mondiale: excluderea războiului prin reconcilierea franco-germană;

2.Decizia - Tratatul de la Roma din 1957;

3.Mişcarea - Libera circulaţie a omului, pieţei şi capitalului;

4.Terenul - Competiţia economică internaţională cu Japonia şi SUA la nivel extern; opoziţia între pro-europeni şi naţionalişti la nivel intern în fiecare stat;

5. Spaţiul politic - Uniunea Europeană în forma stabilită după tratatul de la Maastricht.

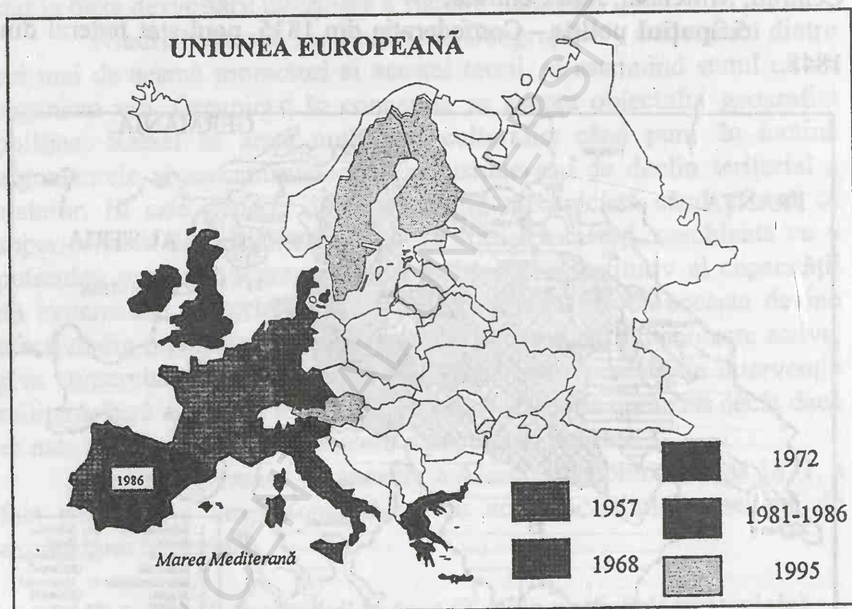

Fig.12. Etapele constituirii Uniunii Europene

Dacă forma teoretică propusă de Jones se aplică de o manieră mai mult sau mai puţin adecvată la diversitatea de cazuri concrete, ea este deosebit de fructuoasă prin faptul că subliniază interdependenţa multiplilor factori în constituirea unui teritoriu politic şi în ierarhizarea secvenţelor temporale care conduc la punerea în loc a unui teritoriu politic.

9.3. Statul generat de o arie centrală

O interpretare majoră a dinamicii spaţiilor politice este dată de teoria "*core area*" (areal central) a geografilor anglo-saxoni şi care a fost preluată de şcoala franceză sub numele de teoria *spaţiului matricial* (R.Kleinschmager,1993). În această concepţie, Île de France, Valea Rhinului, Câmpia Pô lombardă, bazinul Londrei (fig.13), sunt considerate areale care au generat un spaţiu naţional în Europa şi care combină în general două caracteristici specifice:

- un excepţional potenţial natural;

-o poziţie privilegiată care suscită dezvoltarea unui important nod de căi de comunicaţie.

Fig. 13. Ariile centrale la nivelul Europei

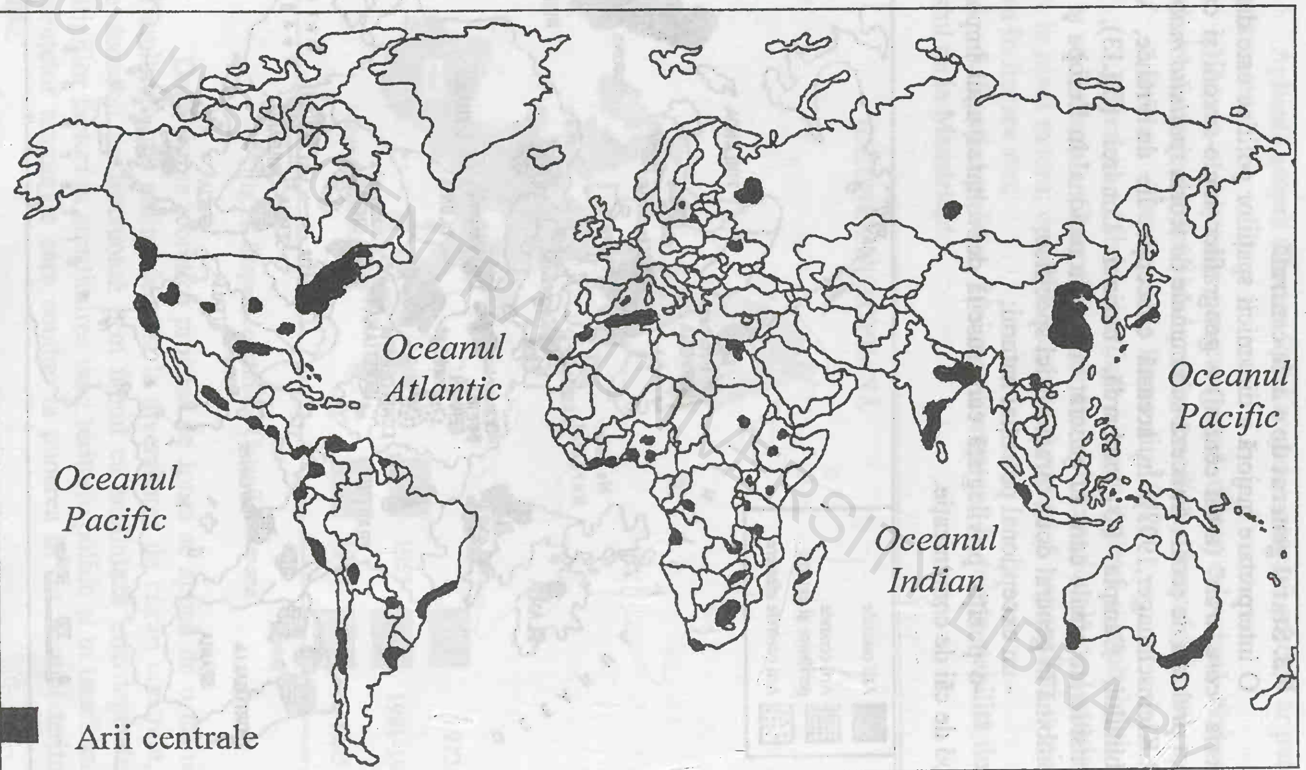

Fig.14. Ariile centrale la nivelul globului (sursa: V. Bodocan, 1997).

Aceşti doi factori iniţiali favorizează în continuare o creştere demografică excepţională în cadrul acestui spaţiu şi o dezvoltare progresivă a nivelului economic şi cultural al populaţiei. Datorită ansamblului de factori amintiţi, aceste regiuni imprimă un ascendent comercial asupra spaţiului înconjurător, dotându-se în paralel şi cu tehnică militară.

Teoria "*core area*" pe care geografii germani o desemnează prin termenul de "*Kernraum*" (*espace noyau-nucleu spaţial*), reînvie pe larg o concepţie organică de creştere a teritoriului statal şi, plecând de la aceasta, lansează o idee subiacentă, că o astfel de evoluţie generează un stat solid şi stabil, deoarece a fost construit într-o perioadă lungă de timp, după etape succesive. Această interpretare nu este departe de concepţia deterministă de dezvoltare a statelor care era legată de resurse şi de o anumită poziţie.

Statele provenite din colonizări şi în particular cele africane, în cadrul cărora capitalele reprezintă adesea acest spaţiu central, sunt deseori vechi agenţii, ca Abidjan sau Dakar şi nu găsesc un loc în aceeaşi concepţie de creştere a teritoriului statelor, fiind considerate mult mai fragile (fig.14).

Ulrich, Ante în lucrarea sa consacrată dezvoltării statelor, sublinia în ce măsură noţiunea de spaţiu central a rămas imprecisă în raport cu cea de capitală de stat şi că determinarea acestor spaţii pune o serie de probleme metodologice. Ce este un spaţiu central ? Un mic nucleu restrâns adeseori la un oraş, o anumită porţiune din acesta sau este un spaţiu regional în expansiune? Limitele conceptului de spaţiu central favorizează pe larg posibilitatea de adaptare a acestuia ca model de diferenţiere a statelor europene.

10. MODALITĂŢI DE CONSTITUIRE TERITORIALĂ A STATELOR

Procesul de constituire a teritoriului statelor este unul format din secvenţe istorice de lungă durată, în cadrul cărora teritoriul politic al acestora a cunoscut faze de extensiune sau de restrângere, mai mult sau mai puţin brutale şi care au avut drept consecinţe modificări profunde ale conturului lor. Potrivit dreptului internaţional public, formarea sau modificarea teritorială a statelor poate avea loc ca urmare a unei secesiuni, dezmembrări ori fuziuni sau consecinţă a abolirii colonialismului (C. Andronovici, 1981).

"Teritoriile fără stăpân" reprezintă acele suprafeţe de uscat lipsite de populaţie umană sau cu o populaţie insuficient de importantă şi de organizată pentru a putea rezista la o invazie străină. Astfel, pădurile virgine amazoniene, marele continent nord-american sau vastul deşert australian sunt cele mai bune exemple ale unor teritorii însuşite în timp istoric, prin cuceriri, în detrimentul micilor grupări umane autohtone, a căror existenţă a fost în cele mai multe cazuri complet ignorată, revoltele acestora fiind înăbuşite prin violenţă, mergând până la exterminare din partea cuceritorilor.

Acapararea acestor teritorii de unele state a generat şi nemulţumiri din partea altora, remarcându-se în timp o serie de tentative de reglare a limitelor de extensiune a influenţei politice a statelor anexante. Ca exemple, amintim intervenţia papei Alexandru al VI-lea pentru a înlesni bunele relaţii dintre Spania şi Portugalia, două mari puteri catolice ale vremii, trasând prima frontieră astronomică a vremii, consimţită prin Tratatul de la Tortesillas, în 1494. Această frontieră împărţea lumea între Spania şi Portugalia, trecând la 270 mile vest de I-le Azore. Confirmat de papa Iulius al II-lea, tratatul dispune că teritoriile descoperite sau în curs de descoperire revenite Spaniei sunt situate la vest de această linie, iar cele aparţinând Portugaliei la est. O linie de frontieră paralelă a fost dispusă pe meridianul de 130^0 longitudine estică. Această ultimă frontieră a declanşat numeroase conflicte, deoarece Filipinele spaniole se întindeau în zona portugheză, iar Molouscele portugheze în zona spaniolă. De menţionat, că intervenţia papală a fost puternic contestată şi de alte state, care invocau şi ele dreptul asupra unor teritorii nou descoperite. O lungă perioadă de timp a prevalat ideea, potrivit căreia, o putere ce a debarcat într-o zonă de litoral îşi extinde autoritatea sa şi asupra spaţiului intern. O altă teorie discutabilă se referea la noţiunea de *contiguitate*[4] şi care stipula că controlul asupra unui teritoriu aduce dreptul de suveranitate şi asupra zonelor contigui. În acest caz, controlul asupra unei insule dintr-un arhipelag determină, conform acestei teorii, un drept de control asupra ansamblului acestui arhipelag.

Din punct de vedere al extensiunii teritoriale, formarea statelor se poate realiza pe mai multe căi, fie pe cale paşnică, fie pe cale violentă, prin lupte armate şi anexare. În continuare sunt prezentate

---

[4] Vecinătate spaţială.

câteva dintre modalităţile de constituire a teritoriului politic al unui stat şi care au determinat configuraţia actuală a hărţii politice mondiale:

a.) O primă formă de constituire a teritoriului unui stat este prin ***ocupare efectivă***, noţiune impusă în sec al XVII-lea, ca un principiu consacrat de însuşire a noi teritorii, caracterizând perioada marilor descoperiri geografice. Conform acestui principiu, un teritoriu nu poate fi invocat decât în măsura în care acesta este real, fiind însoţit de instalarea unei administraţii concrete şi care este acceptată şi de alte state. Această regulă s-a impus progresiv şi este confirmată prin diverse decizii ale justiţiei internaţionale. Ca exemple, amintim ocuparea unor teritorii din America, Africa şi Asia de o serie de state europene.

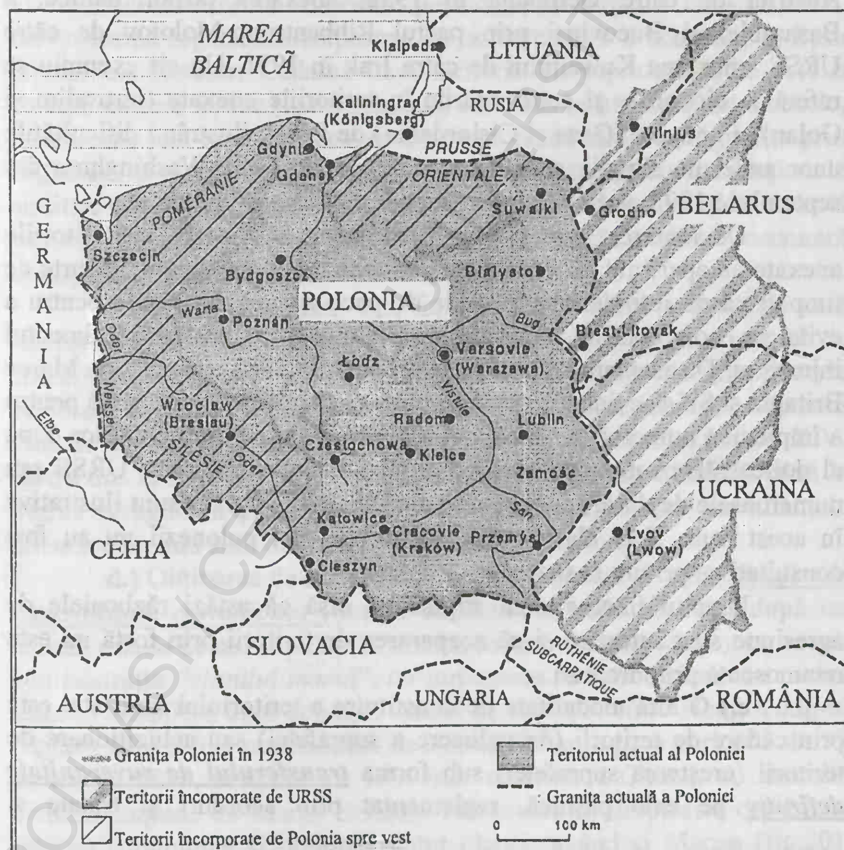

Fig.15. Dinamica teritorială a Poloniei
(prelucrare după Dictionnaire de Geopolitique, 1995)

b.) Anterior epocii contemporane, s-a impus o altă modalitate de extensiune a teritoriului politic, concretizată prin ***cucerire și anexare***, a cărei valoare avea adesea titlul de proprietate. Această formă, ce s-a impus şi datorită lipsei unor tratate de pace între părţile implicate şi se manifestă izolat şi în prezent, este departe de a fi agreată de comunitatea internaţională, având nevoie pentru a intra în legalitate de o recunoaştere prin legi şi tratate internaţionale. Este de remarcat şi faptul că o parte dintre tratate au fost semnate într-o situaţie puternic prejudiciabilă pentru una dintre părţile aflate în conflict, însă, ca element pozitiv, acestea au favorizat sfârşitul unor situaţii de violenţe deschise sau în stadiul de "larvă". Ca exemple, amintim: anexarea Austriei de către Germania în 1938, anexarea ţărilor baltice, a Basarabiei şi Bucovinei prin pactul Ribbentropp-Molotov de către URSS, anexarea Kuweitului de către Irak în 1991. Un alt exemplu se referă la ciocnirile şi confruntările în teritoriile anexate (Ierusalim şi Golan) şi ocupate (Gaza şi Cisiordania) de Israel, ilustrând dificultăţile unor astfel de situaţii, până la acordul istoric de la Washinghton din septembrie 1993, semnat în prezenţa celor două părţi implicate.

De remarcat este şi faptul, confirmat de istorie, că teritoriile anexate au aparţinut cuceritorilor, perioade mai lungi sau mai scurte de timp şi că nu întotdeauna tratatele de pace au fost suficiente pentru a evita un nou conflict, frecvent una dintre părţi având sentimentul injustiției. De asemenea, Carta Atlanticului din 1942, semnată de Marea Britanie şi SUA, evidenţiază faptul că aceasta nu a fost suficientă pentru a împiedica numeroasele încălcări ale principiului naționalităților după al doilea război mondial. Anexarea ţărilor baltice de către URSS sau numeroasele deplasări de frontiere ale Poloniei[5] (fig.15) sunt ilustrative în acest sens. Este clar că nici balticii şi nici polonezii nu au fost consultaţi cu privire la soarta lor.

Dreptul internaţional stipulează însă că astăzi războaiele de agresiune sunt interzise şi că acapararea de teritorii prin forţă nu este recunoscută prin drepturi.

c.) O altă modalitate de constituire a teritoriului unui stat este prin cedare de teritorii (de reducere a suprafeţei) sau achiziţionare de teritorii (creşterea suprafeţei) sub forma ***transferului de suveranitate definitiv*** pe cale paşnică, reglementat prin acorduri şi tratate şi

---

[5] A avut drept consecinţă pierderea a 181 000 km² şi a 10 mil loc în est şi câştigarea a 109 092 km² şi 18,5 mil loc în vest, mai ales prin strămutarea a 3 mil polonezi din est.

recunoscut pe plan mondial. Un exemplu concludent în acest sens este cumpărarea Alaskăi de către SUA de la Rusia în anul 1867. După eşecul în războiul din Crimeea, Rusia a ajuns la concluzia că la momentul respectiv nu poate să asigure o securitate deplină acestui teritoriu, situat în nordul SUA, în eventualitatea unei invazii a americanilor. În consecință, Alaska a fost transferată sub suveranitatea SUA (cumpărată) contra sumei de 7,2 mil. dolari, devenind în 1959, al 49-lea stat din componenţa federaţiei americane, unul cu resurse naturale însemnate (îndeosebi petrol) şi cu o populaţie de numai 500 000 locuitori. De asemenea cazul Corsicăi, cumpărată de regatul francez de la Republica Genova.

Această formă de cedare paşnică, prin tratat, a unui teritoriu, este o formă legală contemporană de achiziționare a acestuia, în lipsa tuturor conflictelor. Cedarea unui teritoriu cu suprafață mare este o situaţie extrem de rar (cazul Alaskăi) întâlnită în ultimele două secole, fiind vorba mai mult, în acest caz, de rectificări minore de granițe prin negocieri. O regulă impusă de comunitatea şi organismele internaționale abilitate în acest sens, în astfel de cazuri, se referă la populația existentă pe teritoriul cedat şi care trebuie tratată de noua administraţie instaurată corespunzător drepturilor omului.

Important de amintit este faptul că negocierea este o cale care scuteşte factorul politic de a ajunge la un conflict armat. O astfel de strategie de negociere a fost alianța dinastică, cu un rol important în perioada feudală. Ca exemple, amintim formarea teritoriului regatului francez sau uniunea dinastică dintre Lituania şi Polonia, în sec XIV, care a dus la formarea unui mare stat întins de la Marea Baltică până la Marea Neagră. În prezent, monarhiile sunt tot mai rare, iar alianțele dinastice nu mai sunt un mijloc de extensiune teritorială.

d.) Obţinerea de noi teritorii se poate realiza şi prin ***transfer de suveranitate condiționat*** (limitat în timp), situaţie în care, după un anumit număr de ani stipulaţi în tratate, teritoriul cedat se reîntoarce sub administraţia *"statului mamă"*, cu impunerea la retrocedare din partea statului adoptiv a unor condiţii. Astfel de exemple sunt: Hong Kong-ul (fig.20) care a fost concesionat de Marea Britanie pe o perioadă de 99 de ani în 1898, revenind în 1997 sub autoritatea Chinei, cu anumite condiţii impuse de Marea Britanie referitoare la drepturile omului şi situaţia economică şi politică, statut identic având şi Macao (fig.20); tratatul de concesionare între URSS şi Finlanada din 1962, ce prevedea o durată de folosire a canalului navigabil Saimoa, de către sovietici, de

50 de ani (canal construit de finlandezi în 1956 pentru a lega lacul Ladoga de Golful Finlandei la Viipuri, actual Vyborg), teritoriile bazelor militare sovietice Porkkala în Finlanda şi Seseno în Albania sau cea americană Guantanamo din Cuba.

e.) Prin legi internaţionale dar şi prin acordul statului în cauză se ***restrânge suveranitatea*** acestuia ***asupra teritoriului propriu*** în vederea utilizării acestuia şi de alte state. În acest sens amintim dreptul de navigaţie pe râurile internaţionale ce traversează teritoriul unui stat sau în apele marine; survolarea spaţiului aerian naţional; utilizarea unor resurse.

f.) ***Schimbul de teritorii*** este un alt mijloc de modificare a teritoriului politic al unui stat, această acţiune fiind asociată şi cu schimbarea zonelor de influenţă. Ca exemple, amintim: abandonarea de către Franţa a intereselor sale în Egipt, la sfârşitul secolului al XIX-lea, în schimbul dreptului de influenţă asupra Marocului. Schimbul tacit dintre Londra şi Paris, fără a lua forma de tratat, a dus la extinderea imperiilor coloniale. Aceste schimburi a zonelor de influenţă între marile puteri au fost caracteristice perioadei coloniale. Un alt exemplu concludent în acest sens, este acordul din 1907, dintre Londra şi Sankt Petersburg conform căruia s-au schimbat zonele de influenţă în Persia, Tibet, Afganistan şi Mongolia.

g.) ***Acţiunea antropică*** poate contribui la obţinerea de noi suprafeţe prin crearea unor insule artificiale (în Japonia) sau prin construirea de diguri şi obţinerea de noi suprafeţe în detrimentul mării (polderele olandeze). De menţionat că aceeaşi activitate poate duce la restrângerea teritoriului prin distrugerea unor insule, plaje, retragerea deltelor în urma reţinerii aluviunilor de barajele construite pe râurile interioare etc.

h.) Alăturat acţiunii omului sub diferite forme, amintim şi creşterea sau restrângerea teritoriului, determinată de ***acţiunea factorilor naturali*** prin: modificarea talvegului unui râu sau fluviu - cazul Rinului la frontiera germano-franceză; apariţia unor insule vulcanice, de nisip - Sacalin la Marea Neagră sau atoli în apele litorale; înaintarea deltelor prin aport substanţial de aluviuni - delta secundară a Dunării pe braţul Chilia etc.

i.) Alte mijloace nemilitare şi nediplomatice de expansiune erau: ***misiunile religioase*** - cucerirea Cochinchinei în secolul XIX a fost precedată de sosirea misionarilor catolici francezi în secolul XVII; ***frontul pionier*** - în marginea imperiilor, în zone mai slab delimitate şi

apărate de soldaţii ţărani, coloniştii instalaţi înregistrând o creştere progresivă a domeniilor lor, având ca rezultat în acelaşi timp şi avansarea frontierelor imperiale. Ca exemple: extensiunea balcanică a Imperiului Austriac în regiuni din actuala Croaţie; regiunile cucerite de Imperiul Rus în detrimentul celui otoman în sudul Ucrainei actuale.

Schimbarea regimului politic ţine însă de dreptul constituţional, punându-se problema unei noi autorităţi politice care se poate naşte fie cu consimţământul celei vechi, fie prin distrugerea violentă a acesteia şi înlocuirea ei cu una nouă. În prima situaţie, fenomenul se produce ca urmare a unui proces de decolonizare, noul stat putând fi creaţia unor legi interne (formarea statelor americane) sau a unui tratat internaţional. În al doilea caz, transformările violente se manifestă pe plan internaţional prin cucerirea unui stat (ceea ce duce la adoptarea unei constituţii noi sau la extinderea constituţiei statului dominant) şi prin insurecţie învingătoare într-o parte a unui stat (are ca efect formarea unui nou stat cu o nouă constituţie).

11. MORFOGENEZA ŞI PROLIFERAREA STATELOR

Cuvântul "*morfogeneză*" aplicat în geografia politică conduce la ideea de diagnostic care permite identificarea logicilor structurale în istorie. Ca efect, a studia formarea teritoriului unei ţări, a unei naţiuni, plecând de la câştigarea de noi teritorii sau amputarea propriului teritoriu, prin "*dilatare sau contractare*", duce la recapitularea diferitelor logici de concepţii politice care au concurat la formarea acestui spaţiu.

Morfogeneza studiază pe o durată lungă concretizarea de proiecte şi de intenţii geopolitice care se confruntă într-un spaţiu determinat şi care au reuşit structurarea unei ţări. Spre exemplu: pentru a putea studia şi înţelege morfogeneza Poloniei pe o sută de ani, echivalează cu a adiţiona logicile de organizare a politicii interne a trei părţi a Poloniei născute prin împărţirea de la sfârşitul sec. al XVIII-lea. Geopolitica internă a celor trei Polonii (austriacă, rusă şi germană) trebuie reunită cu intenţiile politice a tuturor ţărilor prezente în zonă: Rusia până la URSS, Germania, dar şi a ţărilor dominante la nivel continental la aceea dată, dar care erau situate la mare distanţă de Polonia, în cazul Angliei şi Franţei.

Prin morfogeneză, geografia politică pune în evidenţă echilibrul provizoriu care există într-un câmp de forţe la un moment dat. Gradul

de transparenţă al acestui câmp de forţe şi puterea de a înţelege o posibilă evoluţie a sa sunt considerate dări de seamă ce se manifestă prin înscrierea rezultatului provizoriu al echilibrului de forţe într-un studiu asupra unei perioade mai lungi de timp, acolo unde se intersectează istoria cu geografia. Astfel, din analiza unui bilanţ teritorial al unei ţări pe o perioadă de timp mai lungă (peste o sută de ani), rezultă cum tendinţele seculare determinate de economie, religie şi politică au reuşit să influenţeze şi să restructureze elementele ce definesc unitatea politică-statul.

Genetica teritorială este un instrument simplu, care permite specialiştilor în geografie politică o identificare a proceselor care au contribuit la formarea unei entităţi politice (stat). Plecând de la conceptul statului organic emis de fondatorii geografiei politice din şcoala germană, "naşterea" unui stat pleacă de la un nucleu preexistent, de la o zonă germinativă, de la a cărei poziţie în faza de "maturizare" se realizează dimensionarea, după o anumită logică corespunzătoare momentului respectiv, însă a cărui proces se întinde pe o perioadă mai lungă de timp. Această situaţie este cea mai simplă, fiind viabilă în cazul în care ar exista un singur stat. În realitate fenomenul este mult mai complex deoarece dezvoltarea unui stat este influențată direct şi de tendinţele evolutive a statelor vecine. Din acest proces complex rezultă un anume echilibru de forţe, cu caracter temporar, deoarece evoluţia formelor statelor se caracterizează prin instabilitate.

În analiza morfogenezei statelor, metoda de bilanţ este considerată una foarte simplă. Aceasta se bazează pe un nomenclator al achiziţiilor şi pierderilor teritoriale, determinat de ambiţiile mai mult sau mai puţin mărturisite pentru noi achiziţii, precum şi de ameninţările mai mult sau mai puţin clar identificate de pierdere din patrimoniul teritorial actual al unui stat.

Prin analiza morfogenetică a statelor se reuşeşte o identificare şi o conturare a marilor probleme de la sfârşitul sec XX cu privire la proliferarea statelor. Statistic, acest proces de proliferare este bine evidenţiat de creşterea numărului statelor, de la doar 50 în 1945, la peste 150 în prezent, înregistrându-se o triplare a numărului acestora, fără a se manifesta o tendinţă de stopare în viitor a acestui fenomen. Practic, acest fenomen se continuă printr-o fragmentare excesivă a uscatului existent în unităţi statale de dimensiuni reduse. Problemele pe care le pun aceste noi state nu sunt de natură politică sau determinate de viabilitatea lor economică, mai mult sau mai puţin artificială ci, mai

ales, de faptul că dau naştere noilor forme de naţionalism. Ca efect, în cazul noilor state, acestea preced naţiunea, situaţie în care statul, pentru a se menţine, se vede obligat a favoriza un naţionalism care se difuzează prin mijloace moderne în structura sa socială (R.Kleinschmager,1993).

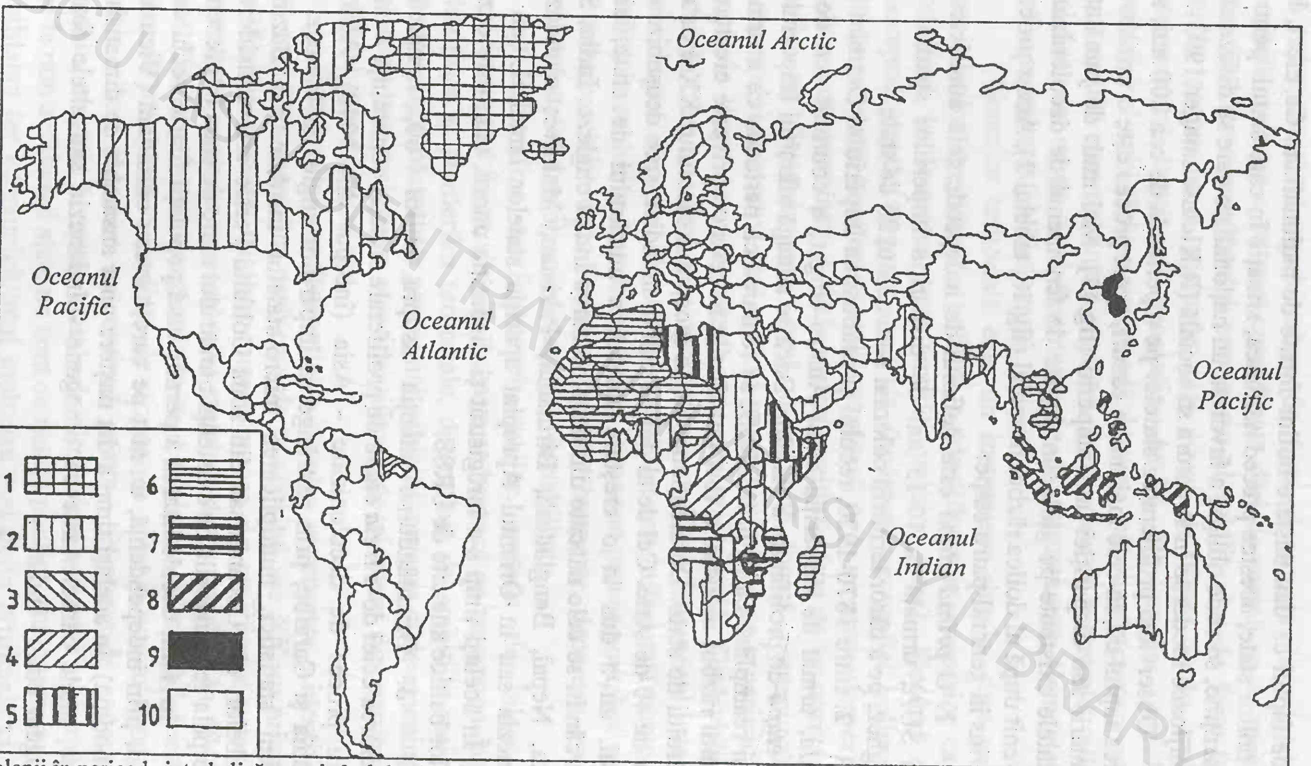
Observând proliferarea statelor pe o perioada de cca 200 ani, se remarcă faptul că, în cele mai multe cazuri, acest proces este o urmare a diminuării sau dispariţiei unui imperiu (fig.17). Mai mult de jumătate din statele existente pe glob sunt legate de fenomenul de decolonizare intervenit după al doilea război mondial (fig.18, tabelul 2). Acest proces a cuprins în general patru etape:

1. O ***primă etapă*** este definită de independenţele americane, cea a SUA, urmată la 10-15 ani de dispariţia imperiilor spaniol şi portughez, pe a căror teritoriu colonial s-au născut 25 de state.

2. Între 1870-1920, reculul şi prăbuşirea Imperiului Otoman în Balcani, urmat de dispariţia celui Austro-Ungar, a conturat cea de-a ***doua etapă*** de proliferare a statelor. Dacă se adaugă sfârşitul Imperiului Rus şi reamplasarea sa prin URSS, se remarcă că perioada ce a urmat primului război mondial a fost una fertilă în ceea ce priveşte creşterea numărului de state. De menţionat că, la începutul secolului XX existau în jur de 40 de state. Cel de al doilea război mondial, spre deosebire de primul, nu a dus la o creştere majoră a numărului de state, aici remarcându-se cele născute din decolonizarea Indiei engleze: India, Sri Lanka, Nepal, Bangladesh, Birmania, Pakistan, Maldive; olandeze: Indonezia sau în Orientul Apropiat apariţia statelor Israel, Liban şi Siria. În acelaşi timp s-a înregistrat şi dispariţia unora, cum este cazul statelor baltice anexate de URSS.

3. Orientându-ne atenţia asupra anilor '60, remarcăm conturarea celei de-***a treia etape*** de proliferare statală, consecinţă a unui amplu proces de decolonizare - Asia (început din 1940), Africa, Oceania şi Caraibe, prin restrângerea imperiilor englez şi francez. În termeni statistici, multiplicarea micro-statelor insulare din Bazinul Caraibelor, din Oceania sau din zona Golfului Persic este considerată principala responsabilă de existenţa numărului mare de state în prezent.

În ***Asia***, decolonizarea a permis unei populaţii foarte vechi de a regăsi, prin independenţă, un stat pe care-l aveau odinioară (Vietnam, Cambodgia). În acelaşi timp a dat naştere unor ansamble de dimensiuni uriaşe, unele caracterizate ca omogene - Indonezia sau altele foarte eterogene etnic - India.

Colonii în perioada interbelică aparținând de: 1.Danemarca, 2.Marea Britanie, 3.Spania, 4.Belgia, 5.Italia, 6.Franța, 7.Portugalia, 8.Olanda, 9.Japonia, 10. Teritorii independente

Fig.16. Posesiunile coloniale în perioada interbelică

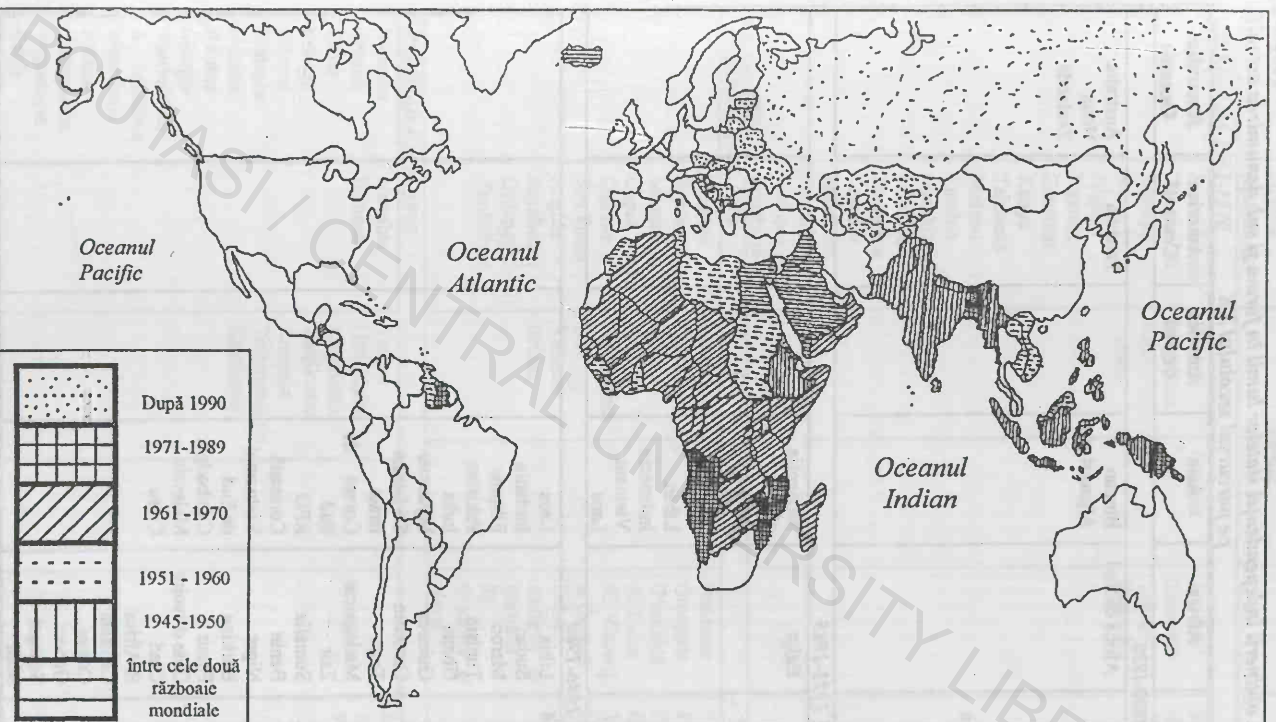

Fig.17. Etapele obţinerii independenţei statelor lumii în forma şi sub denumirea actuală

Tabelul 2

Cronologia obţinerii independenţei statelor lumii în forma şi sub denumirea actuală, pe parcursul secolului XX

Europa	Africa	Asia	America de Sud	America Centrală	Australia-Oceania
PERIOADA 1900-1920					
Norvegia Bulgaria Albania Finlanda Lituania Estonia Cehoslovacia Ungaria Polonia Austria Letonia Iugoslavia	Africa de Sud	Bhutan Afganistan		Panama	Australia Noua Zeelandă
PERIOADA 1921-1945					
Irlanda Islanda	Egipt	Mongolia Turcia Arabia Saudită Siria Liban Indonezia Vietnam Laos			
PERIOADA 1946-1960					
R.D.Germană	Libia Sudan Maroc Tunisia Ghana Guineea Camerun Togo Madagascar Zair Somalia Benin Niger Burkina Fasso Cote d'Ivoire Ciad R.Africa Centrală Congo Gabon Senegal Mali	Laos Iordania Filipine Pakistan India Myanmar Sri Lanka Israel Coreea de Sud RPD Coreeană Vietnamul de Sud Cambodgia Malaysia Cipru			

	Nigeria Mauritania				
PERIOADA 1961-1970					
Malta	Sierra Leone Tanganyka Burundi Rwanda Algeria Uganda Zanzibar Kenya Tanzania Malawi Zambia Gambia Maldive Bostwana Lesotho Mauritius Swaziland Guineea Ecuatorială	Kuwait Singapore RPD Yemen	Guyana	Jamaica Trinidad- Tobago Barbados	Samoa Nauru
PEROADA 1971-1989					
	Guineea Bissau Mozambic Capul Verde Comore Sao Tome Angola Seychelles Djibouti Zimbabwe	Oman Bahrain Qatar EAU Bangladesh R.S. Vietnam Brunei	Surinam	Bahamas Greanada Dominica Sf. Lucia Sf. Vincenţ şi Grenad. Belize Antigua şi Barbuda Sf. Cristofor şi Nevis	Tonga Fiji Papua-Noua Guinee Tuvalu Kiribati Vanuatu
PERIOADA 1990-1998					
Slovenia Croaţia Rusia Estonia Letonia Lituania Ucraina Belarus Georgia Azerbaidjan R. Moldova Macedonia Bosnia- Herţegovina Yugoslavia Cehia Slovacia	Namibia Eritreea	Yemen Uzbekistan Kirghistan Tadjikistan Armenia Turkmenistan Kazahstan			I-le Marshal Micronezia Palau

La nivelul **Africii,** fenomenul a acces prin independență, în cadrul frontierelor administrative moștenite de la colonizatori, ridicând astfel, probleme de eterogenitate etnică a acestor state. Ca efect, multe dintre frontierele interne ale imperiilor englez și francez aveau să fie trasate, nu doar arbitrar cum se vehiculează adesea, ci și în funcție de logica geopolitică și geostrategică și de rivalitățile administrative proprii țărilor colonizatoare. Rezultatul a fost înregimentarea în același spațiu politic a unor etnii adesea rivale sau partajarea unei etnii între mai multe state.

Decolonizarea engleză din zona **Caraibelor**, în pofida eforturilor Londrei de a regrupa într-un ansamblu coerent toate insulele, a dus foarte rapid la o fragmentare politică și la constituirea unui număr de state aproape egal cu cel al insulelor existente. Această situație are puțin din ceea ce s-a produs în **Oceania,** unde sunt grupuri de insule care au acces la independență. Toate aceste state interesate de o creștere economică, foarte adesea se confruntă cu probleme de explozie demografică, căutând în același timp și o legitimitate internă și internațională.

4. Cea de-a ***patra etapă,*** de dimensiuni mai reduse, este caracteristică Eurasiei, fiind legată de dispariția blocului sovietic. Astfel, dizolvarea URSS, a RSF Iugoslavia și RSF Cehoslovacia produsă în anii '90 a dat naștere la 21 de noi entități naționale.

În noua situație creată, mari ansamble ale planetei din perioada dintre cele două războaie mondiale aveau a fi succedate de o puzderie de state de diferite dimensiuni. Se pune întrebarea dacă această proliferare de state marchează triumful modelului stat-națiune?

Proliferarea a făcut să fie destul de facil pentru un stat de a primi o legitimitate pe plan internațional. Este suficient ca țara respectivă să fie membră ONU și de a avea ambasadori în principalele țări ale lumii. Obținerea legitimității interne este mult mai dificilă, deoarece trebuie convinși cetățenii acestui stat că formează o națiune. Proliferarea statelor alături de morfogeneză pune problema etnogenezei. Pentru a consolida un stat creat mai mult sau mai puțin artificial, se impune a fi convinși membrii acestui stat că sunt o națiune desăvârșită, după care, foarte adesea, ei nu sunt decât la debutul istoriei lor. Noile țări născute după 1940, caută disperat posibilități de a crea o națiune prin statul lor. Spre exemplu:

-dacă în Oceania există un stat Tuvalu, se poate bănui că există și o națiune tuvaliană. În realitate, acesta este un stat birman care

corespunde unei populaţii birmaneze foarte vechi şi unei naţiuni birmaneze "în gestaţie", bulversată pe de altă parte şi de luptele violente contra minorităţilor naţionale;

-în Caraibe există statul Barbados dar şi o naţiune barbadenă. Se poate afirma sigur că în momentul independenţei nu era o naţiune barbadenă, dar că după independenţă, acest stat a repetat puternic cetăţenilor săi că formează o naţiune barbadenă, demers ce a dat rezultate pozitive;

-în America Latină, plecând de la patru mari ansamble ale imperiului spaniol care se întindea din Mexic până în Ţara Focului, s-au format peste 20 de state pe bază de interese economice regionale, trecând peste situaţia de a declanşa un conflict armat. Astfel, în prezent există o naţiune peruviană distinctă de cea boliviană. Decolonizarea Americii de Sud este un exemplu foarte interesant pentru geografia politică deoarece permite a se observa că după ce aveau a fi create statele şi fixate frontierele lor, s-a sfârşit prin a se forma un sentiment naţional. Ca efect, plecând de la 22 de state la începutul secolului XX, stabilitatea în zonă este marcată de existenţa şi în prezent a 22 de naţiuni distincte.

Se pune problema dacă fenomenul de proliferare a statelor este unul perfect. O serie de situaţii existente pe glob indică şi contrariul. Remarcând situaţiile geopolitice din Africa australă, Orientul Îndepărtat, Subcontinentul indian, Asia de SE, se constată că un anumit număr de state pot azi dispare prin divizare în alte state de dimensiuni mai reduse. Ca exemple amintim:

-căderea comunismului în 1990 a favorizat crearea de 15 noi state în ex-URSS, la care se adaugă cele născute din dizolvarea federaţiilor Iugoslavia (5) şi Cehoslovacia (2);

-tot pe continentul european reîntoarcerea anumitor regionalisme pot deveni azi micro-naţionalisme, cum este cazul Scoţiei, Irlandei de Nord, Ţării Bascilor, Cataloniei, care pot fi nuclee ale unor noi state;

-acest proces este caracteristic şi Orientului Mijlociu, unde există posibilitatea ca statele sirian şi irakian să dea naştere prin scindare, la noi entităţi statale bazate pe apartenenţa la o confesiune-stat druz sau stat alauit; precum şi pe apartenenţa etnică - stat kurd (fig.69);

-la fel este şi situaţia din Uniunea Indiană a cărei unitate este destul de fragilă (dovadă până acum prezenţa a trei state pe vechiul teritoriu indian, create pe criteriu religios - India, Pakistan şi

Bangladesh), la fel cum nici China nu este la adăpostul separărilor teritoriale;

-de asemenea, în Africa australă, Africa de Sud a reuşit până în prezent să menţină o unitate teritorială prin schimbarea regimului, planând permanent posibilitatea declanşării unor noi războaie rasiale, a căror undă de şoc s-ar propaga până în Africa Centrală, destabilizând Mozambicul, Angola, Zairul etc.

Această multiplicare de state face destul de complexă analiza geopolitică, în situaţia în care se ramifică funcţionarea proceselor internaţionale prin multiplicarea dispozitivelor geopolitice care sunt adesea micro-dispozitive cu vocaţie regională sau chiar locală.

Morfogeneza şi corolarul său, proliferarea statelor, este un capitol important în cercetarea realizată în geografia politică, nu numai pentru că permite a urmări logica de dezvoltare spaţială a statelor, ci şi pentru că înregistrează toate mişcările societăţii politice internaţionale.

În sec al XVIII-lea, în Germania, pentru a distinge înmulţirea micilor state era utilizat cuvântul intraductibil "*Kleinstaaterei*". Azi acest cuvânt, Kleinstaaterei planetar pune problema originii mişcărilor. Astfel, în ceea ce priveşte proliferarea statelor, până aici au fost avansate două teze:

1.-prima originară dintr-o viziune naţionalistă a istoriei, constată că este normal ca fiecare populaţie, fiecare entitate naţională să aibă un stat al său;

2.-a doua, de inspiraţie neo-marxistă, vede în această proliferare a statelor dorinţa marilor puteri capitaliste sau a marilor multinaţiuni de a desfiinţa politic piaţa mondială prin mijloace de dominare.

Aceste două teze prin conţinutul şi orientarea lor sunt interesante, însă limitate. Prima se loveşte de faptul că multe state noi nu corespund naţiunilor, doar entităţilor administrative născute din decolonizare. A doua teză mai sigură, are ca exemplu separarea i-lelor Gilbert şi Ellice în două state: Kiribati şi Tuvalu, act premeditat prin capitalismul anglo-saxon pentru creşterea ratei sale de profit.

Metodele de analiză în geografia politică trebuie să fie pluraliste şi să nu privilegieze un singur factor.

12. REGRUPĂRI REGIONALE

Fenomenul de fragmentare a spaţiului politic mondial este compensat de un fenomen recent de multiplicare a diferitelor structuri de regrupare regională. Această nouă organizare, fie că are vocaţie pur economică, militară sau politică, fie le îmbină pe toate trei, scoate în evidenţă tendinţa lumii de a se combina regional prin ansamble de relaţii internaţionale. Aceste noi entităţi nu sunt simple adiţionări a componentelor lor, ci pot deveni o parte întreagă de acţiune.

Primele organizaţii regionale s-au constituit în Europa: *Benelux* a devenit după al doilea război mondial laborator al construcţiei europene (fig.12); Tratatul Pieţei Comune a creat un embrion de comunitate între vechi ţări rivale; formarea CEE, devenită Uniunea Europeană, a dus la lărgirea şi în acelaşi timp la aprofundarea structurilor de coeziune a acestui ansamblu (fig.12). Azi, UE a devenit organism supranaţional care are propria sa geopolitică.

Alte organizaţii au o serie de ale caracteristici:

-ASEAN[6] este exemplul unei frumoase reuşite economice, regrupând ţări cu civilizaţii foarte diferite - budişti, musulmani, creştini etc şi care continuă a se opune litigiilor teritoriale majore. ASEAN este o realitate geoeconomică şi mai puţin una geopolitică;

-aceste caracteristici se regăsesc şi în alte forme de regrupare regională ca: MERCOSUR - Brazilia, Argentina, Paraguay, Uruguay şi ca membrii asociaţi Bolivia şi Chile (fig.18); ALENA care regrupează Mexic, SUA şi Canada. Acestea sunt zone economice create prin regrupări regionale, fără a avea cu adevărat consecinţe politice pe plan internaţional;

-CSI, formată prin destrămarea URSS, este o entitate care regrupează cea mai mare parte a statelor succesoare URSS şi care este o structură de comun acord sau un instrument de recompunere geopolitică a puterii ruse, fără a recurge la anexări.

În ultimii ani se evidenţiază o serie de organizaţii regionale a căror ambiţii sunt mai limitate şi au un succes mai nuanţat:

---

[6] Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est a fost înfiinţată în 1967, ca o asociaţie internaţională guvernamentală, cu sediul la Jakarta. Membrii: Brunei, Filipine, Indonezia, Malaysia, Singapore, Thailanda şi Papua-Noua Guinee, având ca scop declarat promovarea creşterii economice, sociale şi culturale în zonă prin activităţi comune ale membrilor ei, printr-o cooperare activă şi asistenţă mutuală (Statele lumii de la A la Z, 1998).

Fig.18. MERCOSUR

-Piaţa Comună a Mării Negre ce asociază ţările riverane Mării Negre şi anumite ţări balcanice;

-Consiliul ţărilor din zona Mării Caspice creat la iniţiativa Iranului;

-Grupul de la Vişegrad (Ungaria, Cehia, Slovacia şi Polonia) este o structură care s-a înfiinţat pentru a surmonta reglarea tensiunilor ceho-slovace şi slovaco-ungare (fig.19);

-o structură mai veche este *Consiliul Baltic* care grupează ţările scandinave;

În Orientul Mijlociu există *Consiliul de Cooperare a Statelor din Golf* care regrupează ţările arabe din zonă, având o dublă nelinişte faţă de puterile iraniană şi irakiană. Deşi această structură este bine dezvoltată ea nu a avut niciodată permisiunea de a soluţiona numeroase litigii teritoriale din această regiune petroliferă;

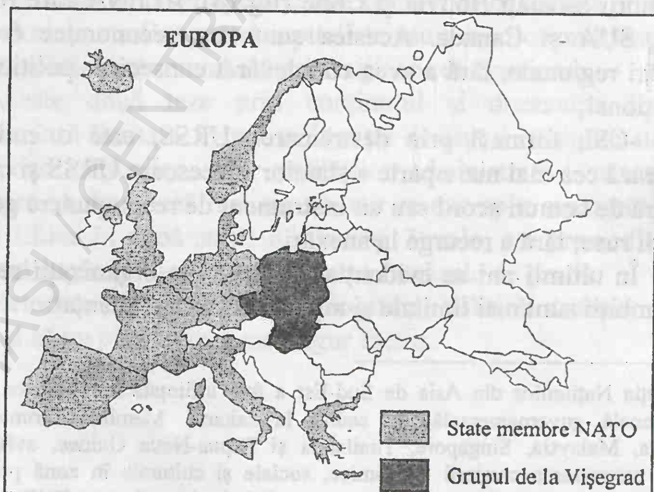

Fig.19. Statele europene membre NATO şi Grupul de la Vişegrad

NATO - grupare intercontinenteală şi pluri-regională de securitate (fig.19). Se pune întrebarea dacă această organizaţie este suma voinţelor de apărare a fiecăruia din membrii săi sau este un instrument al puterii americane în zona atlantică şi care dispune de propria sa logică geopolitică?

În general, putem afirma că aceste structuri supra-statale au stimulat cooperarea economică, politică sau militară, fără a interveni la mecanismul de reglare a unor probleme moştenite de istorie. Structuri de concentrare şi mai rar de transformare, aceste organizaţii regionale apar ca o contrapunere fenomenului de proliferare statală

12.1. O revenire la regiuni ?

Dacă proliferarea statelor este contrabalansată prin regiuni, noţiunea de stat pe scena politică cunoaşte o anumită atenuare prin evidenţierea puterilor economice regionale care încearcă să se impună ca entităţi politice. Pe plan geopolitic intern, în fiecare ţară există regiuni motrice care cumulează odată puterea economică, forţa politică şi o direcţie generală a afacerilor statului-naţiune. La sfârşitul sec al XX-lea regiunile reapar ca unitate întreagă sub două forme:

-fie asistă la apariţia marilor regiuni economice care par a se emancipa faţă de puterea centrală, ducând nu numai la propria dezvoltare economică;

-sau pot dispune de propria diplomaţie, propriile acţiuni externe.

Această teză a fost dezvoltată de economistul japonez Ohmal pentru care, sub efectul fluxului transnaţional, investiţii, industrii, informaţii, statul-naţiune este din ce în ce mai redus la rolul de figurant pe plan economic, prezicând perimarea statelor-naţiune, construcţii "*artificiale*" în concepţia sa, în beneficiul noilor entităţi economice "*naturale*" de state regiuni. Ca exemple citām: Italia de Nord, Sillicon Valley, Shanghai, Kansai etc. În acelaşi timp el explorează situaţia cooperărilor regionale care depăşesc frontierele politice ca: zona San Diego-Tijuana; Hong Kong – sudul Chinei (fig.20); triunghiul Singapore - statul malayez Johor - I-la indoneziană Batam. Teza sa este uneori excesivă, însă are meritul a evidenţia limitele economice ale statului naţiune şi dezarticularităţile regionale a marilor economii mondiale.

Se pune problema dacă regiunile prin omogenitate şi puterea lor economică pot deveni unităţi de sine stătătoare pe scena geopoliticii

mondiale. Este greu de afirmat acest lucru, deoarece unele regiuni se află antrenate, prin dinamismul lor, într-o dezvoltare în legătură directă cu frontierele statului de care aparține și că această situație contribuie foarte rapid la dispariția statului-națiune sau la reamplasarea sa prin proliferarea regiunilor. Se poate ajunge însă la transformarea puterii regionale economice în factor geopolitic, dacă economia regională vine să se articuleze cu o identitate regională puternică. Ca exemple:

-în Europa Occidentală - Scoția, Catalunia, Padania, Țara Bascilor (fig.21), conjugând o forță economică autonomă cu factori identitari, lingvistici, istorici și culturali, creează premise ca aceste regiuni să devină susceptibile de a fi actori geopolitici.

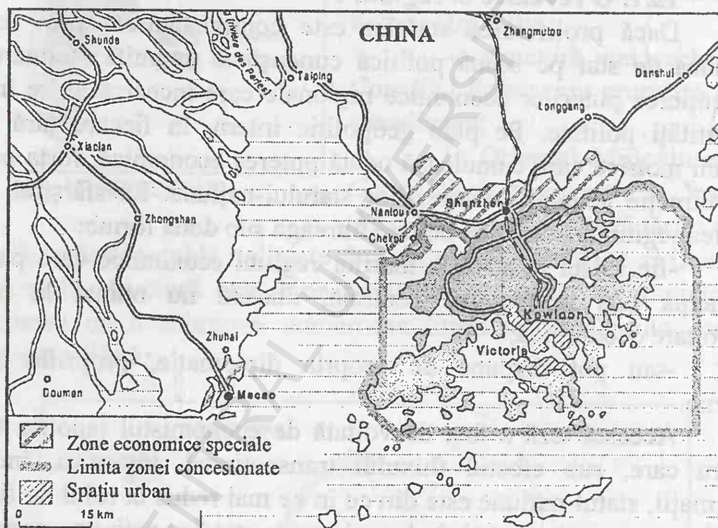

Fig.20. Hong Kong și Macao

Dacă dinamismul economic al regiunilor nu este structurat prin sfera politicului, acesta rămâne un fapt economic care va fi și unul geopolitic. Ca exemplu: în China, dinamismul economic al unor regiuni din sud și est este "redomesticit" și reutilizat în beneficiul de ansamblu a spațiului economic chinez care rămâne coerent printr-un stat central puternic.

Revenirea la regiuni ca factor geopolitic este la ora actuală un proces în stadiul embrionar, fără a se exclude situația ca și în prezent dinamismul unor regiuni să ducă pe termen mediu la partajare teritorială.

Fig.21. Țara Bascilor (prelucrare după Dictionnaire de Geopolitique, 1995)

13. CONFIGURAȚIA TERITORIILOR STATELOR

Dintre caracteristicile geografice ale unui stat, simple în aparență, **mărimea**, **forma** și **poziția** sunt în realitate factori care cântăresc greu în gestionarea statală. Coeziunea internă, ca mod de apărare a teritoriului vis a vis de exterior, este într-o mare măsură determinată de capacitatea statului de a-și asuma reținerea teritoriilor în forma și mărimea sa. Astfel, situațiile existente sunt rezultatul unui lung proces istoric care a creat această formă de organizare politică.

De-a lungul istoriei s-au evidențiat situații când unele state au fost tentate de a reduce contrastele de mărime sau de formă pe cale militară în vederea ameliorării conturului său. Spre exemplu, Germania nazistă agresa în 1939 Cehoslovacia în numele suprapresiunii așa zisei amenințări a identității cehe asupra "corpului" celui de-al III-lea Reich.

13.1. Mărimea statelor

La nivel de glob, această caracteristică este extrem de variabilă, de la 9 976 000 km^2 cât are Canada, până la 388 km^2 ai I-lor St. Vicent din Antile sau chiar sub 1 km^2 în cazul Vaticanului. La nivelul

continentului european, după cum se poate remarca şi în tabelul 4, la poluri opuse se află: Rusia (incluzând şi teritoriul său asiatic) cu 17 075 400 km^2 şi Ucraina cu 603 700 km^2, la partea superioară, Vatican cu 0,44 ha, Monaco 1,95 km^2 şi Gibraltar cu 5,86 km^2 la partea inferioară.

Dintre numeroasele clasificări elaborate de către specialişti în geografie politică, amintim pe cea a geografului elveţian A.L.Sanguin, din lucrarea *"Geographie politique"*, care distinge după mărime, la nivel mondial, nouă categorii de state:

1. Macrostate - peste 6 000 000 km^2;
2. State imense - 2 500 001 - 6 000 000 km^2;
3. State foarte mari - 1 250 001 - 2 500 000 km^2;
4. State mari- 650 001 - 1 250 000 km^2;
5. State mijlocii - 250 001 - 650 000 km^2;
6. State mici - 100 001 - 250 000 km^2;
7. State foarte mici - 25 001 - 100 000 km^2;
8. Ministate - 5 001 - 25 000 km^2;
9. Microstate - sub 5 000 km^2.

Această clasificare elaborată de A.L.Sanguin, foarte apropiată de cea elaborată de Norman Pounds, favorizează o grupare a ansamblelor statale după suprafaţă, plecând de la considerentul că statele incluse într-o anumită grupă au toate şansele de a cunoaşte un anumit număr de probleme similare în ceea ce priveşte echiparea teritorială, reţeaua urbană sau de transporturi.

Tabelul 3

Criteriu de clasificare a statelor lumii după M.I. Glassner (1992)

Nr.	Categoria de mărime	Număr de state	Suprafaţa totală (mil. km^2)
1	Peste 2 500 000	9	75,8
2	350 000 – 2 500 000	48	45,2
3	150 000 – 350 000	28	7,1
4	30 000 – 150 000	43	3,5
5	Sub 30 000	65	1,8
6	Teritorii dependente	-	2,3
Total		193	135,8

Mărimea statelor pune în mare măsură problema de putere, însă putem aprecia că este destul de dificil de stabilit o corelaţie între suprafaţă şi putere. În acest sens, putem exemplifica diferenţele de

putere economică şi politică între SUA, Canada şi Brazilia sau în privinţa puterii economice între SUA, China şi Rusia.

O analiză atentă a acestei caracteristici poate evidenţia faptul că un stat cu o suprafaţă vastă are însemnate avantaje militaro-strategice, îndeosebi în cazul unei apărări în profunzime. Această idee a fost cu succes probată în timpul celui de-al doilea război mondial de Rusia, când retragerea armatei roşii spre interiorul ţării în faţa germanilor a permis primei o revigorare pentru contraofensivă. Însă, puterea unui mare stat depinde şi de o multitudine de alţi factori, cum sunt: tinereţea sau nivelul de pregătire al populaţiei sale, întinderea, diversitatea şi fertilitatea terenurilor agricole, tehnologiile industriale sau comerciale, bogăţia şi diversitatea resurselor sale. Puterea depinde de asemenea, de o anumită capacitate dată de ansamblul factorilor amintiţi mai sus, de coerenţă şi eficacitate, toate acestea fiind definite de rolul politic. În acest context ex-URSS, care se caracterizează printr-o suprafaţă imensă, cu resurse dintre cele mai însemnate, o populaţie numeroasă şi o cultură veche, nu a mai putut menţine după 1990 o putere de prim ordin, având un sistem politic lipsit de un minim necesar de reguli interne pentru a asigura menţinerea sa în viaţă.

De asemenea, statele mari prezintă riscul dislocării, determinat în cele mai multe cazuri de prezenţa pe teritoriul lor a unei populaţii eterogene sub aspect etnic sau confesional, dar şi de posibilitatea de a pierde o mare parte din resurse în scopul asigurării unui control pe plan economic, fiscal sau poliţienesc.

De partea cealaltă, asupra statelor mici planează pericolul dominaţiei externe, foarte frecvent în zilele noastre sub aspect economic. Prezenţa unei structuri economice lacunare determină o puternică dependenţă de economia statelor vecine. Aceste state au în cele mai multe cazuri ca resurse proprii doar o serie de activităţi specifice: emisiuni filatelice, jocuri, comerţ fără taxe, implantarea unor sedii sociale ale unor întreprinderi datorită unei fiscalităţi avantajoase, la care se adaugă în cazurile cele mai fericite turism şi industrie de înaltă tehnologie.

Conform clasificării lui A.L.Sanguin, aplicată la nivelul continentului european, având în vedere şi dimensiunile reduse ale acestuia faţă de celelalte continente (doar Australia are dimensiuni mai reduse) cea mai mare parte a statelor europene se încadrează în categoria foarte mici (21) şi mijlocii (10).

Tabelul 4

Europa. Clasificarea statelor după mărime (pe baza criteriului adoptat de A.L.Sanguin)

NR	STATE MIJLOCII 250 000 - 650 000 km^2		STATE MICI 100 001 - 250 000 km^2		STATE FOARTE MICI 25 001 - 100 000 km^2		MINISTATE 5 001 - 25 000 km^2		MICROSTATE SUB 5 000 km^2	
1	UCRAINA	603 700	MAREA BRITAN.	244 130	UNGARIA	93 030	SLOVENIA	20 251	LUXEMBURG	2 586,4
2	FRANȚA	551 500	ROMÂNIA	237 500	PORTUGALIA	92 082	CIPRU	9 251	*FEROE*	1 399
3	SPANIA	504 789	BELARUS	207 600	AZERBAIDJAN	86 600			*MAN*	588
4	SUEDIA	449 964	GRECIA	131 990	AUSTRIA	83 853			ANDORRA	453
5	GERMANIA	356 954	BULGARIA	110 912	CEHIA	78 864			*JAN MAYEN*	380
6	FINLANDA	338 127	ISLANDA	103 100	IRLANDA	70 283			MALTA	316
7	NORVEGIA	324 219	IUGOSLAVIA	102 173	GEORGIA	69 700			*NORMANDE*	195
8	POLONIA	312 677			LITUANIA	65 200			LIECTENSTEIN	160
9	ITALIA	301 252			LETONIA	64 500			SAN MARINO	60,57
10					*SVALBARD*	62 924			*GIBRALTAR*	5,86
11					CROAȚIA	56 538			MONACO	1,95
12					BOSNIA-HERȚ	51 129			VATICAN	0,44
13					SLOVACIA	49 036				
14					ESTONIA	45 215				
15					DANEMARCA	43 077				
16					ELVEȚIA	41 288				
17					OLANDA	40 844				
18					MOLDOVA	33 700				
19					BELGIA	30 519				
20					ARMENIA	29 800				
21					ALBANIA	28 748				
22					MACEDONIA	25 713				

1. **Rusia** (iclusiv partea asiatică) cu o suprafață de 17 075 400 km^2 se situează în categoria macrostatelor (locul 1 pe glob).
2. **Turcia** are o suprafață de 779 452 km^2 din care pe continentul european 23 623 km^2.
3. **Groenlanda** cu 2 175 690 km^2 aparține sub aspect administrativ de Danemarca.
4. În componența Iugoslaviei, **Serbia** deține 88 361 km^2 și **Muntenegru** 13 812 km^2.
5. **Svalbard, Man, Feroe, Gibraltar, Jan Mayen și Normande** sunt teritorii dependente.

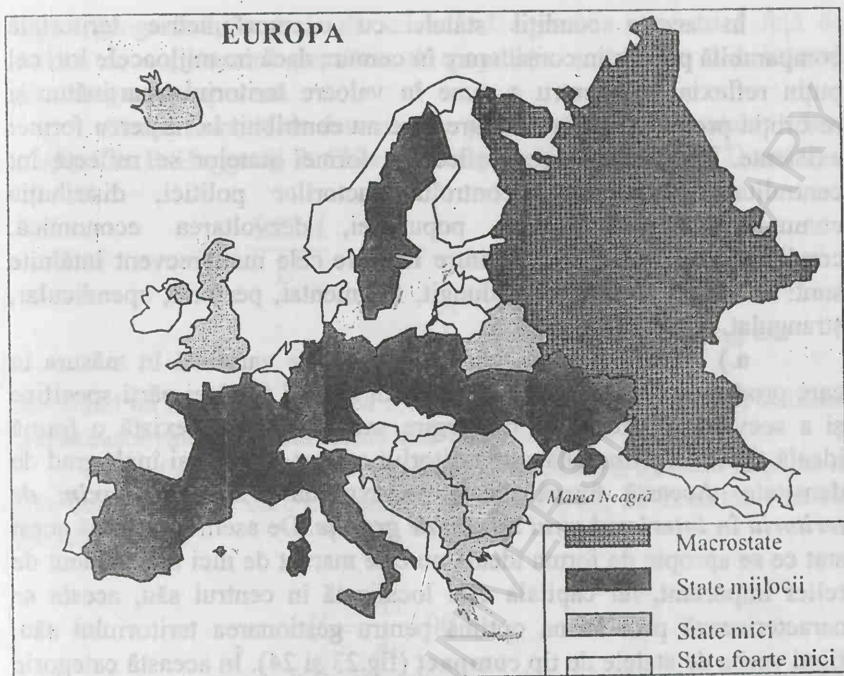

Fig.22. Statelor europene după mărime (conform clasificării lui A. Sanguin)

După cum se poate remarca din fig. 22 şi tabelul 4, statele cu suprafeţele cele mai mari, sunt situate în zona periferică a continentului european, cu predominanţă în nord, est şi sud-vest, cu largi deschideri maritime, în timp ce partea centrală şi sud-estică a continentului este caracterizată prin prezenţa unor state de dimensiuni medii la nivel european, însă în categoria celor foarte mici la nivel mondial. Microstatele sunt reprezentate în cea mai mare parte de zone insulare, cu un anumit grad de autonomie faţă de metropole (vezi teritoriile dependente) şi localizate cu precădere în vestul continentului, în timp ce în zona continentală sunt situate în jumătatea sudică a Europei.

13.2. Forma statelor

La fel ca şi în cazul mărimii, statele care au formă asemănătoare, se confruntă în mare măsură cu aceleaşi probleme teritoriale. A-L.Sanguin numeşte această caracteristică a statelor morfometrie teritorială. De asemenea, forma geografică redă în măsura cea mai reală configuraţia teritoriului unui stat.

În aceste condiții statele cu o morfometrie teritorială comparabilă pot lua în considerare în comun, dacă nu mijloacele lor, cel puțin reflexia lor, pentru a pune în valoare teritoriul aparținător și resorbția problemelor lor similare care au contribuit la nașterea formei existente. Consecințele geografice ale formei statelor se reflectă în: centralitatea teritoriului, controlul factorilor politici, distribuția comunicațiilor, răspândirea populației, dezvoltarea economică, condițiile geostrategice etc. Dintre formele cele mai frecvent întâlnite sunt: compact-forma ideală, alungit, fragmentat, perforat, apendicular, ștrangulat, încorsetat.

a.) Dacă forma statelor este extrem de variabilă în măsura în care producerea limitelor lor este fructul istoriei fiecărei părți specifice și a secvențelor succesive de lărgire sau restrângere, există o formă ideală tipică, reprezentată prin teritoriul ocupat la cel mai înalt grad de densitate. Această formă ideală se exprimă ***printr-un maxim de teritoriu în interiorul unui minim de granițe.*** De asemenea, dacă acest stat ce se apropie de forma ideală nu este marcat de nici un accident de relief important, iar capitala este localizată în centrul său, acesta se caracterizează prin forma optimă pentru gestionarea teritoriului său, fiind vorba de statele de tip **compact** (fig.23 și 24). În această categorie se înscriu statele a căror formă se apropie de cerc sau pătrat, care sunt astfel, favorizate în organizarea diverselor servicii administrative.

La nivelul Europei, o serie de state, situate în principal în centru și est, se apropie de aceste forme (fig.24): România, Ungaria, Belgia, Bulgaria, Franța, Belarus, Polonia etc, fiind caracterizate printr-un înalt nivel al densității, care poate fi măsurată prin raportarea lungimii frontierelor terestre și maritime la suprafața totală a teritoriului.

$$Rc = \frac{Lf}{St}$$

R_c = raport de compactitate
L_f = lungimea frontierelor
S_t = suprafața statului

Dintre modificările recente ale acestui raport, pentru exemplificare, amintim: cazul Germaniei care prin unificare a realizat o ameliorare a raportului de compactitate de la 1,6 (valoarea avută de RFG) la 1,3 pentru Germania reunificată. Alegerea Berlinului drept capitală scoate în evidență mai mult logica unui simbol politic, decât

logica geografică, capitala de azi având o poziţie excentrică faţă de zonele cu o puternică densitate de populaţie şi cele cu o o intensă activitate contemporană.

O altă formulă de determinare şi analiză a formei statelor a fost propusă de P. Hagget şi R. Chorley (citaţi de V. Bodocan, p.77) astfel:

$$I_f = \frac{1{,}27A}{L^2} \quad \text{unde}$$

A = aria statului (km²)
L = lungimea celei mai lungi axe

rezultând un indice cu valoarea 1,0 pentru forma ideală de cerc, scăzând sub această valoare cu cât forma este mai alungită.

J.P. Cole propune ca aria statului în cauză (A_s) să se împartă la aria celui mai mic cerc circumscris acestuia (A_c), iar rezultatul să fie înmulţit cu 100:

$$If = \frac{As}{Ac}100$$

În aceste condiţii, cercul are valoarea 100, hexagonul 83, pătratul 64 şi triunghiul echilateral 43. Pentru exemplificare Franţa are un indice de 57,5 (Muir, 1981 citat de V. Bodocan, 1988, p.77).

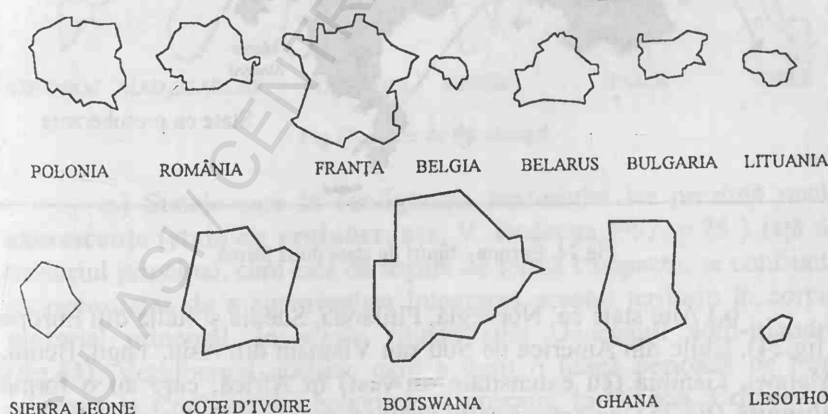

Fig.23. State de tip compact

Forma **compactă** este cea ideală datorită numeroaselor avantaje pe care le imprimă: centralitate, control intern, dar şi asupra graniţelor în condiţii optime, posibilitatea dezvoltării unei reţele de transport şi comunicaţie care să asigure transportul în timpul cel mai scurt de la un capăt la altul al ţării. Forma ideală, în condiţiile eliminării barierelor topografice ar fi cea de cerc. Ca exemple, la nivel continental, amintim din Europa: Franţa, Ungaria, România, Belgia, Belarus, Polonia, Macedonia; din Asia: Cambodgia, Afganistan, Irak, Bangladesh; din Africa: Rhodesia, Angola; din America: Uruguay, Ecuador, Columbia.

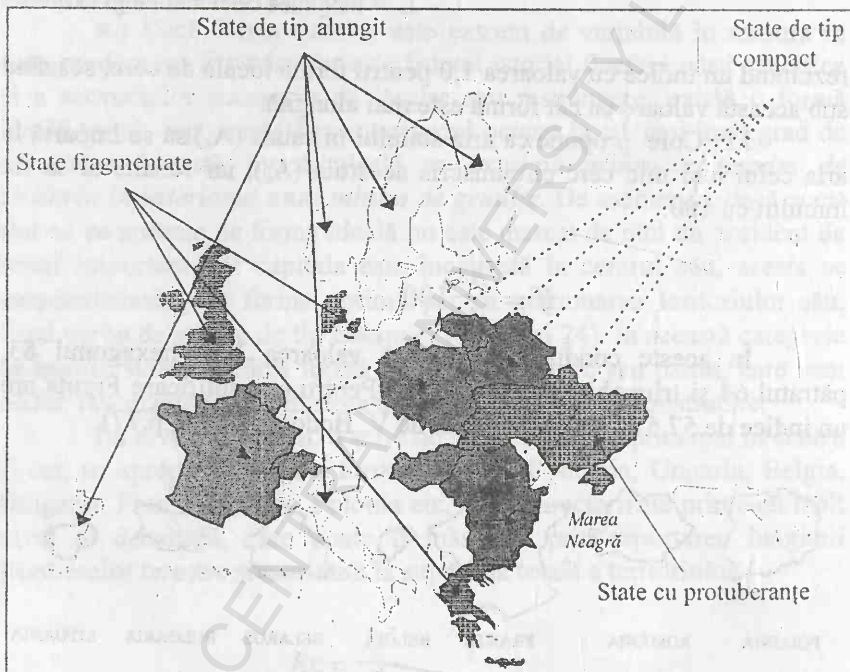

Fig.24. Europa - tipuri de state după formă

b.) Alte state ca: Norvegia, Finlanda, Suedia şi Italia din Europa (fig.24), Chile din America de Sud sau Vietnam din Asia, Togo, Benin, Malawi, Gambia (cu extensiune est-vest) în Africa, care au o formă **alungită** (fig.25), au aproximativ aceleaşi probleme în ceea ce priveşte gradul de dezvoltare şi legăturile între extremităţile meridionale şi septentrionale ale teritoriului lor. Acest tip de state se întind de regulă

pe meridian şi mai puţin pe paralele. Sunt considerate state de tip alungit acelea unde lungimea depăşeşte de cel puţin şase ori lăţimea. Dintre avantajele care decurg din acest mod de dispunere teritorială amintim: varietatea climatică, de vegetaţie, soluri (în cazul statului Chile cu o extensiune pe cca 40° latitudine - între 18^{0} şi 56^{0} latitudine sudică - se întâlnesc peisaje geografice de la cele subpolare şi până la cele deşertice, toate acestea cu implicaţii în determinarea unor particularităţi regionale specifice). Dezavantajele sunt determinate de: dificultăţile de asigurare a unui control asupra regiunilor din extremităţi, a unei reţele de transport care să graviteze în jurul unui nucleu central (cazul statelor cu forma compactă) şi, bineînţeles, posibilitatea apariţiei unor zone care să manifeste tendinţe centrifugale spre ariile centrale ale unor state vecine, aflate la o distanţă mult mai mică.

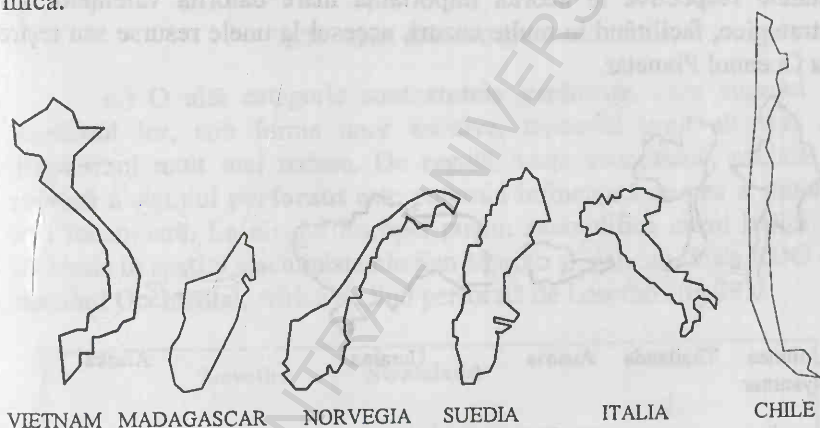

Fig.25. State de tip alungit

c.) Statele care în configuraţia teritoriului lor prezintă unele **excrescenţe (state cu protuberanţe,** V. Bodocan,1997, p.76) faţă de teritoriul principal, care este de regulă de formă compactă, se confruntă cu necesitatea de a supraveghea integrarea acestui teritoriu în corpul teritorial principal. În aceste situaţii sunt Donegalul nord-irlandez (fig.45), Voralbergul austriac care a dorit o lungă perioadă de timp aderarea la Confederaţia helvetică., Limbourg în Olanda, Crimeea în Ucraina (fig.24) în Europa; coridorul Matadi în Zair- în acest stat existând două astfel de protuberanţe, una cu extensiune spre vest, spre Oceanul Atlantic de-a lungul fluviului omonim şi alta spre est, spre

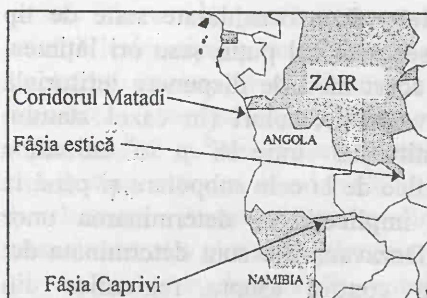

Fig.26. Africa Centrală - state cu protuberanţe (Zair şi Namibia)

fosta provincie Katanga, care dispune de însemnate rezerve de resurse minerale strategice, Caprivi în Namibia la nivelul Africii (fig.26); culoarul Pandj-Wakkan în Afganistan, Soungkhla în Thailanda în Asia sau The Alaskan Panhandle (Coada de Voal a Alaskăi) în SUA (fig.27).

Din punct de vedere al poziţiei geografice, faţă de statul din care provin, aceste protuberanţe sunt dificil de controlat. În realitate, statele respective le acordă importanţă mare datorită valenţelor lor strategice, facilitând în multe cazuri, accesul la unele resurse sau ieşire la Oceanul Planetar.

Fig.27. Tipuri de state cu protuberanţe

d.) O altă categorie sunt statele al căror teritoriu politic este alcătuit din două sau mai multe teritorii diferite ca poziţie geografică. În această categorie de **state fragmentate** (fig.28) se înscriu cele al căror teritoriu este insular, ocupând arhipelaguri sau sunt situate în zona continentală, însă fără a se afla în contact direct (distanţa dintre aceste teritorii poate să fie la scară continentală sau intercontinentală). În prima categorie amintim arhipelagul britanic, danez, Spania, Suedia, Croaţia, Grecia etc, iar în a doua categorie: Franţa cu teritoriile de peste mări, Italia cu Sicilia şi Sardinia, Rusia cu zona Kalinigradului etc, în cazul Europei; statele-arhipelagice: Japonia, Indonezia, Filipine, Malaysia în Asia. Aceste situaţii favorizează apariţia forţelor centrifuge,

respectiv posibilitatea secesiunii unor părţi datorită lipsei unui contact direct cu aria centrală, cazul Corsica, Canare, Groenlanda faţă de Danemarca etc.

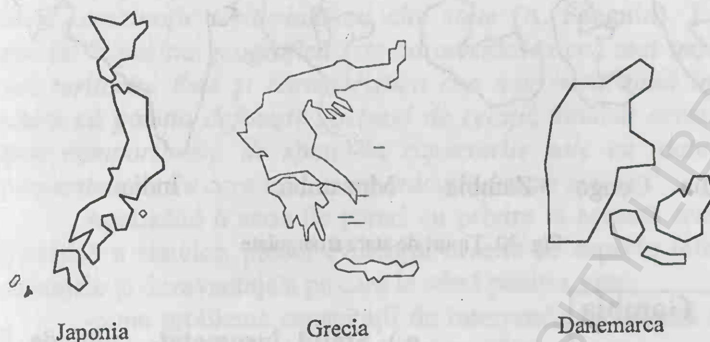

Fig.28. Tipuri de state fragmentate

e.) O altă categorie sunt **statele perforate**, care cuprind în interiorul lor, sub forma unor encalve, teritoriul unui alt stat de dimensiuni mult mai reduse. De regulă, viaţa economică, socială şi politică a statului **perforant** este puternic influenţată de cea a statului ce-l înconjoară. La nivelul Europei putem exemplifica cazul Italiei ce cuprinde în spaţiul său ministatele San Marino şi Vatican, fosta RDG cu Berlinul Occidental, Africa de Sud perforată de Lesotho (fig.29).

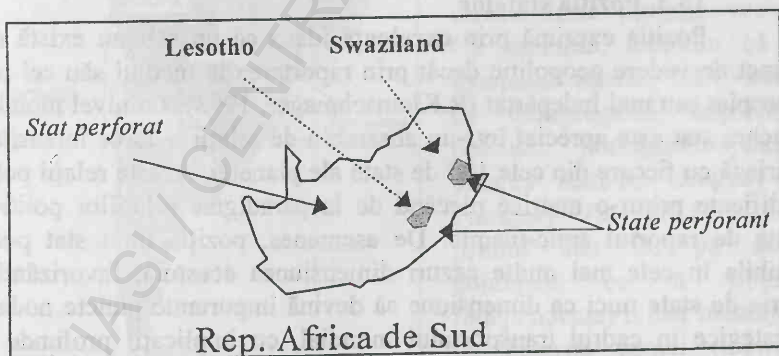

Fig.29. Stat perforat (Rep. Africa de Sud) şi state perforante (Lesotho şi Swaziland)

f.) Statul strangulat (fig.30) - formă motivată adesea istoric şi care dă un aspect clepsidric. Ca exemple, amintim: RFG între anii 1945-1989, Mali, Zambia, Israel între 1949-1967 etc (T. Simion, 1998, p.25).

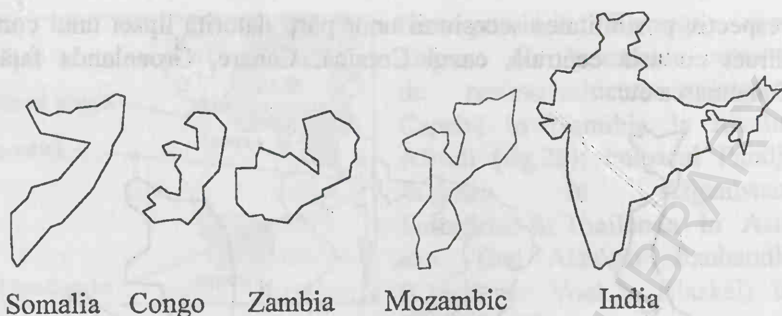

Fig. 30. Tipuri de state strangulate

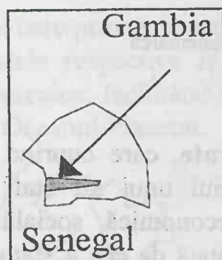

Fig.31. Tip de stat încorsetat (Gambia).

g.) **Statul încorsetat**- cuprinde de regulă state mici care nu sunt în întregime înconjurate de teritoriul altui stat, situate în zone litorale şi aflate de regulă sub influenţa economică, socială şi chiar politică a acestora din urmă. Ca exemple amintim: Monaco, Gibraltar în Europa; Gambia (fig.31), Eritreea, Djibouti în Africa; Hong-Kong, Macao, Brunei în Asia etc.

13.3. Poziţia statelor

Poziţia exprimă prin excelenţă ideea că un stat nu există din punct de vedere geopolitic decât prin raportarea la mediul său cel mai apropiat sau mai îndepărtat (R.Kleinschmager, 1993). La nivel mondial fiecare stat este apreciat într-un ansamblu de relaţii a căror intensitate variază cu fiecare din cele 180 de state ale planetei. Aceste relaţii pot fi calificate printr-o matrice plecând de la paradigma relaţiilor politice, date de raportul amic-inamic. De asemenea, poziţia unui stat poate anihila în cele mai multe cazuri dimensiunea acestuia, favorizând o serie de state mici ca dimensiune să devină importante puncte nodale, strategice în cadrul transportului mondial, cu implicaţii profunde în dezvoltarea economică şi politică ulterioară a acestuia. Amintim ca exemple statele mici poziţionate în zona strâmtorilor sau canalelor intracontinentale, ca Gibraltar între Europa şi Africa sau poziţia Islandei în calea comerţului maritim oceanic între America şi Europa etc.

În cadrul acestei problematici avem de-a face cu *poziția absolută* a statului - ce presupune locul particular al statului respectiv precum şi *poziția relativă* - ce înseamnă *inserția statului respectiv într-o combinație teritorială cu alte state* (A. Sanguin). J. Gottman aprecia: "*..poziția geografică este caracteristica cea mai importantă a unui teritoriu. Este şi caracteristica cea mai importantă în politică, pentru că poziția defineşte sistemul de relații, situând acest teritoriu, acest compartiment de spații în raporturile sale cu toate celelalte compartimente cu care există comunicații directe sau nu*".

Analizând o serie de păreri cu privire la această caracteristică strategică a statelor, putem evidenția o serie de aspecte referitoare la avantajele şi dezavantajele pe care le oferă poziția, care:

-pune problema capacității de intervenție exterioară a statului, care se supune anumitor determinări geografice;

-în proximitatea altui stat creează un câmp de acțiune apropiat în care tensiunile spre pace sau război sunt maximalizate. Ca o consecință a acestei situații, în anumite perioade de timp s-au creat state tampon pentru a atenua riscul confruntărilor directe între puterile vecine. Ca exemplu, amintim că la începutul secolul XIX, odată cu dezagregarea imperiului colonial portughezo-spaniol, crearea statelor Uruguay şi Paraguay (în 1811 a fost primul stat de pe acest continent ce a obținut independența) a fost încurajată de puterile epocii (inclusiv Marea Britanie) pentru a limita contactul direct între două mari state ale Americii de Sud, Brazilia şi Argentina (fig.32); Nepal şi Bhutan în Asia pentru a limita contactul direct dintre China şi India (fig.33);

Fig. 32. America de Sud - state "tampon"

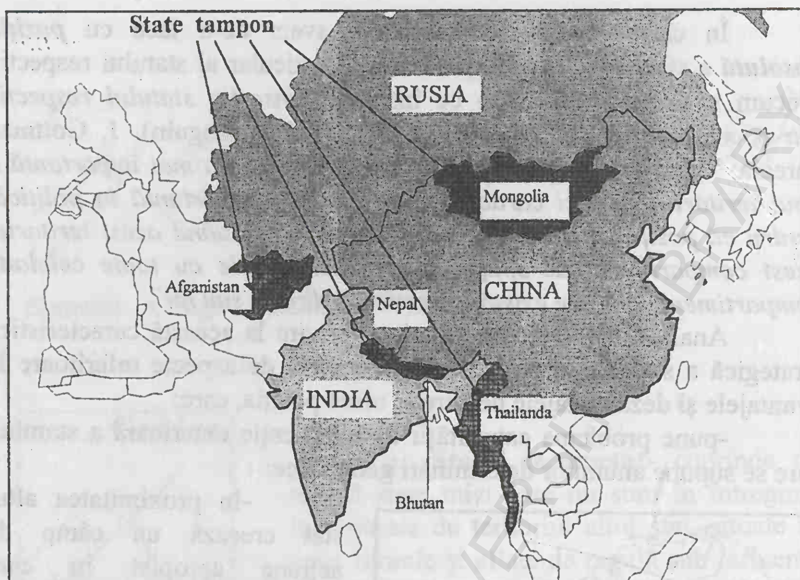

Fig. 33. Asia - state tampon

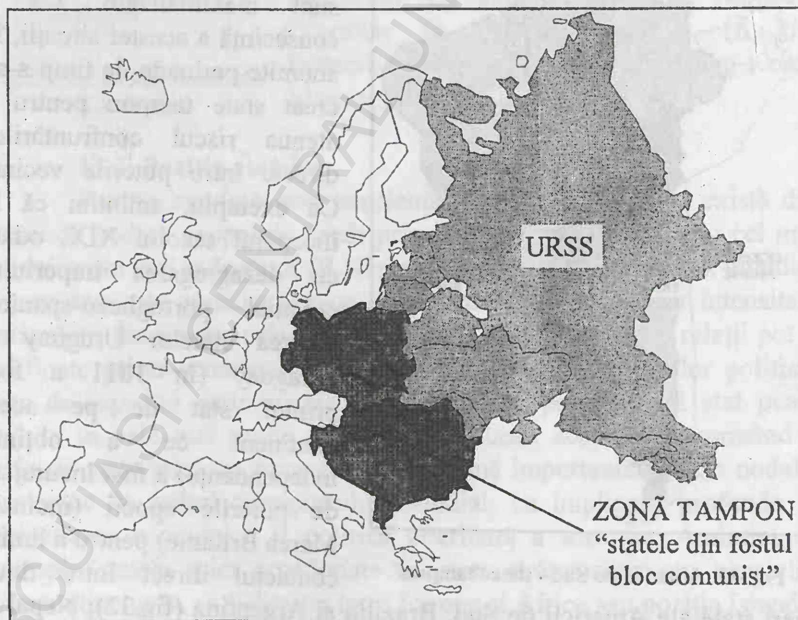
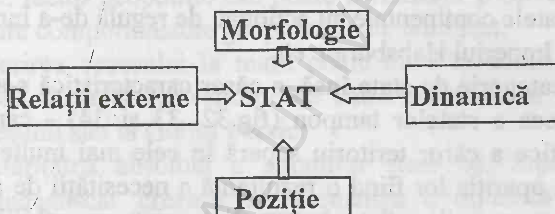

Fig.34. Europa - ţările din fostul bloc comunist interpuse ca o "zonă tampon" între URSS şi Europa Occidentală

- în sens invers, numeroase sisteme de alianțe și asociații militare sau economice, create după război, s-au sprijinit în principal pe proximitatea geografilor, care fac din aceste sisteme continui entități regionale suprastatale. Spre exemplu, lărgirea succesivă a C.E.E. la Marea Britanie, Irlanda și Danemarca în 1972, la Grecia în 1981, Spania în 1986, evidențiază această logică geografică a activității de constituire a entităților pluristatale; în cazul CAER-ului, rolul dublu al acestuia a fost pus în practică prin: constituirea unei vaste zone de schimb vizând integrarea economică și în același timp crearea unei vaste zone tampon între Europa vestică și URSS, vizată militar și întruchipată de Pactul de la Varșovia (semnat în 1955) ca reacție la Acordul de la Paris, ce autoriza Germania să constituie trupe în cadrul defensivei occidentale (fig.34).

A. Sanguin a imaginat un model teoretic privind poziția-localizarea unui stat, după cum urmează:

explicând că: *morfologia* se referă la talia, forma statului, aria centrală, controlul sistemului politic asupra teritoriului până la frontiere; *dinamica* este dată de fluxul de autoritate între sistemul politic și unitățile teritorial-administrative și populația respectivă; *poziția* este generată de situarea statului într-un continent, regiune geografică, zonă climatică sau sistem topografic; *relațiile externe* care se creează între statul respectiv și cele învecinate, marile puteri, sisteme de alianțe.

Poziția geopolitică a unui stat rezultă din conexiunea unor elemente ca: localizare geografică, potențial natural și uman, raporturi politice, economice și militare cu statele vecine, cu puterile mondiale și regionale. Raporturile de forțe și sferele majore de influență generează adesea modificări în "poziția geopolitică" a statului respectiv (T. Simion, 1998, p.33). Această problematică a fost foarte bine evidențiată de R. Kjellen prin ceea ce definea sub noțiunea de Topopolitică - "*este știința despre așezarea țării în largul cadru al politicii*"... În practică, este vorba mai ales de un studiu al vecinilor. Se

oferă aici observației și reflecției toate problemele fundamentale pentru situația în lume a unei țări, care decurg: dintr-o vecinătate simplă sau complicată; din vecinătatea cu state mari sau mici ce le desparte de centrele de forță și de cultură ale timpului; din situația față de punctele de fricțiune sensibile ale marii politici; din așezarea la centru, intermediară sau la margine și multe altele de felul acesta.

Ca exemplificări în ceea ce privește influența poziției geopolitice asupra politicii unui stat față de situația zonală și mondială, dar și invers în relația cu alte state, amintim:

-o serie de state insulare ca Marea Britanie, Japonia, Filipine, datorită poziției lor au eliminat într-o anumită măsură strategii în ceea ce privește apărarea frontierelor, canalizându-și forțele spre strategia de a deveni puteri maritime mondiale;

-state considerate ca puteri maritime și continentale în același timp – Franța - au dus o politică de strategie continentală în paralel cu aceea de supremație maritimă ce-i asigura accesul spre colonii;

-statele continentale au acționat de regulă de-a lungul unor axe interioare - Imperiul Habsburgic etc.

O categorie de state însă, a căror caracteristică s-a schimbat în timp, este cea a statelor tampon (fig.32, 33 și 34) - care sunt acele unități politice a căror teritoriu separă în cele mai multe cazuri două state rivale, apariția lor fiind o rezultantă a necesității de a influența și contrabalansa puterile aflate în conflict printr-un echilibru regional, eliminând pe cât posibil contactul direct. Ca exemple, pentru sec XVIII-XIX, amintim rolul Thailandei între Imperiul Britanic al Indiilor și Indochina franceză, Afganistanul între India britanică și Turkestanul rusesc (fig.33) etc. În anumite momente ale istoriei, acest concept de zone tampon este înțeles sub forma unor frontiere de mari dimensiuni, existând situații când aceste teritorii au fost încorporate de unul dintre statele rivale – exemplu: cazul statelor baltice, anexate în 1940 de URSS și care reprezentau până în acel moment o zonă tampon între URSS și țările occidentale etc. Alte state tampon: Nepal și Bhutan, pentru a reduce contactul direct dintre China și India (fig.33); Paraguay și Uruguay a căror formare a fost sprijinită de către britanici pentru a reduce pe cât posibil rivalitățile dintre Argentina spaniolă și Brazilia portugheză (fig.32) etc.

13.3.1. Accesul la mare sau desenclavizare maritimă

La nivelul globului terestru, cea mai mare parte a statelor au o fațadă maritimă și implicit o graniță maritimă. Față de aceste state

privilegiate, la sfârşitul secolului al XX-lea, pe harta politică a lumii există cca 45 de state enclave şi private de un debuşeu maritim. Unele dintre aceste state sunt "enclave" din naştere ca Elveţia, Paraguay etc, iar altele au căpătat acest statut prin pierderi de teritoriu în anumite conjuncturi politice locale, regionale sau mondiale: faţada maritimă a Boliviei a fost cucerită în sec XIX de către Peru; Austria prin prăbuşirea imperiului a pierdut accesul la Marea Adriatică. Alte state, cum este cazul Irakului, sunt considerate cvasi-enclave, deoarece au o faţadă maritimă de dimensiuni reduse.

Problemele cu care se confruntă aceste state se leagă de securitatea aprovizionării cu anumite produse, ele neavând acces direct la comerţul mondial prin porturi maritime. De regulă, aprovizionarea lor cu resurse energetice îndeosebi, se bazează pe acorduri cu statele vecine pe care acestea sunt obligate să le tranziteze

Această situaţie poate fi acceptată de statul în cauză, fără a deveni astfel, factor geopolitic sau poate fi refuzată şi din acel moment au loc anumite comportamente geopolitice ale unui stat.

Cucerirea accesului la mare poate duce la conflicte militare. Spre exemplu, invazia Kuweitului de către Irak a avut ca motiv şi lărgirea accesului său la Golful Persic.

Insularitatea absolută a anumitor state ca: Japonia, Marea Britanie, Madagascar creează de asemenea o anumită situaţie de "enclavizare" în spaţiul maritim, concretizată prin lipsa unor legături directe cu state partenere de relaţii economice etc. În schimb, aceste state dispun de reţele maritime şi aeriene pentru deservirea populaţiei şi economiei lor, care limitează izolarea rezultată din decupajul insular.

State arhipelagice ca: Danemarca, Indonezia, Filipine etc, se confruntă cu problema asigurării legăturilor maritime între insulele ce compun statul, în scopul eliminării disparităţilor interinsulare.

Enclavizarea maritimă poate genera strategii de ieşire din această situaţie prin extensiune teritorială sau strategii de cooperare economică şi politică în scopul de a-şi asigura accesul la Oceanul Planetar pe cale indirectă. Ca exemplu: Paraguay, în sec XIX, a căutat printr-un război foarte dur o ieşire spre Oceanul Atlantic. La sfârşitul secolului XX, adeziunea sa la MERCOSUR[7] este o modalitate pacifistă de desenclavizare.

---

[7] Piaţa comună din Conul Sudic al Americii de Sud, înfiinţată în 1994 cu scopul integrării economice regionale, având ca membrii: Argentina, Brazilia, Paraguay şi Uruguay.

În alte situaţii, o serie de state, care prin poziţia lor în cadrul continentului au deja o faţadă maritimă, doresc să posede şi o a doua sau a treia şi în acest caz să reducă şi contactul direct cu un stat vecin. Ca exemplu, Bulgaria la renaşterea sa în mijlocul sec XIX, nu s-a mulţumit doar cu faţada Mării Negre, ea căutând un debuşeu la Marea Egee. Suedia, la debutul istoriei sale s-a aflat în conflict cu Danemarca pentru a-şi asigura ieşire la Marea Nordului, deşi era riverană la Marea Baltică.

Geopolitica maritimă, exceptând controlul rutelor şi bogăţiilor mării, poate avea ca obiectiv controlul ţărmurilor unui spaţiu maritim. Astfel, URSS, în 1945, a reuşit să transforme Marea Baltică într-un lac sovietic, fie prin anexare, fie prin sateliţii săi ca Polonia, RDG sau prin neutralitatea Finlandei, procedeu pe care l-a aplicat şi pentru a-şi asigura accesul la oceane.

R. Muir (1981) distinge după poziţia geografică, condiţiile istorice de apariţie şi relaţiile cu ţările vecine, cinci grupe de state fără ieşire la mare:

1.) Grupul african, slab dezvoltat, înconjurat de state riverane slab dezvoltate economic, politic şi militar: Lesotho, Botswana, Zambia, Zimbabwe, Malawi, Uganda, Ruanda, Burundi, Etiopia, Rep. Centrafricană, Ciad, Niger, Mali, Burkina Faso.

2.) State continental-închise, apărute ca state tampon: Laos, Afganistan, Mongolia, Bhutan, Nepal.

3.) State continental-închise, constrânse la asociere cu state sau imperii mult mai puternice: Cehia, Slovacia, Ungaria, Moldova, Belarus, Kazahstan, Kârgâstan, Tadjikistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Armenia, Azerbaidjan.

4.) State continental-închise aflate între vecini puternici, a căror funcţie de "tampon" (iniţială) nu mai este actuală: Elveţia, Austria, Luxemburg, Paraguay, Bolivia.

5.) Microstate fosile ale perioadei medievale: Andorra, Liechtenstein, San Marino, Vatican.

Bioceanitatea (sau ieşirea la două oceane) este o caracteristică a formării teritoriale şi a luptelor politice a marilor state din America Latină în secolul trecut. Exemple: rivalitatea dintre Argentina şi Chile, ambele state căutând să-şi asigure acces spre cel de-al doilea ocean. Astfel, Argentina a încercat să obţină o astfel de ieşire spre Oceanul Pacific, fie prin Bolivia la începutul sec XIX, fie prin Chile în sud, prin Patagonia la sfârşitul sec XIX. La fel, Chile căuta un debuşeu la

Oceanul Atlantic prin Patagonia. Bioceanitatea explică formarea teritorială a SUA, prin dorinţa de a câştiga noi terenuri spre vest, dublată de posibilitatea accesului la Oceanul Pacific.

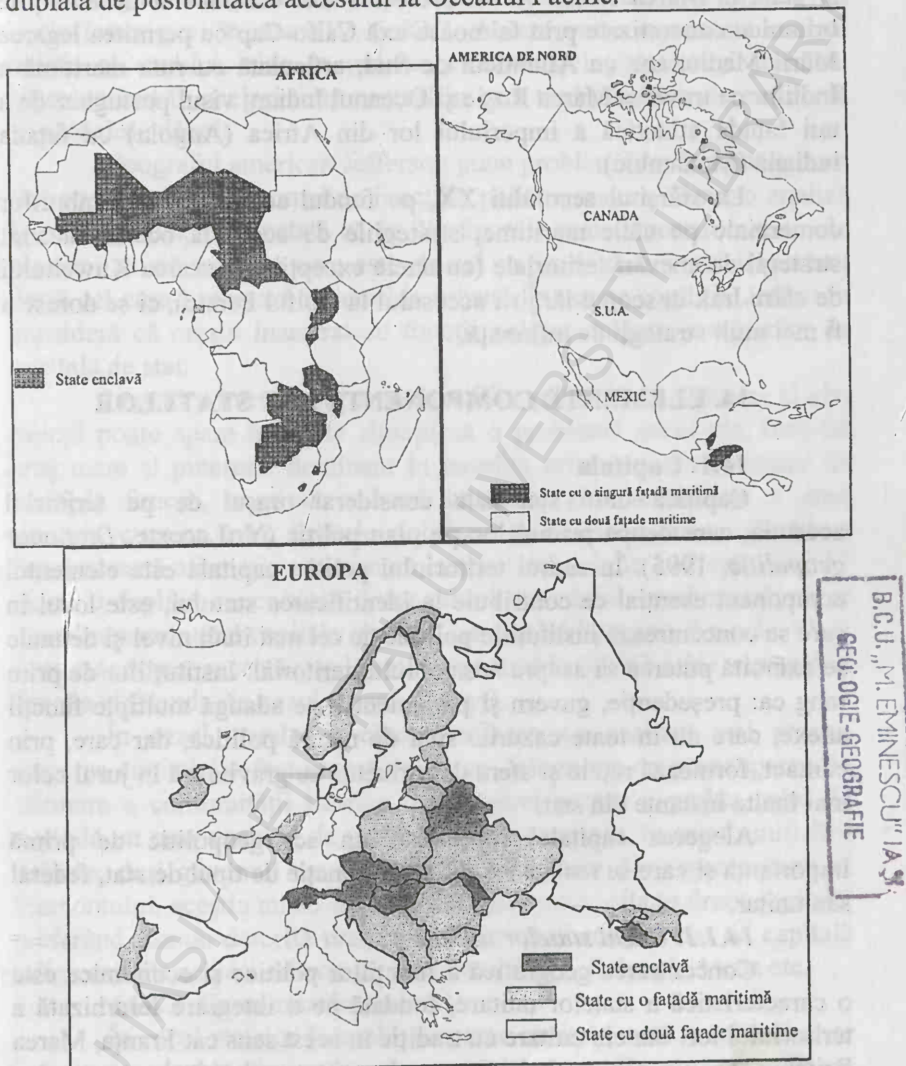

Fig.35. State enclave şi state cu una sau mai multe faţade maritime în Africa, America de Nord şi Europa.

Bioceanitatea şi *bimaritimitatea* explică într-o anumită măsură formarea marilor imperii coloniale. Ca exemple, amintim: Franţa care a

dorit a uni, traversând Africa, Marea Mediterană de Golful Guineea pe fațada atlantică, dublată de dorința de a crea o axă vest-est din Senegal și până la Marea Roșie. Acest proiect a fost contracarat de ambițiile britanice concretizate prin faimoasa axă Cairo-Cap ce permitea legarea Mării Mediterane cu Atlanticul de Sud, articulată cu ruta maritimă a Indiilor ce traversa Marea Roșie și Oceanul Indian; visul portughez de a uni fațada atlantică a imperiului lor din Africa (Angola) cu fațada indiană (Mozambic).

La sfârșitul secolului XX, pe fondul accentuării schimburilor comerciale pe căile maritime, strategiile de acces la ocean nu sunt strategii de anexări teritoriale (cu unele excepții - anexarea Kuweitului de către Irak în scopul lărgirii accesului la Golful Persic), ci se doresc a fi mai mult strategii de influență.

14. ELEMENTE COMPONENTE ALE STATELOR

14.1. Capitala

Capitala unui stat este considerat orașul de pe teritoriul acestuia, care ocupă primul loc pe plan politic (Y. Lacoste, *Dicționar geopolitic*, 1995). În cadrul teritoriului politic, capitala este elementul component esențial ce contribuie la identificarea statului, este locul în care se concentrează instituțiile politice de cel mai înalt nivel și de unde se exercită puterea sa asupra ansamblului teritorial. Instituțiilor de prim rang ca: președenție, guvern și parlament li se adaugă multiple funcții anexe, care nu în toate cazurile sunt de natură politică, dar care, prin contact, formează rețele și sfere de influență ce gravitează în jurul celor mai înalte instanțe din stat.

Alegerea capitalei reprezintă un act geopolitic de primă importanță și care se realizează diferit în funcție de tipul de stat, federal sau unitar.

14.1.1. Cazul statelor unitare

Concentrarea geografică a funcțiilor politice și economice este o caracteristică a statelor unitare, fondată pe o integrare ierarhizată a teritoriului lor. Statele unitare cu tradiție în acest sens ca: Franța, Marea Britanie, Spania, China, Italia etc, au luat naștere în jurul unor nuclee urbane, devenite capitale și în care puterea politică s-a instalat de foarte mult timp. În cazul Franței, dacă în timpul războiului de o sută de ani, sub hegemonie engleză, regalitatea franceză abandona Parisul, ea a revenit, instalându-se din nou sub regele Henric al IV-lea, orașul

devenind capitala Franţei. De asemenea, în cazul Londrei, acest oraş a fost ales drept capitală cu multe secole în urmă de regalitatea britanică, iar Beijingul a fost preferinţa Imperiului chinez încă din secolul XIII (cu unele întreruperi în sec XIV şi XV). Aceste oraşe reprezintă centrul politic al statului, ales de puterea executivă, legislativă şi juridică, reprezentând în acelaşi timp centrul în care tradiţia şi istoria naţională au rădăcini adânci.

Geograful american Jefferson pune problema dacă capitala unui stat poate fi definită numai de funcţiile politice majore. Dintr-o analiză la nivel global, el constată că în 28 din cele mai importante state ale planetei există un oraş care este de cel puţin două ori mai important decât cel care-l urmează în ierarhia urbană. În aceste condiţii, Jefferson consideră că oraşul înzestrat cu funcţii politice majore joacă rolul de capitală de stat.

Legătura între importanţa funcţiilor politice ale capitalei şi alte funcţii poate apare în multe situaţii ca o problemă accesorie, însă un oraş mare şi puternic, dominant în ierarhia urbană şi centralizator de multiple funcţii, exprimă o bună integrare şi administrare a unui teritoriu cuprins între limitele politice ale statelor unitare. Pentru a întări această afirmaţie amintim că la nivel de glob, în 117 sate din 137 există o deplină concordanţă între oraşul din vârful ierarhiei urbane şi oraşul reprezentând capitala statului. La nivelul Europei, din cele 40 de state autonome, această regulă este respectată în 38 (92,5 %), exceptând Elveţia şi Olanda (în cazul oraşului Haga).

În cazul statelor a căror unificare s-a realizat mai recent, alegerea capitalei a fost un act voluntar, determinat de preocuparea de afirmare a continuităţii istorice, desemnând pentru a prelua rolul de capitală un oraş vechi şi de prestigiu. Spre exemplu, în cazul unificării italiene, deşi guvernul era constituit predominant din reprezentanţi ai Piemontului, aceştia nu au ales nici Torino şi nici Milano drept capitală, preferând Roma, datorită rezonanţei istorice şi rolului său de capitală religioasă. Pe acelaşi criteriu au fost alese Praga, Belgrad, Atena etc.

14.1.2. Cazul statelor federale

În cazul statelor federale, alegerea capitalei este rezultatul unor însemnate dezbateri, unde argumentele geopolitice sunt adesea hotărâtoare. New York şi Los Angeles sunt considerate oraşe emblematice pentru SUA, după cum capitala fiecărui stat confederat eclipsează sub aspectul ponderii economice, sociale şi culturale pe cel ales, Washinghton DC, de-a fi capitala SUA. La fel este şi cazul

Elveţiei, unde oraşele Zurich, Geneva sau Basel exercită un rol divers, mai ales economic, mult mai important decât capitala aleasă-Berna.

La nivelul statelor federale, în momentul desemnării capitalei se încearcă menţinerea unui echilibru politic între statele componente ale federaţiei, alegându-se în acest sens un oraş de rang mai modest, în locul marilor metropole sau se analizează posibilitatea distribuirii funcţiilor politice şi administrative între mai multe oraşe, dispersate pe cât posibil în fiecare stat confederat. Spre exemplu, în prima situaţie amintim cazul SUA unde, pentru a elimina discuţiile ce ar fi generat în urma atribuirii unui stat sau altuia funcţiile politice federale cele mai înalte, a fost creat un teritoriu federal numit district federal "*District of Columbia*", creat în jurul oraşului Washinghton. Situaţia este identică şi în Australia, prin crearea a "*Australian Capital Teritory*" în jurul oraşului Canberra, eliminând concurenţa dintre Sydney şi Melbourne, principalele metropole ale federaţiei australiene.

O situaţie de compromis, este examinată pentru alegerea locurilor principalelor instituţii ale Comunităţii Europene (o posibilă federaţie europeană), încercându-se o distribuţie la nivelul mai multor oraşe vest-europene ca: Bruxelles, Strasbourg, Luxemburg, Haga etc.

Pentru a urmări modul de stabilire a capitalei la nivelul unor federaţii europene, detaliem în continuare situaţia Germaniei şi Elveţiei.

Unitatea Germaniei s-a realizat sub egida Prusiei, alegându-se fără prea multe discuţii drept capitală oraşul Berlin. După separarea Germaniei, în urma înfrângerii acesteia în cel de-al doilea război mondial, Berlinul a rămas în RDG, fiind divizat în două: Berlinul occidental, sub influenţa puterilor occidentale şi americanilor şi Berlinul propriu-zis, sub influenţa sovieticilor (fig.36), în timp ce cea mai mare parte a Germaniei, cunoscută sub numele de RFG, a rămas fără capitala tradiţională. Deşi a funcţionat şi în perioada următoare drept capitală a RDG, Berlinul divizat nu a mai cunoscut aceeaşi dezvoltare şi importanţă politică la nivel european şi mondial. Trebuie menţionat şi faptul că la această situaţie s-a ajuns datorită presiunii aliaţilor, care nu agreau ideea unei capitale de rang mare în ierarhia urbană, pe considerentul că ar fi foarte posibilă o reconstrucţie a statului german în jurul unui mare oraş, ceea ce ar favoriza redezvoltarea puterii germane. În aceste condiţii, pentru RFG a fost ales Bonnul drept capitală, un mic orăşel, veche reşedinţă a prinţului elector de Köln, eliminându-se astfel şi rivalitatea dintre marile oraşe vest-germane, care pretindeau acest titlu. Prin această alegere, Germania reînnoadă tradiţia

autonomiei regionale, după trei sferturi de secol de hegemonie berlineză (1871-1945). Alegerea Bonului de către aliaţi drept capitală în 1949, poate fi considerată una strict politică, plecând de la ideea că *"dacă capitala statului este un oraş modest, nu va lua naştere decât un stat la fel de modest"*. Astfel, în pofida instalării preşedintelui RFG în vila Hammerschmidt, a cancelarului în Palatul Schaumburg şi construirea clădirii Parlamentului pe malul Rhinului, Bonnul nu a devenit niciodată un oraş de importanţă majoră. Geograful german G. Poppler într-o lucrare a sa sublinia faptul că 80,0 % din funcţiile calificate ca cele destinate unui oraş capitală de stat erau concentrate în Berlin până în anul 1945 şi doar 10 % din acestea aveau să fie transferate la Bonn.

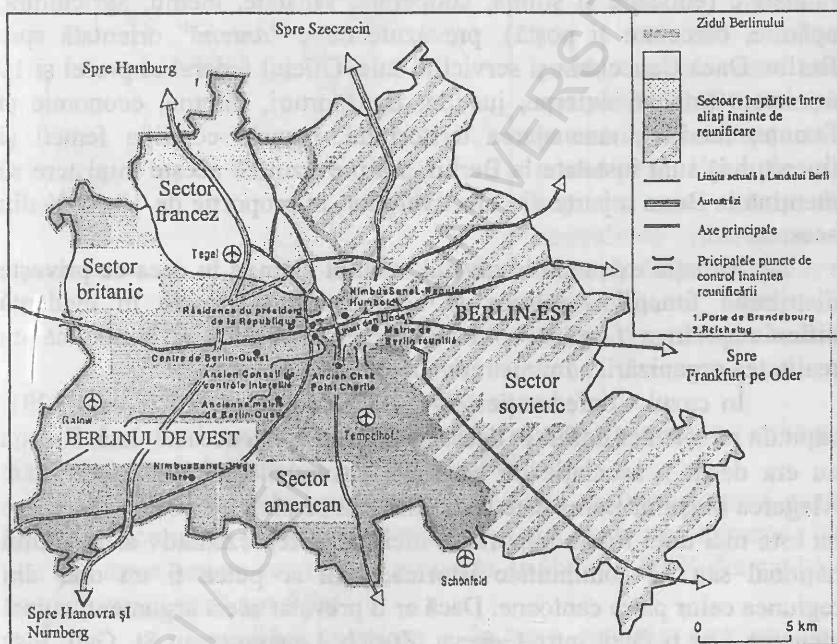

Fig.36. Divizarea Berlinului între aliaţi, după al doilea război mondial (prelucrare după Dictionnaire de geopolitique, 1995)

Fără o extensie a teritoriului său, Bonnul nu ar fi putut face faţă unei astfel de concentrări, însă o puternică politică de amenajare a teritoriului a avut ca rezultat repartiţia la nivelul altor oraşe a unor însemnate funcţii federale. Astfel, la Weisbaden se află Oficiul federal de statistică şi Oficiul federal al poliţiei criminale; la Karlsruhe

Tribunalul constituțional federal; la Frankfurt pe Main - Bundesbank (Banca Germaniei) şi Curtea federală de conturi, la Coblence Arhivele federale; Oficiul federal de protecție a Constituției la Köln; Oficiul federal de brevete şi invenții, Serviciul de informații federale la München etc.

După reunificarea Germaniei, Berlinul a redevenit capitala acesteia, însă cu mențiunea că într-un stat eminamente federal, noua situație nu va determina aceeaşi concentrare de funcții ale statului, comparabilă cu cea care a existat înaintea războiului. Astfel, decizia istorică a Bundestagului din 20 iunie 1991 a fost completată prin diverse lucrări pe comisii, care au prevăzut menținerea la Bonn a doar 8 ministere (educație şi ştiință, cooperare, sănătate, mediu, agricultură, apărare, cercetare şi poştă), prevăzute cu o "*antenă*" orientată spre Berlin. Dacă Cancelaria şi serviciile sale, Oficiul federal al presei şi 10 ministere (afaceri externe, justiție, transporturi, interne, economic şi finanțe, familiei, amenajarea teritoriului, muncă, condiția femeii şi tineretului) sunt instalate la Berlin, s-a prevăzut că aceste ministere să mențină la Bonn o parte din efectivele lor, în proporție de 17-90 % din acestea.

Situația existentă la nivelul statului german în ceea ce priveşte distribuția funcțiilor politice şi administrative, scoate în evidență dificultatea în a face să coincidă alegerea politică şi simbolică cu realitatea organizării administrative a unui stat federal.

În cazul Confederației elvețiene, care există oficial din 1291, capitala nu s-a ales definitiv decât în 1848. Până la această dată, Elveția nu era decât o asociație de cantoane suverane, fără o capitală fixă. Alegerea oraşului Berna este semnificativă pe plan geopolitic, deoarece nu este nici unul foarte important, nici foarte reprezentativ al spiritului național sau de continuitate istorică, cum ar putea fi un oraş din regiunea celor patru cantoane. Dacă ar fi prevalat acest argument, atunci alegerea s-ar fi făcut între Geneva, Zürich, Laussane sau St. Gall. Însă Berna se află la frontiera ariei francofone şi germanofone, între Elveția germană şi cea romană. Supremația limbii germane nu a fost suprimată decât în 1798, după instaurarea Republicii elvețiene (1798-1803) sub protectorat francez şi italian, care recunoştea franceza şi italiana ca limbi oficiale, cu acelaşi titlu ca şi germana. Această măsură a fost suspendată prin pactul din 1815, însă înscrisă în Constituția federală din 1848. Alegerea Bernei, capitala singurului canton elvețian bilingv, are o valoare de simbol.

Deosebit de importantă sub aspect geopolitic este şi poziţia capitalei în teritoriul politic al statului pe care-l reprezintă, poziţia cea mai avantajoasă fiind cea centrală. Astfel, centralitatea unei capitale poate fi analizată, din punct de vedre geografic şi demografic cu ajutorul indicelui de excentricitate (Muir,1981):

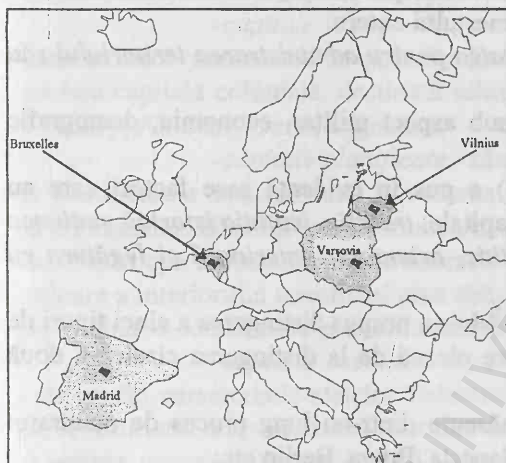

Fig.37. State cu capitale în poziţie centrală

$$I_e = \frac{Dca}{R} 100$$

I_e - indice de excentricitate;
Dca - distanţa dintre centrul de gravitate c şi capitala actuală a;
R - media a cel puţin 8 distanţe dintre c şi graniţele statului.

Cu cât valoarea acestui indice este mai apropiată de 100, cu atât excentricitatea este mai pronunţată. Exemple de capitale cu grad de centralitate ridicat sunt: Madrid, Vilnius, Ankara, Budapesta, Varşovia, Minsk, Praga (fig.37) etc.

14.1.3. Tipuri de capitale de stat

La nivel mondial există două concepte în ceea ce priveşte tipurile de capitale (sursa: V. Bodocan, 1987):

-modelul european - în care capitala domină viaţa politică, economică şi culturală a statului. Acest model se regăseşte şi în cea mai mare parte a celorlalte continente. În Europa, 95 % din capitale îndeplinesc această condiţie;

-modelul american - în care capitala este un oraş specializat, ce deţine numai funcţii politice: Washinghton, Otawa, Canberra, Berna, Haga, Brasilia etc.

Dacă captarea funcţiilor politice majore este rolul care pune în evidenţă capitala unui stat, nu este mai puţin adevărat că punerea lor în loc evidenţiază o varietate de factori ce nuanţează funcţia lor în sistemul statal şi teritorial al diverselor state.

Arnold Toynbee (1979), citat de V. Bodocan (1997), distinge următoarele criterii care au stat în timp la baza alegerii unei capitale:

-prestigiul istoric - oraşul ales pe această bază poate fi depăşit în prezent de alte oraşe sub aspect demografic, economic etc, însă rolul său în istoria statului în cauză este elementul definitoriu în alegerea sa: Roma, Atena, Londra, Calcutta etc;

-accesul la aprovizionare - caracterizează o mare parte din capitalele fostelor colonii europene, alegerea lor datorându-se poziţiei în zone accesibile comerţului extern:

-convenabilitatea pentru administrarea teritoriului său politic;

-strategic - sub aspect militar, economic, demografic sau cultural.

Richard Muir (1981) a pus în evidenţă şase factori care au determinat amplasarea unei capitale: *tradiţia, imitaţia istorică, naţiunea dominantă, compromisul politic, orientarea interioară şi legătura cu civilizaţia mondială.*

După funcţiile lor, R. Muir a propus distingerea a cinci tipuri de capitale, într-o clasificare care pleacă de la distingerea clasică a două tipuri majore de capitale:

-naturale - născute dintr-un lung proces de maturare: Londra, Paris, Bucureşti, Budapesta, Praga, Berlin etc;

-artificiale -produse prin acţiunea liberă a guvernanţilor în scopul rezolvării unor probleme interne (strategie, economie, demografice etc): Brasilia, Ottawa, Canberra, Berna etc.

Această clasificare, redefinită pe larg după aceea a lui Harms de Blij, propune distingerea:

-capitalelor permanente ca: Londra, Paris, care au păstrat funcţiile traversând diverse faze de evoluţie a statului;

-capitalelor introduse ca: Madrid sau Islamabad, create în locul centrelor vechi pentru a umple noile funcţii.

Conform clasificării lui R.Muir, cu unele adăugiri, la nivel mondial distingem:

-capitale permanente sau istorice - caracterizate prin păstrarea funcţiilor politice, cele mai importante în stat de foarte multă vreme, continuu, indiferent de faza de evoluţie a statului în cauză: Paris, Londra, Atena, Roma, Viena, Budapesta, Praga etc;

-capitale care marchează revenirea la o tradiţie istorică - alegerea lor are loc la sfârşitul unei perioade istorice, considerată ca una negativă pentru populaţia şi statul în cauză, mai puţin împlinită şi din care s-a convenit a ieşi prin repunerea în drepturi a

unei vechi capitale: reunificarea Germaniei după 1990, a readus capitala la Berlin; alegerea oraşului Delhi de autorităţile indiene după proclamarea independenţei din 1947 pentru a închide o pagină neagră din istoria Indiei coloniale care a avut capitala la Calcutta; dezmembrarea Iugoslaviei a adus statutul de capitală pentru oraşele Zagreb, Sarajevo, Ljublijana, Skopje sau Bratislava pentru Slovacia;

-capitale "cap de pod" a comerţului mondial - caracteristice numeroaselor ţări din lumea a treia care au conservat vechea capitală colonială, destinată schimburilor cu metropola: Dakar, Conakry, Abidjan, Lome, Lagos etc;

-capitale planificate - răspunzând dorinţei de amenajare şi planificare a unui teritoriu, în vederea valorificării unor resurse la un nivel superior: Brasilia este un model, în măsura în care alegerea locului de construcţie a acestei capitale federale intră în proiectul de punere în valoare a interiorului terestru al unei ţări, în care dezvoltarea spontană a determinat o concentrare excesiv costieră a populaţiei şi activităţilor;

-capitale rezultate în urma unui compromis politic - este un tip caracteristic statelor federale, desemnarea oraşului capitală fiind rezultatul unor dezbateri şi compromisuri între statele confederate. Alegerea oraşului Ottawa, în 1867, drept capitală a Canadei a permis evitarea alegerii între un Toronto anglofon şi un Montreal francofon, poziţia actualei capitale fiind la zona de contact a celor două arii culturale; Washinghton, Canberra, Berna etc;

-capitale divizate - caracteristice de asemenea statelor federale, sunt rezultatul unui compromis în vederea împărţirii funcţiilor principale în stat între mai multe oraşe: cazul Germaniei (detaliat la pag.84-85), Olanda - unde Haga este sediul Parlamentului şi Amsterdam palatul regal; în Africa de Sud, Pretoria este capitala administrativă, Cape Town legislativă şi Bloemfountein judiciară, situate în trei din cele patru state ale Uniunii Sud-Africane etc.

Având în vedere complexitatea acestei tipologii, R. Kleinschmager propune a lua în considerare modalităţile de constituire a capitalelor de stat, distingând capitale ***autogeneratoare, moştenite şi proiectate.*** Această clasificare se bazează pe fenomenele de decizie care structurează dezvoltarea unui oraş capitală, admiţând că de-a lungul timpului istoric toate capitalele participante aparţin celor trei tipuri. Astfel, Parisul s-a dezvoltat în anumite feluri proprii ca o capitală, fiind azi o moştenire a trecutului, fără a se pierde, deşi a fost

traversat de diverse proiecte de restructurare a oraşului şi a marii regiuni pariziene.

Prin *capitale autogeneratoare* se înţelege faptul că dezvoltarea lor se ancorează într-o lungă secvenţă istorică şi care se impune progresiv în rolul lor. Acapararea funcţiilor politice de către acestea este un proces acompaniat, în general, de acapararea unui număr mare de funcţii de comandă, economice şi culturale. Această diversitate de funcţii majore creează locuri geografice de convergenţă a deciziilor publice şi private. Limitele fizice ale unei concentrări de acest fel duc la o structurare a regiunii-capitală, permiţând desfacerea teritorială a acestor funcţii. Astfel, spaţiul bazinului londonez, marea regiune pariziană ce include şi regiunile despărţitoare de Île de France, împrejurimile Atenei între Megare şi Marathon, sunt caracteristice acestui tip de structurare regională a oraşului-capitală, pe nivele de extensiune şi de integrare diverse.

Capitalele moştenite regrupează un număr mare al celor care s-au impus în istorie, adesea recent, prin rolul de ţări concentrate. Un mare număr de state africane sunt concentrări care au o capitală litorală născută din rolul iniţial de "*tejghea colonială*". Având o poziţie excentrică faţă de teritoriul naţional, contribuţia acesteia la integrarea ansamblului teritorial a acestor state, devenite independente, este una mediocră.

În ceea ce priveşte ***capitalele proiectate,*** sunt luate în considerare acelea pe care statele ţin să le impună voluntar. Ele pot fi: rezultatul unei dorinţe de afirmare simbolică; marcarea unei cotituri în istoria unei ţări; reînnodarea tradiţiei prin punerea în loc a unei vechi capitale. Ca exemple, amintim: cazul Moscovei după Revoluţia din Octombrie 1917 sau a Berlinului după căderea zidului în 1989. Ele pot dovedi, de asemenea, dorinţa de ruptură cu trecutul, prin crearea unei capitale noi: sub impulsul lui Petru cel Mare în sec al XVIII-lea, Sankt Petersburg a devenit capitală a Rusiei ca semn a dorinţei ţarului de orientare a ţării spre vest; Islamabad a fost creată în 1965 în detrimentul Rawalpindi, după proclamarea Republicii islamice Iran în 1956, arătând dorinţa de a pune, prin denumirea sa, în evidenţă statul musulman.

Capitalele proiectate pot răspunde dorinţei unui stat de a reorienta organizarea sa teritorială, prin jocul efectelor dezvoltării şi restructurării, impuse prin delocalizarea capitalei sale. În acest caz, Brasilia este o situaţie şcoală, ea devenind capitala Braziliei după Bahia (1549-1763) şi Rio de Janeiro (1763-1960). Puternica creştere

demografică care a făcut ca de la o treime populaţie urbană existentă în 1940, să se ajungă în prezent la două treimi, explică în parte ancorarea capitalei la mare distanţă de coastele suprapopulate din sud, în interiorul ţării, slab populat, însă cu cantităţi însemnate de resurse naturale. De asemenea, alegerea Berlinului, situat în inima ex-RDG, drept capitală a Germaniei reunificate, se poate suprapune într-o anumită măsură acestei logici, pe considerentul că acest oraş ar putea servi drept locomotiva dezvoltării părţii orientale a ţării.

14.2. Teritoriul efectiv al statului

La nivelul Terrei condiţiile fizico-geografice extrem de variate au determinat la nivelul unor state, îndeosebi cele care se întind pe suprafeţe însemnate şi cuprind mai multe zone climatice, conturarea unor areale de diferite dimensiuni, în interiorul teritoriului politic al statului, însă care în realitate sunt mai puţin integrate în sistemul său funcţional. Această situaţie poate rezulta şi în cazul unei "opoziţii" a unor nuclee centrifuge care nu acceptă autoritatea politică a statului pe teritoriul căruia se află: R. Moldova cu Transnistria şi Găgăuzia; o serie de republici autonome musulmane din sudul Federaţiei Ruse.

Termenul de teritoriu statal efectiv a fost introdus de Zaidi, (citat de Muir, 1981 şi Bodocan,1997) şi reprezintă porţiunea de teritoriu care deţine cele mai mari densităţi de populaţie şi cel mai bun sistem de transport şi care contribuie efectiv la viaţa economică a statului respectiv. În cele mai multe cazuri, teritoriul rămas în afara acestei zone, situat de multe ori periferic, se orientează spre exterior, spre ariile centrale ale ţărilor vecine. Această situaţie este caracteristică azi unor state din Africa şi Asia, în care teritoriul naţional nu este clar definit, precum şi în cazul statelor cu suprafeţe mari, în care aceste teritorii sunt adeseori însemnate şi greu de administrat: Rusia, Canada, Brazilia, Columbia, Etiopia, Ciad etc.

14.3. Alte tipuri şi forme de organizare a teritoriului politic

Consecinţe ale unor situaţii conflictuale la scară regională sau mondială, a unor interese strategice din partea marilor puteri mondiale, pe harta politică mondială sunt cuprinse şi o serie de anomalii politico-administrative, a căror apariţie s-a realizat în cea mai mare parte pe logici politice şi mai puţin convergente, pe baza unor realităţi demografice, sociale, economice existente. În acest sens, astfel de forme care se regăsesc în structurile politico-administrative ale Terrei sunt:

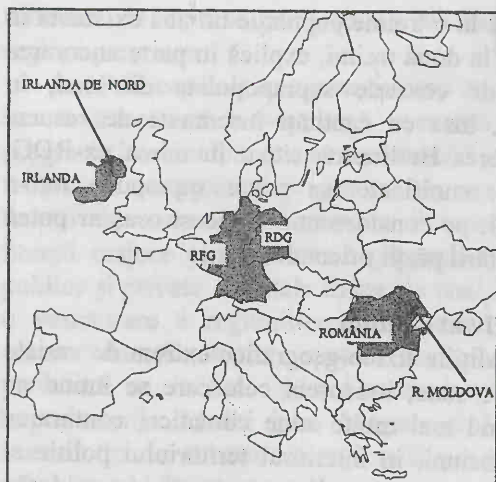

Fig.38. Europa-state divizate

a.) Statele divizate - sunt realităţi contemporane, consecinţe ale unor situaţii conflictuale sau interese geopolitice mondiale, materializate prin divizarea unui teritoriu politic aparţinând unei naţiuni în mai multe unităţi politico-teritoriale independente. Ca exemple amintim (fig.38): România cu Moldova, Bucovina şi Cadrilater, Irlanda şi Irlanda de Nord, Iugoslavia, Croaţia şi Bosnia-Herţegovina, RFG şi RDG (până în 1990) în Europa; Coreea de Sud şi RPD Coreeană, Vietnamul de Sud şi de Nord (până în 1976), Yemenul de Sud şi RPD Yemen (până în 1989) în Asia.

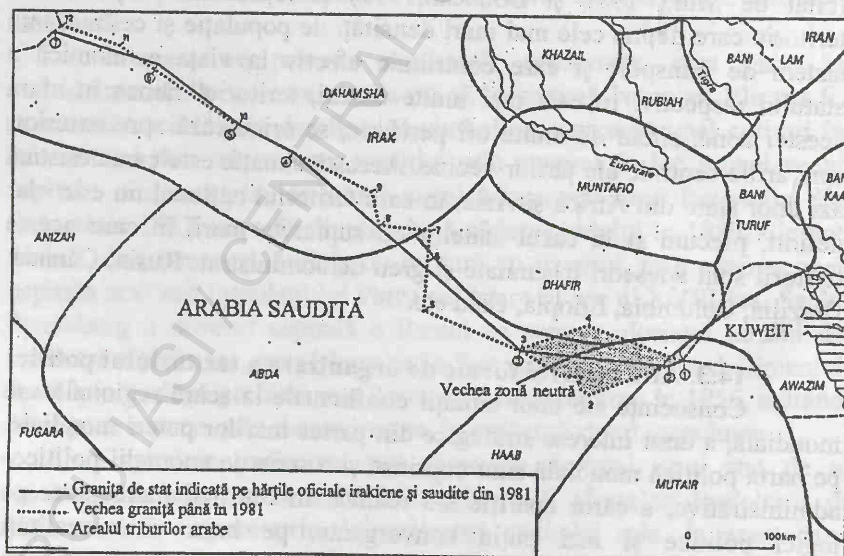

Fig.39. Vechea zonă neutră dintre Irak şi Arabia Saudită (până în 1981)
(sursa: M. Foucher, 1988)

b.) Zonele neutre - caracterizează de regulă areale din zonele de frontieră. În prezent, această formă există: între cele şase emirate ce formează EAU; între Gibraltar şi Spania, lată de o milă şi numită La Linea. De asemenea, odată cu stingerea litigiilor din aceste zone au dispărut şi zonele neutre dintre Irak şi Arabia Saudită (a durat 60 de ani) şi în 1969 dintre Arabia Saudită şi Kuweit (fig.39).

c.) Condominion-ul - este o formă frecvent întâlnită în trecut, cuprinzând acele teritorii care erau administrate de mai multe state. Ca exemple amintim: Noile Hebride administrate de Franţa şi Marea Britanie din 1906 până în 1980, în prezent devenind stat independent sub numele de Vanuatu; Andorra aflată până nu demult sub administraţie franceză şi spaniolă de către episcopul de Urgel; Sudanul de către Anglia şi Egipt în perioada 1899-1955 etc.

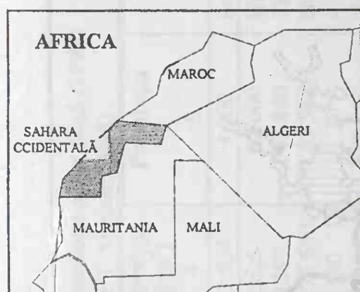

Fig.40. Teritorii cu statut incert. Sahara Occidentală

d.) Teritorii cu statut incert - Exemple: Sahara Occidentală după retragerea spaniolă din 1975 şi care este disputată în prezent de Algeria, Maroc şi Mauritania (fig.40); Antarctica care deşi are un statut internaţional este disputată de Chile, Argentina şi Marea Britanie (fig.10); Bosnia-Herţegovina compusă dintr-o federaţie croato-musulmană şi o republică a sârbilor bosniaci (Rep. Srpsca).

e.) Teritorii dependente (colonii, protectorate). După cum se poate constata de pe harta politică a lumii contemporane, pe lângă existenţa a 193 de state independente se înregistrează şi un număr de 70 de teritorii dependente, constituind ultimele rămăşiţe ale unor vechi imperii coloniale. Acestea ocupă 10,78 mil km^2 (cca 8 % din suprafaţa uscatului) şi o populaţie de 15 milioane locuitori (0,25 % din populaţia mondială). Din punct de vedere al localizării, acestea se caracterizează printr-o mare diversitate geografică, cuprinzând întinderile antarctice şi arctice, o multitudine de insule, enclave continentale, capuri, golfuri, strâmtori, canale etc. Sub aspectul originii, unele sunt insule vulcanice: Anguilla, Ascension, Bouvet, Feroe, Guadelupa, Martinica, Montserrat, Tristan da Cunha din Oceanul Atlantic; Cook, Georgia de Sud, Guam, Palau, Petru I, Samoa Americană în Pacific; Mayotte, Prinţul Edward, Reunion în Oceanul Indian sau atoli: Canton şi Enderbury, Clliperton,

Cocos, Johnston, Nive, Palmyra etc. O parte din aceste teritorii sunt enclave pe teritoriul unor state independente, dar care au o poziţie strategică însemnată: Gibraltar în sudul Spaniei; canalul Panama aparţinând SUA în Panama (fig.41). Unele sunt locuite, altele nelocuite, primele având o populaţie ce variază între câţiva zeci de locuitori şi până la câteva milioane (Puerto Rico, Hong Kong) sau cu densităţi foarte mari-Macao 31 000 loc/km^2. De asemenea, suprafeţele variază de la 1 km^2 - I. Johnston, la peste 2 000 000 km^2 – Groenlanda - cea mai mare insulă de pe glob (tabelul 5). Cea mai mare parte a acestora sunt insule, iar dintre cele aflate în arealul continental amintim: Sahara Occidentală, Guyana Franceză, Gibraltar, New Territories (Hong Kong), Macao (Aome) (fig.20).

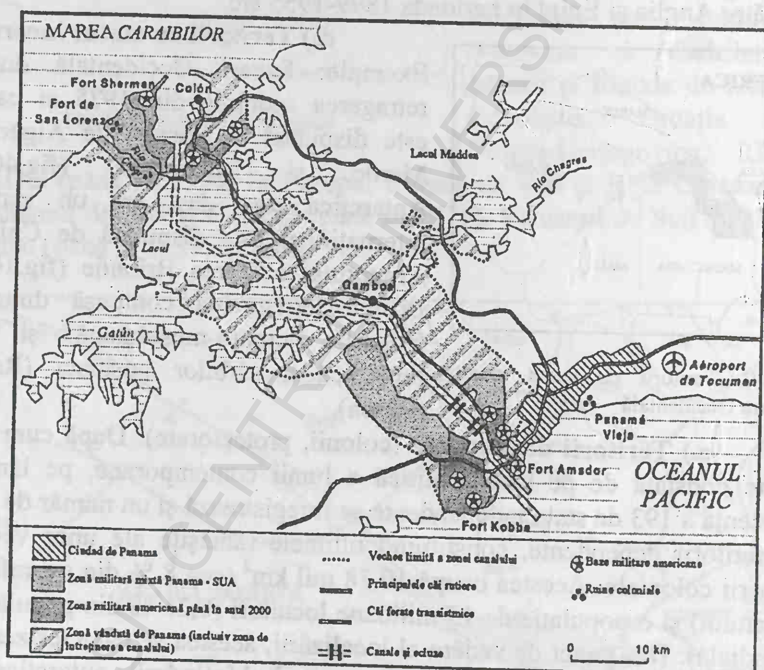

Fig.40. Zona canalului Panama (prelucrare după Dictionnaire de Geopolitique, 1995)

Despre statutul politic al acestor teritorii se poate afirma că perspectiva acestora se află într-un veritabil status-quo. În unele dintre acestea, pe bază de referendum, s-a hotărât apartenenţa lor la vechile metropole sub aspect politic, militar sau economic. În fostele metropole

Tabelul 5

Teritoriile dependente de pe Glob (1998)
(sursa: T. Simion, 1998)

	Regiunea geografică 2	Teritoriul dependent 3	Suprafața (km^2) 4	Populația 5	Centrul administrativ 6	Dependent de 8
1	Oc. Arctic	Svalbard	62 924	3 900	Longyearbyen	Norvegia
2	Atlanticul de Nord	Bermude	53,5	61 000	Hamilton	Marea Britanie
		Feroe	1399	47 840	Thorshavn	Danemarca
		Groenlanda	2 175 690	55 558	Nuuk	Danemarca
		Jan Mayen	380	30	—	Norvegia
		Man	588	70 000	Douglao	Marea Britanie
		Normande	195	144 000	Saint Helier	Marea Britanie
3	Caraibe	Anguilla	96	8 000	The Valley	Marea Britanie
		Antilele Olandeze	800	191 000	Willemstadt	Olanda
		Aruba	193	66 700	Oranjestadt	Olanda
		Cayman	259	27 000	George Town	Marea Britanie
		Guadelupa	1 779	387 000	Base-Terre	Franța
		Martinica	1 102	364 000	Ford de France	Franța
		Montserrat	102	14 000	Plymouth	Marea Britanie
		Navassa	5,1	nelocuit	—	SUA
		Puerto Rico	8 897	3 599 000	San Juan	SUA
		Virgine Americane	344	118 000	Charlotte Amalie	SUA
		Virgine Britanice	153	14 000	Road Town	Marea Britanie
4.	Atlanticul de Sud	Ascension	88	1 012	George Town	Marea Britanie
		Bouvet	58,5	nelocuit	—	Norvegia
		Falkland (Malvine)	12 173	2 050	Port Stanley	Marea Britanie
	2	3	4	5	6	8

	2	3	4	5	6	8
		Georgia de Sud	3 756	nelocuit	—	Marea Britanie
		Sandwich de Sud	311	nelocuit	—	Marea Britanie
		Sfânta Elena	121,7	6 800	Jamestown	Marea Britanie
		Tristan da Cunha	104	300	Edinburgh	Marea Britanie
		Turks și Caicos	430	13 000	Cockburn Town	Marea Britanie
5	Europa	Gibraltar	5,8		Gibraltar	Marea Britanie
6	Antarctica	Ross	730 000	nelocuit		Noua Zeelandă
		Teritoriul Antarctic Australian	6 402 000	nelocuit		Australia
		Teritoriul Antarctic Brit.	582 500	nelocuit		Marea Britanie
		Teritoriile Australe și Antarctice Franceze	396 117	nelocuit		Franța
		Țara Reginei Maud				Franța și Norvegia
7	Africa	Africa de Nord Spaniolă	32,3		—	Spania
		Sahara Occidentală	266 000		El Aioun	Maroc
8	America de Sud	Guyana Franceză	91 000		Cayenne	Franța
9	America Centrală	Zona Canalului Panama	1432		Balboa Heights	SUA
10	Asia de Est și Sud-Est	Macao	16		Macao	Portugalia
		Timorul de Est	14 925		Dili	Indonezia
11	Oceanul Indian	Ashmore și Cartier	3,2		—	Australia
		Christmas	135		Flying Fish Cove	Australia
		Cocos	14,2		—	Australia
		Heard și Mc.Donald	370		—	Australia
		Marion	388,5		—	Africa de Sud
		Mayotte	375		Dzaoudzi	Franța
		Prințul Edward	55		—	Africa de Sud
		Reunion	2510		Saint Denis	Franța
		Teritoriile Britanice din Oceanul Indian	60		—	Marea Britanie

	2	3	4	5	6	8
12.	Oceanul Pacific și Oceania	Canton și Enderbury	18	nelocuit	---	Marea Britanie
		Clipperton	1,6	nelocuit	---	Franța
		Cook	240,6	19 000	Avarua	Marea Britanie
		Guam	549	119 000	Agana	SUA
		Howland, Jarvis, Baker	12,4	nelocuit	---	SUA
		Johnston	1	330	---	SUA
		Kirgman Reef		nelocuit	---	SUA
		Mariane de Nord	479	21 800	Susupe	SUA
		Mării de Coral	5	nelocuit	---	SUA
		Midway	5	2 220	---	SUA
		Nive	262,5	3 000	Alofi	Noua Zeelandă
		Norfolk	36,2	2 370	Kingston	Australia
		Noua Caledonie	19 058	170 000	Noumea	Franța
		Palmyra	1,2	nelocuit	---	SUA
		Petru I	249,2	nelocuit	---	Norvegia
		Pitcairn	4,5	66	---	Noua Zeelandă
		Polinezia Franceză	4 000	212 000	Papeete	Franța
		Samoa Americană	197	38 000	Pago Pago	SUA
		Tokelau	210	1 800	Fakaofo	Noua Zeelandă
		Wake	7,8	1 600	---	SUA
		Wallis și Futuna	255	18 000	Mataouton	Franța
	Total		10786 872	139 515		

funcţionează organisme specializate - Departamentul de peste mări în Franţa, în cadrul unor ministere - Departamentul de Stat în SUA sau Ministerul de Interne în Marea Britanie. De asemenea, există cazuri când, urmare a unor negocieri, o parte din aceste teritorii au obţinut independenţa sau au fost realipite la statele învecinate - revenirea Hong-Kong-ului în 1997 şi Macao în 1999 la China, Zona Canalului Panama la Panama în 1999.

Sub aspect statistic, Marea Britanie deţine controlul a 20 de teritorii, SUA 14, Franţa 9, Australia, Noua Zeelandă şi Norvegia câte 5 fiecare, câte două Africa de Sud, Danemarca şi Olanda şi un teritoriu Maroc, Indonezia şi Spania.

Antarctica deşi a fost împărţită între Marea Britanie, Australia, Franţa şi Norvegia (fig.10) reprezintă un patrimoniu comun al umanităţii, utilizat în scopuri ştiinţifice, fiind un mediu cu un echilibru destul de fragil.

Fig.42. Teritorii ocupate de Israel
(sursa: V.Bodocan, 1997)

f.) Teritorii ocupate - sunt caracteristice unor zone conflictuale prin acapararea, de regulă, prin forţă a unei părţi din teritoriul altui stat, de către unul vecin. Ca exemple actuale amintim: teritorii ocupate de Israel - înălţimile Golan de pe teritoriul Siriei (fig.42), Ciprul de Nord ocupat de Turcia; Timorul de Est ocupat de Indonezia şi declarată ca a 27-a provincie indoneziană.

g.) Oraşe, porturi şi zone libere sunt în număr redus în prezent, fiind o consecinţă a unor condiţii speciale. Ca exemple amintim: Gdansk -sub forma unui compromis între polonezi şi germani în vederea asigurării ieşirii Poloniei la mare, Tangerul - port liber până în 1956 în urma tratatului franco-spaniol din 1912; Hong Kong - port liber, fără taxe vamale, cedat de China Marii

Britanii pe o perioadă de 99 ani - din 1997 a revenit Chinei (fig.20);

h.) Teritorii internaţionale - cuprind acele teritorii care sunt puse sub control internaţional, de regulă pentru o anumită perioadă şi sud tutela ONU. Ca exemple amintim: statutul Namibiei din 1966 şi până în 1988, când Africa de Sud a fost de acord cu independenţa acesteia; sediul ONU de la New York - aflat sub administrarea acestei organizaţii mondiale; Slavonia Orientală din estul Croaţiei, controlată de sârbi şi pusă sub administraţie internaţională pentru un an ca urmare a acordului de la Erdut din 1995; oraşul bosniac Mostar administrat de Consiliul Europei (V.Bodocan, 1997. p.99).

Fig.43. Exclava Kalinigrad aparţinătoare Rusiei

Fig.44. Enclavele spaniole Ceuta şi Mellila de pe teritoriul Marocului

i.) Discontinuităţi teritoriale - ca urmare a unor situaţii geopolitice din această categorie amintim: enclava, exclava şi periclava.

- *exclava* - se referă la un teritoriu care aparţine unui stat, dar care este înconjurat de teritoriul altui stat, şi care nu se află la o distanţă foarte mare de teritoriul statului căruia-i aparţine. Exemple: Kalinigrad (fig.43), Llivia-Spania.

-*enclava* - este acelaşi teritoriu, însă văzut din partea statului care-l înconjoară. Exemple: Berlinul de Vest situat pe teritoriul RDG şi care era legat de RFG prin trei coridoare aeriene, trei axe rutiere şi trei artere feroviare; Kleinwalserthal - enclavă austriacă pe teritoriul Germaniei; oraşul german Busingen în Elveţia

(din 1723); oraşul belgian Baarle Hertog în Olanda; oraşul italian Campione din Elveţia; Gibraltar în Spania; Ceuta şi Melila în Maroc - aparţinând Spaniei (fig.44); enclava azerbaidjană Nachicevan din Caucaz înconjurată de Armenia; Swaziland şi Lesotho înconjurate de teritoriul Africii de Sud (fig.29); pe teritoriul Bangladeshului există 121 enclave indiene însumând 67 km² ce conţin 21 de exclave bengaleze de 23 km²; de asemenea, pe teritoriul indian se află 92 enclave bengaleze de 44 km² ce conţin trei exclave indiene de 17 ha (V.Bodocan, 1997).

Fig.45. Donegalul irlandez - enclavă de tip "pană" sau periclavă

-enclave de tip "pană" (periclave) - sunt nişte prelungiri ale unui stat şi unde datorită morfologiei reliefului nu se poate ajunge decât traversând teritoriul altui stat. Exemple (fig.45): Jungholz, Tirol; Statul american Maine inaccesibil din sud, cu posibilitate de acces doar prin Quebec, între Irlanda şi Irlanda de Nord etc.; cvasi-enclave care nu mai funcţionează ca şi enclave autentice.

15. TIPURI DE STATE DUPĂ FORMA DE ORGANIZARE POLITICĂ INTERNĂ

După forma de organizare politică internă, la nivelul globului terestru sunt cunoscute două tipuri de state: unitare şi federale, la care se adaugă şi statul regional.

15.1. State unitare

Organizarea politică sub forma statului unitar caracterizează cea mai mare parte a statelor de pe glob (cca 90,0 %, tabelul 11). Ideea ce a stat la baza unor premise favorabile apariţiei unui astfel de stat s-a evidenţiat prin rolul progresist şi modernizator a unui nou stat care presupunea o administraţie şi o educaţie omogenă asupra unui ansamblu

teritorial şi asigurarea unei numite egalităţi între cetăţenii acestui stat. Astfel, statul unitar are la bază o logică de integrare, cu o structură socială, culturală, politică şi teritorială, care vizează în acţiunea sa crearea unui grad înalt de omogenitate a societăţii cuprinse între limitele sale administrative.

Caracteristicile de bază ale statului unitar sunt:

-existenţa unui singur centru de impuls politic;

-organizare politică unică pe întreg teritoriul său, respectiv un singur sistem de organe legislative, executive şi judecătoreşti, organizate pe baza unei singure constituţii, toate acestea răspunzând la funcţiile statului;

-populaţia are un caracter omogen şi o singură cetăţenie, deciziile puterii obligând în mod egal pe toţi cetăţenii;

-forma unitară a statului nu depinde de mărimea lui, însă de regulă acest tip de state nu sunt de mari dimensiuni;

-această structură de stat nu împiedică descentralizarea, respectiv gestionarea intereselor locale de către colectivităţi-departamente, regiuni, judeţe, oraşe, comune;

-forma unitară a statului nu este afectată atâta timp cât colectivităţile locale rămân sub tutela autorităţilor centrale, competenţele lor neputând depăşi limitele acordate de legile statului.

La nivelul statului unitar, descentralizarea se poate realiza doar pe linie administrativă şi doar între anumite limite. În această situaţie se păstrează o pondere însemnată a administraţiei centralizate, în timp ce organismele administrative locale se află sub tutela celor centrale, sub forma "*tutelei administrative*". Crearea instituţiilor şi mecanismelor locale, în scopul descentralizării, se realizează între anumite limite, ce pot fi caracterizate astfel: unitatea teritorială nu are un guvern propriu, ci numai structuri administrative cu competenţe limitate; nu beneficiază de un drept de legislaţie propriu, ci numai de unele reglementări specifice care-i permit aplicarea normelor generale; unităţile teritoriale descentralizate nu dispun de o jurisdicţie proprie, aceasta integrându-se în organele de jurisdicţie naţionale (Marcel Prelot, Jean Boulouis, 1990, p.254).

Modelul francez de organizare politică unitară este considerat în multe cazuri ca unul foarte autoritar, bazat pe intoleranţă (adesea opresiune) în ceea ce priveşte culturile regionale, spre deosebire de sistemul britanic, caracterizat printr-o mai mare diversitate. În cazul francez este evidenţiat efectul reducător al vechilor culturi regionale în

schema de organizare unitară a Franței[9]. Un tablou similar poate fi trasat și pentru alte regiuni periferice a căror integrare în ansamblul național a fost considerată mai tot timpul problematică.

15.1.1. Model de integrare

Integrarea teritorială și politică a statelor unitare este rezultatul unui lung proces prin care au fost făurite mai multe modele explicative.

Franța este un model de stat unitar caracterizat prin: o puternică administrație organizată pe un model ierarhic, din care prefectul, șeful administrației departamentale și relațiile de acțiune guvernamentală sunt împreună cu Școala Națională de Administrație simboluri ale acestui tip de organizare. Având o capitală incontestabilă, Parisul, ce captivează puterile esențiale ale comandamentelor publice și private, o relativă unitate lingvistică și culturală, asigurată printr-o educație națională omogenă, o organizare geo-administrativă puternic centralizată, fără a favoriza autonomia, se creează toate premisele favorabile unei astfel de construcții statale interne. La fel ca și în cazul Suediei sau Finlandei, această organizare se bazează pe o relativă omogenitate etnică și socială, dar și pe vechimea statului.

Procesul de integrare a statelor este unul dialectic, instaurat între centrul geografic și social al țării și alte spații în poziție mai mult sau mai puțin periferică în raport cu acesta.

Politologul norvegian Stein Rokkan, în multe dintre lucrările sale, pe larg sintetizate în "*Dimension of state - formation and nation - building*" pune în evidență patru factori ce contribuie la constituirea statului într-un proces secvențial de raporturi între centrul și periferia unui teritoriu. Ideea dominantă rămâne constantă: "centrul poate controla periferia sa prin forța superiorității sale militare care-i permite

---

[9] Politologul J-C. Reece, citat de Ronan Paddison explică această formă de integrare prin exemplul integrării Bretagnei la Franța, care s-a bazat pe un colonialism interior sprijinit pe:

-dominarea culturală a bretonilor, urmată de anexarea din sec XVI și mai ales după Revoluția din 1789, când această dominare trece spre evicțiunea limbii regionale și impunerea referenților culturali francezi;

-coincidența între satisfacerea socială și etnică, bretonii fiind subreprezentați în elitele publice sau private;

-utilizarea mijloacelor de planificare regională pentru a impune proiecte de mai mic interes din punct de vedere al funcțiilor, materializate prin echipări turistice, instalații militare sau centrale nucleare;

-slaba rețea urbană și o rețea de transport pentru deservirea regiunilor interne, cu comunicații feroviare adesea mult mai facile cu capitala decât cu orașele bretone;

-tradiționala subreprezentare a regiunii la nivel ministerial.

obţinerea resurselor necesare supravieţuirii. El utilizează puterea sa pentru a controla schimburile comerciale şi culturale, precum şi punerea în loc a organizării juridice şi religioase.

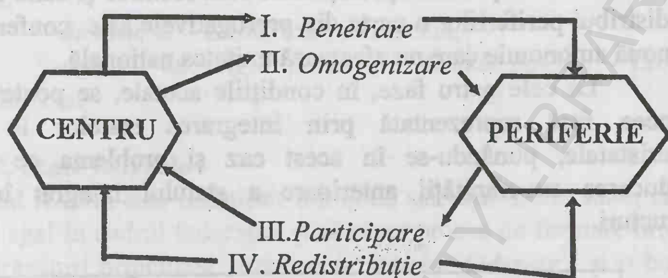

Fig.46. Cele patru faze de interacţiune centru-periferie după Stein Rokkan (sursa: R Kleinschmager, 1993, p.79).

După Rokkan (fig.46), construcţia statului se realizează în patru faze succesive de raporturi între centru şi periferiile sale:

1.*Faza de penetrare,* în timpul căreia se realizează pacificarea militară a teritoriului, centrul realizează o reţea de administraţie care atestă capacitatea sa de a asigura atributele guvernării; asigurarea legii şi ordinii, colectarea de impozite. Această fază începea în epoca medievală în Europa Occidentală şi s-a desăvârşit prin puterile şi funcţiile de intendenţă ale regelui Franţei sau a "*sherrifs*" în Marea Britanie;

2.*Faza de standardizare* corespunde întreprinderii voluntare a *"fuziunii sociale"* ce vizează crearea unităţii politice, prin dezvoltarea unei identităţi comune, inspirată de centru şi insuflată periferiilor. Dezvoltarea ideologiilor naţionale are multiple faţete, ce caracterizează această fază. Conceptul de patrie se substituia vechilor provincii şi ţărilor, realizând o referinţă comună, de ansamblu, cetăţenilor unui teritoriu. În cazul francez, au rezultat principiile: libertate, egalitate, fraternitate, fondând Republica născută din revoluţie;

3.*Faza de participare* exprimă momentul când s-a constituit consensul asupra unităţii sociale. Periferiile aderă la valorile ansamblului naţional şi centrul poate juca în continuare un rol important în acest proces mai mult prin influenţă decât prin constrângere. Marile momente istorice care au fost reprezentate de războaie mondiale au

amplificat această participare, făurind consensuri simbolice puternice contra pericolelor externe;

4.*Faza de redistribuire* corespunde momentului când consensurile asupra unității naționale sunt identice și când centrul poate redistribui periferiilor o parte din prerogativele sale, conferind acestora o nouă autonomie care nu afectează unitatea națională.

La cele patru faze, în condițiile actuale, se poate adăuga o a cincea fază reprezentată prin integrarea statelor în organizații pluristatale, punându-se în acest caz și problema ce rezultă din reducerea suveranității anterioare a statului integrat în astfel de structuri.

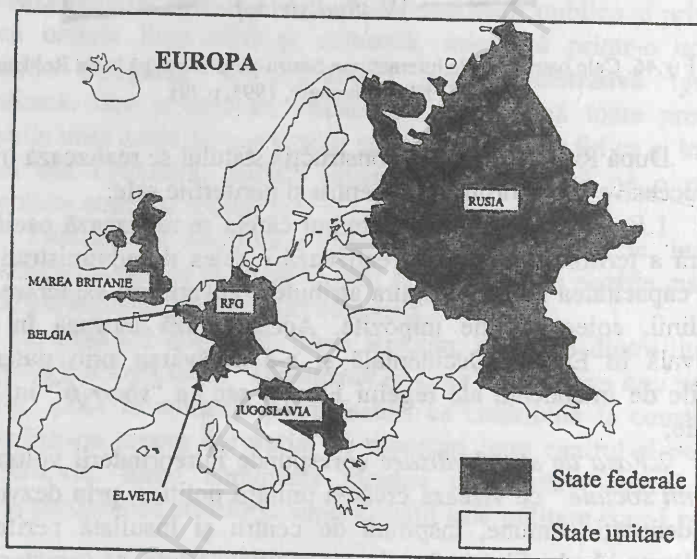

Fig.43. Europa - state unitare și federale

15.1.2. Tipuri de state unitare

În funcție de distribuția puterii în teritoriu, statele unitare sunt (după V.Bodocan, 1997) :

-centralizate - fără a exista tendința spre totalitarism și în care procesul de descentralizare este moderat, aici fiind incluse statele vechi, cu un grad mare de omogenitate și în care nu se individualizează un lider absolut. Exemple: Franța, Suedia, Olanda, Polonia, România etc (fig.47).

-*puternic centralizate* şi care în funcţie de modul de manifestare al puterii sunt:

-*comuniste* - liderul fiind un partid unic - China, Cuba, RPD Coreea;

-*dictaturile* - Libia, Irak, Indonezia;

-cele cu un *singur partid din fostele colonii* - Libia, Arabia Saudită etc.

15.2. State federale

Statul federal este constituit din două sau mai multe state, care au un statut egal în cadrul federaţiei şi al cărui proces de formare are la bază două trăsături principale: autonomia *statelor federate*[10] şi o bună colaborare la procesul de constituire a organelor federale, precum şi la elaborarea deciziilor ce privesc federaţia. De regulă, statele federale au o ordine constituţională proprie, dar în acelaşi timp sunt subordonate şi unei ordini constituţionale federale (O. Ţincă,1994).

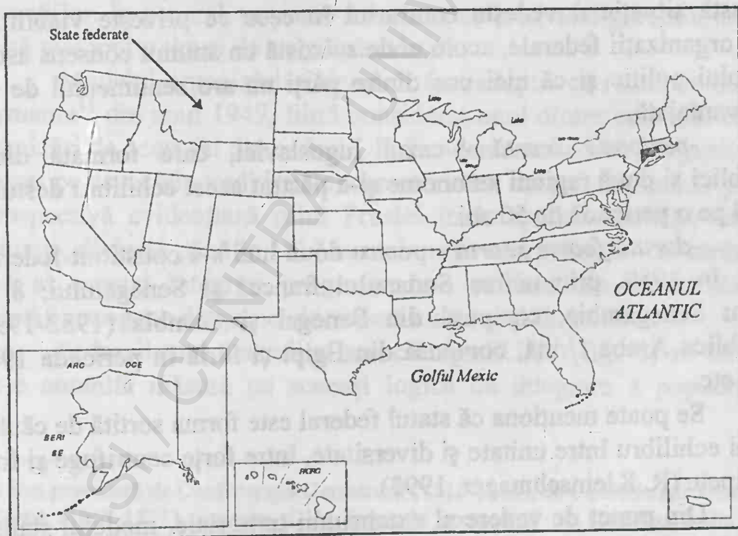

Fig. 48. SUA - tip de stat federal compus din 40 de state federate

Analizând evoluţia istorică a etapelor de constituire a statelor federale, se constată că structura acestora, în majoritatea cazurilor, este

[10] Se referă la statele care compun federaţia.

o consecinţă a unei diversităţi demografice a societăţii, caracterizată prin varietate lingvistică, culturală, etnică sau confesională. De asemenea, constituirea unui stat federal presupune crearea unui echilibru între diferitele componente ale sistemului şi a cărui fragilitate este determinată tocmai de puterea noului stat federal creat de a păstra un echilibru, deoarece apariţia unor divergenţe între elementele componente repune în cauză echilibrele obţinute.

La nivelul globului există mai multe forme de manifestare reală a acestui sistem statal, a cărui viabilitate pe o scară temporală poate fi măsurată de la câteva luni până la câteva secole. Ca exemple clare în acest sens amintim:

-perioadă lungă - cazul Elveţiei, care există cu adevărat sub această formă din anul 1513, odată cu constituirea Confederaţiei celor 13 cantoane (fig.13), unde coexistă populaţii eterogene sub aspect lingvistic - vorbitoare de germană 65 %, franceză 18 %, italiană 10 %, reto-romană 1 % şi alte limbi 6 %, precum convieţuiesc şi două mari grupări confesionale creştine - protestanţi 44 % şi catolici 48 %. Această situaţie dovedeşte contrariul în ceea ce priveşte viabilitatea unei organizaţii federale, acolo unde subzistă un anumit consens asupra cadrului politic şi că nici una dintre părţi nu are sentimentul de a fi dezavantajată.

-perioadă scurtă - cazul Iugoslaviei, care formată din 6 republici şi două regiuni autonome şi-a păstrat acest echilibru destul de fragil pe o perioadă de 50 ani.

-durată foarte scurtă - pentru două luni s-a constituit federaţia Mali, în 1959, prin unirea Sudanului francez şi Senegalului; 8 ani pentru Senegambia, compusă din Senegal şi Gambia (1982-1990); Republica Arabă Unită, compusă din Egipt şi Siria în perioada 1958-1961 etc.

Se poate menţiona că statul federal este forma sortită de căutare a unui echilibru între unitate şi diversitate, între forţe centrifuge şi forţe centripete (R. Kleinschmager, 1993).

Din punct de vedere al extensiunii teritoriale, modelul statului federal apare foarte bine adaptat la teritoriile cu suprafeţe mari, cu diversitate de populaţii şi unde se doreşte o apropiere a puterii statale de aceste elemente componente.

Dintre principalele caracteristici ale statului federal amintim:

-cetăţenii statului federal au o cetăţenie comună, existând posibilitatea ca în paralel să aibă şi pe cea a statului federat;

-deţine deplina putere administrativă, pe care o poate exercita fie direct, fie prin intermediul aparatului administrativ al statelor care-l compun sau din combinarea celor două sisteme;

-teritoriul statului federal constituie o unitate, fiind format din ansamblul teritoriilor statelor federate;

-statul federal impune existenţa unei capitale federale (cap.14.1.3.) care concentrează de regulă organele de politică externă.

Datorită faptului că statele federale se formează prin acordul unor state unitare sau prin transformarea unor confederaţii, respectiv prin acţiunea unor state suverane, acestea îşi păstrează în continuare unele atribute proprii care le permit să subziste, iar în cazul destrămării federaţiei să se poată manifesta independent în deplină suveranitate.

Trăsăturile specifice ale unor state federale sunt date de obicei de diversitatea condiţiilor istorice în care s-au constituit. Acestea pot fi monarhice sau republicane sau sunt o consecinţă a unei extinderi teritoriale ori a unor tendinţe de integrare. Sintagma "*federalism cooperativ*" arată tendinţa relaţiilor dintre statele componente ale federaţiilor. În general, se poate menţiona că la nivelul globului terestru există mai multe tipuri de state federale.

Modelul organizării federale a fost adoptat cu rezultate bune în Germania[11] din anul 1949, fiind considerat unul dintre cele mai reuşite organizări de acest fel din cadrul UE. Fundamentul acestei organizări s-a bazat pe aspectele tradiţionale, caracteristice acestei naţiuni. O privire retrospectivă evidenţiază rolul Prusiei în înfăptuirea unităţii naţiunii germane, divizată până în 1817 în mai multe cadre statale. Un atribut de bază al acestei integrări progresive s-a edificat din existenţa unei societăţi omogene din punct de vedere cultural şi lingvistic.

Federalismul australian sau cel din SUA[12] (fig.48) se bazează într-o anumită măsură pe aceeaşi logică de integrare a populaţiilor,

---

[11] A fost precedată de Confederaţia Germanică (1815-1866), de Confederaţia Germaniei de Nord (1867-1871), precum şi de federaţia consacrată de Constituţia din 1871 (Kaiserreich) şi de Federaţia bazată pe Constituţia din 1919. În actuala formă de stat federală a Germaniei, consfinţită de Legea fundamentală din 23 mai 1949, sunt cuprinse landurile, care dispun de toate prerogativele statale-autonomie constituţională, organe legislative, executive şi jurisdicţionale proprii. De asemenea, se deosebesc competenţe federale, concurente şi proprii landurilor.

[12] SUA s-a format la sfârşitul sec al XVIII-lea în urma compromisului de la Connecticut, datorat lui Benjamin Franklin, prin transformarea confederaţiei constituită în 1781 din fostele colonii engleze. Tendinţa întăririi puterii federale s-a bazat pe

asimilat cu un concept cultural comun, bine definit prin exemplul cetăţenilor americani.

Contrar exemplelor menţionate, anumite state federale sunt rezultatul unor compromisuri între grupuri foarte opuse, dar pentru care este mai important să rămână asociate decât să recurgă la separatism. Cele mai clasice exemple în acest sens sunt: Uniunea Sud-Africană[13], Uniunea Indiană[14] sau federaţia canadiană[15].

După modul de formare, la nivel global pot fi evidenţiate două tipuri majore de state federale:

1. -formate pe baza unui consens relativ, determinat de un proces istoric secular (comparabil cu cel al statelor unitare) şi în structura căruia tensiunile între elementele componente sunt minime;

2. -rezultate unor compromisuri între elementele componente dar care într-o anumită viziune sunt antagoniste: India, Africa de Sud, Canada, Rusia etc.

Caracteristica comună a acestor două tipuri rezultă din faptul că ambele furnizează un cadru instituţional adaptat unor societăţi puternic diferenţiate care se realizează dintr-o tradiţie istorică a autonomiilor regionale importante (Germania) sau dintr-o o netă diferenţiere a componentelor (Canada, Belgia). Cel mai desăvârşit model de organizare federală la nivelul Europei este oferit de Germania.

15.3. Confederaţia

Este o asociaţie durabilă de state membre, care, având obiective generale comune, şi-au creat pentru atingerea acestui scop, organe interstatale de acţiune şi reprezentare. Dintre caracteristicile acestei forme de organizare politică amintim:

---

concepţia federalismului "dualist" cu privire la raporturile dintre federaţie şi statele membre, potrivit căreia existau două guvernări - a statelor şi a federaţiei.

[13] A luat naştere din dorinţa unor adversari declaraţi - burii de o parte, britanicii de alta şi care coexistă în prezent, printr/un compromis ce a pus capăt conflictului lor.

[14] De la 24 provincii şi 526 principate de maharajahi, federalizarea realizată în 1947 a redus această fragmentare greu de guvernat la 14 state şi 9 teritorii federale.

[15] Este rezultatul unui compromis între francofonii din cele patru provincii fondatoare: Noua Scoţie, Noul Brunswick, Quebec şi Ontario, pentru a evita căderea sub asocierea cu SUA. Echilibrul relativ care a existat iniţial în sânul federaţiei poate fi considerat unul progresiv. Acesta a fost rupt prin ajustarea de la 1871 până în 1949, realizată de alte 7 provincii care au dezechilibrat organizarea teritorială de ansamblu a Federaţiei. Toate acestea au accentuat dezechilibrul între provinciile anglofone şi provinciile francofone mai puţin dezvoltate.

-asocierea statelor este recunoscută din punct de vedere al dreptului internaţional, confederaţia întreţinând relaţii diplomatice;

-statele confederate au dreptul de secesiune, existând astfel posibilitatea retragerii din confederaţie, respectând clauzele asocierii;

-statele din cadrul confederaţiei au relaţii numai la nivelul organelor de guvernare, astfel că populaţia îşi păstrează cetăţenia statelor respective;

-statele confederate nu au teritoriu comun şi nici organe legislative comune.

Statele confederate, spre deosebire de cele federate, îşi păstrează deplina suveranitate, fiind pe mai departe subiecte de drept internaţional.

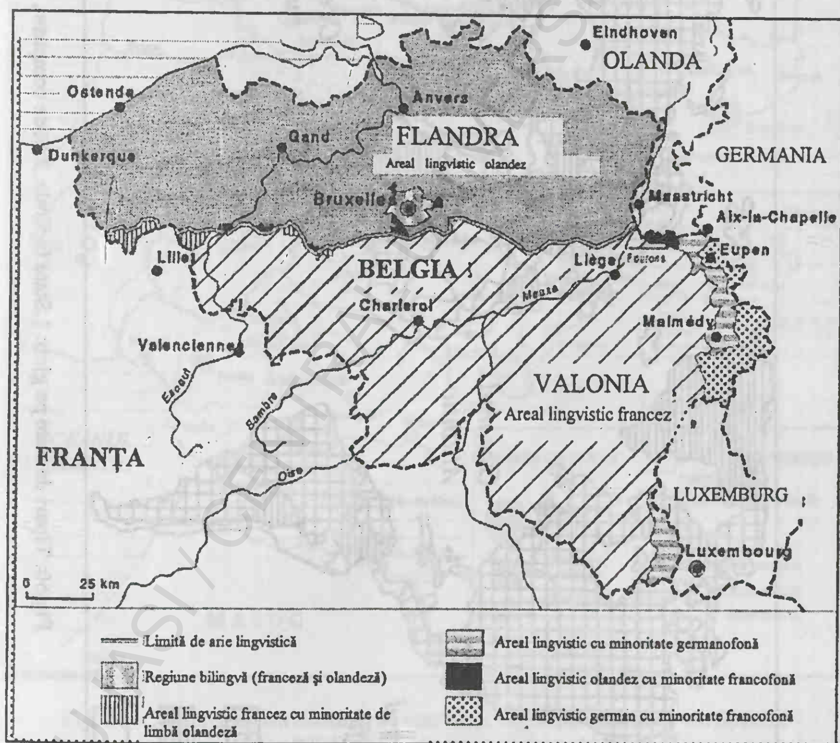

Fig. 49. Belgia - tip de stat federal creat pe criteriul lingvistic (prelucrat după Dictionnaire de Geopolitique, 1995)

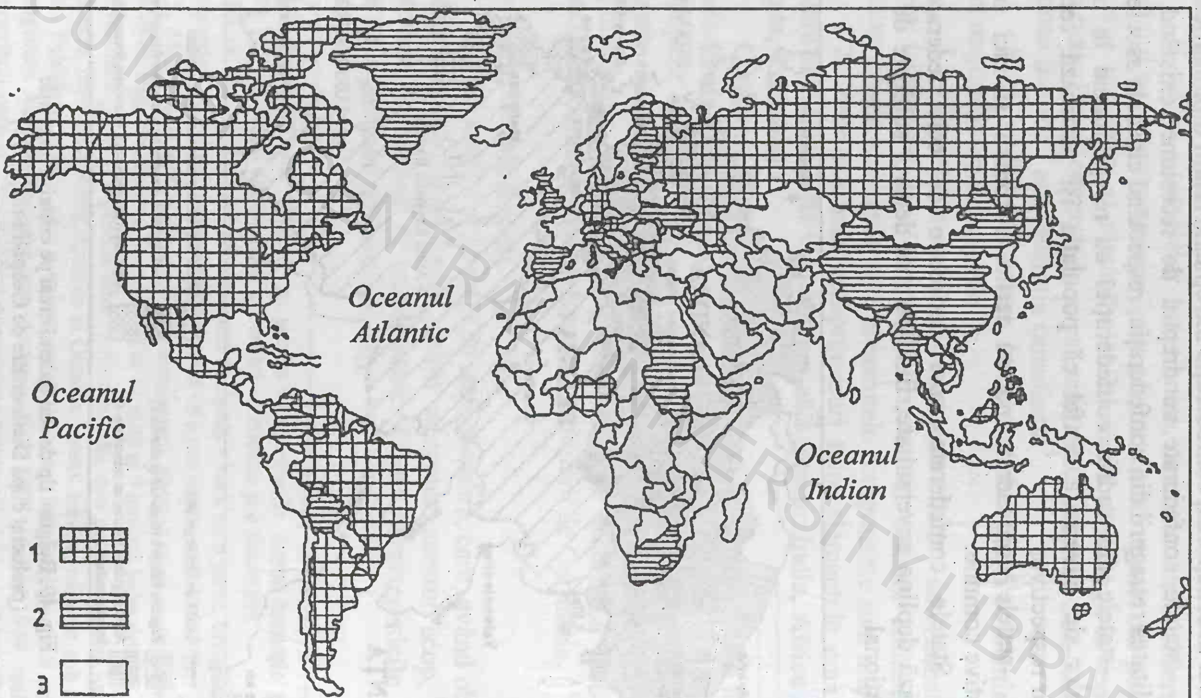

Fig.50. Tipuri de state pe glob: 1.State federale, 2.State compuse , 3. State unitare

Datorită fragilităţii intereselor comune şi evoluţiilor din viaţa internaţională, confederaţiile şi-au încetat existenţa în peisajul politic contemporan, transformându-se fie în state federale (SUA), fie unitare (Olanda) ori s-au dizolvat (în 1980 s-a încercat crearea unei confederaţii între Sudan şi Egipt, iar în 1982 între Senegal şi Gambia, care au eşuat în scurt timp de la constituire).

Fig. 51. Organizarea administrativă internă şi regiunile autonome ale Spaniei (sursa: Dictionnaire de Geopolitique, 1995)

15.4. Uniunea încorporată

Este o formă specifică statului unitar şi care este dată de existenţa unor legislaţii locale diferite. Astfel, singurul organ legislativ

central stabileşte norme juridice care vizează populaţia numai de pe numite părţi ale teritoriului statului. În cele mai multe cazuri uniunea păstrează sau consacră unele reguli de drept, anterioare unei fuziuni ori unei anexări de teritoriu. Exemplu: cazul departamentelor şi teritoriilor franceze de peste mări (M. Prelot, J. Bouloin).

15.5. Statul unitar regional

O serie de state unitare şi-au însuşit elemente de organizare de tip federal cu referire la faptul că anumite părţi din teritoriu au competenţe ce le depăşesc pe cele ale unei simple regiuni administrative. În mod obişnuit, regiunile administrative reprezintă o modalitate a descentralizării, dar, în unele state, sunt regiuni care s-au constituit în entităţi istorice şi care pot dispune de prerogative de organizare proprie.

Există două tipuri de state unitare compuse (V.Bodocan,1997):

1. unde este permisă funcţionarea unor guverne regionale cu puteri legislative şi responsabilităţi funcţionale, care în statul unitar sunt de competenţa guvernului central. Exemple (fig.51): Spania cu regiunile autonome: Catalonia (din 1977), patru provincii basce din 1978 şi din 1983 Extremadura, Castilia-Leon, I-le Baleare, Madrid; Marea Britanie cu Irlanda de Nord, Ţara Galilor şi Scoţia; Sudan, Italia - regiunile Sardinia, Sicilia, Trentino-Alto Adige şi Friuli-Venezia au avut o perioadă un statut special, iar din 1970 alte 15 regiuni şi-au ales consilii proprii, Myanmar, China, Cipru etc

2. cuprinde statele unitare asociate sub aspect politic, economic sau militar cu anumite comunităţi, fără ca acestea să-şi piardă identitatea culturală, având chiar şi organizaţii politice separate. Exemple: Portugalia cu I-le Azore, Madeira; Danemarca cu Feroe şi Groenlanda etc

Franţa, printr-un amplu proces de descentralizare, aflat în curs de derulare îndeosebi pentru Corsica, Bretagne şi departamentele de peste mări, se apropie de această formă de organizare a statului.

16. TIPURI DE STATE DUPĂ FORMA DE GUVERNĂMÂNT

16.1. Monarhia

Este forma cea mai veche de guvernare de pe glob, apărută de cca 4-5 milenii în China, Asia Centrală, India etc şi care constă în

conducerea şi perpetuarea puterii pe cale ereditară. Dintre denumirile formelor monarhice amintim: *regat, imperiu, califat, şeicat, emirat, principat*. Azi, această formă de guvernământ mai este practicată în cca 30 de state de pe glob cu distribuţie în Europa (fig.52), Asia şi Africa.

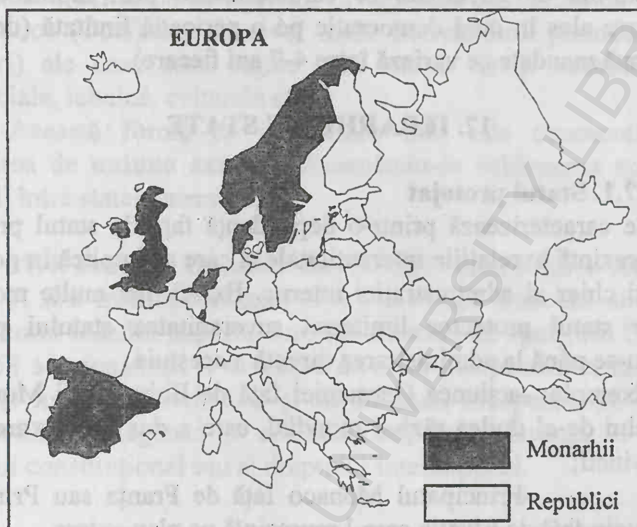

Fig.52. Europa - monarhii şi republici

De asemenea trebuie remarcată puterea acestei forme de guvernare care poate fi:

-monarhie simbolică - caracteristică unor state dezvoltate: Marea Britanie, Olanda, Suedia, Norvegia, Spania, Danemarca, Japonia etc, în care monarhul este şeful statului, însă puterea reală aparţine celorlalte puteri ale statului: executivului, legislativului şi puterii judecătoreşti. O situaţie aparte o are regina Marii Britanii, în cazul Commonwealth-ului, unde este considerată ca şef al statelor respective şi este reprezentată de guvernatori.

-monarhii autentice - în care monarhul deţine în mod real puterea de şef al statului: Maroc, Lesotho, Thailanda, Arabia Saudită, EAU, Iordania, Bhutan, Nepal, şeicatul Bahrein, sultanatul Brunei etc

16.2. Republica

Formă de guvernare a cărei origini se trag din antichitate, fiind cunoscută prima dată în Grecia sclavagistă, răspândită apoi în Evul

Mediu în Europa, unde Republica San Marino (1263) este considerată că are cea mai veche formă de guvernare de acest tip (T. Simion, 1998). Există în prezent 160 de state care au adoptat acest sistem, cu răspândire pe toate continentele (tabelul 11 şi Europa în fig.48). Această formă de guvernare se caracterizează prin faptul că şeful statului este ales în mod democratic pe o perioadă limitată (de regulă maxim două mandate ce variază între 4-7 ani fiecare).

17. IERARHII DE STATE

17.1. Statul protejat

Se caracterizează printr-o dependenţă faţă de statul protector, care-l reprezintă în relaţiile internaţionale şi care se implică în domeniul apărării şi chiar al administraţiei interne. Există mai multe modalităţi prin care statul protector limitează suveranitatea statului protejat, ajungându-se până la administrarea directă a acestuia.

Exemple: -acţiunea Germaniei faţă de Bohemia şi Moravia în timpul celui de-al doilea război mondial, care a dus la anexarea celor două provincii;

-Principatul Monaco faţă de Franţa sau Principatul Liechtenstein faţă de Elveţia care-l reprezintă pe plan extern.

17.2. Teritorii sub mandat

Consecinţă a unor tratate de pace încheiate după primul război mondial, au rezultat din coloniile germane şi unele foste provincii ale Imperiului Otoman, administrate de Liga Naţiunilor, ce a mandatat unele state să realizeze acest lucru. Prin această măsură s-a pregătit obţinerea independenţei lor, trecând şi prin forma tutelei.

Teritoriile plasate sub mandat, care nu şi-au dobândit independenţa în 1946 în baza Chartei de la San Francisco, au devenit state sub tutelă. Aceasta poate fi exercitată de ONU (prin Consiliul de Tutelă) sau de state împuternicite în acest scop.

17.3. Commonwealth-ul

Este o formă specifică de organizare a fostelor colonii engleze devenite între timp independente. În acest caz, nu sunt întrunite cerinţele statului federal şi nici ale unei uniuni personale, deoarece suveranul Angliei[16] nu este responsabil în statele membre ale

[16] Suveranul Marii Britanii este regină în Anglia, Canada, Australia şi Noua Zeelandă, în timp ce în India şi Pakistan este considerat şef al statului.

comunităţii. Commonwealth-ul, cu sediul la Londra, potrivit statutului de la Westminster din 1931, este o comunitate de state autonome egale[17] care nu sunt subordonate unele faţă de celelalte nici în politica internă şi nici în cea externă (fig.53). Până în anul 1947 a purtat denumirea de Comunitatea Britanică de Naţiuni. El cuprinde modalităţi de cooperare democratice (Conferinţe la nivel înalt, Secretariatul permanent, Înalţi comisari) ale unor state legate prin istoria lor şi interese comune (comerciale, tehnice, culturale etc).

Această formă de organizare mai este cunoscută şi sub denumirea de **uniune externă**, încercându-se sublinierea specificului legăturii între statele membre.

17.4. Uniunea franceză sau Comunitatea Franco-Africană

A fost instituţionalizată prin Constituţia franceză din 1946 pe fundamentul fostului imperiu colonial francez, iar apoi prin Constituţia din 1958 s-a consfinţit o asociaţie de state independente, formată din Franţa şi fostele teritorii care şi-au dobândit independenţa, bazată pe considerente de legături de spiritualitate, fără relevanţă în domeniul dreptului constituţional sau al dreptului internaţional.

19. ORGANIZAREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ INTERNĂ

La nivelul globului terestru, fiecare stat, unitar sau federal, se caracterizează pe plan intern printr-o structurare administrativă a teritoriului său politic, corespunzător unor necesităţi de ordin practic şi funcţional. Acest decupaj, diferă de la ţară la ţară, în funcţie de întinderea sa, având un număr variabil de trepte ierarhice ce fac legătura între puterea centrală-statul şi puterea locală.

---

[17] Are în componenţă 48 de state membre şi doi membrii cu statut special: Nauru şi Tuvalu şi 25 de "dependenţe şi state asociate" (teritorii neautonome). Membrii- **Asia**: Bangladesh, Brunei, India, Malaysia, Maldive, Pakistan, Singapore, Sri Lanka; **America**: Antigua şi Barbuda, Bahamas, Canada, Dominica, Barbados, Belize, Grenada, Guyana, Jamaica, Sfânta Lucia, Sfântul Cristofor şi Nevis, Sfântul Vincenţiu şi Grenadine, Trinidad-Tobago; **Oceania**: Australia, Kiribati, Noua Zeelandă, Papua-Noua Guinee, Samoa, Solomon, Tonga, Vanuatu; **Africa**: Bostwana, Gambia, Ghana, Kenya, Lesotho, Malawi, Mauritius, Namibia, Nigeria, Seychelles, Sierra Leone, Swaziland, Tanzania, Uganda, Zambia, Zimbawe; **Europa**: Cipru, Malta, Marea Britanie. Pentru "dependenţe" a se vedea tabelul 5.

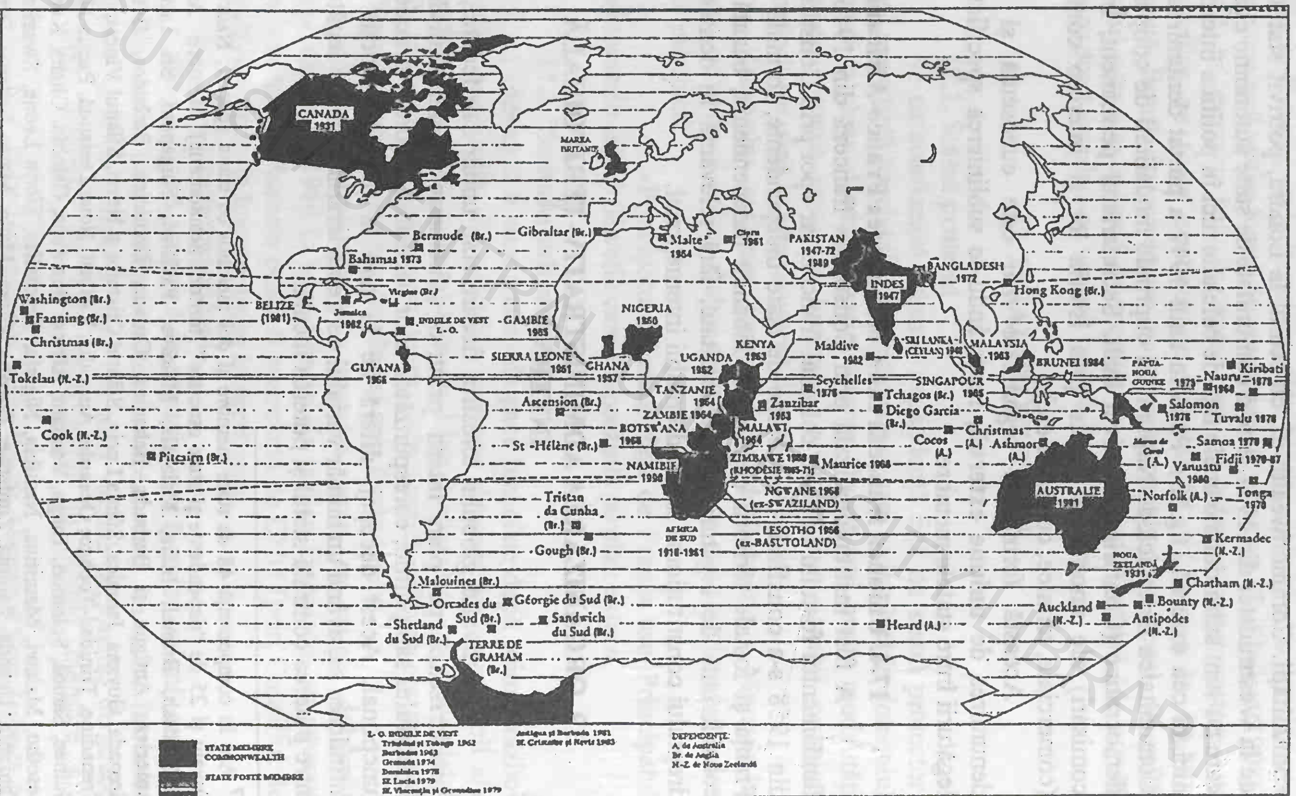

Fig.53. Statele membre în Commonwealth

Realizarea unor noi organizări administrativ-teritoriale se face în funcţie de o serie de factori de care puterea centrală trebuie să ţină cont în scopul facilitării unei bune funcţionalităţi a sistemului şi în vederea echipării tehnice. În acest sens, se ţine seama de: suprafaţa spaţiului geografic, morfologia reliefului, localizarea activităţilor şi populaţiei, dispunerea căilor de comunicaţie, o poziţie cât mai centrală a capitalei unităţii etc.

Dintre principalele trăsături ale organizării administrative ale statelor amintim:

-în funcţie de dimensiunea spaţială a statului se pune problema unui decupaj intern pe nivele şi zone geografice de intervenţie;

-ierarhizarea unităţilor ce compun harta administrativă a unui stat are o influenţă foarte mare asupra distribuţiei spaţiale a populaţiei şi activităţilor;

-decupajul intern creează cvasi-frontiere interne ce delimitează zone diferenţiate după mărime şi poziţie;

-în cele mai multe cazuri "invizibile", decupajele administrative structurează spaţiul geografic cu atât mai puternic cu cât variaţia lor este mai redusă;

-variaţia limitelor interne se reflectă cu prioritate asupra sistemelor de comunicaţii şi transport şi asupra distribuţiei populaţiei;

-în unele cazuri, situaţiile devin mult mai complexe, îndeosebi atunci când o unitate geografică (în cazul de faţă o aglomeraţie urbană) se află sub administraţia mai multor unităţi administrative. Exemplu: în Germania, aglomeraţia urbană Manheim-Ludwigshafen de pe Rhinul superior este divizată sub aspect administrativ între landul Baden-Wurtemberg (partea estică) şi landul Rhenanie-Palatinat pentru Ludwigshafen (partea vestică);

-în statele unitare, aceste diviziuni administrative sunt create de guvernul central care este în măsură să stabilească numărul acestora, limitele, gradul de autoritate şi operativitate.

Constituirea unei unităţi administrative este marcată şi de organizaţiile umane din spaţiul geografic divizat, în cele mai multe cazuri aceste entităţi ocupând spaţiul respectiv de o perioadă lungă de timp, ceea ce face dificilă mutarea limitelor acestora în timp.

Pentru exemplificare, amintim situaţia organizării administrative din unele state europene:

În **Franţa**, limitele departamentelor sunt o moştenire veche, întărită cu aproape două secole de centralizare administrativă (Louis-

Marie Goyaud, 1995). În aceste condiţii din cele 89 de *departamente* existente, 41 au conservat traseele vechilor limite, care se suprapun vechilor dioceze. Această coincidenţă este bine evidenţiată în partea centrală a statului şi se estompează spre nord. La fel şi comunele, moştenesc delimitări religioase, astfel că 36 000 de *comune* se suprapun în mare parte unui decupaj parohial. Păstrarea continuităţii limitelor administrative ale comunelor se constituie într-un factor explicativ de bază în ceea ce priveşte sistemul francez de distribuire a puterii în organizarea geo-demografică, grupată pe de o parte în puterea centrală şi cea comunală, ca fiind cele mai puternice şi puterile intermediare cu o influenţă mai redusă.

În prezent, în Franţa există 26 de *regiuni*, 100 de *departamente* (inclusiv "*departamentele de peste mări*"- Guyana franceză, Guadelupa, Martinica, Saint Pierre et Miquelon, Reunion) (fig.54). Departamentele sunt divizate în *arondismente,* care la rândul lor se divid în *cantoane* şi în final în cele 36 627 *comune* care reprezintă şi puterea locală, celelalte unităţi intermediare având doar un rol administrativ (tabelul 6).

Fig. 54. Franţa - limitele departamentelor

Tabelul 6

Organizarea teritorial administrativă în unele state europene

Nivelul central	Nivele intermediare		Nivel local
State cu 4 nivele de administrare			
Germania	Land 16	Kreise 543	Comune 13 154
Spania	Comunităţi autonome 17	Provincii 50	Comune 8 027
Franţa	Regiuni 26	Departamente 100	Comune 36 627
Grecia	Regiuni 13	Nomos 54	Comune 6 034
	Regiuni 20	Provincii 95	Comune 8 074
State cu trei nivele de administrare			
Olanda	Provincii 12		Comune 702
România	Judeţe 40 + Bucureşti		Comune2 686 Oraşe 262
Portugalia	Regiuni autonome 2		Municipalităţi 306 Paroisses 4 100
Marea Britanie	Comitate 59		Districte 481

În cazul statului federal **Germania**, comparativ cu situaţia din statul unitar francez, nivelul local are o putere mai redusă în comparaţie cu nivelul de land şi bund. Dovadă în acest sens este faptul că reforma comunală, materializată prin reducerea unei treimi din numărul comunelor, nu a întâmpinat dificultăţi. Eşalonul local *-Gemainde* - este o organizare variabilă ca limite, urmând după *Land*, care este împuternicită să prescrie, în toate cazurile, *comunelor* conturul autonomiei lor, supravegherea bugetului lor, gestiunea financiară şi modificările pe cale legislativă ale limitelor lor teritoriale. Astfel, în Germania, un nivel de administrare înseamnă mai mult decât un nivel politic, situaţie evidenţiată de faptul că primarul sau preşedintele consiliului municipal nu este în unele regiuni persoana însărcinată cu deciziile, această sarcină revenind unor funcţionari. Ca exemplu, în cazul landului Baden-Würtemberg, reforma comunală a redus numărul comunelor de la 3 379 la 1 111 în anul 1973. Această reducere nu înseamnă o subadministrare a statului german comparativ cu cel francez, situaţie reflectată de faptul că în Germania există 1 milion de funcţionari, faţă de 700 000 în Franţa. După cum se remarcă din tabelul 6, există ca nivele intermediare între stat şi cele 13 154 comune ce reprezintă nivelul local, 16 *Landuri* şi 543 *Kreise*.

Fig.55. România - organizarea administrativ-teritorială pe județe, în perioada 1918-1940

Fig.56. România - organizarea administrativ-teritorială la nivel de județe (1998)

Pe teritoriul **României**, organizarea administrativ-teritorială este o consecinţă a unei necesităţi socio-economice ce se regăseşte din cele mai vechi timpuri, începând cu uniunile regionale (comunităţi rurale grupate teritorial şi conduse de şefi de triburi, care au persistat până în perioada migraţiilor (V. Cucu, 1996, p.151). Acestea au fost urmate de cnezate, voievodate, apoi ducatele şi "ţările" în special în Transilvania (organizaţii teritoriale ale populaţiei autohtone cu misiune militară, judiciară şi administrativă). În secolele XV-XVI sunt cunoscute pentru Moldova - *ţinuturile* şi *ocoalele,* iar pentru Ţara Românească - *judeţele.* După sec al XII-lea, în Transilvania, cu o majoritate românească, au fost inserate *comitatele,* care au luat locul formelor specifice de organizare a populaţiei româneşti de pe acest teritoriu - *cnezate, voievodate şi ducate.*

După Marea Unire din 1918, a urmat în anul 1926 o nouă organizare administrativă teritorială, care a înfiinţat 71 de *judeţe* (fig.55) în 10 *ţinuturi* alcătuite din 429 *plăşi*, 179 *oraşe* şi 15 981 *localităţi* (V.Cucu, 1996, p.153). Ulterior, ţinuturile au fost desfiinţate ca neviabile. În anul 1950, locul judeţelor a fost luat de *regiuni şi raioane* a căror număr a fost variabil în perioada 1950-1968, ajungând în 1964 la 16 regiuni, 150 raioane, 181 oraşe şi 4 259 comune. Din 1968 se reînfiinţează judeţele, ţinându-se cont de dezvoltarea economică, repartiţia geografică a forţelor de producţie etc. În prezent, judeţul este singura treaptă intermediară între puterea centrală şi cea locală, reprezentată de comune şi oraşe. În anul 1995, în România existau 40 de *judeţe şi municipiul Bucureşti*, 262 *oraşe* (din care 76 *municipii*), 2 686 *comune* şi 13 123 *sate* (fig.56).

18.1. Alte forme de administrare internă

La nivelul unor state, datorită unei complexităţi de probleme sociale, economice, tehnice, s-a impus ca necesară crearea unei forme de administrare asociativă. Dintre acestea amintim:

18.1.1. Intercomunalitatea

În cazul Franţei astfel de forme au o vechime diferită, cum sunt *sindicatul comunelor* (1890), *districtele* (1959) sau *comunităţile urbane* (1966) care se grupează sub titlul generic de "*intercomunalitate*". Regruparea comunelor se impune ca o necesitate în zonele urbane, unde complexitatea infrastructurii rezultată din interpenetrarea reţelei tehnice şi de transport, simbolizând interdependenţa diferitelor comune ce constituie aglomeraţia. În acest sens, autorităţile franceze au creat în

anul 1966, patru comunităţi urbane: Lille, Bordeaux, Strasbourg şi Lyon, considerate drept metropole de echilibru.

Multiplicarea unor astfel de infrastructuri asociative, de dezvoltare locală, contribuie la reducerea efectelor negative ce ar rezulta din lipsa de cooperare a acestor unităţi învecinate şi a căror necesitate de dezvoltare a infrastructurii depăşeşte limitele strict comunale.

În alte cazuri, intercomunalitatea se exprimă prin dezvoltarea unei trame complexe de intervenţii pluri-comunale cu vocaţii specifice şi care uneori contribuie la accentuarea fragmentării la nivel local. Astfel, în SUA există la nivel local un mare număr de entităţi: 18 000 de municipalităţi, 17 000 town-ships, 21 000 school district şi 21 000 districte speciale, care creează la nivel local un mozaic de instanţe a căror competenţe, pe zone geografice, se încalecă frecvent (R.Kleinschmager, 1993).

18.1.2. Zonele metropolitane

Numeroase state de pe glob au tendinţa de a ţine cont într-o manieră specifică de problemele zonelor metropolitane.

În **Franţa**, conform legii din 1975: "*teritoriul oraşului Paris acoperă două colectivităţi teritoriale distincte: comuna Paris şi departamentul Paris*". Problemele celor două colectivităţi sunt reglate prin deliberări în acelaşi ansamblu denumit *Conseil de Paris*. Aceasta semnifică faptul că 163 de membrii aleşi din 20 de arondismente ale Parisului dispun în acelaşi timp de competenţele unui consiliu municipal şi ale unui consiliu general. Astfel, primarul Parisului, ales dintre aceşti consilieri, deţine începând din 1982 totalitatea competenţelor din consiliul municipal şi din consiliul general.

În **România**, la fel ca şi Parisul, Bucureştiul are statut de oraş cu primar şi consiliu local şi în acelaşi timp este identificat şi ca o formă sinonimă judeţului cu Prefectură şi Consiliu Municipal. Însă, în acest caz cele două instituţii de conducere Prefectura şi Primăria, au competenţe aparte, deşi se exprimă pe aceeaşi unitate teritorială.

În **Anglia**, o lungă perioadă de timp, oraşul Londra era administrat prin *Greater London Council*, divizat în 32 *borougs*, la care se adăuga *City of London*, dotat cu un statut cvasi-feudal la originea prosperităţii sale şi considerat ca loc financiar internaţional. În 1986, Greater London Council a fost suprimat, azi existând doar 32 borough de Londra pentru gestionarea locală a capitalei britanice.

Anumite oraşe din *Germania*, de cele mai multe ori din raţionament istoric, singular ca şi calitate, decât ca o necesitate administrativă, au statut de comună şi de land. Este vorba de porturile hanseatice Hamburg şi Bremen. În aceeaşi situaţie este şi Berlinul care, în contextul Germaniei reunificate, rămâne asemănător unui stat limitat la un oraş şi care este enclavizat în statul Brandemburg, ale cărui ministere de guvernare sunt localizate la Postdam.

Această diversitate de cazuri, arată dificultăţile pe care le poate avea tratarea într-o manieră omogenă a aceloraşi nivele spaţiale, când conţinutul lor poate fi variat. Franţa, cu cele 4 nivele administrative, apare ca un stat supra-administrat şi foarte complex, însă analiza comparativă cu un număr mare de state arată că ierarhizarea activităţii administrative în patru nivele este reglată, iar cazurile unde acest reglaj de mecanism nu există sunt excepţii. Italia cu Stato, Reggione, Provincia şi Comune; Germania cu Bund, Land, Kreiss şi Gemeinde; SUA cu Federation, State, County şi Local Autority, sunt mărturii de viabilitate a existenţei celor patru nivele de ierarhizare.

În general, toate statele, cu diferenţieri de la unul la altul, au mai multe puncte, respectiv verigi diverse în arhitectura de ansamblu a organizării administrative. Toate ierarhiile au nivele mai mult sau mai puţin slabe, cum sunt Kreiss în Germania, County în SUA sau Regiunea în Franţa.

19. DIASPORA - FORMĂ DE ORGANIZARE CU INFLUENŢĂ ASUPRA TERITORIULUI POLITIC AL UNUI STAT

Diaspora economică născută din mizerie sau ***diaspora politică*** născută din persecuţii, reprezintă un fenomen transnaţional, un factor politic al lumii relaţiilor internaţionale. Marile diaspore ale lumii, cum este cea chineză, care grupează în Taiwan, Singapore, în ţările din Asia de SE, în jur de cca 50 mil. persoane, arată că incontestabil, diaspora chineză din Asia şi Oceania este un factor de dinamism economic, faţă de care este imprudent a neglija implicaţiile politice. Acest fapt este foarte evident în Thailanda, separată între thailandezi - ce controlează armata, administraţia şi politica şi chinezii din această ţară ce controlează economia. Această constatare se poate extinde la tot ansamblul de state din Asia de Sud-Est, unde se constată că motorul economic al acestuia se bazează pe diaspora chineză.

Reperarea noilor factori de relaţii internaţionale nu trebuie să ducă la un exces de interpretări şi transformare imediată a unui factor socio-economic într-o realitate geopolitică.

Există diaspore care aveau sau nu un rol geopolitic tipic. Un vechi exemplu, cu particularitate semnificativă, este cel al diasporei slovace şi cehe, care, în SUA, în timpul Marelui Război, decidea, fără a consulta populaţia locală, care se afla încă sub ocupaţie austro-ungară, de a crea după război un stat independent – Cehoslovacia. În cazul schimbului de regiuni, se cunoaşte rolul primordial avut de diaspora palestiniană în ţările arabe, la fel ca şi în viaţa politică a Iordaniei sau Libanului.

Un alt exemplu concludent este cel al diasporei din ţările foste comuniste ale Europei, odată cu instaurarea acestui sistem politic. În acest sens, amintim rolul important al lituanienilor din America în ceea ce priveşte destinul politic al unei Lituanii independente. În cazul Croaţiei, diaspora croată din Germania, Italia şi America se află în luptă deschisă cu croaţii din interior pentru controlul vieţii politice a noii republicii Croaţia (sursa).

În anumite cazuri, diasporele sunt un factor geopolitic, iar în alte cazuri sunt simpli factori socio-politici şi socio-economici. Legăturile de solidaritate a diasporelor cu patria lor de origine trebuie să fie analizate prin lumina ponderii diasporelor în ţara lor de primire.

Chestiunea diasporei evreieşti în lume şi relaţiile sale cu statul Israel arată marea complexitate a relaţiilor între diaspora şi ţările de origine.

Un alt factor ce minimalizează rolul diasporelor este durata lor în timp. Dacă luăm lumea greacă, la debutul acestui secol, aproape jumătate din greci locuiau în afara Greciei independente. Azi, după "catastrofa" din Asia Mică, când turcii au izgonit grecii din Turcia şi a avut loc o repatriere a grecilor din ţări situate în bazinul mediteraneean, diaspora greacă este concentrată predominant în SUA.

Capitolul III

DELIMITAREA SPAŢIULUI POLITIC. FRONTIERE ŞI GRANIŢE

După multe secole, în care o parte însemnată a globului terestru nu a intrat între limitele politice ale unor state sau imperii, odată cu începutul epocii marilor descoperiri, aceste teritorii au început să devină obiect de dispută între imperiile coloniale ale vremii şi să intre treptat sub controlul politic al acestora. Procesul de decolonizare caracteristic secolului XX, dublat de cel de proliferare statală prin decolonizare şi prin dobândirea independenţei de către numeroase state din Africa predominant, America şi Asia-Oceania mai recent, a determinat apariţia de noi graniţe, care au luat treptat locul frontierelor, a căror arie s-a restrâns în timp. Odată cu aceasta, contactul dintre state a devenit direct, cu un traseu exact şi bine delimitat pe baza unor principii adoptate, însuşite şi aplicate de cea mai mare parte a statelor lumii. Este adevărat că şi în prezent mai există la nivelul globului conflicte de graniţă, cu precădere între statele foste colonii şi care au moştenit traseele vechi, în cele mai multe cazuri în neconcordanţă cu realitatea existentă în teritoriu.

20. DEFINIRI. ASPECTE GENERALE

Dacă termenul de frontieră era prezent în desemnarea zonelor de contact şi de delimitare a autorităţii politice a statelor şi corespundea unui areal de contact între două state, cu dimensiune variabilă, reducerea la maxim a acestui areal la o simplă linie de demarcaţie a impus termenul de graniţă. În noile condiţii, sensul frontierei a căpătat mai mult valenţe de areale culturale, sociale sau economice. Mai exact, putem preciza că frontiera a rămas acelaşi areal de contact unde au loc procese sociale, economice, culturale şi în spaţiul căreia, în condiţiile în care toate "petele albe" ale Terrei au fost ocupate, s-a impus o delimitare clară şi precisă a competenţelor unui stat prin intermediul graniţelor.

Frontiera este considerată un areal politico-geografic, la limita unei unităţi politice bine definite şi în limitele căreia o expansiune ar putea avea loc (V.Bodocan, 1997). Un exemplu de frontieră pentru zilele noastre poate fi considerată zona maritimă economică exclusivă. Frontierele reprezintă zone de contact între diferite culturi sau unităţi politice, în interiorul cărora se trasează graniţa şi unde fenomenul de discontinuitate este evident. Sub aspect politic, zonele de frontieră reprezintă zonele periferice ale unui stat, caracterizat prin declinul gradual al puterii acesteia (Leimgruber, 1981).

Termenul de frontieră s-a impus în literatura de specialitate, însă este necesar ca nuanţele utilizate să fie delimitate. În literatura engleză se face distincţie între *frontier* (frontieră) şi *boundary* (graniţă), în timp ce francezii utilizează pentru desemnarea graniţei termenul *frontiere*. În literatura germană s-au impus termenii *Grenzen* (graniţă) cu derivatele *Landsgrenzen* (front), *Staatsgrenzen* (frontieră, graniţă de stat), *Grenzlinie* (linie de frontieră). Se poate spune că frontiera nu înseamnă ceva rigid, fix, ea având un regim vast: frontiere culturale, frontiere religioase etc.

Graniţele sunt o manifestare a integrităţii şi suveranităţii unui stat şi definesc forma spaţială a acestuia. Apar pe hartă sub forma unor linii, în realitate fiind vorba de planuri verticale ce separă spaţiul aerian, solul şi subsolul între două state.

Graniţele politice sunt materializate printr-o delimitare liniară precisă, fiind fructul unui proces istoric reperabil şi materializat în spaţiu prin borne, bariere, garduri de sârmă ghimpată, ziduri etc.

Michel Foucher consideră graniţele drept structuri spaţiale elementare, de formă liniară. În funcţie de discontinuităţile politice şi marcaje, reperele acestora se bazează pe real, simbolic şi imaginar. Corespunzător poziţiei sale, care introduce precizări de genul *în interiorul* sau *în afara* teritoriului politic, sunt puse în evidenţă două spaţii de acţiune, diametral opuse în ceea ce priveşte puterea de acţiune a statului (R.Kleinschmager,1993). Acestea sunt:

-un interior care delimitează un spaţiu geografic şi o grupare de populaţie asupra cărora acţionează administraţia suverană a statului în cauză;

-un exterior, mult mai indeterminat, în care statul îşi confruntă prerogativele de suveranitate cu ale altor state.

Din acest punct de vedere, graniţa este o linie de contact de suveranităţi statale, pe care dreptul internaţional le plasează pe picior de

egalitate. Recunoaşterea şi respectarea graniţelor se leagă în mare măsură de dorinţa statelor de a respecta drepturile de suveranitate ce decurg din aceasta, caz în care graniţa este asociată unei construcţii politice internaţionale complexe, ca fruct al raporturilor de forţe interstatale (R. Kleinschmager,1993).

Până la ocuparea "*tuturor petelor albe*" de pe Terra, caracterul liniar de azi al unei graniţe era caracterizat prin frontiere, corespunzător unor concepţii mai zonale decât graniţa. Cu toate că graniţele au închis mult mai clar teritoriul politic al unui stat, în prezent, în analiza mai multor situaţii, frontiera rămâne în actualitate, aceasta delimitând areale cu suprafeţe variabile de o parte şi de cealaltă a graniţei şi care sunt principalele areale ce percep intrările şi ieşirile din sistemul statal, reacţionând în mare măsură în funcţie de forma de administraţie politică a statului.

Zonele învecinate şi separate de linia de graniţă şi care sunt influenţate direct de aceasta se conturează ca ***regiuni frontaliere*** a căror dezvoltare economică şi socială, dar şi anumite structuri geografice sunt determinate de o manieră specifică prin poziţia lor. Acestea au o extensiune zonală relativ indeterminată. Considerate zone periferice ale statului, regiunile frontaliere în multe situaţii se caracterizează prin discrepanţe economice, populaţie redusă, infrastructură slab dezvoltată, corelat cu o morfologie variată a reliefului, ospitalier sau nu şi cu nivelul de dezvoltare socio-economică a statului. O serie de state, îndeosebi cele cu suprafeţe mari (Rusia, China, Canada), oferă zonelor periferice o serie de facilităţi în scopul populării şi dezvoltării economice a acestora. În Europa Occidentală, spre exemplu, ca o fază premergătoare Uniunii Europene, s-au dezvoltat zeci de zone frontaliere, susţinute de statele implicate prin cooperare între economia şi populaţia aflată de o parte şi de cealaltă a graniţei. Asocierea a două regiuni frontaliere dau naştere unei ***regiuni transfrontaliere***. În Uniunea Europeană, pe măsură ce graniţele şi-au pierdut sensul libera circulaţie fiind instaurată, fostele regiuni transfrontaliere se transformă în importante zone economice şi de polarizare.

Determinarea spaţială a zonei de acţiune şi polarizare a regiunii frontaliere poate să fie în funcţie de dispunerea regiunii transfrontaliere, care poate fi caracterizată prin asimetrie. Un exemplu de asimetrie a unei regiuni transfrontaliere este oferit de geograful german Losch care a studiat oraşul american frontalier El Paso, de la graniţa SUA cu Mexicul. Aici el a evidenţiat faptul că zona de influenţă a băncii

orașului[18] avea un areal de influență diferențiat de o parte și de alta a graniței, cu o extensiune superioară pe latura americană, comparativ cu cea mexicană. Aici este vorba și de discrepanțele economice care există între SUA și federația mexicană.

În perspectivă geopolitică, se poate susține ideea că granițele unui stat se constituie ca un plan de articulare între două serii de procese relevate la o scară geografică distinctă.

1. Sunt asemănate cu un înveliș continuu al unui ansamblu spațial statal, caracterizat printr-o coeziune politică internă și omogenitate economică, astfel încât clivajele principale nu sunt spre interiorul teritoriului, ele raportându-se la poziții limită. În aceste condiții, aria de extensiune a autorității aparatului de stat și cea a sentimentului de apartenență la o colectivitate fondată pe interese comune coincide cu un teritoriu unic, care este caracterizat prin omogenitate simbolică și uniformitate politico-administrativă.

2. Este considerat un plan de separare/contact sau mijloc de diferențiere a raporturilor de contiguitate cu alte sisteme politice, care nu se caracterizează întotdeauna prin puteri egale. Aici intervin funcțiile strategice, militare și diplomatice, transpunerea de bariere vamale, migratorii sau sanitare: granița SUA - Mexic, noua graniță dintre Uniunea Europeană și țările din Europa de Est și Centrală etc.

Tabelul 6

Granițele politice la nivel de continente (sursa: M. Foucher, 1988)

ANSAMBLUL	LUNGIMEA GRANIȚELOR (km)	%	DYADE (nr.)	%	POPULAȚIA (mil.)	%
Africa	80 423	36	106	40	546	11,3
Asia	67 424	30	64	24	2 814	58,3
America	52 752	23	40	15	410+261	14,0
Europa	25 836	11	55	21	492+278	16,4
Total mondial	226 435	100	265	100	4 801	100

Acest *"organ periferic"* al unui stat, care delimitează exact extensiunea sa spațială, este compus din (fig.57):

-*dyade* -ce se referă la granița comună dintre două state;

-*segmente* -ce compun această dyadă.

Exemplu: dyada franco-elvețiană are o lungime de 573 km și cuprinde segmentele regiunii Bâle, Jura, Pays de Gex și Haute-Savoia,

[18] Aspectul financiar poate avea implicații majore în dezvoltarea și influențarea unei regiuni transfrontaliere.

precum şi o secţiune lacustră; dyada româno-iugoslavă cu o lungime de 546,4 km cuprinde următoarele segmente: Câmpia Timişului, Depresiunea Oraviţa, Defileul Dunării, Câmpia Blahniţei etc.

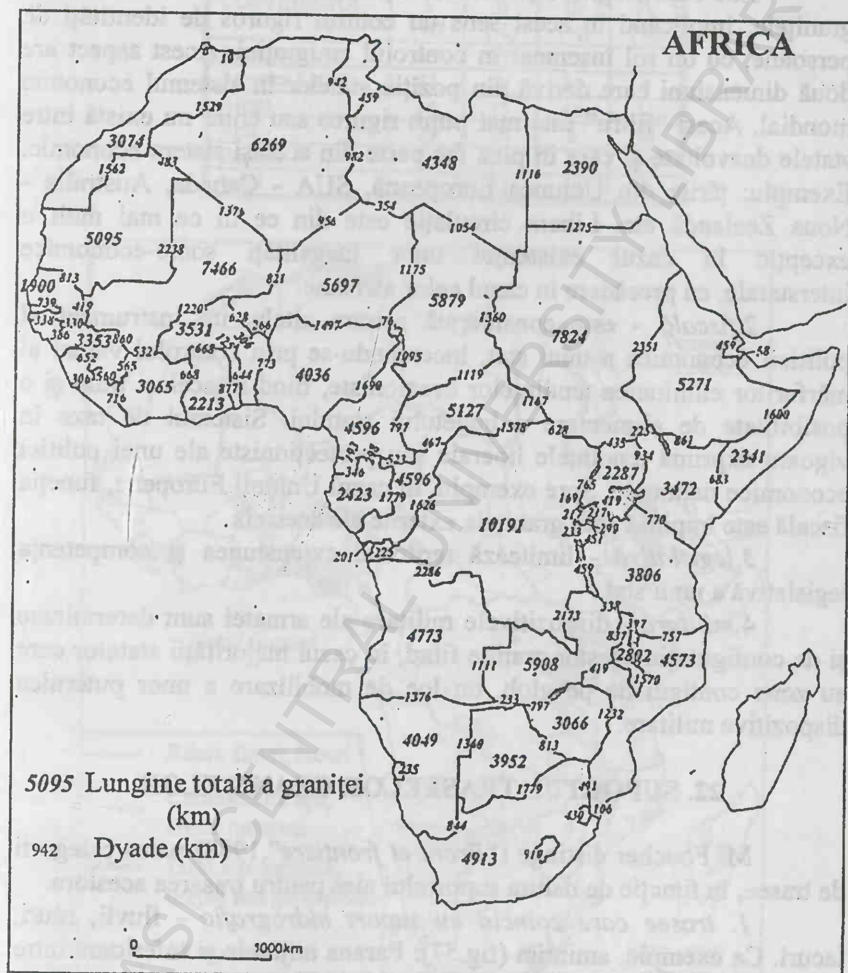

Fig.57. Lungimea graniţele şi dyadelor statelor africane (sursa: Michel Foucher, 1988)

21. FUNCŢIILE GRANIŢEI

În general, graniţele oscilează în proporţie variabilă în a fi factor declanşator de acţiuni separatiste sau de acţiuni de cooperare pe

plan calitativ şi cantitativ pentru ansamble de fluxuri susceptibile de a fi tranzitate. Principalele funcţii ale graniţei sunt:

1.de supraveghere şi control a fluxului uman care traversează graniţele, implicând în acest sens un control riguros de identităţi de persoane, cu un rol însemnat în controlul emigraţiei. Acest aspect are două dimensiuni care derivă din poziţia statelor în sistemul economic mondial. Acest "filtru" este mai puţin riguros sau chiar nu există între statele dezvoltate şi care în plus fac parte din acelaşi sistem economic. Exemplu: ţările din Uniunea Europeană, SUA - Canada, Australia - Noua Zeelandă etc. Libera circulaţie este din ce în ce mai mult o excepţie în cazul existenţei unor inegalităţi socio-economice interstatale, cu precădere în cazul celor africane.

2.fiscală - este considerată printre altele, un instrument al politicii economice a unui stat, încercându-se prin controlul vamal al mărfurilor eliminarea tendinţelor evazioniste, fiind în acelaşi timp şi o posibilitate de alimentare a bugetului statului. Sistemul de taxe în vigoare exprimă tendinţele liberale sau protecţioniste ale unei politici economice naţionale. Spre exemplu, în cazul Uniunii Europene, funcţia fiscală este împinsă spre graniţele externe ale acesteia.

3.legislativă - limitează teritorial extensiunea şi competenţa legislativă a unui stat.

4.*militară* - dispozitivele militare ale armatei sunt determinate şi de configuraţia acestor graniţe fiind, în cazul majorităţii statelor care au zone contigui de pe glob, un loc de mobilizare a unor puternice dispozitive militare.

22. SUPORTUL TRASEELOR GRANIŢELOR

M. Foucher distinge ("*Front et frontiere*",1988) patru categorii de trasee, în funcţie de natura suportului ales pentru trasarea acestora:

1. trasee care coincid cu suport hidrografic - fluvii, râuri, lacuri. Ca exemple, amintim (fig.57): Parana mijlocie şi inferioară între Uruguay şi Paraguay, Rhin între Franţa şi Germania, Dunărea între România şi Bulgaria (fig.59) etc, lacurile de natură tectonică dintre Tanzania - Zair; Malawi -Mozambic şi Tanzania (fig.58).

2. trasee care se sprijină pe elemente orografice: cumpene de ape: cumpăna dintre Nil şi Congo stabileşte graniţe între Sudan şi Zair, Zair şi Uganda, Burundi, Rwanda, Tanzania (fig.58) şi linii de creste de prima şi a doua mărime: în Anzi, Himalaya, Pirinei.

Tabelul 7

Ponderea suportului traseelor graniţelor la nivel de continente după cele patru categorii

CONTINENTUL	I (%)	II (%)	III (%)	IV (%)
America	45	27	23	5
America Latină	52	24	20	4
Africa	34	13	42	11
Asia	23	35	8	34
Europa	25	21	5	50
Total	32	24	23	21

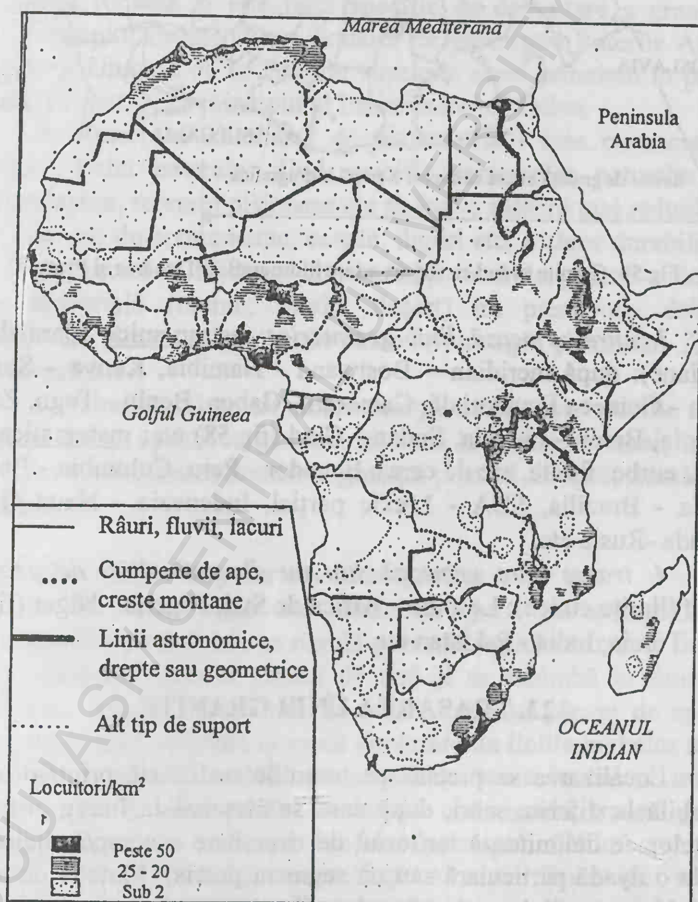

Fig.58. Africa. Elemente suport pentru trasarea graniţelor (prelucrare după M. Foucher, 1988)

Fig.59. Granițe având ca suport artere hidrografice (Dunărea și Prutul)

3. care urmează linii geometrice: astronomice (paralele sau meridiane): după meridian – Bostwana - Namibia, Kenya - Somalia, Gabon - Guineea Ecuatorială, Camerun - Gabon, Benin - Togo, Zambia - Angola, Benin - Nigeria, Sudan - Ciad (fig.58) etc; matematice (linii drepte, curbe, frânte, arc de cerc): Ecuador - Peru, Columbia - Brazilia, Bolivia - Brazilia, SUA - Mexic parțial, Indonezia - Noua Guinee, Finlanda -Rusia etc.

4. trasee care urmează sau nu discontinuități de geografie umană (limite etnice): Lesotho - Africa de Sud, Nigeria - Niger (fig.58), Siria - Turcia, India - Pakistan etc.

23. TRASAREA UNEI GRANIȚE

Localizarea sa precisă pe teren se realizează printr-o analiză prealabilă la diferite scări, după care se atașează la întreg ansamblul granițelor ce delimitează teritoriul de exercitare a competențelor unui stat (la o dyadă particulară sau un segment precis). Metoda de analiză constă în reconstituirea etapelor de raționament geografic, care au dat naștere la acest traseu. Astfel, într-o primă etapă, analiza se realizează

pe o hartă la o scară foarte mică, ce acoperă porţiuni mai mari decât spaţiul delimitat, în funcţie de interese politice globale. Cea de-a doua etapă implică negocieri mai precise, orientate în general la o scară medie. Etapa de teren implică utilizarea sau realizarea de hărţi la scară mare şi foarte mare (Gr. Stamate, 1997).

23.1. Trasarea graniţei pe uscat

Dintre principiile care stau la baza stabilirii (delimitare şi marcare) traseului frontierei de stat amintim (Gr. Stamate, 1997):

a. Principiul limitei cadastrale – este cunoscut încă din antichitatea romană şi este unul specific de delimitare a graniţei pe uscat. Exemplu: Protocolul la Tratatul de pace între Puterile Aliate şi Asociate şi Ungaria de la Trianon cuprinde acest principiu în partea a II-a, art. 27, pct. 3, ca principiu al limitei administrative.

b. Principiul detaliului de planimetrie - este cunoscut şi ca principiul liniei naturale, fiind specific sectoarelor naturale: râuri, lacuri, mlaştini, terenuri nisipoase etc şi, într-o măsură mai redusă, celor artificiale: căi de comunicaţie, canale, diguri etc, a căror durabilitate în timp este precară. Utilizarea unor unităţi naturale pentru a desemna limita teritorială (munte, fluviu, deşert) nu presupune delimitări suplimentare şi are un pronunţat caracter strategic şi militar, fiind de mare actualitate.

c. Principiul liniei de determinat pe teren - este specific zonelor de uscat, dar şi apelor curgătoare, în zona lacurilor de baraj; în acest caz, linia care desemnează traseul graniţei poate fi dreaptă, frântă şi mai rar curbilinie.

23.2. Trasarea pe artere hidrografice

d. Principiul mijlocului pânzei de apă – cu aplicabilitate în zona cursurilor de apă, are ca regulă generală faptul că traseul liniei de graniţă urmează mijlocul pânzei de apă şi se schimbă în funcţie de modificările naturale ale albiei. În teren, mijlocul pânzei de apă este considerat o linie calculată la egală depărtare de liniile ambelor maluri, iar în cazuri greu de stabilit cu exactitate se ia în calcul mijlocul suprafeţei apei la nivel mediu. În dreptul unor insule, traseul graniţei urmează întotdeauna mijlocul braţului principal. Schimbarea albiei fluviului, râului, pârâului, consecinţă a unor fenomene naturale spontane ce au drept efect schimbarea apartenenţei teritoriale a unor suprafeţe de pământ, localităţi, nu modifică traseul graniţei până ce

statele în cauză nu convin la aceasta, corespunzător unor înţelegeri bilaterale sau normelor general recunoscute ale dreptului internaţional.

e.Principiul talvegului[19] – în acest caz de-a lungul râurilor graniţa se suprapune talvegului acestora. În cazul în care artera hidrografică formează două sau mai multe braţe navigabile, acela dintre talvegurile particulare care va avea în cursul său cea mai mare adâncime va fi considerat ca talveg al fluviului. Exemplu: la stabilirea graniţei româno-iugoslave pe Dunăre, acest principiu de delimitare alternează cu cel al şenalului navigabil.

f. Principiul şenalului navigabil[20] – este un principiu actual în practica internaţională. Ca o regulă generală, pe râurile navigabile, traseul graniţei se modifică corespunzător schimbării naturale a şenalului navigabil, iar în cazul insulelor, traseul graniţei trece întotdeauna pe braţul care conţine şenalul navigabil principal. În cazul în care, din cauza unor fenomene naturale, mijlocul şenalului navigabil se schimbă de pe un braţ pe celălalt, traseul graniţei şi apartenenţa teritorială a insulelor existente rămân neschimbate. Exemplu: trasarea pe baza acestui principiu a graniţei pe Dunăre a fost subiectul analizei Comisiei româno-sovietice în anul 1987, cu privire la Insula Maican, în cazul căreia traseul şenalului navigabil principal a trecut la nord de insulă, având drept consecinţă modificarea traseului graniţei de stat.

23.3. Trasarea graniţei în sectorul maritim

În alegerea principiilor de stabilire a graniţei în sectorul maritim, îndeosebi în larg, se au în vedere: configuraţia generală a ţărmului; diferenţele de lungime între ţărmurile părţilor şi distanţelor care le separă; determinarea liniilor de bază şi evitarea oricărei disproporţii excesive; asigurarea unui calcul de proporţionalitate just; criteriul distanţei faţă de coastă; criteriul prelungirii naturale; criteriul securităţii şi al intereselor de apărare etc.

În cazul apelor maritime şi oceanice există numeroase probleme la nivel mondial în ceea ce priveşte stabilirea clară a unor principii de delimitare. Spre exemplu, Convenţia asupra dreptului mării, încheiată în 1982, la Montego Bay (la care România nu a aderat) nu clarifică aceste

---

[19] Este linia imaginară care uneşte punctele din albia unei artere hidrografice în profil longitudinal, situate la cea mai mare adâncime.

[20] Partea arterei hidrografice utilizată pentru navigaţie. Spre deosebire de talveg care este o linie, şenalul este o fâşie de lăţime variabilă, în funcţie de condiţiile naturale oferite de morfologia albiei.

principii, lăsând la latitudinea statelor să hotărască singure. În acest context au existat numeroase diferende: între SUA şi Canada în Golful Maine, Tunisia şi Libia în Golful Gabes, Malta şi Libia, Italia şi Malta, Grecia şi Turcia, Franţa şi Marea Britanie în problema platoului continental etc.

Convenţia asupra mării teritoriale şi zonei contigui[21], din 29 aprilie 1958 de la Geneva, consacră principiul liniei mediane, care-şi păstrează actualitatea şi care poate fi oricând, atunci când situaţia se pretează, să fie aplicat: "*În cazul când coastele a două state sunt aşezate faţă în faţă sau sunt limitrofe, nici unul dintre aceste state nu are dreptul, în lipsa unui acord contrar între ele, să-şi extindă marea sa teritorială peste linia mediană ale cărei puncte sunt la distanţe egale de punctele cele mai apropiate ale liniilor de bază*[22]*, de la care se măsoară lăţimea mării teritoriale asupra fiecăruia dintre cele două state*".

Corespunzător aceleiaşi comisii - linia de demarcare între mările teritoriale a două state ale căror coaste sunt aşezate faţă în faţă sau limitrofe este trasată pe hărţi marine la scară mare, recunoscute oficial de statele riverane. O altă prevedere se referă la faptul că dacă un fluviu se varsă în mare fără a forma estuar, linia de bază este o linie dreaptă trasată de-a curmezişul fluviului, între punctele limită ale refluxului pe ţărmuri (p.174).

Din numeroasele dezbateri în ceea ce priveşte principiul care trebuie aplicat în determinarea apelor teritoriale, se constată că s-au impus în ultimul timp trei metode: a medianei, echidistanţei şi convenţională, a căror aplicare trebuie să ţină cont şi de o serie de particularităţi pertinente: proporţionalitatea, lungimea coastelor, nevoile economice şi de securitate etc. Spre exemplu, în cazul Libia - Malta, Curtea Internaţională de Justiţie a făcut apel la situaţii ipotetice şi a imaginat o linie mediană ideală, rezultat al unei corecţii care a determinat un rezultat echitabil. La acestea se adaugă o serie de alte metode apărute mai recent ca: metoda bisectoarei, perpendiculara pe linia generală a ţărmului sau pe un anumit segment al liniei de bază, metoda paralelei geografice sau meridianului geografic etc.

---

[21] Zone aflate în contact direct.
[22] Linia de bază - este dată de linia celor mai joase ape în perioada de reflux, luată ca o medie multianuală.

23.4. Trasarea graniţei aeriene

Din numeroasele ipoteze avansate în acest sens se desprind o serie de idei cărora le putem atribui un statut de principii. Astfel, plecând de la existenţa stratelor de aer în jurul Terrei şi de la posibilităţile şi limitele tehnice ale aviaţiei, au fost emise o serie de teze asupra înălţimii de raportare a planului graniţei[23]. Dintre cele mai reprezentative amintim (Gr. Stamate, 1997, p104):

-C. Berezowski propune limita spaţiului stratosferei;

-L.Probst – limita terminus a exosferei;

-Cébis, Jukov, Koretki – la altitudinea orbitei primului satelit;

-J. Kroell – acolo unde valoarea matematică a câmpului de gravitaţie terestră este nulă;

-P.C. Haanappel – limita altitudinii maxime de zbor normal pentru avioanele obişnuite;

-N. Mateesco-Matte – limita zonei ce conţine aer suficient pentru a menţine de o manieră aerodinamică baloanele, elicopterele şi avioanele obişnuite;

-J.C.Cooper cu variante: până acolo unde există suficient aer pentru a putea efectua zborul planat spre sol, dar, în acelaşi timp şi de a împiedica existenţa orbitei unui satelit; până la acel punct de deasupra suprafeţei Terrei unde este posibilă plasarea cel puţin odată pe orbită a unui satelit; până acolo unde progresul ştiinţific al unui stat îi permite controlul spaţiului de deasupra teritoriului său sau pe orbita sateliţilor;

-J.E.S. Fawcett avansează trei posibilităţi: determinarea frontierei din punctul în care fiecare navă cosmică a intrat pe orbită; stabilirea graniţei la o altitudine orbitală generalizatoare; stabilirea graniţei "arbitrar", indicând altitudinea de 100 mile;

-C. Andronovici afirmă că în această operaţiune trebuie avute în vedere caracteristicile fizice de loc şi îndeosebi implicaţiile activităţii umane, desfăşurate în interiorul celor două arii geografice: spaţiul aerian şi cel cosmic;

-M.I. Niciu concluzionează asupra unei linii imaginare stabilită pe bază convenţională de către state, la o anumită înălţime de la nivelul mării terestre.

---

[23] După cum am definit graniţa anterior, aceasta este de fapt un plan vertical, care străbate subsolul, solul şi spaţiul aerian. În acest caz, se pune problema până la ce înălţime ajunge latura aeriană a acestui plan.

Comitetul ONU pentru utilizarea spaţiului extraatmosferic, pe baza principiilor exprimate în perioada 1970-1976, pune în evidenţă elemente de bază ale unei demarcaţii fundamentate pe:

-echivalenţa între limita superioară a zonei aflate sub suveranitatea naţională şi noţiunea de atmosferă;

-altitudinea maximă pe care o pot atinge aeronavele;

-caracteristicile aerodinamice ale obiectelor zburătoare;

-efectele gravitaţionale ale pământului;

-subdiviziunea atmosferei în straturi;

-suveranitatea efectivă; diviziunea spaţiului în zone;

-delimitarea după cel mai jos perigeu[24] care permite menţinerea unui satelit pe orbită;

-combinarea diferitelor criterii spaţiale.

Plecând de la ideea că delimitarea altitudinală a graniţei naţionale este o problemă dificilă, punem în evidenţă câteva principii de delimitare considerate ca obiective (Gr. Stamate, 1997, p105).

-principiul limitei, în altitudine, a aerului navigabil;

-principiul limitei altitudinale a orbitei primului satelit;

-principiul planului convenţional unanim acceptat de către state, la o anumită înălţime de la nivelul mării terestre;

-combinarea, în funcţie de posibilităţile şi limitele tehnice de efectuare a zborurilor obişnuite, a acestor principii.

23.4.1. Delimitarea spaţiului aerian naţional

Suveranitatea asupra spaţiului aerian comportă sub aspect juridic acelaşi tratament ca şi în cazul spaţiului terestru, acvatic etc, fiind element constituent a ceea ce înseamnă suveranitate în general (C. Andronovici, 1981, p.20). Acelaşi autor afirmă că "*graniţa aeriană se prezintă ca un cilindru aerian imaginar, neregulat, a cărui bază inferioară o constituie limita teritorială a suprafeţei terestre, iar baza superioară este dată de planul inferior al spaţiului extraatmosferic*".

După Gr. Stamate (1998), graniţa aeriană delimitează spaţiul aerian naţional în calitatea sa de component teritorial de stat: pe de o parte pe verticală, faţă de teritoriile de stat limitrofe şi, pe de altă parte, pe orizontală, faţă de spaţiul extaatmosferic.

Analizând cele două definiri ale graniţei aeriene, putem afirma că, în problema delimitării spaţiului aerian aflat sub directa administrare

---

[24] Punctul în care Soarele, Luna sau un satelit artificial se află, în mişcarea lor orbitală, cel mai aproape de Pământ.

a statului în cauză, este vorba de altitudinea până la care se exprimă controlul politic al unui stat.

Spre exemplu, în cazul României, regimul de zbor în spaţiul său aerian se stabileşte prin hotărâre de guvern, iar pentru realizarea securităţii zborurilor executate în acest spaţiu se trasează itinerare şi culoare de zbor, dintre care unele traversează teritoriul naţional şi trec peste graniţa de stat în limitele unei zone precis determinate. Pe itinerarele de zbor parcurse în mod obişnuit este creată o reţea de căi aeriene[25] de-a lungul cărora se asigură protecţia aeronavelor.

Convenţia de la Chicago, din 1944, cuprinde în textul său elemente determinante în acest sens, respectiv "*cinci libertăţi ale aerului*": de survol, de escală tehnică, de îmbarcare şi debarcare pasageri, corespondenţă şi mărfuri, consacrând de asemenea dreptul de a interzice zboruri în anumite zone ale spaţiului aerian al statului.

În doctrina de drept spaţial, în privinţa înălţimii de la care începe spaţiul extraatmosferic, s-au conturat două teorii de bază:

1. una *spaţială*, care este în favoarea delimitării juridice a celor două spaţii şi a necesităţii stabilirii unei graniţe de natură convenţională şi artificială;

2. una *funcţională*, care nu se referă la delimitarea lor spaţială, ci are în vedere constituirea unui drept unic şi comun - dreptul aerospaţial.

Marco C. Marcoff, specialist în domeniu, susţine prima variantă, caracterizată printr-o abordare geografică, argumentând astfel: "*Soluţia spaţială are în vedere posibilitatea unei linii de demarcaţie juridică între spaţiul aerian şi spaţiul liber, stabilită independent de date naturale şi neobligatoriu fixată în concordanţă cu aceste date*".

Concluzia este că această graniţă, care delimitează la o anumită altitudine spaţiul aerian al unui stat şi cel extraatmosferic, se materializează printr-o linie sau mai exact un plan, paralel scoarţei terestre, imaginar şi a cărui altitudine de la suprafaţa mării terestre este stabilită convenţional de fiecare stat. De asemenea, Comitetul de specialitate ONU, după analiza preferenţială a mai multor state, apreciază ca optimă altitudinea de 80-100 km.

---

[25] La nivelul României există 11 culoare de zbor internaţionale, care au o lăţime de 20 km şi care coincid cu acelaşi număr de puncte de trecere a graniţei: 1. Baia Mare; 2. Galaţi; 3. Constanţa; 4. Mangalia; 5. Giurgiu; 5.A.Gostinu; 6. Turnu Măgurele; 7. Bechet; 8. Baziaş; 9. Arad; 10. Oradea.

Faptul că nu există o reglementare clară în această privință, situația de ambiguitate a determinat unele state să-şi extindă suveranitatea asupra spațiului aerian[26] până peste orbita geostaționară[27].

De menționat este faptul că indiferent care ar fi opțiunea unui stat cu privire la delimitarea spațiului aerian de cel extraatmosferic, statele îşi păstrează jurisdicția asupra obiectelor spațiale şi echipajelor lor în spațiul cosmic.

24. ORIGINEA ŞI VECHIMEA GRANIȚELOR

Se consideră că cca 54 % din granițele lumii a treia au o origine exogenă, spre deosebire de Europa, unde procesele exogene sunt nesemnificative. Pentru a argumenta această situație, M. Foucher a stabilit ponderea statelor care au participat la trasarea granițelor pe unele continente (fig.62):

-*Africa*: Franța 32 %, Marea Britanie 26,8 %, Germania 8,7 %, Belgia 7,6 %, Portugalia 6,7 %, Turcia 4 %, Etiopia 3,2 %, Italia 1,7 %, Spania 1,5 %, Mauritania 1,4 %, Mali 1,4 %, etc;

-*America Latină*: Spania 14 %, Portugalia 7,4 %, Olanda 3,9 %, Marea Britanie 2,7 %, Franța 1,6 % etc;

-*Asia*: Marea Britanie 19,1 %, Rusia 17,7 %, Franța 10,1 %, cu mențiunea că 2/5 din suprafața Asiei nu a fost colonizată.

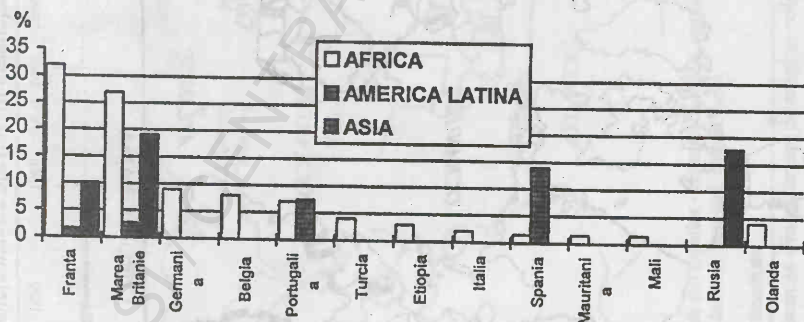

Fig. 62. Contribuția (ponderea) unor state (imperii) la trasarea granițelor din Africa, Asia şi America Latină

[26] Conform declarației de la Bogota, din 8 decembrie 1967, o serie de state ca: Brazilia, Columbia, Congo, Ecuador, Indonezia, Kenya, Uganda şi Zair revendică apropriațiunea națională asupra secvenței lor pe orbita geostaționară de deasupra teritoriului lor național.

[27] Orbita geostaționară este situată deasupra ecuatorului la o altitudine de 36 000 km.

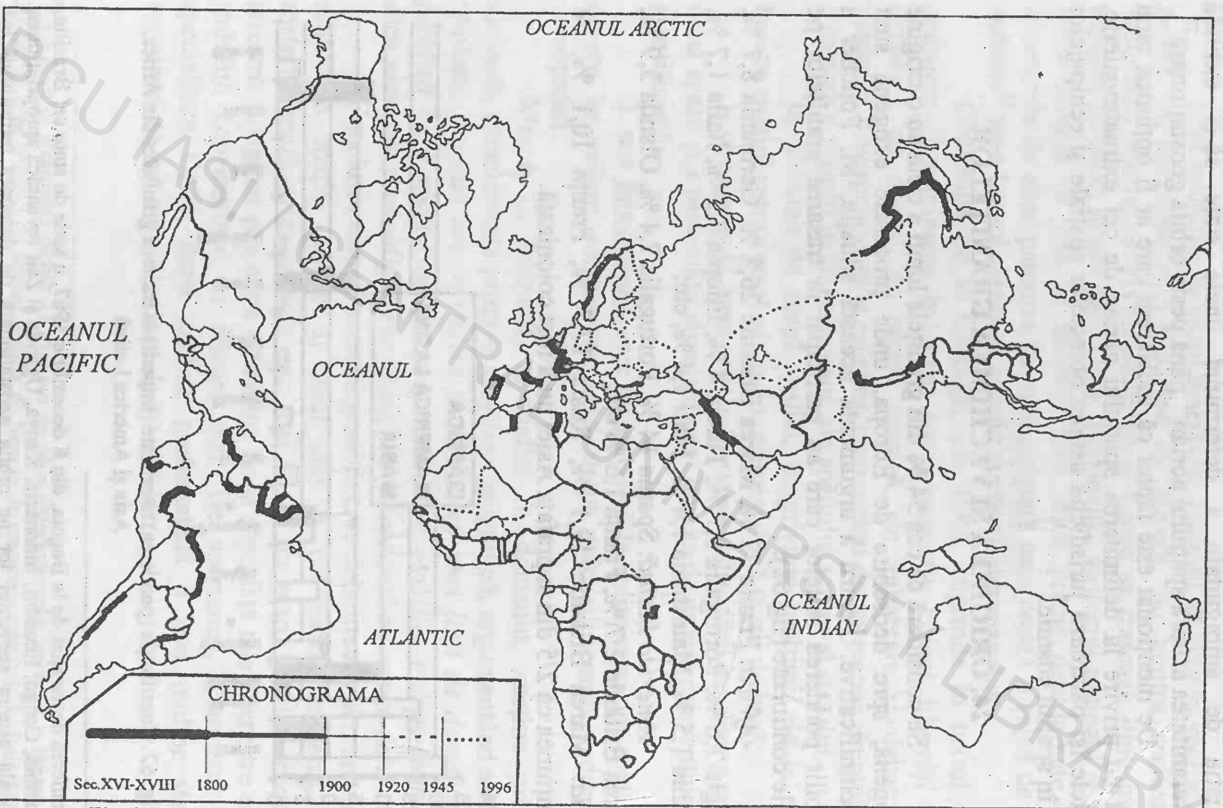

Fig.60. Etapele majore ale trasării granițelor pe glob (sursa: M. Foucher, 1988, cu completările autorului).

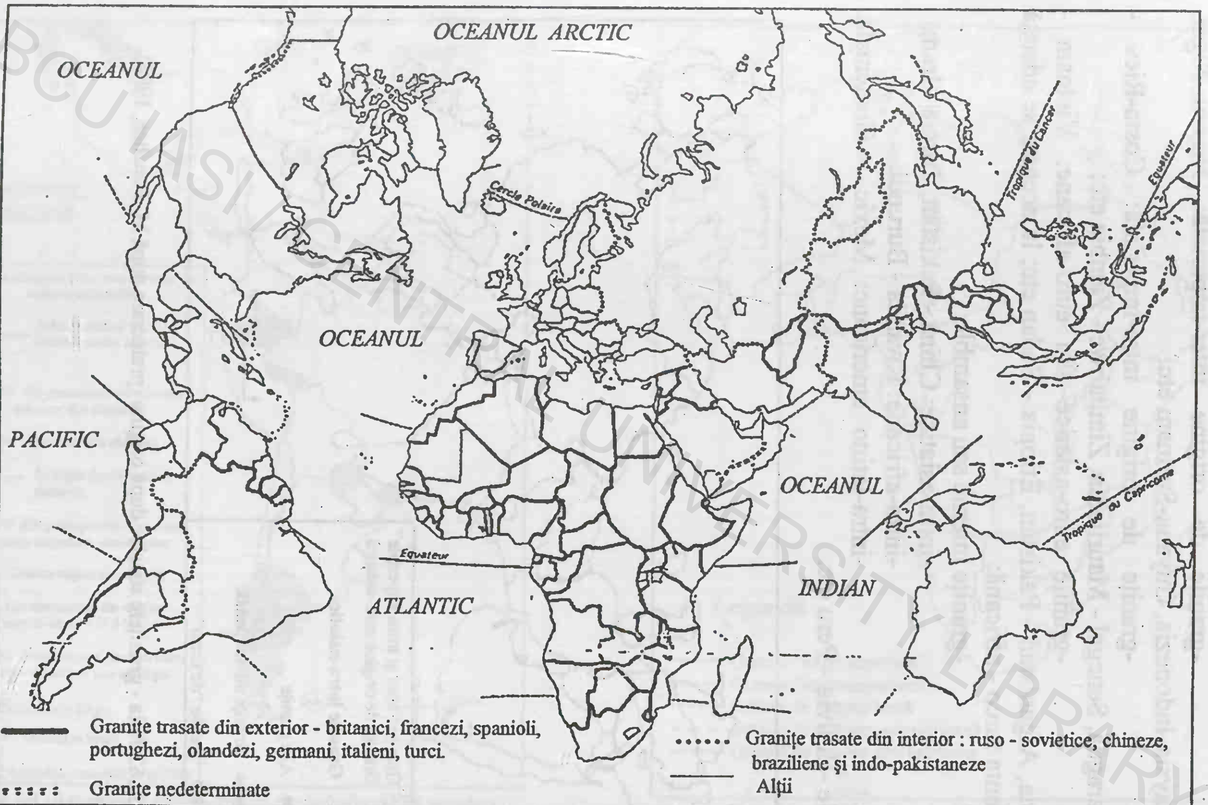

Fig. 61. Trasee impuse din exterior (de origine colonială sau exogene) sau din interior (intra-imperială sau endogene)

După o gradaţie exogen-endogen se disting următoarele categorii:

-graniţe de origine inter-imperială: Nigeria-Niger, Malaysia-Indonezia, Guyana-Surinam etc;

-graniţe de origine intra-imperială: Costa-Rica - Nicaragua, Senegal - Mauritania, Zimbabwe - Zambia etc;

-graniţe euro-asiatice sau euro-africane: Vietnam - China, Afganistan - Pakistan, Etiopia - Sudan etc; la aceasta se adaugă varianta turco - africană;

-graniţe interne sau ansamble:

-intra-asiatice: China - Pakistan, Turcia - Iran;

-intra-africane: Rwanda - Burundi;

-intra-latino americane: Mexic - Guatemala. Chile -Bolivia - Peru etc.

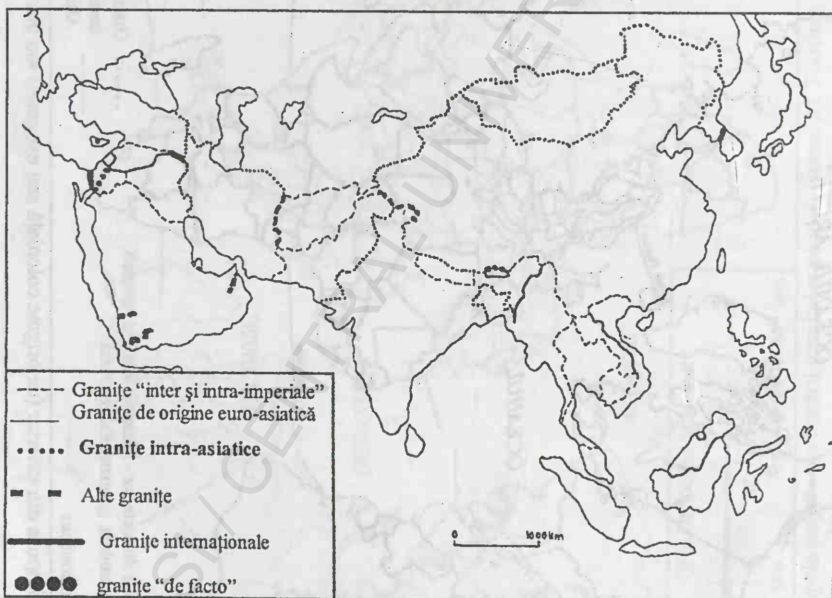

Fig.62 Asia - graniţele statelor după origine (prelucrare după M. Foucher, 1988).

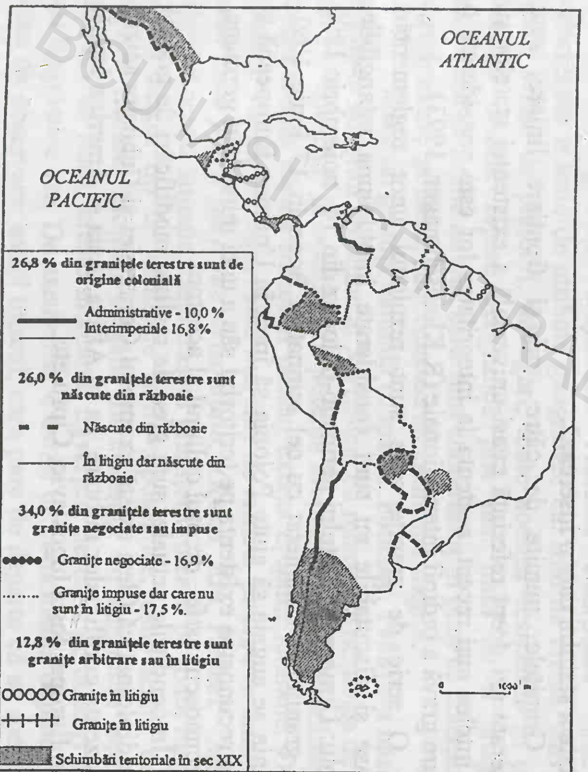

Fig.63. America Latină - tipuri de granițe după origine
(sursa: M.Foucher, 1989, prelucrare)

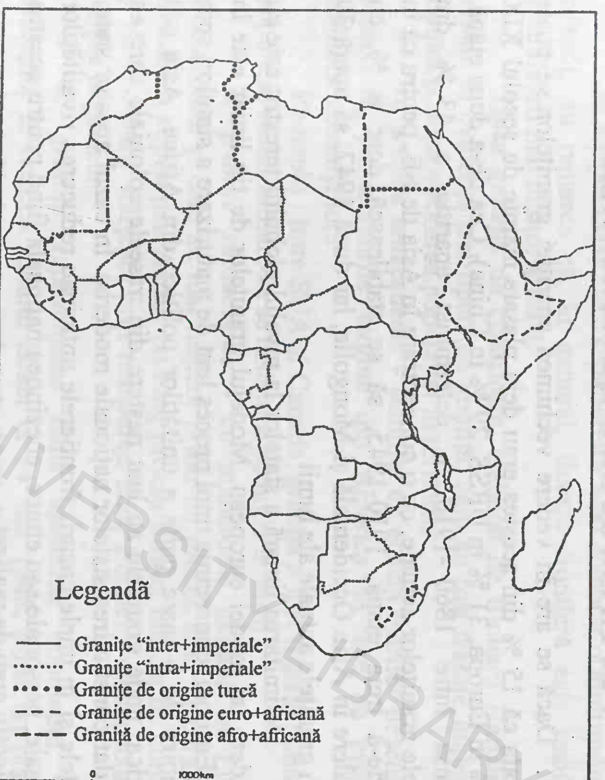

Fig. 64. Africa - granițele statelor după origine
(sursa: M. Foucher, 1989, prelucrare)

25. TIPURI DE GRANIȚE ŞI FRONTIERE

Dacă se are în vedere vechimea apariției granițelor se poate constata că 15 % din acestea erau deja plasate înainte de secolul XIX (24 % în Europa, 31 % în URSS, 29 % în China). Cea de-a doua etapă, cuprinsă între 1860 -1910, a determinat apariția a 43 % din traseele granițelor actuale, cu o concentrare în Asia de SE, pentru ca în cea de-a treia etapă, 1910-1945, să se stabilească doar 8 %, cu precădere în Asia Occidentală şi Mongolia, iar după 1947, să apară 30 % din granițele actuale ale lumii

Delimitarea liniară a statelor la nivelul globului terestru este cu precădere un model european. Modelul granițelor de tip liniar este în cazul Europei, consecința unui proces lent de maturizare a statelor, spre deosebire de o mare parte a unităților politice din Africa, Asia sau America, unde granițele au luat naştere din traseele coloniale care au precedat constituirea statelor naționale moderne. În cazul acestor state, granițele şi în unele cazuri, frontierele anticipau reducerea rivalităților regionale, personale sau etnice, coeziunea națională fiind pentru acestea un obiectiv greu de realizat.

În cazul unor state, granița sau frontiera nu delimitează cu exactitate conturul lor, fiind inclusă uneori în interiorul granițelor o parte de teritoriu, incertă ca apartenență şi care determină o anumită fragilitate a statului care o insereazǎ.

Granițele, numite de către unii şi frontiere liniare, sunt considerate azi drept referință cvasi-universală a existenței statelor şi, cu un înțeles mai recent, a atenta la integritatea lor este considerată o încălcare gravă a ordinii internaționale (R.Kleinschmager, 1993).

O serie de granițe care sunt rezultatul unor reglementări litigioase şi discutabile nu sunt considerate întotdeauna intangibile. Exemplu: Urmare a tratatului germano-polonez din 14 noiembrie 1990 asupra granițelor, completat cu cel semnat la Bonn în 17 iunie 1991, Germania se angaja să ajute Polonia să intre în Uniunea Europeană şi Polonia recunoştea existența pe teritoriul său a unei minorități germane, fiind recunoscut astfel, dreptul cultural al acestora.

În condițiile actuale, sunt greu de realizat modificări de graniță pe cale diplomatică (deşi există exemplul Germaniei şi Cehoslovaciei), fără prezența conflictelor militare, ca în Africa, Asia şi America latină, dar şi în Europa: fosta Iugoslavie, Cipru etc.

În scopul clasificării frontierelor s-au elaborat o multitudine de criterii, cu remarca că, în general, fiecare frontieră este rezultatul combinării mai multor criterii.

Tipul genetic de clasificare, elaborat de Richard Hartshorne, scoate în evidenţă trei tipuri de graniţe, care au fost trasate înainte, în timpul şi după stabilirea populaţiei în teritoriu.

a. graniţe antecedente - stabilite cu ocazia marilor descoperiri teritoriale, pe terenurile virgine din America şi care au precedat stabilirii coloniştilor.

Exemplu : între SUA şi Canada, graniţa a fost trasată înainte ca populaţia colonizatoare să se instaleze pe noile teritorii.

b. graniţe subsecvente - cu numeroase modele în Europa Occidentală şi care au luat naştere printr-un proces lent, în paralel cu instalarea populaţiei. Astfel, un lung proces istoric, marcat de conflicte şi de acorduri, sfârşeşte prin realizarea unor frontiere recunoscute de părţile implicate.

c. graniţe supraimpuse după stabilirea populaţiei. Spre exemplu, la crearea statului Israel la 14 mai 1948, după un plan de partajare a Palestinei, preconizat în 1947 de către ONU, s-a procedat prin supraimpunerea unor graniţe noi peste unele deja existente.

O clasificare de ***tip structural*** pune în evidenţă ***graniţe naturale*** şi ***graniţe artificiale***. Această clasificare structurală valorizează o serie de atribute geografice ca: linii de creste, fluvii sau râuri, limite de platouri, talveguri, toate acestea sesizabile în peisaj. Funcţia acestor repere geografice ţine mai mult de o producere simbolică de limite de stat, care sunt «*naturale*», în timp ce construcţiile «*artificiale*», politice, sunt considerate mult mai fragile.

Ideea de graniţă naturală (după M. Foucher, 1988) s-a născut în Franţa la sfârşitul secolului al XVIII-lea, cu referire la noţiunea de drept natural construit în opoziţie cu puterea dreptului divin. El defineşte un spaţiu asupra căruia francezii puteau exersa drepturi naturale. Danton declara: "*limitele Franţei sunt marcate de natură, pe care le întâlnim în toate cele patru părţi ale orizontului: Ocean, Rin, Pirinei, Mare şi Alpi*". Această situaţie, când traseul graniţei urmează pe toată lungimea sa un singur tip de elemente hidro-topografice, este destul de rar; analiza fiecărei secţiuni scoţând în evidenţă un ansamblu complex: înşiruiri de râuri, creste montane, traversări de câmpii, tăieturi etnice sau lingvistice etc. De asemenea, o astfel de coincidenţă depinde şi de scara de observare: astfel traseul, care pare de departe că se sprijină pe

un masiv montan, urmează în realitate când o linie de creste principale, când o linie de separare de ape secundare. Aşa se explică şi tensiunile existente între China şi India în ceea ce priveşte traseul graniţei himalayene.

Caracterul ideologic al graniţelor naturale este unul mobilizator, el nereprezentând mai puţin decât preocuparea de a asigura poziţii militare favorabile prin controlul anumitor entităţi geografice, propice continuării de locuire în spiritul trasării frontierelor. O bună graniţă naturală este considerată cea care rămâne în interesul militar al unei ţări, comparativ cu un statut ontologic de graniţă justă şi bună, pentru că este naturală. Un deşert de nisip, o întindere maritimă, un fluviu dificil de traversat concură pentru asigurarea unei mai bune apărări a teritoriului, comparativ cu o linie abstractă, trasată pentru a traversa un peisaj, fără a ţine cont de limitele acestuia.

O graniţă artificială apare foarte evident transpusă în practică la o privire a hărţii politice a Africii, cadrilată de trasee rectilinii sau, în anumite cazuri, când traseul său traversează localităţi: cazul Genevei elveţiene şi Genevei franceze.

O altă *clasificare structurală*, calificată ca ***morfologică*** sau ***fenomenologică*** este cea elaborată de geograful american Jones şi care distinge patru tipuri de graniţe:

a. Tip fizico-geografic - este bazat pe mai multe elemente de suport geografic - linii de creste, talveg, accidente de relief etc (fig.58). Deşi pe hartă apar ca nişte simple linii, trasarea lor pe teren pune numeroase probleme de ordin practic.

Exemplu: Graniţa rhenană dintre Franţa şi Germania: tratatul de la Versailles prevedea revenirea graniţei la cea existentă până în anul 1870, reprezentată de talvegul fluviului. În revanşă, tratatul stipula că podurile care, dealtfel aparţineau înainte de 1871 jumătate Franţei şi jumătate Germaniei, aparţineau de acum Franţei. Podurile de pe Rhin erau asimilate teritoriului francez până la capătul lor de pe malul estic al fluviului, existând astfel două linii de graniţă aflate în dezacord pe Rhin în anumite puncte. Azi, mijlocul ansamblelor de traversare a principalelor poduri fixează delimitarea suveranităţii celor două state, dar limita de proprietate prevede menţinerea dreptului francez până la faţada exterioară a fundaţiei podurilor. Aceste principii, ce regizează graniţele, coexistă cu principiul fundamental al libertăţii de navigaţie pe Rhin şi dreptul de tranzit pentru toate mărfurile.

b. Tipul antropogeografic - este creat plecând de la diverse caracteristici şi însuşiri ale grupurilor umane din acelaşi spaţiu ca: limbă, religie, cultură, apartenenţă etnică etc. Viaţa populaţiei este caracterizată prin migraţii, care nu au încetat a da un caracter eterogen populaţiilor dintr-un loc sau altul, prin amestecul acestora. Cercetarea unor caracteristici stabile, în aceste cazuri a evidenţiat faptul că acestea au ieşit la iveală ca aproximative, cu toate că nici un dispozitiv ştiinţific nu permite a determina praguri şi extensiuni indiscutabile ale unor anumite caracteristici ale populaţiei.

Exemplu: stabilirea graniţei de vest a României cu Ungaria în în intervalul 1940-1944.

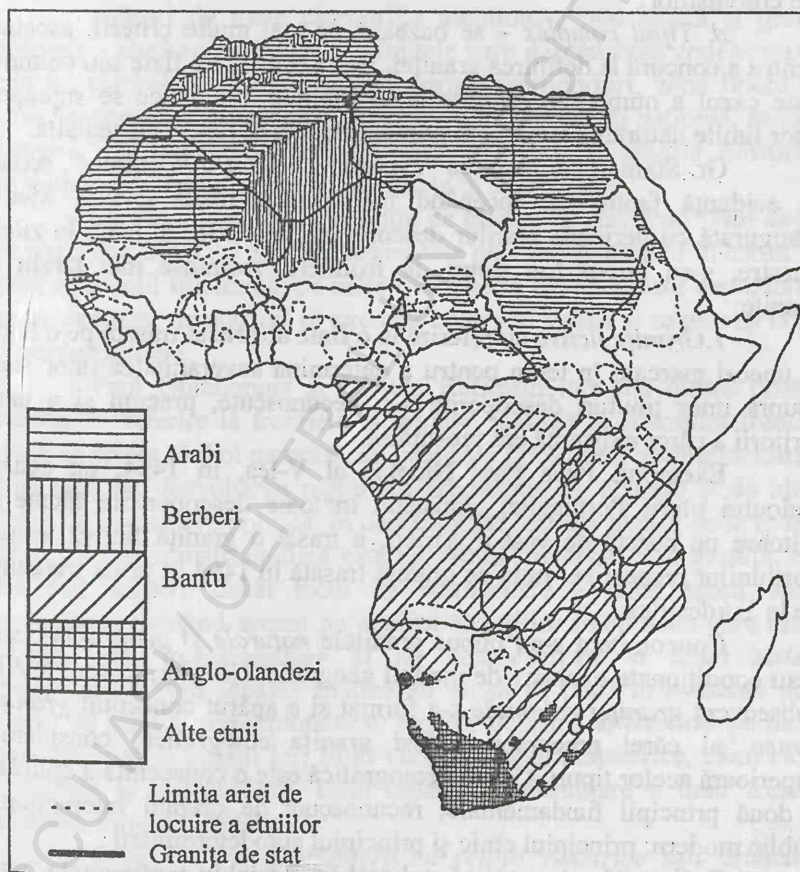

Fig.65. Africa. Dispunerea teritorială a etniilor comparativ cu limitele statelor (prelucrare după M. Foucher, 1988)

c. Tipul geometric - cuprinde linii abstracte, meridiane sau paralele, simple drepte, care au servit la decuparea unor spații pe terenurile ocupate de către colonizatorii vremii. Împărțirea Africii, în urma Congresului de la Berlin din 1885, între marile puteri ale vremii, s-a bazat pe aceste linii abstracte care au rămas, după independență, granițe ale multor state africane actuale (fig.58). Consecința acestor evenimente este adesea evidențiată de conflictele dintre grupurile etnice situate de o parte sau de alta ori chiar de aceeaşi parte a graniței trasate de puterile coloniale (fig.65). În unele cazuri, aceste granițe separă satele de sursele lor de apă sau separă sisteme de organizare agricolă tradițională, situație ce a facilitat adesea plantațiile de cafea, bumbac etc ale coloniştilor.

d. Tipul complex – se bazează pe mai multe criterii, asociate pentru a concura la definirea graniței, fie că este de tip fizic sau cultural. Este cazul a numeroase granițe unde limitele lingvistice se suprapun unor limite naturale care separă populațiile una în raport cu cealaltă.

Gr. Stamate, în lucrarea "*Frontiera de stat a României*", scoate în evidență faptul că, începând încă din perioada Evului Mediu inaugurată cu perioada marilor descoperiri geografice şi până în zilele noastre, s-au impus trei tipuri de frontiere, restrânse mai târziu la granițe:

1.Granițe fictive cu referire la o linie abstractă trasată pe o hartă şi uneori marcată în teren pentru a determina suveranitatea unor state asupra unor ținuturi descoperite sau necunoscute, precum şi a unor teritorii a căror existență era presupusă.

Exemplu: Papa Paul Nicolae al V-lea, în 1454, cu ocazia cadoului oferit Portugaliei, constând în toate descoperirile făcute şi viitoare pe coasta de vest a Africii, a trasat o graniță fictivă asupra porțiunilor respective; linia de graniță trasată în 1494 în urma tratatului de la Tordesillas.

Concomitent s-au impus granițele *naturale şi geografice*, care erau condiționate exclusiv de mediul geografic. Ulterior, în sec. XVIII, subsecvent *graniței coloniale* s-a format şi a apărut conceptul *graniței etnice,* al cărei precursor a fost granița etnografică, considerată superioară acelor tipuri. Granița etnografică este o consecință a aplicării a două principii fundamentale, recunoscute de dreptul internațional public modern: principiul etnic şi principiul autodeterminării.

2. Graniță astronomică, aplicată în special în continentele "*noi*" ale sec XV-XVI, se caracterizează prin faptul că se suprapune

necondiţionat traseului unor paralele sau meridiane, fiind utilizată cu precădere în zonele puţin locuite. Exemple: între SUA şi Canada, în Africa, Australia.

3. Graniţa geometrică, pură sau combinată cu cea astronomică şi fictivă, era desemnată prin linii drepte, curbe, în arc de cerc etc. Aceste categorii au evoluat în timp, fiind relevante în cazul statelor americane. Un alt exemplu se referă la graniţa dintre SUA şi Rusia, în urma tratatului din 1867, în zona polară.

Graniţa colonială se apreciază că avut doar rolul de a limita sfere de influenţă şi nu teritorii etnice şi că n-a avut nici o relevanţă obiectivă pentru mediul fizic sau uman.

Alături de toate categoriile menţionate mai există şi graniţe speciale - dacă se au în vedere limitele care desemnează zonele supuse sau nu controlului de graniţă din porturi, aeroporturi, zone libere sau care desemnează dependenţe de teritoriu în afara celui naţional, în cazul navelor sau aeronavelor sub pavilion naţional, al sediilor misiunilor diplomatice şi oficiilor consulare aflate în străinătate.

Graniţa vamală diferă puţin de graniţa de stat fiind "*mai largă*" în sensul că în locuri precis determinate prin legile statului în cauză sau prin convenţii bilaterale, pe unde tranzitează ori unde este depozitată o mare cantitate de mărfuri se exercită controlul vamal şi se percep taxele corespunzătoare.

Paul Guichonnet şi Claude Raffestin într-una dintre primele lucrări cu referire la frontiere şi graniţe, apărută în literatura franceză după al doilea război mondial, au propus o tipologie a graniţelor care să ţină cont de dezvoltarea regiunilor frontaliere de o parte şi de alta a liniei de demarcare politică. În demersul lor, cei doi pleacă de la ipoteza că o regiune transfrontalieră este un sector traversat de o graniţă, care nu este altceva decât locul de confruntare a două spaţii socio-economice, punând accent pe analiza situaţiilor relaţionale care relevă "*gradul de interpenetrare şi de compenetrare a două sisteme frontaliere*". Prin această analiză au reuşit să pună în evidenţă patru tipuri de regiuni transfrontaliere, a căror definire se bazează pe natura schimburilor şi sensul lor, fiind vorba de relaţii simetrice, când există echilibru şi dezechilibru, când efectul de dominare a unei zone se exercită asupra celeilalte:

1.regiuni transfrontaliere cu relaţii simetrice sau *asimetrice complete*, în cadrul cărora schimburile se bazează pe binomul natură-capital;

2.regiuni transfrontaliere cu relații simetrice sau *asimetrice nefundamentale,* în care schimburile concentrează doar bunuri și servicii;

3.regiuni transfrontaliere cu relații simetrice sau *asimetrice mixte*, în cadrul cărora schimburile se bazează pe bunuri și servicii și unul sau mai mulți factori de producție;

4. *regiuni transfrontaliere fără relații semnificative.*

Această tipologie care se bazează pe dimensiuni economice caracteristice zonelor de frontieră este adaptată în particular țărilor dezvoltate pentru care aceste dimensiuni ale schimbului primează asupra aspectelor politice.

25.1. Zone de graniță cu regim special

Față de sensul consacrat al termenului de graniță - linia sau planul vertical care delimitează teritoriul politic al unui stat, există o serie de situații în care linia de graniță se manifestă teritorial asemănător unei frontiere, însă pe o suprafață mult redusă, atribuindu-se denumirea de "*graniță în extenso*". Acest spațiu, cuprins între o limită interioară (graniță interioară) și granița propriu-zisă, are, sub aspect juridic, un regim special, determinând statutul porturilor, gărilor și aeroporturilor cu regim internațional, al punctelor de trecere a graniței cu amplasamente la o anumită distanță față de graniță, situația zonelor libere, a localurilor misiunilor diplomatice și oficiilor consulare, a navelor și aeronavelor sub pavilion național aflate în afara granițelor naționale.

25.1.1. Particularități ale punctelor de control pentru trecerea graniței de stat

Sub aspect funcțional, punctele de trecere a graniței au un regim special, determinat și de specificul lor: rutier, feroviar, portuar, aeroporturi sau mixt. Spre exemplu, în România există peste o sută de astfel de puncte (în 1998).

a. La punctele de trecere specifice traficului rutier, situația este mai complexă, în cazul când aceste "filtre" se află la o anumită distanță de linia de graniță propriu-zisă deoarece, în acest caz, trebuie avute în vedere modul și spațiul de manifestare a competențelor legislative ale autorităților limitrofe graniței asupra unui călător sau marfii oricând se consideră că acestea au trecut granița. În acest caz, Gr. Stamate (1997) în lucrarea sa "*Frontiera de stat a României*" descrie existența unei granițe de interior sau "*graniță în extenso*", a cărei depășire nu

presupune depăşirea liniei de graniţă propriu-zisă. Zona cuprinsă între linia de graniţă reală şi graniţa din interior, ce delimitează spaţiul unde are loc controlul vamal, poate fi considerată o "*zonă frontalieră*" cu regim special (neutru). În situaţia în care şi în statul vecin punctul de control nu este situat pe linia de graniţă propriu-zisă, ci la o anumită distanţă de aceasta, este vorba de existenţa în acel loc a două "*graniţe în extenso*" şi o *graniţă comună reală*.

b. La punctele de trecere feroviare, limitele simbolice ale zonei cu regim special sunt conturate de perimetrul celor două staţii de cale ferată vecine şi, între care, la o distanţă mai mare decât în cazul traficului rutier, se află graniţa propriu-zisă.

c. În cazul punctelor portuare, spre deosebire de situaţiile amintite mai sus, trecerea graniţei în extenso se realizează după trecerea graniţei propriu-zise, situaţie identică cu cea existentă în cazul aeronavelor. "*Nava teritoriu străin*" aflată ea însăşi pe teritoriu străin, se constituie într-un perimetru frontalier în extenso. În cazul aeroporturilor, punctele de control sunt poziţionate la mare distanţă de şi în interiorul graniţei propriu-zise, astfel că linia dublă a punctelor de control, pe ambele sensuri, încorporează "*graniţa în extenso*" şi o *zonă frontalieră în extenso*, cu câteva particularităţi[28].

25.1.2. Zona liberă[29]

---

[28] În lucrarea "Frontiera de stat a României", A Stamate descrie această situaţie astfel: "*În primul rând, înainte de intrarea în ţară, călătorul traversează ceea ce se numeşte "zona neutră" sau "zonă de tranzit", nesupusă nici unei legislaţii de frontieră şi faţă de care autorităţile de control sunt obligate la abţinere. Între aliniamentul filtrelor de control ale poliţiei de frontieră şi aliniamentul ultimelor organe de control, la trecerea frontierei, se află o zonă specială, care constituie "zona de graniţă în extenso", în interiorul căreia bagajele şi călătorii sunt supuşi controlului complex al tuturor autorităţilor cu atribuţii la trecerea frontierei. În al doilea rând, înainte de ieşirea din ţară între linia de control antiterorist şi vamal şi linia filtrelor poliţiei de frontieră există un spaţiu, mai mult sau mai puţin dezvoltat, cu regim la fel de special şi fără implicaţii conexe controlului de frontieră, aici, aflându-ne în plină "zonă de graniţă interioară" sau "zonă de graniţă în extenso". Acelaşi statut îl are, pe sensul de intrare în ţară, porţiunea cuprinsă între aliniamentul filtrelor de control al poliţiei de frontieră şi aliniamentul filtrelor de control vamal*".

[29] Spre exemplu, în cazul României, conform legislaţiei în vigoare (art.1, Legea nr.84/1992), în scopul promovării schimburilor internaţionale, pentru atragerea şi utilizarea capitalului străin la introducerea tehnologiilor noi şi pentru posibilităţilor de folosire a resurselor economiei naţionale, "*în porturile maritime şi cele fluviale ale României, în lungul Canalului Dunăre-Marea Neagră, al altor canale navigabile şi în teritoriile din apropierea punctelor de trecere a frontierei se poate institui regimul de zonă liberă*"

Acestea fac parte integrantă din teritoriul statului naţional şi din punct de vedere al regimului juridic, suportă prevederile legislaţiei naţionale. Se impune o delimitare şi împrejmuire precisă, activităţile specifice regimului de zonă liberă fiind interzise în afara acestora. În ceea ce priveşte perimetrul zonei libere, sub aspect juridic, limita se supune aceloraşi legi specifice liniei graniţei de stat, reprezentată în această situaţie de "*graniţa in extenso*". Controlul accesului către zonele libere se face de către poliţia de frontieră şi organele vamale din punctul de control pentru trecerea graniţei special destinat acestui scop.

25.1.3. Misiuni diplomatice şi oficii consulare

Potrivit Convenţiei de la Viena, din 1961, asupra relaţiilor diplomatice şi Convenţiei de la Viena, din 1963, cu privire la relaţiile consulare, construcţiile şi terenurile pe care se află localurile misiunilor diplomatice - ambasade[30] sau legaţii[31] şi ale oficiilor consulare[32], precum şi alte bunuri imobile care se află în folosinţa acestora sunt inviolabile. Accesul în localurile menţionate, indiferent în a cui proprietate se află (a statului acreditat sau a unui terţ), se poate realiza doar cu acordul şefului de misiune. Acest principiu al inviolabilităţii se manifestă ca o prerogativă a statului trimiţător în consideraţia faptului că perimetrul şi clădirile, respectiv dependinţele şi bunurile în care şi cu care îşi desfăşoară activitatea misiunea diplomatică sau oficiul consular sunt de o deosebită importanţă pentru exercitarea mandatului şi funcţiilor ce le revin.

Există posibilitatea ca, pe baza unor motive bine întemeiate şi în caz de urgenţă, forţele statului reşedinţă să pătrundă în limitele acestor localuri, precum acestea asigură şi protecţia acestor imobile. Perimetrul acestor spaţii poate fi considerat o "*graniţă reală*".

25.1.4. Nave şi aeronave sub pavilion naţional

Practica internaţională evidenţiază faptul că navele şi aeronavele sub pavilion naţional, considerate ca o parte din bunurile teritoriale ale statului sub al cărui pavilion circulă, se pot prevala de regimul general definit în convenţiile internaţionale la care statul în

---

[30] Ambasada - reprezentanţă diplomatică permanentă cu cel mai înalt grad diplomatic, condusă de un ambasador. Primele ambasade au fost înfiinţate în antichitate de Egipt, Persia, Grecia şi Roma etc.

[31] Legaţie - reprezentanţă diplomatică de rang inferior ambasadei, condusă de un trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar sau condusă de un însărcinat cu afaceri. Primele legaţii au fost înfiinţate în secolul XVI.

[32] Oficiu consular - post consular permanent însărcinat cu îndeplinirea sarcinilor consulare şi care este subordonat misiunii diplomatice.

cauză este parte şi de drepturile consacrate şi recunoscute pentru trecerea inofensivă prin marea teritorială a altor state, în scopul de a traversa sau de a se îndepărta de apele interioare, rade sau porturi ale acestora.

În exercitarea jurisdicţiei sale civile, nici un stat nu trebuie să oprească, nici să modifice ruta unei nave străine în trecere prin marea sa teritorială, în afara cazului când aceste măsuri sunt luate ca urmare a obligaţiilor asumate sau a responsabilităţii angajate de nava respectivă, în cursul său sau în vederea navigaţiei, atunci când a trecut prin apele statului riveran (A. Năstase, A. Bolintineanu,1995, p.196).

Există o serie de trăsături caracteristice acestei problematici, dintre care amintim:

-pentru navele militare, statele riverane îşi rezervă dreptul de a stabili limite de acces şi tranzit, dacă prin înţelegeri bilaterale nu se convine astfel;

-în strâmtori, "*navele şi aeronavele trebuie să respecte obligaţiile impuse de convenţiile realizate în acest sens în cazul când se exercită dreptul la trecere inofensivă în tranzit*" (A. Năstase, A. Bolintineanu,1995, p.198), să nu se abată de la traseu sau să desfăşoare o altă activitate;

-în zona statelor "*dreptul exercitat de nave şi avioane ale unor state străine pentru a trece prin şi a survola apele teritoriale, se aseamănă în anumite privinţe cu dreptul la trecere în tranzit prin strâmtori*" (A. Năstase, A. Bolintineanu,1995, p.201);

-în zona economică exclusivă toate statele se bucură de libertăţile de navigaţie şi survol, ţinând seama de obligaţiile ce le revin în concurs cu dreptul statului riveran şi cu reglementările internaţionale în domeniul dreptului maritim;

-în spaţiul maritim internaţionalizat, libertatea navigaţiei este deschisă oricărui tip de navă, inclusiv celor de război;

-determinarea naţionalităţii unei nave revine fiecărui stat, regula generală admisă fiind aceea că navele au naţionalitatea statului al cărui pavilion sunt îndreptăţite să-l arboreze;

-navele de război au o imunitate completă de jurisdicţie cu privire la orice alt stat, altul decât statul al cărui pavilion îl arborează, de acelaşi regim bucurându-se şi navele utilizate pentru servicii guvernamentale necomerciale.

Capitolul IV

PROBLEME DE GEOGRAFIE POLITICĂ A MĂRILOR ŞI OCEANELOR

26. SUVERANITATEA ASUPRA SPAŢIULUI MARITIM

Una dintre problemele majore ce preocupă statele se leagă de aria de extensiune a suveranităţii acestora asupra spaţiului maritim. Această problemă a început să fie pusă încă din secolul al XVII-lea, de către statele maritime ale vremii: Anglia şi Ţările de Jos. Astfel, olandezul Hugo Grotins înţelegea prin "*Mare librum*" în principal libertatea absolută asupra mării şi, în paralel cu aceasta, interdicţia pentru state de a legifera acest subiect. În Anglia, John Selden în replica cu privire la "*Mare clausum*"(1635) invoca dreptul Angliei de a administra spaţiul maritim care înconjura insulele britanice.

Problema extensiunii suveranităţii maritime a devenit o realitate din momentul în care s-a admis dreptul statelor asupra unei porţiuni din spaţiul maritim. Olandezul Cornelius van Bynkershoeck, cel care a fixat problema suveranităţii maritime moderne în lucrarea sa "*De Dominio Maris*" (1702), propunea ca regulă dreptul statelor asupra spaţiului maritim apropiat de coaste. El prevedea întinderea dreptului statelor costiere până unde duce o salvă de tun, iar restul mării să rămână un bun comun al ansamblului de state.

Generalizată la 3 mile marine în cursul sec al XVIII-lea, zona dreptului exclusiv a ţărilor riverane va fi progresiv întinsă la 12 mile marine, care reprezintă azi limita apelor teritoriale. Perspectiva unei exploatări lărgite a resurselor mării propune o extensiune maximală a teritoriului maritim sub controlul statelor riverane mării.

În acest sens, cea de-a III-a Conferinţă ONU asupra dreptului mării, a reunit toate statele interesate pentru negocierea traseelor graniţelor maritime într-o formă acceptabilă de toate părţile. Această sarcină este considerată una indispensabilă pentru viitorul spaţiului maritim, deoarece pe plan mondial există numeroase divergenţe în ceea

ce priveşte revendicările individuale ale statelor cu faţadă maritimă. Spre exemplu, la nivelul anului 1983, pretenţiile statelor asupra apelor teritoriale erau diferite (tabelul 8), însă cea mai mare parte a acestora (70) acceptând lăţimea de 12 mile marine de la linia de bază înspre larg.

Tabelul 8

Pretenţiile statelor asupra apelor teritoriale la nivelul anului 1983 (după PAXTON 1983, citat de W. Leimgruber, 1988, p.147)

Lăţimea (mile marine)	Număr de state	Exemple
3	17	Australia, Belgia, Danemarca, Irlanda, SUA, Marea Britanie
4	3	Finlanda, Norvegia, Suedia.
6	3	Grecia, Israel, Turcia
12	70	Algeria, Franţa, Iran, Irak, Noua Zeelandă, China, URSS.
15	2	Albania, Egipt
20	1	Angola
30	3	Mauritania, Nigeria, Togo.
50	3	Camerun, Madagascar, Tanzania.
100	1	Gabon
150	1	Senegal
200	13	Argentina, Benin, Liberia, Peru.

Cazuri speciale:
- R.F.Germania - în concordanţă cu dreptul internaţional;
- Filipine - apele arhipelagice în interiorul unei linii de bază drepte;
- Tonga - 173° – 177° vest, 15° – 23° 30' sud;
- Emiratele Arabe Unite – 3 mile marine, exceptând emiratul Sharjah cu 12 mile marine.

26.1. Zone şi graniţe maritime

În zilele noastre în scopul delimitării cât mai exacte a regimurilor de drept ale statelor asupra anumitor părţi ale spaţiului maritim, prin Convenţiile de la Geneva din 1958 şi cea de la Montego Bay din 1982, precum şi în cadrul conferinţelor I şi III ale ONU asupra dreptului mării, au fost delimitate principalele zone componente ale acestui spaţiu şi drepturile pe care le pot exercita statele asupra acestora. Astfel, au fost delimitate următoarele zone: *ape maritime interioare, marea teritorială, zona contiguă, zona economică exclusivă, platoul continental, marea liberă şi fundul mării* (fig.67).

26.1.1. Ape maritime interioare. Această delimitare se referă la spaţiul acvatic situat între ţărm şi ***linia de bază***[33] de la care se măsoară

[33] Linia de bază - este dată de linia celor mai joase ape în perioada de reflux, luată ca o medie multianuală.

marea teritorială, a cărei lăţime depinde de distanţa dintre aceste linii şi ţărm. Semnificaţia acestora a fost definitivată în cadrul Convenţiei din anul 1958.

De asemenea, în cazul apelor aflate în interiorul graniţelor politice ale unui stat: lacuri, mări interioare sau care-l tranzitează: fluvii, canale, suveranitatea este clar exercitată de statul în cauză. Cu toate acestea, există o serie de reglementări între anumite state în ceea ce priveşte aceste ape, ca dreptul de acces şi de tranzit pentru navele ţărilor neriverane, admiţându-se că libertatea de navigaţie este un principiu pus la punct pentru masele civile. Alte situaţii pot crea conflicte prin:

-poluarea unui fluviu - cazul agriculturii olandeze care nu a mai putut utiliza apele Rhinului poluate cu săruri de la minele de potasiu din Alsacia;

-reţinerea apelor interioare prin baraje, privând astfel o serie de alţi utilizatori de pe cursul inferior al fluviului, de o parte a acestei însemnate resurse - cazul unor state din Orientul Mijlociu sau alte state subdezvoltate, unde lipsa apei este o problemă acută.

26.1.2. Trasarea liniei de bază

În cazul ţărmurilor cu multe inflexiuni (cu fjord-uri, riass), cu golfuri sau caracterizate prin instabilitate (ţărm deltaic sau de tip watt) sau în jurul insulelor ce formează statele arhipelagice, în cazul apelor din rade[34], porturi[35], recifi, guri de vărsare[36], liniile de bază se trasează sub forma liniilor drepte. Această linie uneşte punctele extreme ale insulelor, peninsulelor sau promontoriilor, toate urmând direcţia generală a ţărmului. Astfel, în cazul golfurilor integrate în/de-a lungul ţărmurilor unui stat, închiderea acestora prin linii drepte considerate ca linii de bază se poate realiza doar prin respectarea a două condiţii (V. Bodocan, 1987, p.198) (fig.66):

-deschiderea golfului (x) nu trebuie să depăşească 24 mile marine, iar în cazul că distanţa este mai mare, linia de bază va fi trasată spre interiorul golfului până unde deschiderea acestuia atinge această lăţime. În cazul existenţei unor insule în zona de deschidere a golfului

---

[34] art.12. precizează: radele cu utilizări regulate şi care se găsesc în ape teritoriale sunt considerate ca făcând parte din acestea;

[35] art.11.- instalaţiile portuare permanente sunt considerate ca făcând parte din ţărm. Această dispoziţie nu se referă la instalaţiile din largul coastelor şi la insulele artificiale;

[36] art.9. –linia de bază în acest caz este o linie dreaptă ce traversează gura de vărsare;

trebuie avut în vedere ca distanţele de la insulă şi până la marginile golfului să nu depăşească 24 mile marine (x' + y' = 24 mile marine);

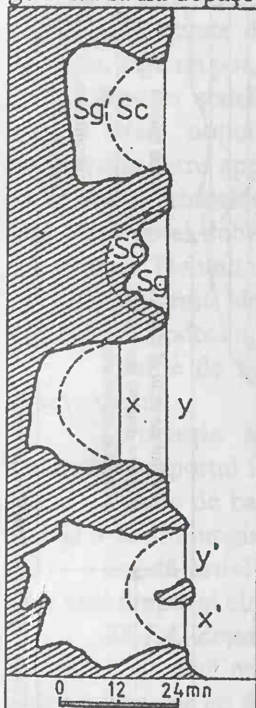

Fig.66. Trasarea liniei de bază în cazul golfurilor (sursa: V. Bodocan, 1998)

-suprafaţa golfului (Sg) să depăşească în mărime suprafaţa unui semicerc al cărui diametru este egal cu deschiderea golfului în zona liniei de bază;

Unele golfuri care beneficiază de statutul de "golf istoric" pot fi incluse în apele teritoriale interne.

27.1.3. Marea teritorială – este o noţiune care apare în sec XIII-XIV, fiind în strânsă legătură cu dezvoltarea navigaţiei maritime şi nu cu aspectele economice care decurg din exploatarea resurselor marine. În prezent, corespunzător art. 3 al Convenţiei din 1982 asupra dreptului maritim, termenul cuprinde spaţiul acvatic adiacent liniilor de bază şi care se întinde în larg până la 12 mile marine (22,224 km), ajungându-se pentru prima dată în istorie la un acord multilateral asupra extensiunii teritoriale a unui stat asupra mării din vecinătate. Alături de apele maritime interioare, solul şi subsolul acestora, marea teritorială se află sub jurisdicţia statului în cauză, al cărui drept se exercită identic ca şi în cazul spaţiului terestru. Astfel, în acest spaţiu, statul îşi exercită suveranitatea corespunzător legislaţiei sale interne, fără a omite principiile şi normele dreptului internaţional.

În cazul statelor ale căror ţărmuri se caracterizează prin numeroase decupaje (golfuri, anumite tipuri de ţărmuri) liniile de bază sunt constituite dintr-un ansamblu de drepte unite de punctele cele mai avansate ale coastei. Tehnica de calcul a întinderii apelor teritoriale se complică în cazul statelor aflate faţă în faţă sau care au coaste adiacente, generând uneori litigii: între Anglia şi Norvegia cu privire la pescuit, în 1951. Linia mediană de la care toate punctele sunt echidistante de punctele cele mai apropiate, ce alcătuiesc linia de bază de la care se măsoară în larg marea teritorială, reprezintă, în acest caz limita mării teritoriale a fiecărui stat. Această soluţie a fost adoptată în anul 1977 între Franţa şi Marea Britanie, în cazul Mării Mânecii.

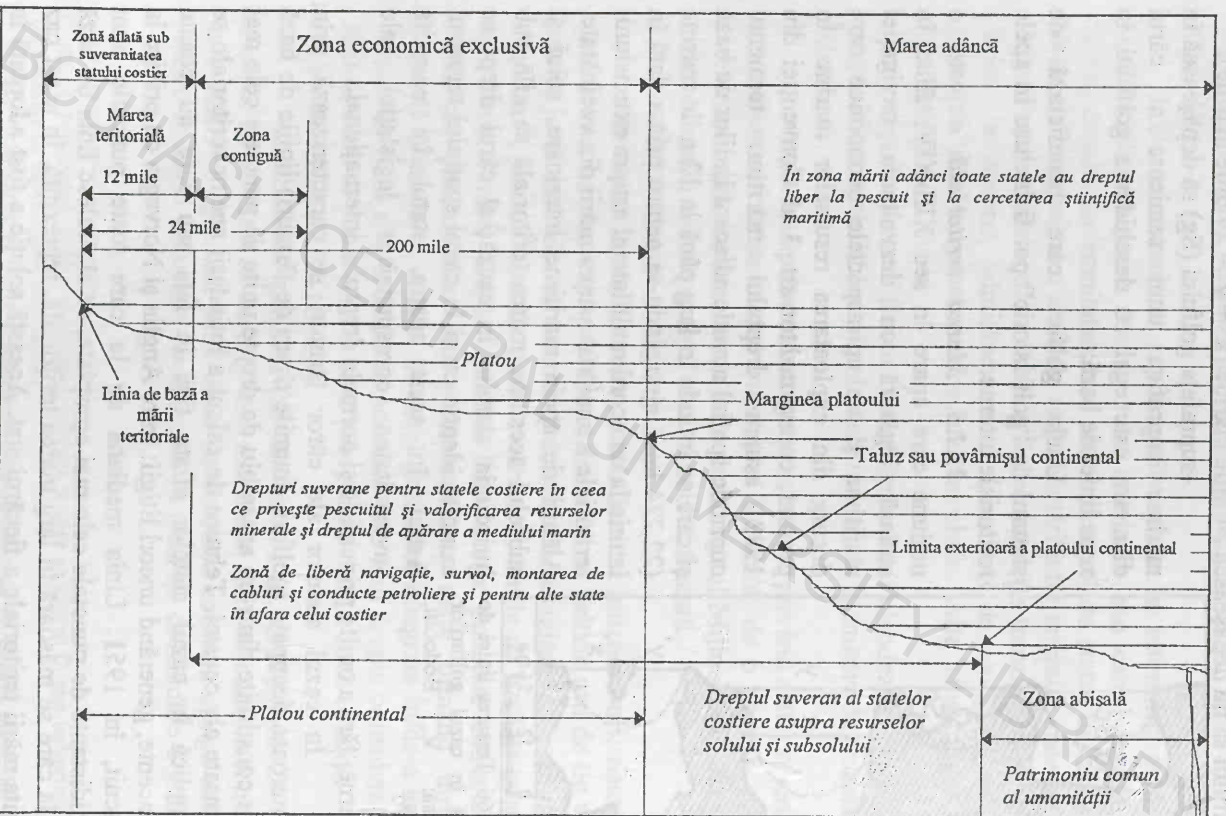

Fig.67. Delimitarea spațiului maritim planetar

În cazul mării teritoriale, navele comerciale pot să realizeze o traversare considerată inofensivă. În zona strâmtorilor, circulaţia este reglată prin tratate de trecere în tranzit a navelor străine sau a ţărilor riverane, care nu pot, în principiu, să fie suspendate.

Pentru statele arhipelagice, aceeaşi convenţie de la Montego Bay a creat noţiunea de ***ape arhipelagice***, al căror regim este intermediar între apele interioare şi cel al apelor teritoriale. În acelaşi timp, statul arhipelagic trebuie să ţină cont, în exersarea suveranităţii sale, de dreptul dobândit de anumite terţe state, îndeosebi în probleme de pescuit. Delimitarea acestora se face prin linii drepte care unesc punctele extreme ale insulelor marginale cu respectarea următoarelor condiţii (V.Bodocan, 1997, p.201):

-liniile de bază drepte să păstreze pe cât posibil configuraţia arhipelagului;

-proporţia apă/uscat în interiorul liniilor de bază să nu depăşească raportul 9:1;

-liniile de bază drepte ce măsoară între 100 şi 125 mile nu pot depăşi 3 % din lungimea totală a acestora.

Există astfel 12 state arhipelagice[37] ce-şi delimitează teritoriul prin linii drepte şi cinci state[38] cu delimitări numai în jurul unor insule.

26.1.4. Zona contiguă (fig.67). La conferinţa din 1958 s-a pus pentru prima dată problema existenţei unei zone suplimentare pentru a permite statelor cu faţadă maritimă să asigure controlul apelor în afara suveranităţii lor. Această zonă este constituită din fâşia de mare adiacentă mării teritoriale, cu o lăţime de 12 mile marine, măsurată de la limita exterioară a acesteia către larg, reprezentând 24 mile marine măsurate de la liniile de bază (A. Stamate, 1997, p.128).

Articolul 33 al Convenţiei din 1982 precizează în legătură cu această zonă:

1.)- în zona contiguă a mării sale teritoriale, desemnată ca o zonă contiguă, statul cu faţadă maritimă poate exersa un control considerat ca necesar pentru:

a.) prevenirea încălcărilor legilor şi reglementărilor vamale, fiscale, sanitare sau cu referire la regimul de imigrare asupra teritoriului său sau în marea sa teritorială;

---

[37] Antigua, Bahamas, Grenada, Jamaica, Sf. Vicenţiu şi Grenadine, Rep. Capul Verde, Sao Tome şi Principe, Comore, Maldive, Indonezia, Filipine şi Vanuatu.
[38] Fiji, Kiribati, Papua-Noua Guinee, Solomon şi Tonga.

b.) reprimarea încălcărilor aceloraşi legi şi reglementări comise asupra teritoriului său sau în marea sa teritorială.

2.) -zona contiguă nu se poate întinde la mai mult de 24 mile marine măsurate de la linia de bază, de la care se măsoară şi lăţimea mării sale teritoriale.

În această formulare este vorba de o extensiune a puterii unui stat costier la 12 mile marine, însă, în plus, aceasta nu semnifică o extensiune deplină a suveranităţii sale, ci permite doar exersarea unui control într-un spaţiu mai vast, pe baza legislaţiei statului în cauză

26.1.5. Zona economică exclusivă – este considerată fâşia maritimă adiacentă zonei contigui, extinsă spre larg până la 200 mile marine de la linia de bază, cu utilizare, la fel ca pentru apele teritoriale, de la linia mediană sau de la linia de echidistanţe pentru statele adiacente sau faţă în faţă (fig.67). Fundamentul său juridic nu se prevalează de ideea de suveranitate teritorială, ci de un principiu funcţional: statele concentrează competenţele lor pentru cercetarea ştiinţifică şi conservarea mediului marin. Ele au dreptul de a instala lucrări şi, mai ales, au dreptul suveran de exploatare şi gestiune a resurselor naturale biologice sau altele, care sunt localizate în apele de suprafaţă, fundul marin sau subsol (R.Kleinschmager, 1993). În acelaşi timp, statele au obligaţia de a proteja viaţa şi mediului marin. De asemenea, presupune aceleaşi drepturi şi în favoarea statelor fără litoral (art.69) şi a statelor costiere dezavantajate sub aspect geografic (art.7) Toate statele se bucură în acest areal de drepturile de navigaţie sau de survolare, precum şi posibilitatea de instalare a unor conducte petroliere sau cabluri de comunicaţie.

Problema care se pune în această zonă este legată de limitele laterale, deoarece în prezent acest aspect nu cunoaşte reglementări clare.

26.1.6. Platoul continental – acoperă 7,6 % din suprafaţa mării şi corespunde platformei care bordează submarin continentele şi care are o extensiune foarte variabilă, cu înclinare progresivă până la abruptul ruptural spre marile adâncimi, de regulă până la adâncimea de 200 m. În general, spre larg, această zonă ajunge până la 200 mile marine, măsurate de la liniile de bază, îndeosebi când limita externă a marginii continentale se află la o distanţă mai mică decât cea menţionată. Din punct de vedere al extensiunii acesteia (fig.67), la nivelul globului terestru, se constată o mare variabilitate a acestui parametru, izobata de 200 m fiind o limită arbitrară. Spre exemplu,

schimbarea pantei se poate realiza la diferite adâncimi precum şi la distanţe variabile faţă de linia de bază. Dacă în largul Guyanei, platoul continental se extinde pe sute de km, în Antarctica aceasta ajunge la 550 km, în Alaska la 60 km, pentru ca în partea occidentală a Corsicăi să fie cvasi-inexistentă.

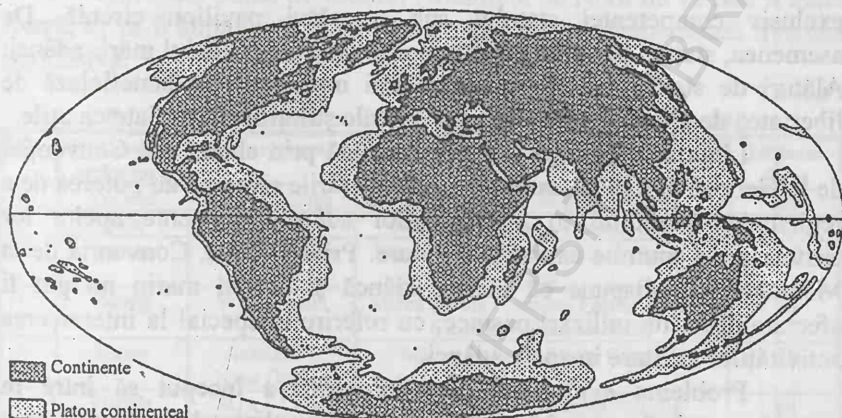

Fig.68. Dispunerea platoului continental în zona marginală continentală

Interesul crescut al statelor pentru aceste zone se datorează existenţei unei mari diversităţi de resurse vegetale, animale, dar şi preţioase resurse ale subsolului: cărbuni, petrol, fier, etan etc. Dreptul asupra acestei zone a fost pretins pentru prima dată în anul 1945 de către SUA, care dorea să-şi protejeze rezervele de petrol existente în apropierea coastei sale.

În prezent, dreptul exclusiv de exploatare de către ţările costiere (adoptat în 1950) se combină cu cel al zonei economice exclusive de 200 mile marine. Astfel, în scopul favorizării statelor costiere care nu posedă un platou continental, de a putea profita de această noţiune, s-a creat un platou fictiv care se întinde până la 200 mile marine şi se confundă azi cu zona economică exclusivă.

Această zonă poate fi considerată ca începutul teritorializării mărilor în favoarea statelor costiere – adesea ţări industrializate (Krüger-Sprengel, 1983), astfel că principiul de *mare clausum* continuă să înlocuiască pe cel de *mare liberum*.

26.1.7. Marea liberă - este reprezentată de suprafaţa maritimă care nu este supusă în nici un fel, nici măcar accidental, suveranităţii statelor, dreptul internaţional considerând acest spaţiu bun comun al tuturor statelor. Dacă regula obişnuită este dată de libera sa utilizare de către toate statele, această libertate se referă în special la navigaţie şi comunicaţii. Astfel, navele care tranzitează această zonă sunt supuse exclusiv competenţei statului sub al cărui pavilion circulă. De asemenea, statele pot monta cabluri şi conducte pe fundul mării adânci. Alături de state, numeroase organizaţii internaţionale beneficiază de libertatea de a întreprinde toate cercetările ştiinţifice apreciate ca utile.

Libertatea de a pescui este limitată prin clauze ale Convenţiei de la Geneva din 1958, care stipulează că ţările riverane au puterea de a reglementa pescuitul în zona mărilor adânci, adiacente apelor lor teritoriale în anumite cazuri particulare. Printre altele, Convenţia de la Montego Bay dispune că marea adâncă şi fundul marin nu pot fi afectate decât de utilizări paşnice, cu referire în special la interzicerea activităţilor militare în apele adânci.

Problema exploatării fundului mării a început să intre în actualitate odată cu evidenţierea nodulilor polimetalici. Exploatarea acestor noduli de marile puteri economice, singurele care dispun de o tehnologie adecvată în acest sens, a determinat adoptarea unei declaraţii de principiu: fundurile marine sunt un patrimoniu comun al umanităţii. Convenţia din 1982 a creat un mecanism complex care înzestrează Autoritatea Internaţională a Fundului Marin de a asigura controlul şi exploatarea sa. Deocamdată, nerentabilitatea exploatării acestora face ca, pentru moment, această problemă să nu fie una prioritară.

26.2. Consecinţe ale trasării noilor graniţe maritime

Prin delimitarea zonei economice exclusive şi a platformei continentale, suprafaţa mării adânci sau a mării libere s-a redus considerabil, astfel că, din cei 361 mil km^2 cât ocupă oceanul, cca 129 mil km^2 (36 %) sunt ocupaţi de cele două areale (Krüger-Sprengel, 1983). Dacă se ţine cont de toate revendicările teritoriale, se constată o legătură între apele însuşite în Atlanticul de Nord, legând Scandinavia şi I-le Britanice de Islanda, precum şi Groenlanda de America de Nord.

Diminuarea suprafeţei mării libere are ca efect diminuarea suprafeţei maritime disponibile la navigaţia liberă şi fără control. Problema este mai acută în cazul strâmtorilor care au o lăţime sub 24 mile marine (tabelul 9) şi unde navigaţia se face pătrunzând în apele

teritoriale ale statelor riverane. Deşi Convenţia garantează expres dreptul de trecere inofensivă (art 17-26), nu exclude faptul că tranzitul poate fi supus restricţiilor. Exemplu: în strâmtoarea Pas-de-Calais navigaţia se face în apele teritoriale, iar graniţa maritimă între Franţa şi Marea Britanie s-a trasat pe principiul liniei mediane.

Din acest punct de vedere, Atlanticul de Nord nu va mai fi mare liberă, ci va fi supus articolelor Convenţiei care reglementează trecerea inofensivă.

Tabelul 9

Principalele strâmtori cu trafic intens în navigaţia internaţională

Nr	Denumirea strâmtorii	State riverane	Asigură legătura între:	Lăţimea (km)
1.	Yucatan	Mexic – Cuba	Golful Mexic – Marea Caraibilor	220
2.	Bass	Australia	Marea Tasmaniei – Oceanul Indian	160
3.	Taiwan	China – Taiwan	Marea Chinei de Est – Marea Chinei de Sud	130
4.	Bering	SUA – Rusia	Marea Bering / Oceanul Pacific – Marea Ciukotsk / Oceanul Arctic	86
5.	Torres	Australia – Noua Guinee	Marea Arafura – Marea Coralilor	85
6.	Florida	SUA – Cuba	Golful Mexic – Oceanul Atlantic	80
7.	Otranto	Italia – Albania	Marea Adriatică – Marea Mediterană	75
8.	Ormuz	EAU – Iran	Golful Persic – Marea Arabiei	56
9.	Malacca	Malaysia – Indonezia	Marea Andaman/ Oceanul Indian – Marea Chinei de Sud sau spre Marea Jawa	36
10.	Pas-de-Calais / Dover	Marea Britanie – Franţa	Marea Mânecii – Marea Nordului	33
11.	Cook	Noua Zeelandă	Marea Tasman – sudul Noii Zeelande	25
12.	Sunda	Indonezia	Oceanul Indian – Marea Jawa	22
13.	Bab-el-Mandeb	Djibouti – Yemen	Marea Roşie – Golful Aden spre Oceanul Indian	18
14.	Gibraltar	Spania – Maroc	Marea Mediterană – Oceanul Atlantic	14
15.	Oresund	Danemarca – Suedia	Marea Nordului – Marea Baltică	3,7
16.	Singapore	Singapore – Indonezia	Marea Andaman – Marea Chinei de Sud sau spre Marea Jawa	4,6
17.	Messina	Italia	Marea Tireniană – Marea Mediterană	3,5
18.	Magellan	Chile – Argentina	Oceanul Pacific – Oceanul Atlantic	3,0
19.	Dardanele	Turcia	Marea Neagră – Marea Egee spre Marea Mediterană	1,3
20.	Bosfor	Turcia	Marea Neagră – Marea Egee spre Marea Mediterană	3,0

Statele costiere trebuie să asigure securitatea navigaţiei în apele din faţa coastelor lor prin multiple instalaţii. Aceasta presupune că, prin

lărgirea spaţiului teritorial, statele implicate au responsabilitatea de a asigura securitatea navigaţiei în spaţiul lărgit până la zona contiguă, ceea ce presupune responsabilităţi crescute.

Lărgirea spaţiului teritorial presupune gestionarea resurselor şi impune conservarea lor, dar şi responsabilitatea în cazul accidentelor sau catastrofelor. Spre exemplu, cazul platformei petroliere Bravo în 1977, a petrolierului Amoco Cadiz în 1978 sau a cargoului Mont Louis în 1984; este de înţeles că suveranitatea naţională nu este suficientă pentru a trata problemele la această scară şi că marea ignoră în cele mai multe cazuri graniţele trasate de om. De asemenea, politica pescuitului presupune o cooperare între ţările implicate, deoarece bancurile de peşti nu ţin seama de aceste graniţe.

Zona rămasă liberă, fundul şi subsolul acesteia, poate deveni sursă de conflict, având ca principală cauză nodulii polimetalici existenţi pe fundul oceanelor. Deşi Convenţia prin articolul 126 declară că "*Zona şi resursele sunt patrimoniu comun al umanităţii*", diferenţierile care există între state sub aspect economic şi implicit al posesiei tehnologiei de extracţie a acestor resurse limitează în prezent accesul la acestea doar pentru ţările puternic dezvoltate. Spre exemplu, SUA poate exploata aceste resurse încă înainte de anul 2000.

Procesul de ratificare al Convenţiei asupra dreptului mării este unul lung şi complex. Dificultatea rezultă şi din faptul că trei mari puteri economice: RFG, SUA şi Marea Britanie nu au semnat Convenţia, favorabile acesteia fiind Franţa şi URSS, deşi acest acord multilateral avea ca obiectiv principal crearea unui minim de echitate în domeniul utilizării resurselor marine.

Capitolul IV

ETNIE, NAŢIUNE ŞI MINORITĂŢI

27. ETNIA

Una dintre problemele intens analizate în lucrările de geografie politică se referă la etnii, la modul lor de constituire, ariile de geneză, difuzia acestora în spaţiul geografic şi, bineînţeles, toate consecinţele cu suport geografic care rezultă din relaţia etnie-naţiune-minorităţi-stat.

27.1. Aspecte generale. Definiri

Dintr-o gamă foarte largă de accepţii, însuşite sau atribuite termenului ce defineşte etnia, două se disting în mod particular (Roland Breton, 1981):

-în sens strict, etnia poate desemna un grup de indivizi, definit de aceeaşi limbă maternă, fiind astfel un echivalent al grupelor lingvistice sau etno-lingvistice; un exemplu în acest sens este oferit de etnia catalană, respectiv ansamblul de locuitori din Catalonia care au conservat limba catalană în vorbirea curentă; etnia franceză sau francofonă din ansamblul Europei - francezi, valoni, romanarzi etc, uniţi prin posesia unei limbi materne comune.

-în sens larg, se defineşte un grup de indivizi legaţi printr-un complex de caracteristici comune - antropologice, lingvistice, politico-istorice etc, a căror asociere constituie un sistem propriu, o structură esenţialmente culturală.

Etnie, derivat de la grecul *ethnos - popor*, reprezintă o populaţie care se identifică prin aceeaşi origine, prin trăsături fizice şi culturale comune: rasă, limbă, cultură, religie, istorie, economie în cadrul unor limite geografice (S. Tămaş, *Dicţionar politic*, 1993).

În discursul politic contemporan, termenul de grup etnic este utilizat frecvent pentru a descrie o minoritate cvasi-naţională care trăieşte în cadrul unui stat şi care nu a atins statutul de naţiune. Grupul etnic se diferenţiază de naţiune printr-o serie de caracteristici, dintre

care cele mai importante sunt: dimensiuni mai mici, se bazează în mod mult mai evident pe o moştenire comună, sunt mult mai persistente în istoria umană, în timp ce naţiunile sunt circumscrise în timp şi spaţiu. Grupurile etnice sunt esenţial exclusive şi ascriptive, calitatea de membru al acestor grupuri dobândindu-se numai dacă indivizii au anumite trăsături înnăscute, în timp ce naţiunea este mai inclusivă şi este definită cultural sau politic (Zamfir C. şi colab., *Dicţionar de sociologie*, 1993).

În vocabularul marilor grupuri lingvistice de circulaţie internaţională termenii echivalenţi sunt acoperiţi de un conţinut care se poate diferenţia apreciabil:

-în limba franceză, naţionalitatea unei persoane este echivalentă cu sensul termenului de *cetăţean*[39], deoarece este vorba de calitatea de cetăţean sau de subiect al unui stat. Prin utilizarea la plural, naţionalităţile reprezintă colectivităţi etnice care, în interiorul unui anumit stat, se disting de naţiunea principală prin particularităţile lor. Etnia distinge uşor populaţia unei regiuni, unei ţări, care include elemente alohtone, în plus faţă de autohtoni;

-englezii nu au recurs la un termen ca etnie, utilizând de regulă: *people* (popor, neam), *nation* (naţiune), *nationality* (naţionalitate), care conservă un sens apropiat de cel al modelului francez;

-germanii disting cu mai multă grijă: *Volk* (popor), *Nation*, *etnische Gruppe* şi *Volksgruppe* (grup etnic) de *Nationalität* şi *Volkstum* (naţiune etnică distinctă de cetăţenie);

-în ex-URSS, ideologia sovietică impunea o delimitare netă între: *naţia* (naţiune), *narod* (popor), *narodnost* şi *naţionalnost* (etnie şi naţiune etnică), distincte de *grajdanstvo* (cetăţenie), *etniceskie obcinost* (grup etnic), *plienia* (trib), *rod* (clan) şi *rasa* (rasă);

-spaniolii, într-o utilizare bazată pe tradiţie, ezită între *pueblo* şi *poblacion* (peuple şi populaţie - cu diferenţierea ca şi între sat şi localitate), *nacion* şi *nacionalidad* (naţiune şi naţionalitate), *tribu* şi *raza* (rasă cu sensul de neam).

---

[39] Calitatea unei persoane care este membru nativ sau naturalizat al unui stat şi se bucură de toate drepturile politice, de privilegiile şi de protecţia acordată de legislaţia respectivului stat. Cetăţenia se întemeiază pe: legea solului (*jus soli*) când calitatea de cetăţean este determinată de locul de naştere şi nu prin părinţi ; pe legea sângelui (*jus sanguinis*) când cetăţenia este determinată prin părinţi şi nu prin locul de naştere.

27.2. Elemente componente ale structurii unei etnii

Apariţia unei etnii se bazează pe un proces intern complex de etnogeneză. Entităţile etnice, în dobândirea propriei lor identităţi şi în cursul maturizării lor, rămân constant supuse unui joc de influenţe reciproce cu entităţile vecine. Aceste relaţii se pot stabili pe picior de egalitate, antagonice sau de dominare. Se poate menţiona că etnogeneza este puternic legată de geneza statelor - *politogeneza* - expansiunea sau declinul etniilor legându-se de expansiunea sau declinul statelor.

Constituirea unei etnii noi se face, în reguli generale, plecând de la grupuri umane care pot fi de origine diversă, puse în evidenţă pe un teritoriu comun, mai mult sau mai puţin izolat, unde acestea se amestecă, combinând obiceiurile lor, stabilind noi relaţii între ele şi cu mediul. Acest dublu proces de diageneză, genetic şi cultural, este dat de etnogeneza care s-a realizat prin fuziunea sau dispariţia anumitor caractere etnice vechi şi apariţia caracterelor noi. Caracterele vechi modificate, alături de cele noi, reprezintă astfel noua combinaţie sistemică, a noii structuri culturale, a noii etnii apărute.

Din numărul mare de scheme propuse pentru a reda complexitatea relaţiilor dintre diferite componente structurale ale unei etnii, Roland Breton în lucrarea "*Les éthnies*", distinge 10 astfel de elemente, susceptibile de a caracteriza etniile şi naţiunile. Unele sunt de ordin material: antropologie, demografie, geografie, economie; iar altele de ordin cultural: limbă, ideologie, instituţii etc.

Revelatoare este ordinea generală de apariţie, de cristalizare proprie a fiecăruia dintre aceste elemente în cursul proceselor istorice de consolidare a etniei. O parte dintre acestea sunt considerate puncte de plecare în constituirea grupărilor, iar altele s-au elaborat mai târziu în faza de maturitate. Astfel, aceste elemente definitorii pentru structurarea şi consolidarea unei etnii pot fi grupate astfel:

-*prestructuri* sau *bazele etniei* - antropologie fizică, demografie, limbă, teritoriu- toate acestea condiţionând naşterea etniei;

-*structuri ale etniei*: economie şi clase sociale, cultură şi conştiinţă naţională;

-*poststructuri* sau *desăvârşirea de structuri* - organizări politice şi urbane- acestea apărând ca organizaţii proprii ale etniei doar în ultima fază a dezvoltării sale.

27.2.1. Compoziţia antropologică

În acest caz se pune problema originii etniei, a locului unde a apărut, a grupelor antropologice constitutive, când au venit pe noul

teritoriu, cum s-au integrat în fondul de ansamblu etc. În general s-a constatat existenţa unei discordanţe fundamentale între masele înrădăcinate în propriul lor teritoriu şi caracterele culturale împrumutate: limbă, religie, tehnică etc.

Analizele temporale scot în evidenţă faptul că mişcările de populaţii în teritorii "*fără stăpân*" sunt rare, în acest sens amintind mişcările triburilor bantu în pădurile virgine sau fronturile pioniere ale coloniştilor din America sau Siberia.

Din punct de vedere al locului de origine, se disting *etniile "născute" pe loc*, cu fond autohton, la care sunt încorporate unele elemente ulterioare. Spre exemplu: francezii, românii, germanii, berberii, mayaşii, provin dintr-un amestec realizat pe loc, acel areal fiind desemnat ca locul de naştere al respectivelor etnii, cu caracteristici fizice şi culturale împrumutate sau noi.

Compoziţia antropologică a etniilor variază mult de la una la alta, fiind foarte rare etniile fizic omogene, ai căror membrii au în ansamblu caractere foarte vecine, cum este cazul micilor grupuri etnice cu un anumit grad de izolare. Un exemplu concludent este cel al inuiţilor şi al eschimoşilor, care se diferenţiază puternic, după mii de ani, de alte etnii care-şi au originea în acelaşi foaier asiatic.

Faţă de marile întinderi continentale, care s-au suprapus unor vaste areale de amestec, unele etnii au rămas la marginea acestora, caracterizându-se azi prin omogenitate antropologică. În acest sens, amintim situaţia: laponilor din nordul Europei, boşimanilor din Africa Centrală, populaţiei ainu din Japonia, care se disting de masele înconjurătoare prin fizic, mod de viaţă, limbă, locuinţă etc.

Alte etnii sunt caracterizate ca fiind foarte rezistente la influenţele determinate de procesele de migraţie şi la marginalizare, păstrându-şi o fizionomie proprie, distinctivă de vecinii de azi.

Cel mai frecvent este cazul unui polimorfism general, printr-o suprapunere în cadrul aceleiaşi populaţii a unor tipuri variate, aparţinând la aceeaşi mare familie de rase. În această situaţie, este dificil de a identifica etnia unui individ după aspectul său fizic. Ca exemplu, menţionăm că numeroase etnii din Europa cuprind proporţii diferite de indivizi aparţinând tipurilor mediteranean, alpin sau nordic. Astfel, la germani predomină nordicii, la francezi alpinii, iar la italieni mediteraneenii. De remarcat este faptul că limitele domeniului antropologic nu se suprapun întotdeauna cu arealele lingvistice.

Nu în ultimul rând, există etnii care au o origine complexă, care au integrat elemente aparţinând unor rase diferite şi care s-au menţinut în timp, fără a realiza o veritabilă fuziune. Astfel, în India, o populaţie cu origine rasială foarte diversă (galbeni, negri, albi) s-a antrenat într-un lung proces de fuziune generală, având drept consecinţă apariţia de numeroase tipuri mixte. De regulă, sistemul multirasial a găsit condiţii propice de realizare în "colonii", unde aportul uman era foarte divers şi ale căror componente aveau să fie turnate în acelaşi tipar cultural care le-a impus limba, religia, tradiţiile comune etc şi care au avut drept consecinţe crearea unor noi etnii - cazul "*creolilor*" în Caraibe.

Modelarea de secole a fizionomiei etniilor este rezultatul unui dublu proces de deschidere sau închidere, internă (între grupuri sociale) şi externă (faţă de străini). În acest context, se evidenţiază trei situaţii majore:

-spre omogenitate internă şi constituirea de tipuri etnice proprii: deschidere internă şi închidere externă;

-spre diversificare şi polimorfism: deschidere externă şi internă;

-spre separatism intrarasial: închidere internă.

Pentru analiza unei etnii, este important de a colecta şi analiza datele antropologice observabile, de a studia diferitele componente istorice ale populaţiei - elemente mai mult sau mai puţin originale şi aporturile ulterioare care au stat la baza etnogenezei. Modelele de amestec, de suprapunere a unuia sau altuia, explică situaţia actuală. Modelele culturale evidenţiază de regulă evoluţia tensiunilor ca şi a aspiraţiilor preferenţiale la o identificare particulară (R. Breton, 1981).

27.2.2. Caracterele demografice

Dimensiunea unei etnii este măsurată de regulă şi prin numărul de membrii pe care-i are în componenţă. Acest număr nu este întotdeauna uşor de determinat deoarece nu toate statele publică statistici etnice sau multe state nici nu fac distincţie între naţionalitate şi cetăţenie (Franţa, Ungaria etc).

Efectivul fiecărei etnii cunoaşte o dinamică determinată de un ritm de evoluţie propriu, care se distinge de cele mai multe ori de cel al ţării sau regiunii unde aceştia locuiesc. Pentru o bună cunoaştere a tendinţelor de creştere şi expansiune, a declinului unei etnii se impune o analiză atentă şi profundă a două fenomene care afectează viaţa şi moartea unei etnii:

-*vitalitatea demografică proprie*, determinată de genetica populaţiilor;

-procesul de aculturație - puterea de asimilare a etniilor.

Aceste două procese distincte se împletesc prin efectele lor, însă adesea se pot afla și în opoziție. Ca exemple de astfel de combinații amintim:

-o populație aflată în plină ascensiune din punct de vedere cantitativ, însă aflată în paralel într-un accentuat proces de aculturație - irlandezii în sec. XIX;

-populație în criză demografică profundă, însă caracterizată printr-o puternică forță de asimilare a alogenilor - Franța în sec XX;

-cumularea declinului demografic cu aculturația – amerindienii în sec XVI;

-cumularea unei expansiuni demografice cu cea culturală – americanii anglo-saxoni în sec XIX.

Viața sau moartea etniilor se caracterizează prin etape ce evidențiază sporirea grupărilor, fuziunea sau diluția lor, dar și prin adopție, expansiunea sau abandonul anumitor culturi, limbi și a altor trăsături sociale în același continuu uman. Sunt foarte rare etniile care și-au conservat de-a lungul mileniilor întreg arsenalul identității lor, cum este cazul chinezilor (limbă, cultură, stat etc).

R. Breton afirma că "*fiecare etnie actuală succede precedentelor în grade diverse de descendență, în fiecare țară de azi conservându-se amintirea etniilor dispărute, adesea limitate la un singur nume: Ilirii, Tracii, Dacii în Balcani, Sumerienii, Asirienii în Mesopotamia etc, multe dintre acestea perpetuându-se prin descendenți care azi poartă alt nume, remarcându-se adoptarea graduală a limbii, a obiceiurilor, numelor de la populația devenită predominantă*".

În unele cazuri, au existat etnii care au sfârșit prin "*moarte violentă*", situație caracteristică pentru unele populații din Africa și America, în perioada colonizărilor, îndeosebi prin exterminări în masă. În acest caz, etnocidul (distrugerea culturii unei etnii) are aceleași consecințe ca și cele rezultate în urma genocidului (exterminarea fizică).

Evoluția demografică diferențiată a etniilor în cadrul aceluiași sistem politic poate introduce, în timp, modificări substanțiale de structură, cu implicații profunde în viața culturală, economică și politică a statului în cauză. Un exemplu de evoluție diferențiată a etniilor este oferit de statele a căror componență etnică este extrem de eterogenă. În fosta URSS, fiecare etnie majoră avea o dinamică proprie, cu rate

specifice de creştere. Astfel, cele de origine europeană se caracterizau printr-o natalitate de tip occidental, în timp ce cele de origine asiatică de tradiţie musulmană, se caracterizau printr-o puternică expansiune demografică (tabelul 11).

Tabelul 11

Sporul natural al unor etnii din ex-URSS

Etnia/Perioada	1949-1970 spor %	1970-1979 spor %
Ruşi	13	7
Bieloruşi	14	5
Ucraineni	9	4
Kazaci	46	24
Azeri	49	25
Kirghizi	52	31
Turkestani	52	33
Uzbeci	53	35
Tadjici	53	36

Un exemplu la scară mai redusă poate fi dat şi în cazul României, unde minorităţile etnice au rate de creştere diferite: germanii înregistrând deficit natural, în timp ce ţiganii şi ucrainenii se remarcă prin spor natural pozitiv.

Se apreciază că în interiorul ansamblelor politice sau economice, dinamica etniilor poate repune în cauză situaţii aparent închise. De asemenea, între grupurile umane se manifestă şi atracţii reciproce: greutatea numerică a respectivei etnii fiind unul dintre elementele care se combină cu puterea politică, creşterea economică şi prestigiul cultural. Din jocul acestor forţe rezultă, după caz, echilibru sau antagonism, atracţie incoercibilă sau o aculturaţie ireversibilă a micilor etnii.

27.2.3. Limba

Este o trăsătură de bază ce permite caracterizarea şi identificarea unei etnii, având o dublă valenţă: indice extern de reprezentare şi element de coeziune internă. O etnie cu o limbă proprie se poate distinge uşor de alte etnii. Limbajul propriu al unui grup este un mod de a vehicula cultura sa originală etc. Fiecare limbă are o structură proprie, cu un sistem autonom de relaţii sintactice şi care impune populaţiei omonime anumite raporturi de noţiuni, anumite forme de exprimare şi de gândire.

În ultima perioadă, civilizaţia maselor, societatea de consum şi producţia industrială au creat anumite privilegii pentru un număr redus de limbi majore: engleza, franceza, germana etc.

Există, de asemenea, situaţii când etnii minoritare devin obiectul unor presiuni permanente şi care fac ca membrii lor, prin facilităţi, pentru utilitate şi eficacitate, să adopte o limbă cu o utilizare largă, alta decât cea maternă, a cărei utilizare este tot mai restrânsă.

Evoluția procesului de aculturație poate fi observat printr-o analiză simultană a rapoartelor statistice cu privire la structura grupurilor etnice și a celor lingvistice dintr-un anumit spațiu. Asimilarea lingvistică încurajează în cele mai multe cazuri o "*eliminare*" a multor etnii minore, marginale, fragmentate, în profitul limbii etniei dominante. Un exemplu concludent în acest sens este dat de întrebarea dacă putem vorbi de existența unei etnii scoțiene sau galeze, când doar 2 % și respectiv 20 % din populația acestor regiuni mai utilizează în vorbirea curentă limbile materne corespunzătoare etniei lor?

27.2.4. Teritoriul

Fiecare etnie ocupă o parte din suprafața terestră, un mediu natural pe care aceasta și l-a adaptat mai mult sau mai puțin, pe care l-a transformat prin utilizarea resurselor sale. Mari suprafețe de teren poartă marca vizibilă și profundă a etniilor care le-au pus în valoare, fiecare în maniera sa proprie: orezăriile în trepte din Extremul Orient; mozaicuri complexe de culturi temperate, oazele luxuriante ale regiunilor temperate, rețele de canale, șosele, căi ferate, bazine miniere, zone industriale etc.

Teritoriul fiecărei etnii variază în extensiune la fel ca și aspectul său, uneori întinzându-se pe suprafețe imense, în timp ce în anumite situații se contractă între limitele unor state pitice, de câteva hectare. Mari contraste apar în Africa, unde există câteva masive montane foarte bine populate și întinse zone de savană, deșert sau păduri slab sau sporadic ocupate (fig.58).

Un alt exemplu al amprentei omului asupra spațiului terestru este oferit de situația din Asia, unde există o etajare între marile etnii și implicit a activităților lor specifice, condiționate de relief: unele sunt situate de secole în câmpii, intensiv lucrate și cu mari densități de populație, apoi etajul munților mijlocii, împăduriți, unde unele etnii practică tăieri de arbori, arderi și culturi itinerante, pentru ca mai sus, în zona montană, alte etnii să practice o economie pastorală.

În alte situații, un anumit teritoriu este considerat spațiu comun pentru mai multe etnii, care implică o utilizare distinctă a unor părți din acesta, în funcție de modul lor de viață sau de deplasările sezoniere ale acestora. Astfel, în țările din Sahel și Sudan conviețuiesc marii nomazi cu cămile - tuaregii, maurii și peulii ce păstoresc turmele lor de bovine, la care se adaugă agricultorii sedentari - mossii, dayonii, shargaii etc.

Fiecare etnie are o noţiune precisă a relaţiilor sale cu teritoriul de delimitare a jurisdicţiei sale şi de o eventuală partajare cu alte etnii. Posesia colectivă a teritoriului este afacerea unui grup etnic şi care se prelungeşte prin fondarea de oraşe, state, imperii. Toate etniile doresc să aibă propriul lor teritoriu, la fel cum toate naţiunile doresc un stat propriu, o etnie fără teritoriu fiind pe cale de diluare.

În cadrul statelor actuale există mişcări etnice care revendică delimitarea unui teritoriu autonom sau nu, fiind vorba de tendința naturală ca fiecare grup să-şi marcheze locul pe pământ. Faptul că statele centralizate nu agreează ideea separatistă nu este altceva decât o ilustrare a tendințelor etniei dominante, de manifestare a unei autorități superioare şi de respingere a tuturor particularismelor ce conduc la separatism, considerate ca o atentare la indivizibilitatea sacră a teritoriului naţional.

27.2.5. Economia şi clasele sociale

Fiecare etnie şi-a creat un anume mod de viață în funcţie de cadrul său ecologic şi de instrumentele sale naturale: tehnologie, cunoştinţe şi convingeri de care ea dispune. De asemenea, fiecare tip de producţie, implică unul sau mai multe moduri de producţie, genuri de viaţă asociate sau nu şi complementare: ţăran, orăşean, nomad, sedentar etc şi implicit antrenarea unor diferențieri pe clase sociale aflate în raporturi de producţie şi exploatare antagoniste. Prin juxtapunerea etniilor se pot evidenţia moduri de producţie asemănătoare sau diferențiate. Ca exemple în acest sens, amintim că în antichitatea clasică, ansamblul de triburi germanice vieţuiau în stadiul de comunități ţărăneşti, pe când celţii aveau acces la oraşe-state, iar romanii erau în plină modă a producţiei sclavagiste (R. Breton, 1981). În Africa, în momentul sosirii europenilor, bantu erau organizaţi în comunități ţărăneşti, pigmeii şi boşimanii trăiau în comunități primitive, iar anumite etnii din Sahel, Benin şi Zimbabwe cunoşteau oraşul-stat. În Asia, etajarea în altitudine a etniilor corespunde pentru cea mai mare parte a timpului, unui partaj al spaţiului între modurile de producţie: chinezii, vietnamezii, kmerii din câmpiile irigate erau organizaţi prin “statul oriental”,thaii în oraşe-state, indonezienii în comunități ţărăneşti.

Acest marş în paralel, de-a lungul secolelor, este caracterizat printr-un echilibru care se rupe sub îndemnul expansiunii politice, a creşterii demografice sau a necesităţilor economice. În această situaţie, etniile “inferioare” doresc o integrare benevolă sau forţată în sânul civilizaţiei zise “superioare”, ceea ce implică moduri de producţie mai

avansate, reducerea sclaviei, aculturația completă sau integrarea elitelor, mai vechi sau mai nou apărute, claselor superioare ale etniei dominante. Astfel, toate etniile sunt antrenate prin forța istoriei în evoluția spre diferite forme ale societății industriale.

27.2.6. Cultura şi conştiinţa etnică

Un grup uman înrădăcinat în teritoriul său se caracterizează printr-o dublă originalitate culturală. Astfel:

-în sens larg - cultura sa înglobează toate activitățile materiale, economice prin care se organizează viața sa şi a căror sisteme de producție sunt generatoare de formațiuni sociale. Toate acestea sunt atent analizate de etnografie şi catalogate: tehnici (de consum şi producție), moduri de organizare familială şi tribală etc;

-în sens restrâns - cultura, numită de anglo-saxoni ca "*nematerială*" nu cuprinde decât patrimoniul spiritual de grup, sub toate formele sale orale, scrise sau artistice. Această cultură se sprijină pe un suport privilegiat care este limba etnică.

În cazul statelor moderne, exaltarea patriotismului, veritabil succesor al religiei aflate în declin, a făcut apel la aceleaşi energii şi artificii: sentiment de apartenență, celebrări colective, manifestări de masă, sanctuare, simboluri, imnuri şi care divizau lumea între buni (noi) şi răi (alții). Hans Kohn afirma că "*naționalismul este azi cea mai universală religie din toate timpurile*".

Această "religie" seculară, laică şi obligatorie este universal profesată în vremuri normale, de o manieră de rutină pentru autorități, care nu solicită decât o adeziune pasivă a populației.

Conştiința etnică este un element de adeziune activă şi voluntară la o comunitate, care în general determină consolidarea socială şi politică a etniei, astfel încât cultura etnică odată acceptată, mai mult sau mai puțin pasiv, cu utilizarea limbii, duce la constituirea personalității de bază a indivizilor în procesul de modelare a temperamentului lor etnic.

27.2.7. Organizarea politică

Etniile constituite şi conştiente de existența lor, au ca obiectiv realizarea unei structuri politice particulare, destinată realizării unității de grup pe teritoriul pe care-l ocupă. Gruparea în organizații comune este un moment al unui lung proces istoric, derulat de secole, compus din faze succesive, începând cu apariția oraşelor-state şi până la statele națiuni de azi: Italia, Germania etc. Această cristalizare politică a etniei

este legată în paralel de o anumită unificare economică şi lingvistică care consolidează sentimentul etnic.

Progresiv sau nu, brutal sau paşnic, această cristalizare este determinată de dinamica internă sau de lupta contra unei dominaţii externe, având ca scop consolidarea etniei şi punerea ei în echilibru faţă de vecinii săi. Procesul de decolonizare era axat peste tot pe o dorinţă netă etnică de eliberare. Ca exemplu, amintim situaţia Vietnamului, care a reuşit să impună unitatea şi independenţa sa în 30 de ani de lupte armate contra a două hegemonii succesive: franceză şi americană, pentru ca după aceea, să exercite la rândul său influenţe asupra a două mici popoare din vecinătatea sa: laoţieni şi kmeri. Alte independenţe asiatice, centrate pe lupta unei etnii, au fost cele din: Coreea, Uniunea Myanmar, Cambodgia, Malaysia sau altele multietnice: Filipine, India sau Indonezia. În Africa, independenţe cu caracter monoetnic sunt rare: Madagascar, Swaziland, Lesotho, Botswana etc.

O serie de etnii, au găsit alte căi de a accede la independenţă sau de a constituii instituţii politice sau administrativ-teritoriale. Astfel, *federalismul istoric tradiţional,* fără să fi fost realizat pe bază etnică, asigura în general o anumită recunoaştere a particularităţilor etnice, bine evidenţiat în Canada, Elveţia etc. Federalismul pe baze etnice, cum a fost cazul Imperiului Austro-Ungar, a fost imposibil de a fi realizat şi menţinut paşnic. Ulterior, a apărut modelul sovietic pe patru nivele: 15 republici sovietice socialiste, 20 republici sovietice socialiste autonome, 8 regiuni autonome şi 10 districte autonome, model exportat ulterior în Iugoslavia cu 5 republici şi două regiuni autonome şi în Cehoslovacia cu două republici.

Modelul federal pe baze etnice, realizat în India sub presiunea "*lingvismului*", a dat naştere din 1975, la 22 state lingvistice şi 9 teritorii unionale, urmat de Birmania cu 14 state, din care 7 pentru minorităţi din 1974 şi Pakistan cu 5 provincii din 1972.

În afara formei de federalism, în unele state au apărut regiuni sau teritorii cu statut special pentru diverse minorităţi. Ca exemple amintim statutul I-lei Aaland în Finlanda, Feroe în Danemarca, Man şi Normande în Marea Britanie. Italia are începând cu 1974 cinci regiuni autonome, din care două insulare şi trei etnice; Portugalia are două regiuni autonome insulare din 1976; Spania a creat 10 regiuni autonome în 1978; China a dezvoltat un sistem teritorial de autonomie naţională pe 3 nivele din 1979, ce cuprinde 5 regiuni autonome, 29 departamente autonome şi 69 districte autonome.

27.2.8. Urbanismul

Apariţia şi dezvoltarea oraşelor pentru fiecare etnie este un semn revelator al formării şi consolidării ei, deoarece în oraşe, pot apare activităţi superioare care exprimă şi organizează etnia: economice, culturale şi în final politice. Oraşele au rolul de relee cu restul lumii, cu alte etnii, locuri de întâlnire ale grupurilor diriguitoare, locuri de confluenţă a fluxului intern cu cel extern, pot fi nuclee de cristalizare şi structuralizare a etniei, dar şi de aculturaţie a acesteia. Este locul unde se afirmă limba şi cultura. Dacă limba etnică se menţine şi în oraşe, ea va îmbogăţi toate formele vii de expresie literară şi artistică. La Barcelona, fidelitatea burgheziei şi a ansamblului de clase urbane faţă de limba catalană a menţinut prestigiul acesteia viu şi, de asemenea s-a impus în utilizarea de către cei recent veniţi, explicând astfel brusca reapariţie a catalanei, după 40 de ani de eclipsă oficială şi persecuţie sistematică.

Deosebit de important pentru etnie este ca un oraş reprezentativ pentru aceasta să joace rolul de capitală, de centru de polarizare şi de difuzie, în acelaşi timp, a trăsăturilor culturale ale etniei. Există însă etnii care nu dispun de astfel de centre polarizatoare - cazul Occitaniei sau Germaniei înaintea centralizării din perioada celui de-al doilea Reich.

În general, apariţia statelor naţiuni şi a instituţiilor teritoriale etnice autonome a polarizat activităţile de ansamblu spre locul lor central. Astfel, în Europa de Est şi Centrală, fiecare stat are drept capitală un oraş milionar care este şi principalul centru cultural, economic şi demografic.

Aceste procese autocentriste preced adesea recunoaşterea instituţională a statului naţiune sau regiune, fie accelerează acest proces. În regiunile supuse procesului de aculturaţie, aglomeraţiile sunt relee ale puterii centrale prin care trece efortul principal de asimilare. Ca exemple, amintim că Bolzano şi Aosta sunt principalele foaiere de italienizare a Tirolului de Sud şi a Văii Aosta.

Dacă nu există un centru regional, asimilarea va înregistra progrese mai mari faţă de teritoriile etnice care au un centru polarizator. Ca exemplu: reataşarea Bretagnei la Franţa, în sec XV, s-a tradus şi prin transferarea capitalei de la Rennes la Nantes, metropolă umană, economică, comercială, intelectuală şi politică, deschisă lumii exterioare. În sec XX, în procesul de descentralizare a Franţei, prin crearea de regiuni, oraşul Nantes a fost plasat în afara Bretagnei. În sens

contrar, atuurile Cataloniei şi Ţării Bascilor au fost că aveau fiecare, bine conservată, o metropolă economică: Barcelona şi Bilbao.

Astfel, cristalizarea unei etnii este facilitată prin aria de polarizare a propriului său centru urban. Preponderenţa unui centru exterior dezarticulează teritoriul şi contribuie la înstrăinarea sa. Când oraşul metropolă apare în interior, etnia se poate autocentra pe toate planurile, iar când este în exterior, activităţile esenţiale continuă a fi drenate în afara teritoriului etnic, de care vor profita alte regiuni, populaţii, culturi etc.

Multe dintre statele lumii a treia, Canada, Noua Zeelandă, Australia, conservă relaţii privilegiate cu ex-metropolele coloniale (cazul Commonwealth-ului), cele care perpetuează pentru unele şi azi dependenţa lor economică, politică şi culturală.

Toate veritabilele independenţe presupun, ca o condiţie necesară realizării acestui deziderat, o organizare politică şi urbană autocentrată.

27.3. Factori de coeziune sau divizare a etniilor

Unitatea grupurilor etnice este dată de existenţa unor trăsături comune a indivizilor ce compun etnia, iar lipsa unuia sau a mai multora dintre aceştia poate avea ca efect divizarea etniei în *subetnii*, care prin diferenţiere treptată, prin divergenţe progresive, duc la separarea etniilor cu adevărat distincte. Problema se pune dacă are loc o divizare în acelaşi ansamblu sau se realizează ansamble separate.

Cauzele cele mai frecvente de separare sunt cele de ordin geografic, apoi separarea istorică, religia şi limba, factori ce pot contribui în egală măsură şi la procesul de constituire a etniilor.

27.3.1.Poziţia geografică - existenţa unui relief cu o morfologie variată, poate determina prin dispunerea marilor unităţi de relief crearea de provincii diferite, cu puţin amestec de populaţie, unde are loc o diferenţiere continuă a dialectelor, pentru ca în final să asistăm la constituirea de entităţi umane diferenţiate. Această izolare geografică menţine şi sporeşte particularităţile, cum este cazul în: Creta, Sicilia, Azore, Canare etc, ai căror locuitori sunt puţin diferenţiaţi lingvistic de cei care formează "trunchiul" de pe continent.

Ca exemplu: muntenegrenii şi sârbii vorbesc aceeaşi limbă, însă obstacolele montane care-i separă fac ca aceştia să se considere două popoare distincte, situaţie ce-i caracterizează şi pe galezi şi scoţieni, în ansamblul britanic.

Separarea geografică, realizată prin intermediul mărilor şi oceanelor, între metropole şi colonii, începută de secole pe fondul unui "divorţ" politic şi cu o evoluţie socială divergentă, chiar dacă limba a rămas la fel, a dat naştere la comunităţi etnice distincte. Astfel, diferite popoare ce au făcut parte din Imperiul britanic: americani, africani, australieni, neo-zeelandezi, deci din acelaşi trunchi comun, au devenit în timp elemente separate, pe fondul unui însemnat aport demografic, care a modificat compoziţia etnică. Chiar unde acest aport este minim, ca în Noua Zeelandă, unde populaţia este descendentă în majoritate din englezi sau scoţieni, viaţa la mare distanţă de foaierul original a determinat constituirea unui ansamblu etnic distinct. La fel este cazul francezilor şi a francofonilor din Quebec, separaţi de Atlantic, între olandezi şi afrikaneri, spanioli şi mexicani, portughezi şi brazilieni etc, unde aportul de sânge indian sau african a bulversat caracteristicile fizice ale celor din fostele colonii, comparativ cu cei din fostele metropole.

*27.3.2. **Separarea istorică*** – este un proces care a determinat apariţia unei mari diversităţi de state, prin separarea aceleiaşi populaţii, prin realizarea unei rupturi de la viaţa comună, care antrenează în timp şi divergenţe culturale dintre cele mai sensibile. Spre exemplu: francezii, valonii şi romanarzii vorbesc aceeaşi limbă, însă aparţin unor sisteme politice şi economice distincte. Această separare artificială se transpune, în timp prin realizarea de căsătorii doar între persoane din aceleaşi grupuri, prin schimbarea rezidenţei doar între limitele arealului naţional căruia-i aparţin. La fel, flamanzii şi olandezii deşi vorbesc aceeaşi limbă rămân separaţi; germanii, elveţienii germanofoni, luxemburghezii şi austriecii, divergent mai mult sau mai puţin, urmează traseele vechilor separări şi tind să constituie tot atâtea etnii germanofone.

În fiecare caz, examinarea atentă a profunzimii duratei de separare - ca *factori obiectivi* şi maniera în care este resimţită - *factori subiectivi*, permite a măsura izolarea şi divergenţele şi a decide dacă se discută de aceeaşi etnie, de subetnii sau grupuri etnice distincte.

*27.3.3. **Religia.*** În anumite situaţii, religia este factorul declanşator al unei veritabile secesiuni în interiorul aceleiaşi etnii, având ca efect, constituirea de grupuri etnice separate, de o manieră etanşă. Pentru exemplificare, amintim situaţia din Orientul Mijlociu, unde fidelitatea faţă de creştinism a copţilor în Egipt, a maronitilor în Liban, a mandienilor în Irak sau adopţia unei doctrine heterodoxe –

alauiții și druzii în Siria, yezitii în Irak – au antrenat apariția unor grupuri omogene, distincte prin obiceiurile lor - habitat, economie, care au reușit să mențină o anumită distanță unii față de alții peste secole.

În universul indian, prin tradiție deja foarte compartimentat, conversia la creștinism, la islamism sau la diferite secte a provocat nașterea comunităților socio-confesionale de acest gen, la a căror limite sunt adăugate cele ale grupelor etno-lingvistice și a castelor socio-economice. Chinezii convertiți la islam sunt considerați oficial ca una dintre naționalitățile țării - huii, având oficial propriile lor instituții, între care și teritoriale.

Pe continentul european, secesiunea religioasă a spart centralismul bisericii romane fără a reuși să mențină acest clivaj; însă, nu este sigur că, spre exemplu, dacă Franța ar fi adoptat alte politici religioase, Cathares, Vaudois sau Huguenotii nu s-ar fi transformat și ar fi menținut astfel de grupări subetnice. În universul anglo-saxon, particular pluralist pe plan religios, adesea în Lumea Nouă, juxtapunerea și izolarea socială a sectelor a permis conservarea grupurilor[40] foarte închise.

27.3.4. În societățile multietnice, comunitatea de ***limbă*** nu a antrenat fuziuni veritabile în etnii omogene. Astfel, ca exemplu, amintim că în societatea lumii caraibiene locuiesc în paralel comunități de origine africană, europeană, indiană și care utilizează aceeași limbă, engleza sau franceza, care se învecinează însă fără a se combina complet, conservându-și fiecare o identitate, o cultură proprie. În Guyana, coabitează două grupuri etnice, egal anglofone și de origine exterioară, ai căror strămoși sunt veniți unii din Africa și alții din India și care s-au amestecat foarte puțin. Un caz extrem este cel al "Metișilor din regiunea Cap", o etnie de cca 3 mil. indivizi, care au adoptat limba olandeză și religia calvină a afrikanerilor, dar strâns separați de ei juridic și geografic prin sistemul de apartheid.

---

[40] Hutterienii, sectă născută din mișcarea anabaptistă, au părăsit Germania după eșecul Comunei de Munster (1535) și sfârșind pe un itinerar de secole, dictat de persecuțiile vizând convingerile lor non-violente, au traversat Moravia, Slovacia, Transilvania și Ucraina (sec XVIII), reușind să ajungă în SUA în număr de peste 700 persoane, pentru a trece în Canada în sec XX ; în prezent sunt 25 000 în aceste ultime două state, trăind în comunități închise, fideli limbii germane din sec XVI. Ei constituie în toate evidențele un grup etnic propriu care uimesc biologii prin rata lor de consangvinitate. Subcultura lor pe bază religioasă face din aceasta o subetnie germanofonă, model de rezistență pentru verii lor Mennonites și Amish, născuți în paralel din anabaptism.

Aceste exemple arată că o comunitate de limbă, dacă ea rămâne baza unei incontestabile culturi comune, nu este întotdeauna suficientă peste tot pentru a putea antrena constituirea unei etnii unificate. În contrariu, separaţia de origine geografică, istorico-politică, socio-confesională sau rasială poate antrena, în prelungirea sa, divergenţe care suscită apariţia şi menţinerea grupurilor etnice particulare.

27.4. Relaţia etnie-stat

Statul ca instituţie politică, fondată de regulă pe baza unei etnii, intervine ulterior, după constituire, în permanenţă, în toate domeniile de afirmare a etniilor. În acest sens, el revigorează mişcările de populaţie la scară internaţională, orientează mişcările migratorii spre anumite regiuni, decide prin raportul de forţe întinderea teritoriului naţional, creează, dacă este cazul, teritorii subnaţionale cu grade diferite de autonomie, orientează dezvoltarea şi propagarea unei limbi prin reglementări academice, oferindu-i un caracter oficial, susţine înflorirea, difuzia şi exclusivismul unei culturi naţionale şi organizează extinderea culturilor etnice minoritare.

Invers, etniile reprezintă suportul de bază al unui stat: existenţa prealabilă a unei etnii justifică pe deplin apariţia statului, consolidarea şi extensiunea sa. Omogenitatea etniei se reflectă prin coeziunea statului şi invers eterogenitatea etnică a populaţiei sale constitutive este pentru multe unităţi politice statale o cauză permanentă de instabilitate, putând antrena slăbiciunea lor, dezagregarea lor sau chiar dispariţia acestora.

Relaţiile, adesea conflictuale, între state şi etnii pot trece printr-o serie de situaţii şi soluţii, bine definite în prezent, stabilizând raporturile de forţe între unele şi altele.

a.) Independenţa naţională – se leagă în mare măsură de apariţia statelor-naţiune[41] şi abandonarea ideii de imperiu. Ca exemple, în sec XIX, numeroase etnii din Europa Centrală şi de Est (sârbi, români, polonezi, unguri, bulgari, cehi şi slovaci etc) au obţinut independenţe prin dezagregarea imperiilor, ducând la apariţia, după primul război mondial, a unui mare număr de state etnice. Decolonizarea pe alte continente a determinat în paralel o multiplicare a numărului de state independente, unele centrate pe etnii puternic constituite: Vietnam, Coreea, Madagascar, altele fondate pe ansamble

---
[41] Statul şi naţiunea se pot suprapune în cazul statului.

multietnice complexe: Filipine, India, Pakistan, Indonezia etc, în timp ce altele au luat naştere prin decuparea unui spaţiu etnic comun: în America Latină, ţările arabe, sau a unui continuum multietnic: cazul unor state africane.

La sfârşitul sec XX, mişcări de aşa zisă "*independenţă*", calificate de autorităţi ca autonomiste şi separatiste, scot în evidenţă această tendinţă a etniilor de a forma încă state independente: ex-Iugoslavia, Rusia, Spania etc.

b.) Unitatea naţională - implică reunirea într-un singur stat a tuturor teritoriilor ocupate de aceeaşi etnie. Unificarea Germaniei este un exemplu concludent în acest sens, la care se adaugă şi o posibilă unire a teritoriilor locuite de români. Desăvârşirea unităţii naţionale se realizează prin revendicări de reunificare a ultimelor teritorii etnice, fără a fi vorba de iredentism[42].

c.) Asimilarea - este un mijloc universal, utilizat de state, pentru a pune capăt problemelor care decurg din existenţa unor minorităţi etnice pe teritoriul lor, proces, care începe, de regulă, cu negarea problemelor acestora. În acest sens, Turcia ignoră prezenţa kurzilor, botezându-i "*turci din zona montană*". Un alt mijloc de asimilare este interzicerea utilizării limbii minorităţii în administraţie, învăţământ sau chiar în vorbirea curentă. Catalana în Spania franchistă era o limbă care avea un astfel de statut. De asemenea, rebotezarea metodic şi oficial a numelor de locuri, localităţi, nume de familii este o altă metodă folosită în acest sens. Acest procedeu a fost aplicat de administraţia maghiară în Transilvania şi în alte teritorii din fostul Imperiu Austro-Ungar.

În general, depersonalizarea minorităţilor culminează de regulă cu regimuri autoritare: germanizarea bismarkiană şi hitleristă, reunificarea ţaristă, castilanizarea franchistă etc.

d.) Distrugerea sistematică a trăsăturilor culturale ale unei etnii -*etnocidul* - se bazează pe schimbarea graduală a caracteristicilor unei populaţii minoritare şi integrarea sa în etnia dominantă prin limbă, religie, obiceiuri, tradiţii. Este vorba de un amplu proces de aculturaţie, care antrenează dispariţia etniilor, dar care lasă populaţia depersonalizată pe teritoriul său.

---

[42] Este o mişcare centripetă complementară, ce scoate în evidenţă o politică, care are drept scop, alipirea la teritoriul naţional a unor areale situate în statul vecin.

e.) Genocidul - se referă la distrugerea fizică a unei populaţii, prin dezrădăcinare, dispersie şi chiar exterminare. Ca exemple în acest sens, amintim: exterminarea evreilor şi ţiganilor în perioada celui de-al doilea război mondial; între 750 000 şi 1 mil. de sârbi din Croaţia au fost supuşi genocidului de către ustaşi; deportările masive de populaţie din fosta URSS - tătarii din Crimeea, românii din Basarabia şi Bucovina deportaţi în Siberia etc.

f.) Transfer şi schimb de populaţie. În sec XX, procesul brutal al genocidului a căpătat un substitut legal prin transferul populaţiei - fiind vorba de transferul masiv al întregului grup etnic pentru a reduce la maxim anumite etnii de pe teritoriul statului în cauză. Refluxul Imperiului Otoman a fost o ocazie de a generaliza aceste măsuri.

La sfârşitul celui de al doilea război balcanic din 1913 şi urmare a Tratatului de la Lausanne, în 1923 se instituie primele schimburi, urmate în 1925 şi 1926 de tratate speciale de transfer a populaţiei între Turcia, Bulgaria, Grecia şi România. Astfel, peste 1 mil de greci şi 500 000 de turci au fost schimbaţi prin aceste texte, plecând din regiunea lor de origine pe teritoriul statului corespunzător etniei lor. Transferul masiv de germanofoni din Tirolul de Sud, pe baza unui acord cu Italia lui Musollini, în 1939; două milioane de germani din Sudeţii cehi; 400 000 de finlandezi au părăsit Carelia, care a fost cedată URSS-ului; în 1950, Bulgaria a semnat un tratat cu Turcia prin care organiza emigrarea a 150 000 de turci de pe teritoriul său etc.

Toate aceste transferuri aveau rolul de a simplifica harta etnică a Europei la nivel de state.

g.) Pluralismul etnic instituţional – este o cale de adaptare a unei complexităţi etnice existente sau dobândite recent la structura de stat cea mai potrivită în acest sens. Cel mai clasic exemplu este oferit de Elveţia care nu a renunţat la sistemul plurilingvist, fiind în acelaşi timp un stat federal; sistemul federal din Canada şi Africa de Sud nu este fondat pe criterii plurietnice şi plurilingvistice, acestea nu fac decât obiectul unei practici, realizate eventual în interiorul fiecărei provincii; Finlanda rămâne un stat unitar, adaptând la situaţia etnică de pe teritoriul său bilingvismul (finlandeza şi suedeza). URSS, RSF Iugoslavia şi RSF Cehoslovacia, au fost din start state federale, constituite pe criterii etnice; China rămâne un stat unitar multinaţional etc; India, Pakistan şi Uniunea Myanmar optează pentru sistemul federal şi plurilingvism etc.

Căile diverse de afirmare etnică au condus la crearea în interiorul a 175 de state suverane a peste 250 de entităţi etnice autonome - 103 în China, 53 în ex-URSS, 31 în India etc, constituind baze de plecare pentru tot atâtea substate - exprimând, mai mult sau mai puţin, tendinţele anumitor etnii de a se constitui în subnaţiuni sau în naţiuni ce coabitează, marginal sau egal cu o naţiune principală.

h.) Plebiscitul etnic - se bazează pe o idee veche, democratică, că problemele etnice se pot regla prin consultări populare, însă foarte rar aplicat. Ca exemplu, amintim că revenirea Savoiei şi Nisei la Franţa, în 1860, s-a realizat pe această cale. Provincia Saar a fost reataşată la Franţa, după fiecare din cele două războaie mondiale, însă problema supusă de fiecare dată unui plebiscit, a făcut ca de fiecare dată, în 1935 şi 1957, votul masiv să solicite ataşarea la Germania.

i.) Separările - în lipsa unei colaborări în acelaşi cadru politic, etniile au tendinţa de a se separa, acest proces realizându-se foarte rar fără piedici; cazul separării paşnice dintre Suedia şi Norvegia în 1905 a pus capăt în mod echitabil coabitării seculare dintre cele două state; la fel separarea Cehiei de Slovacia s-a realizat sub cele mai bune auspicii.

În cea mai mare parte a lor, aceste separări se realizează întâmpinând multe obstacole, ajungându-se chiar la conflicte armate - dezmembrarea Iugoslaviei relevând clar o astfel de situaţie.

Un partaj, de asemenea la cald, nu rezolvă în toate situaţiile problemele cu care se confruntă populaţiile implicate în acest proces. Astfel, în Irlanda, conservarea de către Marea Britanie, în 1922, în Ulster, a şase comitate din nouă, nu viza o delimitare a regiunilor cu majoritate protestantă pro-britanică de cea majoritar catolică pro-irlandeză, ci îngloba cât mai mult posibil teritorii prin care elementele pro-britanice să fie majoritare. Calculul se reîntoarce împotriva autorilor, în măsura în care minoritarii au un spor demografic care riscă să repună în cauză echilibrul, ei refuzând categoric a se considera britanici.

Relaţiile dintre etnie şi stat sunt inima vieţii politice. Etnia tinde a deveni naţiune şi naţiunea tinde a da un stat; în revanşă statul vizează consolidarea etniei şi a unităţii sale, delimitând teritoriul său cel mai bun, ocrotind şi întărind limba sa, cultura sa etc. Statul se justifică prin a fi un garant al identităţii etnice.

O astfel de evoluţie generală a etniilor este mai evidentă în Europa şi Asia. Aceste relaţii de succesiune şi de cauzalitate între

aceeaşi termeni se pot manifesta îndeosebi după decolonizare. În America Latină şi Africa, numeroase teritorii, fără o bază etnică proprie şi a căror limite erau trasate de hazard prin delimitări coloniale, au obţinut independenţe şi s-au constituit în state, fiecare din aceste state conferind populaţiei sale statutul de naţiune, independent de componenţele etnice.

R. Breton evidenţiază faptul că schema euro-asiatică:

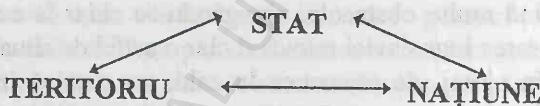
ETNIE → NAŢIUNE → STAT,

se opune schemei americano-africane:

TERITORIU → STAT → NAŢIUNE.

Cele două scheme nu sunt în totalitate opuse: în măsura în care evoluţia euro-asiatică a numeroase teritorii politice nu se reflectă spaţiul etnic, statul încearcă mai mult sau mai puţin fericit, de a ajusta una sau alta (transfer, asimilare etc); acolo unde statele din America sau Africa vin a da un anumit conţinut etnic unităţii lor naţionale (limbă proprie distinctă de cea a statului vecin, vechi populaţii sau culturi tradiţionale).

Cele două tipuri de relaţii, în fapt, pot fi transpuse într-o schemă comună, unde există trei poli: stat, teritoriu şi naţiune, legaţi prin relaţii reciproce:

În acest caz naţiunea poate avea un conţinut etnic variabil: fie că este vorba de un ansamblu uman obiectiv, definit prin el însuşi, fie este vorba de existenţa unei populaţii, căreia statul îi conferă, după partaj, un caracter naţional propriu prin politica sa culturală - limba oficială, învăţământ comun, mass media etc.

27.5. Etniile la nivel regional

În lucrarea sa "*Les éthnies*", Roland Breton realizează o radiografie a situaţiei etniilor la nivelul lumii actuale, ale căror elemente definitorii le surprindem în cele ce urmează la nivel regional.

27.5.1. Europa

Pe continentul european o parte dintre statele–naţiune sunt monoetnice şi foarte omogene: Grecia, Portugalia, Olanda, Polonia, Suedia, Islanda, Norvegia etc, în timp ce altele sunt multinaţionale: Marea Britanie, Elveţia, Spania etc; o altă categorie de state au adoptat

sistemul plurilingvistic: Elveţia, Belgia şi Finlanda cu câte patru, trei şi două comunităţi lingvistice recunoscute oficial.

Există ansamble lingvistice divizate între mai multe state: german - Germania, Austria, Luxemburg, Elveţia; francez - Franţa, Belgia, Elveţia etc; român - România, Moldova, Ucraina etc; În alte state minorităţile etnice beneficiază de un statut aparte, manifestat printr-o anumită autonomie: Feroe în Danemarca, Aaland în Finlanda, Man şi Normande în Marea Britanie, 5 regiuni autonome în Italia şi 10 în Spania etc. Unele ansamble etno-lingvistice luptă pentru ascendenţă culturală: frisonii în Olanda şi Germania, vorbitorii de limbi regionale în Franţa - occitanii, bretonii, corsicanii, bascii etc. Alte etnii, în scopul unei integrări rapide în naţiunea dominantă, au renunţat la anumite privilegii: laponii pentru a evita marginalizarea şi polonezii din Germania au cerut să fie "uitaţi" în inventarierile etnice (R. Breton, 1981).

Teritoriul ex-URSS, definit în perioada sovietică "*stat multinaţional federal unit*", a cuprins 53 de entităţi teritoriale edificate pentru 58 de naţiuni şi etnii. Azi, după dezmembrarea URSS, toate statele independente se caracterizează prin eterogenitate etnică datorită politicii sovietice de amestec a etniilor.

27.5.2. Asia şi lumea arabă

Etniile din Asia au dat naştere unui mare număr de state naţiuni, dar şi unor ansamble multietnice. Dintre trăsăturile mai importante amintim:

-japonezii, coreenii şi mongolii au creat trei state foarte omogene, al căror contur corespunde spaţiului etnic îngust, exceptând Mongolia, amputată de Rusia şi China;

-China este un stat multinaţional unitar, determinat de predominanţa etniei chineze (95 %), în timp ce 5 % din populaţie este repartizată în 55 de localităţi şi care au fost dotate cu 103 teritorii autonome naţionale, care ocupă mai mult de jumătate din suprafaţa ţării. Procesul de colonizare întreprins de chinezi în aceste spaţii are ca efect o creştere continuă a ponderii etniei chineze;

-Asia de Sud este constituită dintr-un lanţ de etnii: vietnamezi, kmeri, laotieni, thailandezi, malaysieni, birmanezi, bengalezi, nepalezi, singalezi, afgani, iranieni, turci, fiecare având constituit un stat naţiune, mai mult sau mai puţin unitar şi care înglobează şi minorităţi alogene;

-lanţul este întrerupt de două succesoare al Imperiului Britanic, India şi Pakistan, care dau structuri federale şi plurilingvistice,

suprapuse etniilor lor. Pakistanul s-a edificat plecând de la patru provincii etnice, iar India şi-a modelat harta politică după principiul etnic şi lingvistic. În Birmania, existenţa în sistem de uniune a 7 state şi a 14 minorităţi periferice nu pare a fi un sistem care să dezamorseze pe deplin mişcările separatiste a acestora din urmă;

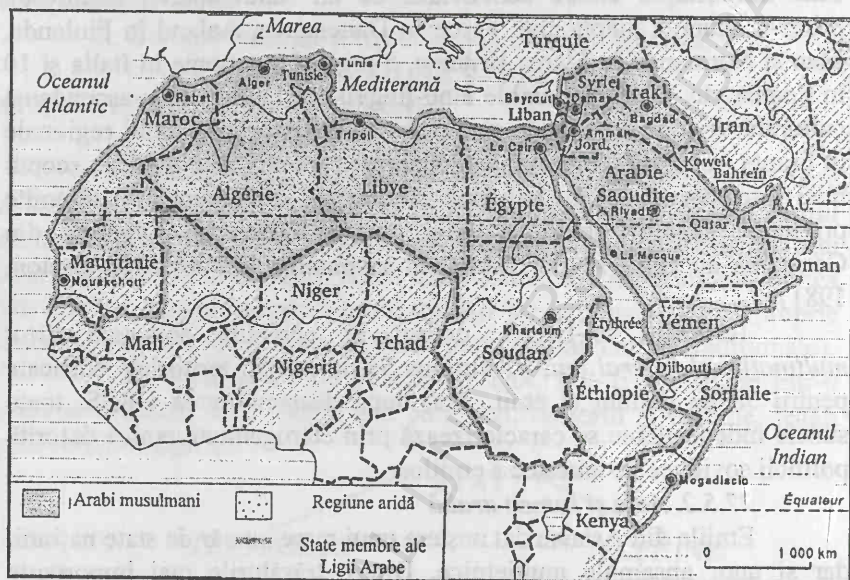

Fig.69. Lumea arabă musulmană (sursa: Dictionnaire de Geopolitique, 1995)

-în sud-est, două state arhipelagice, Filipine şi Indonezia, se caracterizează printr-un însemnat mozaic etnic. Acestea dau structuri centralizate şi o limbă naţională unică, sistem faţă de care opun rezistenţă o serie de etnii componente, mai diferenţiate: papuaşii din nordul Indoneziei, musulmanii din sudul Filipinelor etc;

-în Orientul Mijlociu şi Apropiat, kurzii rămân tipul unei mari etnii divizată între trei state (fig.70): Iran, Irak şi Turcia, unde alternează opresiunea şi promisiunile de autonomie, fiind printre puţinele etnii de azi care nu au un stat propriu;

-lumea arabă furnizează exemplul unui mare spaţiu cu o limbă comună, dar unde divizarea politică a dus la constituirea a 20 de state separate şi independente (fig.69); în acelaşi areal întâlnim şi etnia berberă (fig.64), care în Maghreb reprezintă o treime din populaţie,

separată în numeroase grupuri şi deposedată de toate drepturile culturale proprii.

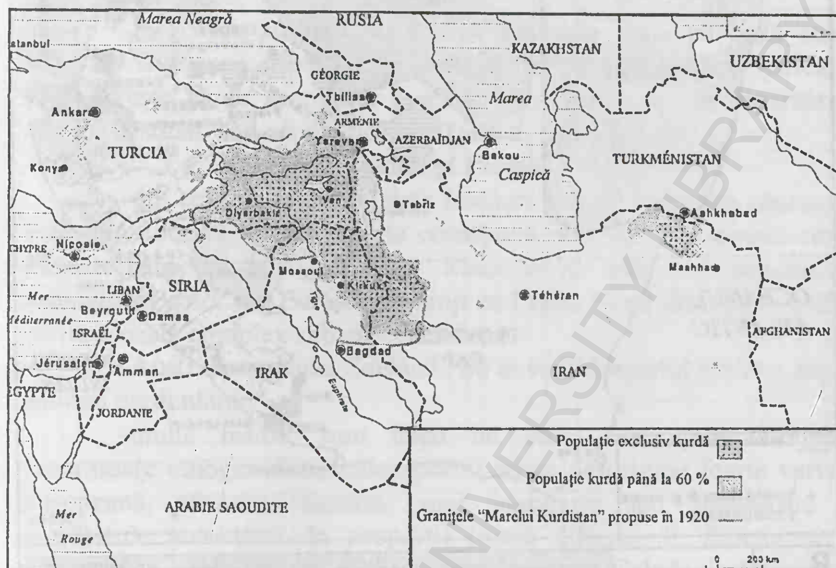

Fig.70. Etnia kurdă divizată între mai multe state
(sursa : R. Kleinschmager, 1993)

27.5.3. Africa

-partea sub sau sud-sahariană se caracterizează prin predominarea ansamblului negro-african, subdivizat în sute de grupuri etno-lingvistice (fig.64);

-repartiţia etniilor de azi este reflectată foarte rar prin statele actuale născute din decupajul colonial al Congresului de la Berlin şi recunoscute azi de către Organizaţia Unităţii Africane (OUA);

-în urma procesului de decolonizare, principalele conflicte etnice au caracterizat zona Sahelului sau cea vecină populaţiilor albe şi islamice în nord şi negro-africane în sud. În Mali şi Niger, un echilibru precar a fost atins prin concesiunile culturale oferite tuaregilor, dar care pe de altă parte a atras invidia berberilor. În Sudan, un război dur a determinat, în 1972, o anumită autonomie regiunii din sud cu populaţie negro-africană şi neislamică, precum ulterior Eritreea a obţinut independenţa faţă de Etiopia.

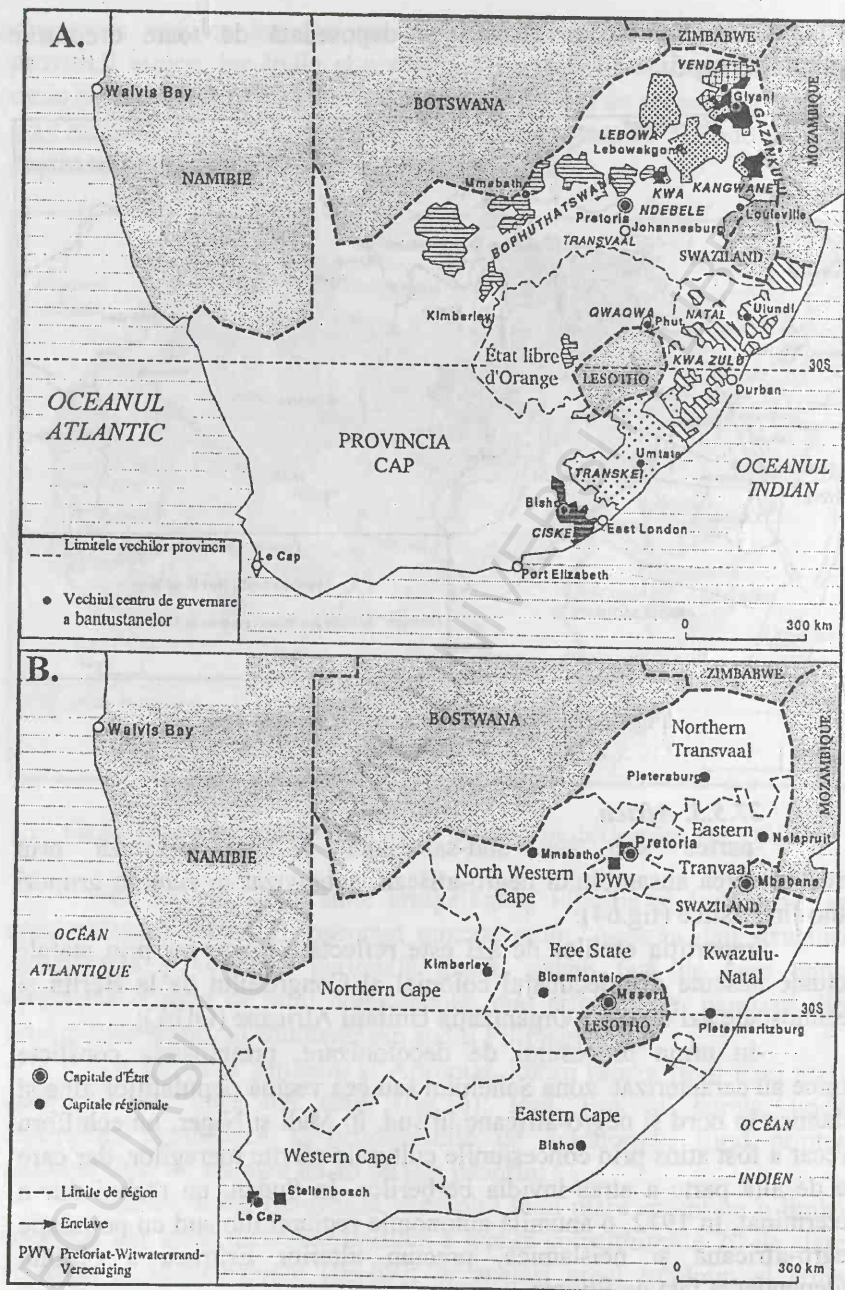

Fig. 71. Africa de Sud - ex-bantustanele (A) şi noua organizare administrativă (B) (sursa: Dictionnaire de Geopolitique, 1995).

-în interiorul Africii negre o ajustare etnică a fost tentativa de secesiune din Biafra care a avut drept consecinţă dezetnizarea structurii federale nigeriene;

-în Africa australă au apărut singurele state pe bază etnică (fig.72): Botswana, Lesotho, Swaziland, pe care Republica Africa de Sud doreşte să le sporească numeric prin bandustanele separate de spaţiul destinat sud-africanilor albi (prin apartheid).

27.5.4. În ***Oceanul Indian şi Pacific***

-din cele peste 30 de state insulare sau arhipelagice născute în cele două oceane, o mare parte corespund unor mici ansamble etnice născute din insularitate. Doar Madagascar este un stat-naţiune asemănător celor din Eurasia, în timp ce Papua-Noua Guinee se edifică pe un mozaic complex sub aspect etnic;

-Australia şi Noua Zeelandă au devenit leagănul etniilor anglo-saxone particulare;

-multe insule, sunt după un secol sau două, veritabile laboratoare etnogenetice, unde aportul uman de origine foarte variată: europeană, africană, asiatică, sunt juxtapuse sau amestecate cu populaţiile autohtone, în proporţii foarte diferite, în funcţie şi de sistemele de plantaţii coloniale: Reunion, Noua Caledonie (Vanuatu), Maurice, Fiji, Hawaii etc.

27.5.5. America

Peisajul etnic al continentului american poate fi caracterizat ca rezultanta unei combinaţii a trei elemente de bază puse în realitate de sistemul colonial:

-fondul autohton amerindian a decăzut sub "*şocul*" colonizării, azi cuprinzând un număr de cca 30 mil de indieni care şi-au conservat limba şi viaţa în colectiv, în timp ce un număr indeterminat, este supus procesului de aculturaţie, împrumutând de la colonizatori limba şi modul de viaţă;

-elementul african, cu un aport evaluat la cca 20 milioane, este repartizat în trei grupe principale: afro-americani, antilezi şi afro-brazilieni;

-imigranţii europeni, cu un aport de cca 43 de milioane, au fost agenţii implicaţi în procesul de aculturaţie parţial al amerindienilor şi total al africanilor. Aceştia sunt proveniţi din toate ţările Europei, dar din care s-a impus sub aspect lingvistic doar limba puterilor coloniale ale vremii, care au dat limba oficială a statelor de azi americane: spaniola, engleza, portugheza, franceza, olandeza etc.

Sistemul generat de "*creuzeta etnică*", fondată pe metisaj şi aculturaţie, face dificilă supravieţuirea unor anumite ansambluri amerindiene în Anzi, Mexic, Guatemala etc. Însă, acest sistem este producătorul seriilor etnice rezultate din noile compoziţii complexe: hispano-americani proveniţi dintr-un metisaj euro-amerindian profund ca în Mexic, Argentina sau Chile; juxtapunerea elementelor europene şi africane în Brazilia; în Antile, proporţia celor două elemente este foarte variabilă şi este complicată de intervenţia elementului asiatic.

28. NAŢIUNEA

Principalele probleme specifice etniei se regăsesc şi în problematica naţiunii. La fel, conştiinţa de naţiune este afirmată şi promovată prin cultivarea simbolurilor specifice unei solidarităţi colective: strămoşi comuni, teritoriu, limbă, religie, cultură, asociaţii şi organizaţii proprii.

Naţiunea este o formă evoluată a comunităţii umane, diferită de comunitatea de tip tradiţional şi caracterizată prin unitate etnică, limbă comună, tradiţie culturală şi istorică şi organizare pe baza ideii de autodeterminare (S. Tămaş, *Dicţionar politic*, 1993). Altfel spus, naţiunea este o populaţie, o parte dintr-o populaţie sau un ansamblu de populaţii care, din punct de vedere istoric, au ajuns la constituirea unui stat propriu.

Naţiunea poate fi definită ca o grupare de populaţie relativ numeroasă, delimitată teritorial şi politic, ai cărei membrii manifestă loialitate faţă de aceleaşi instituţii şi au sentimentul că aparţin aceleaşi comunităţi. Principalele caracteristici definitorii ale naţiunii sunt:

-teritoriul - element considerat esenţial în definirea unei naţiuni, prin faptul că orice naţiune este poziţionată geografic. Naţiunile fără teritorii sunt azi extrem de rare - cazul kurzilor;

-existenţa unei naţiuni sub aspect cantitativ se traduce prin existenţa unui număr de indivizi, a unei populaţii care ocupă acel teritoriu. Populaţia respectivă are un sentiment al identităţii şi coeziunii, utilizând de regulă în vorbire aceeaşi limbă. Există şi situaţii contrare, de state caracterizate prin plurilingvism, dar în care identităţile sociale şi economice sunt clar conturate şi consacrate istoric prin diferenţiere, dând naştere unor state multinaţionale: Elveţia, Belgia, Rusia etc;

-independența scoate în evidență capacitatea unei națiuni de a se autoguverna ca entitate suverană, ceea ce duce la recunoașterea internațională pe cale diplomatică.

Analizele sociologice și nu numai, apreciază existența a 5 stadii în procesul de constituire a unei națiuni:

1.identitatea - capacitatea unui grup de a gândi despre sine că aparține unei națiuni, lucru dificil de transpus în practică - există cetățeni francezi care se autoidentifică ca fiind bretoni, corsicani, basci;

2.legitimitatea;

3.penetrarea sau capacitatea unei națiuni de a cuprinde toată populația - transpusă prin respectarea guvernului național de către toată populația aflată între limitele sale politice;

4.participarea - reprezentarea tuturor categoriilor de populație la guvernare;

5. *distribuția* – repartiția avuției naționale între toate categoriile de populație, neglijarea unora generând crize sociale.

Națiunea reprezintă astfel, relația dintre trei elemente: populație, teritoriu și o moștenire spirituală pe care se grefează o aspirație colectivă (V.Bodocan, 1997).

În situația în care un grup etnic sau o minoritate, atașată unui teritoriu specific reușește să nu mai fie dominată sub aspect politic și să-și controleze arealul de habitat, ea poate deveni o subnațiune, națiune componentă sau o națiune politică (V. Bodocan, 1997).

Fenomen de ordin afectiv, națiunea este atât produsul unei comunități de limbă sau de rasă cât și a unui trecut comun, a unei maniere de trai și de stări afective, de reacții a unei populații. În acest sens, națiunea a fost definită prin două puncte de vedere: ca o comunitate legată prin anumiți factori materiali - comunitate de origine, de limbă, de rasă, de obiceiuri, pe un teritoriu pe care-l ocupă; ca o unitate de factori spirituali: tradiții, amintiri, aspirații comune în care voința de a conviețui este primordială.

Odată formată, națiunea se caracterizează printr-o puternică conștiință națională, ce se exteriorizează într-un sistem de sentimente, mentalități, credințe care motivează identitatea națională și generează un puternic orgoliu național.

28.1. Subnațiunile reprezintă mici popoare în interiorul statului național care nu sunt în totalitate parte integrantă din națiunea majoritară, dar care nu au nici statutul de minoritate națională. Acestea se caracterizează printr-o unitate etnică, religioasă și culturală distinctă.

Ca exemple, amintim: galezii şi scoţienii în cadrul Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, catalanii şi bascii în Spania, corsicanii în Franţa etc.

În ansamblu, putem concluziona că subnaţiunea este un popor de dimensiuni numerice reduse, aflat în izolare teritorială în interiorul unui stat naţional format cu mult înainte. Uneori, între subnaţiuni şi statul naţional apar probleme complexe, care duc din partea primilor la declanşarea unor procese de autonomism şi separatism[43].

28.2. Naţionalismul – este un complex de idei şi sentimente, orientate spre afirmarea de sine a unei naţiuni sau grupări etnice (C. Zamfir şi L. Vlăsceanu, *Dicţionar de sociologie*, 1993). Astfel, naţionalismul este o manifestare a caracterului naţional al unui popor, al unui grup etnic, exteriorizată prin sentimentul apartenenţei la o naţiune şi conştientizarea unor interese comune (S. Tămaş, 1993).

Din punct de vedere istoric, naţionalismul a apărut în sec XVIII-XIX, odată cu formarea primelor naţiuni, continuând să se manifeste în sec XX, în procesul de formare de noi naţiuni, în urma destrămării, după primul război mondial, a unor imperii şi în urma prăbuşirii sistemului colonial după al doilea război mondial.

Spectrul de aspiraţii ale naţionalismului, include ca motive faste sau nefaste: idealul de fraternitate, suveranitatea în faţa altor naţiuni, de regulă mai mari şi mai puternice, afirmarea identităţii specifice, căutarea rădăcinilor, nevoia de vatră etc. Pangermanismul şi panslavismul se încadrează în rândul mişcărilor naţionale, însă nu trebuie uitat că tot sub imboldul naţionalismului se construiesc şi se desfac imperii, însoţind forma statelor naţionale moderne, având ca modele Franţa şi Anglia.

Manifestările naţionaliste prezintă două aspecte care se întrepătrund: politicul şi etnicul, a căror manifestare poate avea un grad diferit de intensitate în diverse etape ale evoluţiei unui popor (S. Tămaş, 1993). Naţionalismul a fost caracterizat drept sufletul politic al unui corp etnic (Ghia Nodia, Nationalism and Democracy, 1992).

Aspectul politic se exteriorizează prin lupta pentru un stat naţional, pentru afirmarea demnităţii naţionale şi a valorilor creative ale unui popor, fiind vorba de exaltarea naţiunii ca valoare supremă, solicitând loialitatea individului şi a maselor. În fapt, această ideologie privilegia pentru început, câteva mari ansamble etno-politice: francez,

---

[43] Este un proces centrifug care urmăreşte să părăsească orbita unui stat în care o minoritate nu se identifică deloc (S. Tămaş, Dicţionar politic, 1993)

englez, german, rus, american etc, a căror unitate şi expansiune era adusă ca un fapt bun în sine. Aceste naţionalisme, implicau politici de asimilare, centralizare şi exclusivitate. Scopul era ca toţi alogenii sau imigranţii să "beneficieze" de privilegiul de a accede la acest grup etnic superior care era considerat naţiunea desăvârşită şi care a impus cultura, limba, loialitatea către acel stat.

Multiplicarea micilor state naţionale şi a structurilor substatale, mai mult sau mai puţin autonome, a determinat coborârea naţionalismului spre realităţi de amploare şi ambiţii mai restrânse. Apariţia a numeroase mişcări de conştientizare şi revendicări particulare printre minorităţile etnice, atrage atenţia asupra grupurilor umane ce reclamă locul lor propriu pe acest pământ: flamanzii, corsicanii, tirolezii de sud, bascii, eskimoşii, inuiţii, amerindienii etc. Aceste conştientizări, aceste mişcări de autoorganizare, de "autonomie" în sensul precis al termenului, se izbesc de un naţionalism instalat de state, de culturi oficiale care neagă mai mult sau mai puţin aceste realităţi. Astfel, se stabileşte o opoziţie între aceste manifestări de mini-naţionalism contestatar şi macro-naţionalismul stabil: primul fondat pe o conştientizare etnică, al doilea pe tradiţia unei culturi statale suverane.

Prin exacerbarea sentimentului naţional, manifestat prin intoleranţă, agresivitate, naţionalismul apare tot mai frecvent ca expresia unui etnocentrism deformat structural, cu rol distructiv, transformându-se într-o mişcare extremistă, şovină (S. Tămaş, 1993)

În paralel, se constată în unele ţări un anumit declin al naţionalismului tradiţional în urma unei presiuni determinate de procesele de creştere a interdependenţelor economice, regionale şi mondiale, concomitent cu revigorarea lui în aceleaşi ţări, prin renaşterea unei ideologii naţionaliste locale, care solicită pentru diverse minorităţi naţionale statutul de "*mici naţiuni*" în cadrul unor autonomii regionale, ceea care duce inevitabil la fărâmiţarea statelor naţionale.

28.3. Statul naţiune

Statul şi naţiunea se pot suprapune în cazul statului-naţiune, însă statul poate să fie şi multinaţional.

Din punct de vedere al geografiei politice, statul poate fi considerat un tip a cărui parte majoritară a populaţiei relevă o singură şi aceeaşi naţiune (S. Tămaş, 1993). Dislocarea după primul război mondial a Imperiilor Otoman şi Austro-Ungar sau mai recent a URSS-ului, a dat naştere la un mare număr de state naţiuni. Contrar unei opinii răspândite, acest tip de stat nu este de origine europeană, ci

este specific unor populaţii asiatice: Japonia, Vietnam sau Thailanda, fiind cele mai vechi state-naţiune de pe glob.

Statele–naţiune sunt considerate forma cea mai apropiată de perfecţiune a organizării politico-teritoriale, deoarece elimină astfel, problemele ce decurg din eterogenitate, federalism etc. În această situaţie există o suprapunere a naţiunii cu teritoriul politic al unui stat, formă ce se caracterizează printr-un proces genetic de lungă durată.

Coeziunea statelor se poate calcula după formula geografului american Kosinski astfel:

$$S=\sum_{i-1}^{k}\frac{N_i^2}{N^2}100$$

unde: S - indice de coeziune
k – nr. grupurilor etnice
N_i – nr. indivizilor din fiecare grup etnic
N – populaţia totală a statului respectiv

Cu cât acest indice are o valoare mai apropiată de 100, cu atât gradul de omogenitate etnică a statului în cauză este mai mare: Suedia 99, Norvegia 98, Polonia 97, Ungaria 97, România 80 etc, iar la polul opus Macedonia 40, Letonia 31 etc.

Statele naţionale cuprind pe teritoriul lor, în cele mai multe cazuri, anumite minorităţi, diferenţiate cultural de naţiunea majoritară şi situate în general în zone periferice. În cazul în care una dintre aceste minorităţi tinde spre o naţiune învecinată, care poate fi statul său de origine, în aceste situaţii apar în timp contestaţii şi conflicte de frontieră.

Un anumit număr de **state multinaţionale** încadrează grupuri diferite cultural, fără ca cele mai importante sub aspect demografic să exercite o putere dominantă asupra altora. Statele multinaţionale de talie mare (Canada), mai redusă (Elveţia) sau care se caracterizează prin diversitate etnică foarte mare (Nigeria), au structuri federale constituite dintr-un anumit număr de state-naţiuni a căror unitate culturală este mare: Australia, Brazilia sau SUA etc.

28.4. Statul fără naţiune - este argumentat de o mare diversitate etnică şi adesea de o accentuare a conflictelor între diferite grupuri etnice. Aici se includ în principal statele din Africa, care se caracterizează printr-o ineficacitate, mai mult sau mai puţin evidentă, a aparatului lor de stat. Situaţia este atribuită dificultăţilor rezultate din trasarea graniţelor coloniale a căror trasee nu au ţinut cont de

dispunerea teritorială a diferitelor grupuri etnice, separate în multe cazuri între mai multe state. Cele mai grave probleme sunt create însă în statele în care se regăsesc mai multe grupuri etnice, aflate în totalitate sau parțial, pe teritoriul statului în cauză.

29. MINORITĂȚI

La nivelul sistemului politic mondial sunt foarte rare situațiile în care statele se caracterizează printr-un grad înalt de omogenitate etnică. O mare parte dintre acestea, consecință a unor situații istorice mai mult sau puțin recente, cuprind grupuri de populații care prin cultură, religie sau limbă profilează trăsături care le diferențiază de cele ale populației majoritare.

În general, tendințele extreme cu care se confruntă minoritățile și între care se încadrează o gamă foarte variată de soluții, aplicate în diverse state, sunt: genocidul și etnocidul și recunoașterea drepturilor absolute la diferențiere și totală libertate de a exersa aceste drepturi.

29.1. Definiri

Definirea minorității este o problemă complexă și dacă se disting rațional minorități etnice, caracterizate prin linie antropologică, culturală sau istorică, minorități religioase sau minorități lingvistice, cea mai mare parte a situațiilor minoritare combină, în proporții variabile cele trei componente de distingere.

Documentele ONU, definesc minoritatea ca "*o colectivitate ce prezintă anumite caracteristici (etnice, lingvistice, culturale, religioase etc) și aproape tot timpul o colectivitate având un caracter național*". Membrii unei minorități, definită astfel, au sentimentul că ei constituie o grupare sau o subgrupare națională, care diferă de elementul dominant (memorandumul din 22 decembrie 1949 intitulat "*Definirea și clasificarea minorităților*").

Roger Carantini, în lucrarea "*La force des faibles*", propune limitarea conceptului de minoritate la următoarea definiție: "*O minoritate este un ansamblu istoric inclus într-un ansamblu mai vast, care formează un stat și întreține cu acesta relații dinamice, caracterizate prin opoziția centrifugă/centripetă*".

Minoritățile sunt în general în poziție de inferioritate în raport cu majoritatea, care le oprimă mai mult sau mai puțin conștient. Nu întotdeauna minoritățile au fost partea oprimată, existând situații când o

minoritate a dominat grupuri mult mai numeroase: situaţiile din fostele colonii, albii din Africa de Sud, suniţii în Irak, alauiţii în Siria, sunt doar câteva exemple în acest sens.

În prezent, termenul are un înţeles mult mai restrâns, fiind acompaniat de epitetul "naţională" pentru a desemna o categorie particulară a comunităţii care diferă prin trăsături importante de colectivitatea predominantă a unei naţiuni. Apartenenţa la o minoritate naţională este o problemă de opţiune personală şi nici un dezavantaj nu trebuie să decurgă din exerciţiul acestei opţiuni (Carta pentru democraţie-Copenhaga, 1990).

29.2. Premise ale apariţiei minorităţilor

Prezenţa minorităţilor etnice sau naţionale pe teritoriul unui stat poate fi o consecinţă a mai multor situaţii caracteristice istoriei omenirii şi care în acest caz a lăsat amprente similare unor focare declanşatoare de probleme în cadrul unor state.

Dintre situaţiile cele mai reprezentative amintim:

a.) -constituirea sa are loc anterior formării unei naţiuni independente şi organizată într-un stat distinct: bretonii au fost integraţi ulterior în cadrul statului francez; bascii şi catalanii în statul spaniol etc. Tot în această categorie putem include şi organizaţiile etnico-tribale, mai mult sau mai puţin independente şi care au devenit ulterior parte integrantă a unui stat mai puternic: aborigenii din Australia etc.

b.) -iniţial au făcut parte dintr-un stat din care a fost separată şi apoi anexată la alt stat: corsicanii.

c.) -un grup dispus regional sau dispersat, care nu a fost asimilat, dar care se simte atras de statul între graniţele căruia locuieşte: ţiganii etc.

29.2.1. Minorităţi imigrante

Este foarte rar cazul când o minoritate de origine "străină", rezultată prin imigrare, pune în statul unde s-a instalat probleme geopolitice direct teritoriale. În general, ele se dispersează în teritoriul statului cu unele preferinţe regionale, fiind minoritari în toate regiunile şi nu caută a revendica aceste teritorii. Cu toate acestea, în marile oraşe, minorităţile imigrante se localizează liber sau după o suită de refuzuri a unei părţi a majorităţii, în anumite cartiere, care devin în timp, pentru fiecare astfel de minoritate, "teritoriul lor", care evoluează sau nu, spre ghetou, după care, fie funcţionează procesul de asimilare, fie există opoziţie a unor factori de excludere şi respingere a acestui proces.

29.3.Revendicări ale minorităților

O minoritate națională începe să pună probleme în cele mai multe cazuri atunci când identitatea ei este amenințată, proces realizat de regulă prin marginalizare, extensiune şi asimilare.

În geografia politică şi nu numai, au apărut o serie de probleme noi, determinate de concentrarea în anumite cartiere urbane a unor minorități culturale, formate din străini, mai demult sau mai recent imigrați şi a căror copii sunt născuți pe acest teritoriu. În acest sens, se remarcă cazul minorității musulmane din Europa sau diaspora chineză din Asia de Sud-Est etc. Aceste minorități, mai puțin cele care pentru moment fac referiri la drepturi istorice vechi asupra teritoriilor mai mult sau mai puțin extinse, afirmă că ele nu fac parte din națiunea care în stat, sub aspect demografic şi politic, este dominantă. Ele reclamă mijloace de salvare şi dezvoltare a propriilor culturi, iar altele reclamă autonomie politică şi implicit independență (Dictionnaire de Geopolitique,1995). Cele mai vehemente, în acest sens, sunt cele care cultural sunt complet specifice şi care nu au omologi în alte state, precum şi cele care se simt cultural mai apropiate de populații care se află majoritare sau minoritare în statele vecine.

În general, revendicările minorităților, variate de altfel, au la bază sentimentul că ele constituie o națiune reală, distinctă de cea în care sunt incluse ele, aspirând la:

-autonomie sau independență totală;

-reunirea cu națiunile care le înglobează şi reclamă asimilarea cetățeniei acestora;

-revendicări limitate la câteva puncte precise, în general culturale, reclamând menținerea de exemplu a unei limbi sau religii.

29.4. Cazuri de situații minoritare

Granițele unor state, precum şi relațiile minorităților cu alte grupe de populație de aceeaşi origine, dar situate pe teritoriul altor state, sunt adesea determinante pentru existența acestor minorități. În cele mai multe cazuri, prezența unor minorități etnice sau naționale într-un anumit număr de state vecine este o moştenire lăsată în urma dezmembrării imperiilor şi a sistemului colonial mondial.

Situația teoretică a minorităților, în raport cu țările unde aceasta rezidează, este redată prin patru cazuri (fig.72):

a.) Minoritatea națională locuieşte la granița unui stat A vecin cu alt stat B, unde ea este majoritară ca populație, acesta fiind cazul cel

mai frecvent întâlnit (1). Situaţia minorităţilor depinde în acest caz de natura relaţiilor conflictuale sau paşnice între două state. Ca exemple amintim: minoritatea românească din Ucraina, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria; minoritatea maghiară din România, Ucraina, Slovacia etc. În cazul României, minorităţile de pe teritoriul său se bucură de toate drepturile stipulate de convenţiile internaţionale cu referire la drepturile minorităţilor, situaţie de care nu beneficiază minoritatea română din unele state învecinate. Relaţiile favorabile dintre Germania şi Polonia au permis părţii germane să facă numeroase investiţii în teritoriile poloneze locuite de germani, ceea ce permite acestora din urmă promovarea şi cultivarea culturii lor proprii.

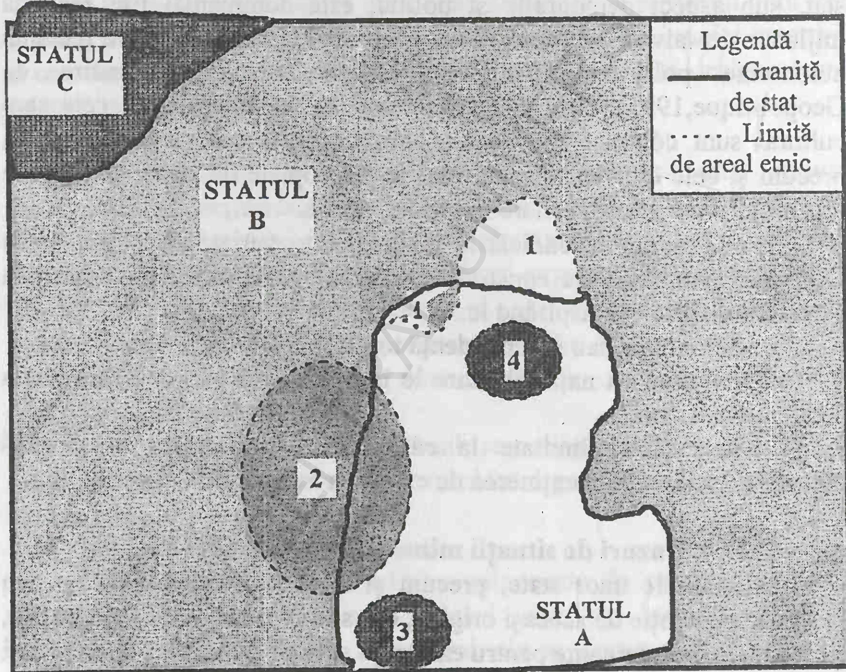

Fig.72. Cazuri de situaţii minoritare

b.) Un grup etnic poate fi minoritar în două sau mai multe state, ocupând un anumit teritoriu în fiecare dintre aceste state (2). Este rar cazul când această minoritate este puternic implantată într-unul dintre aceste state. Bascii şi catalanii se află de o parte şi de alta a graniţei franco-iberice, însă se admite că prezenţa lor este mai evidentă în

Spania, unde corespunzător Constituţiei spaniole din 1978 aceste două etnii beneficiază de un statut autonom. În toate localurile publice din Catalonia, utilizarea limbilor catalană şi spaniolă este o regulă. Kurzii sunt o naţiune fără stat, despărţită de graniţele a trei state, fiind în acelaşi timp minoritate în toate cele trei ansamble politice: Iran, Irak şi Turcia. De asemenea, amintim situaţia a numeroase etnii fragmentate în urma trasării graniţelor coloniale din Africa.

c.) Un grup minoritar poate să fie inclus într-un stat, fără să afecteze relaţiile cu un stat vecin **(3)**. De altfel, modalităţile sale de existenţă sunt reglate cu titlul de reguli interne în stat, prin diverse măsuri reglementative pe cale legislativă. Ea poate face obiectul unei politici de integrare constrânsă şi forţată. Exemple: în cadrul federaţiei canadiene, populaţia din provincia Quebec a obţinut drepturile culturale şi politice conform cărora regiunea are un statut apropiat de cel al unui stat independent; Tibetul face obiectul unei integrări intensive şi forţate printr-un aport masiv de imigranţi chinezi; Oseţia în cadrul Georgiei etc.

d.) Situaţie în care între limitele politice ale unui stat există o minoritate care este legată de originea comună cu populaţia dintr-un alt stat care nu este vecin cu cel în cauză **(4)**: cazul saşilor şi şvabilor din România etc. Această situaţie este rezultatul unui proces istoric de colonizări sau imigrări.

29.5. Clasificarea minorităţilor

Forţele puse în joc în raporturile dintre o minoritate şi un stat naţional din care acestea fac parte pot să fie:

a.) centripete - când minoritatea revendică integrarea şi asimilarea juridică totală sau parţială în comunitatea naţională. În acest caz, este vorba în anumite situaţii, de o minoritate victimă a legilor de discriminare. Un exemplu concludent este oferit de situaţia cetăţenilor americani de origine mexicană. Această minoritate reclamă recunoaşterea *de jure* şi *de facto* a cetăţeniei lor. Mexicanii din SUA, în jur de 7,2 mil. (1980), se bucură de toate drepturile constituţionale, însă această situaţie este doar una teoretică, ei fiind consideraţi cetăţeni de rangul doi, a căror subreprezentare în instituţii şi în sistemul economic este semnificativă (R. Kleinschmager, 1993).

b.) centrifugă - reclamă autonomism şi separatism. Kurzii, corsicanii, bascii sunt minorităţi centrifuge. În acest caz, se remarcă o anumită gradare a tendinţelor de "a evada" de sub puterea statului

centralizator, de la o simplă revendicare lingvistică până la separarea totală a grupului minoritar.

29.5.1. Criterii *de situaţie* (după R. Carantini, 1986):

A. După criteriul *cantitativ*.

a.) Termenul de minoritate implică o inferioritate numerică a grupului minoritar în raport cu populaţia totală a unui stat: o minoritate este o parte dintr-un ansamblu naţional, fiind partea mai puţin numeroasă ca întregul. În acest sens, este evident că există mai puţini corsicani, bretoni, basci etc decât francezi; există mai puţini sud-africani negrii decât sud-africani. O problemă care se poate pune în acest caz, este de la ce număr sau pondere din populaţia naţională o comunitate poate să fie considerată minoritate ?

b.) Factorul cantitativ poate fi examinat prin referinţa nu doar la populaţia naţională ci şi la populaţia dominantă. Dacă în statele democratice tradiţionale, grupul dominant este de regulă grupul cel mai numeros, situaţia nu este identică şi în cazul ansamblelor tribale sau a unor state istorice. Exemplul clasic este oferit de Imperiul Austro-Ungar, în sec XIX, unde 10 mil de austrieci conduceau în minoritate, milioane de persoane aparţinând altor popoare; în Burundi, minoritatea tutsi (24 %) impune reguli unei comunităţi dominante majoritare huţsu (75 %), după un genocid selectiv, care a masacrat rapid 100 000 de etnici hutsu.

B. După criteriul ***geografic*** - care este în raport cu structura teritorială a unei minorităţi şi care condiţionează într-o anumită măsură evoluţia sa, există opt clase:

a.) Minorităţi ce constituie cea mai mare parte a populaţiei unei regiuni determinate: populaţia catalană cca 6 mil., ce populează Catalonia, regiune autonomă a Spaniei din 1979.

b.) Minorităţi ce constituie majoritatea populaţiei unei regiuni: Corsica - până la al doilea război mondial minoritatea corsicană aparţinea primei categorii, însă ulterior afluxul de străini: italieni, spanioli, maghrebieni şi francezi, necorsicani, au diluat într-o anumită măsură această comunitate insulară.

c.) Minorităţi stabilite într-o regiune determinată, dar care nu constituie decât o parte redusă a valorii demografice a acestora. Situaţia geografică a unei astfel de minorităţi poate fi rezultatul unei evoluţii istorice lente sau a unui accident istoric. Un exemplu în acest sens, este cazul ladinilor din Dolomiţi, ataşaţi contrar voinţei lor la Italia, prin tratatul de la Versailles, după primul război mondial. Această

minoritate, a cărui număr nu se cunoaşte exact, reprezintă cca 3-4 % din populaţia provinciei Haut-Adige (Trento, Bolzano) şi Dolomiţilor (Belluno).

d.) Minorităţi din care o parte din membrii lor sunt fixaţi într-un sector determinat al ţării (foaierul minorităţii considerate) şi din care alţii sunt dispersaţi în restul teritoriului statului (diaspora naţională).

e.) Minoritate stabilită în mai multe sectoare determinate ale unei ţări (minorităţi cu multiple foaiere), fără diasporă naţională. Exemplu. Evreii care locuiau în Africa de Nord (18 000 în Maroc, 6 000 în Tunisia) instalaţi în mai multe părţi, în marile oraşe: Casablanca, Rabat, Fes, Marakkesh, Tanger, Tunis etc şi în mica insulă Djerba.

f.) Minorităţi dispersate în totalitate într-un teritoriu naţional, în oraşe şi în mediul rural. Exemplul ţiganilor este clasic în acest sens şi arată că problema minorităţilor nu poate fi reglată întotdeauna şi peste tot prin măsuri ca regionalismul.

g.) Minorităţi diseminate într-o parte importantă a teritoriului, dar nu pe întreg teritoriul statului în cauză.

h.) Minorităţi distribuite traversând mai multe state: bascii în Franţa şi Spania, laponii în Norvegia, Suedia, Finlanda, Rusia; kurzii în Iran, Irak, Turcia, Siria, Liban, armenii în Rusia, Turcia, Iran, Irak, Siria etc.

C. Criteriul ***geopolitic.***

În interiorul unui sistem dat, geopolitica naţională intervine la rândul său, existând numeroase regiuni ale lumii unde drepturile minorităţilor se tratează diferit. Ca exemplu, în acest sens, amintim că minoritatea religioasă a grecilor ortodocşi din Turcia nu este tratată la fel ca cea din Albania. Astfel, R. Carantini a identificat 9 regiuni ale lumii, unde aceste drepturi sunt tratate diferit:

a.) ansamblul ţărilor dezvoltate în care domină economia de piaţă şi se practică democraţia pluralistă: SUA, Canada, Japonia, Uniunea Europeană, etc

b.) ţările din fostul bloc comunist;

c.) China;

d.) Subcontinentul Indian şi Sri Lanka;

e.) Asia de Sud-Est, unde se distinge Peninsula Indochina de lumea indoneziană ataşată la Filipine;

f.) Insulele din Pacific;

g.) Orientul Apropiat şi Mijlociu şi Maghrebul;

h.) Africa neagră şi sahariană;

i.) America Centrală şi America de Sud.

D. Criteriul ***instituţional***. O minoritate nu se poate defini decât în interiorul unui stat a cărui natură şi instituţii intervin la nivelul relaţiilor sale dinamice cu comunitatea minoritară. Două cazuri sunt posibile:

a.) -când o minoritate face parte dintr-un stat naţional, expresie a unui grup dominant. În acest caz, minorităţile luptă ca să-şi păstreze caracteristicile lor distincte sau în situaţii extreme pentru dreptul de existenţă. Este cazul minorităţilor etnice sau naţionale oprimate sau care se consideră ca acestea: comunităţi religioase persecutate, minorităţi lingvistice etc, etnia hutsu îndepărtată din viaţa politică şi economică de tutsi în Burundi, arabii în Israel, comunităţile evreieşti din anumite ţări musulmane etc;

b.) -când o minoritate face parte dintr-un stat naţional "neutru" în ceea ce priveşte diferenţierile culturale, religioase, lingvistice, politice etc ale comunităţii care-l compun. În acest caz, minorităţile nu sunt în conflict direct cu statul care le guvernează, deoarece ele nu sunt minorităţii în sensul cunoscut. Ca exemplu, amintim că nu se poate vorbi de o minoritate religioasă în Franţa, din moment ce toate religiile sunt egale în drepturi sub aspect legal.

E. După criteriul fondat pe ***aspiraţiile minorităţilor*** se disting 5 tipuri de minorităţi:

1. Minorităţi inferiorizate - un anumit număr de minorităţi revendică asimilarea lor de grupul naţional care le conţine. Reprezentanţii acestora cer nu numai abolirea măsurilor discriminatorii, ci şi o asimilare economică şi politică efectivă. Exemple: negrii din America au primit apelativul de minoritate inferiorizată care poate fi în anumite cazuri instituţionalizată (Africa de Sud, India), ea cunoscând mai multe grade după indiferenţa statelor.

2. Minorităţi religioase. În funcţie de diferitele lor structuri religioase, diverse populaţii creştine din Balcani au făcut fiecare obiectul unui statut particular, celui de "*millet*", subdiviziune ce corespunde mai mult sau mai puţin unui teritoriu. Treptat, fiecare "*millet*" a fost considerat ca echivalentul unei naţiuni, apoi în sec XIX, fiecare dintre aceste naţiuni a căutat să constituie un stat-naţiune. Minorităţi religioase există peste tot, având soartă diferită în funcţie de natura tensiunilor istorice, care redescoperă azi opoziţii economice şi politice. Religia este azi cauza pentru care fiecare grup se mobilizează în final spre a-şi apăra drepturile sale. Exemple de astfel de situaţii:

-în Sudan – minoritatea arabă şi islamistă din nord, care deţinea puterea politică, căuta să impună islamismul minorităţii negre, animiste sau creştine din sud; în India masacrele din 1992 şi 1993 aveau la origine confruntări religioase între musulmani (12 % din populaţie) şi hinduşi, fiecare din cele două comunităţi religioase cunoscând o recrudescenţă a fundamentalismului religios; în Irlanda de Nord opoziţia religioasă dintre majoritatea protestantă şi minoritatea catolică se bazează pe o puternică inegalitate economică şi socială în care catolicii din Ulster sunt victime, alimentând resentimentele minorităţii catolice contra unioniştilor şi contra guvernului britanic care-i apără; în Liban, diversitatea religioasă a ţării face să nu fie posibilă distingerea unei minorităţi de o majoritate. Există numeroase comunităţi religioase şi fiecare se consideră mai mult sau mai puţin minoritară şi ameninţată de vecinii săi.

3. Minorităţi lingvistice - în general revendicările lingvistice prezintă interes în măsura în care minorităţile se luptă pentru menţinerea şi utilizarea limbii lor. Spre exemplu, se poate vorbi de o minoritate lingvistică occitană în Franţa, în măsura în care există un număr de persoane care luptă pentru a da acestei limbi drepturile sale cetăţeneşti. Această situaţie este mai complicată în cazul statelor plurilingvistice: în Belgia unde bilingvismul este o regulă, conflictul lingvistic este dublat de un conflict politic latent în măsura în care există enclave flamande în partea francofonă a Belgiei, la care se adaugă şi problemele delicate din aglomeraţia bruxelleză (fig.45). În Franţa, spre exemplu, militanţii occitani luptă doar pentru descentralizare lingvistică, fără a avea alte revendicări, spre deosebire de corsicani a căror revendicare lingvistică apare pe trei nivele: corsicani care doresc doar menţinerea limbii şi culturii lor (minoritate lingvistică), cei care aspiră la statutul de minoritate regională (minoritate autonomistă) şi cei care tind spre separatism (minoritate naţională) (R. Carantini, 1986). Astfel, diferenţa dintre minoritate lingvistică şi cea naţională este că prima are doar revendicări de natură lingvistică şi culturală, în timp ce a doua are şi aspiraţii politice.

4. Minorităţi etnice - există importante grupuri umane care au în comun caractere dobândite, transmise prin tradiţia de grup social: sisteme de comunicaţie, mod de viaţă, religie etc. Toţi aceşti factori, definiţi de etnoculturi, caracterizează la rândul lor etnii distincte unele de altele. Spre exemplu: eschimoşi din punct de vedere biologic sunt la fel ca şi italienii, însă sub aspect etnocultural aceştia sunt complet

diferiţi; în interiorul populaţiei franceze, evreii repatriaţi din Algeria sunt identici cu bretonii, dar au alte obiceiuri. Aceste minorităţi trebuie distinse de cele inferiorizate care au aspiraţii diferite. Dacă primele reclamă revendicări centrifuge, dorind păstrarea caracterelor specifice, refuzând asimilarea, cele inferiorizate doresc integrare, nediscriminare.

5. Minorităţi naţionale. Când o minoritate formează un subansamblu suficient de important în sânul unui stat bine concentrat pe un teritoriu, definit de istoria sa, de etnocultură, când tradiţiile sunt vii şi când etnia respectivă este pe punctul de a crea contradicţii şi tulburări, ea poate deveni o minoritate naţională aspirantă la autonomie sau la independenţă. Exemple: bascii spanioli, corsicanii, kurzii, tamilii din Sri Lanka, palestinienii etc.

Dezvoltarea unei minorităţi naţionale este un fapt deosebit de complex a cărui analiză este extrem de dificilă. Există naţiuni închise de secole în cadrul unor mari state moderne şi care n-au acceptat niciodată pierderea individualităţii lor. Ele au format minorităţi într-o perpetuă opoziţie cu puterea centrală.

Tabelul 12

Caracteristici geografice ale statelor (1998)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Nr	STATUL	Suprafaţa (km^2)	Populaţia (mil. loc.) Densitatea loc/km^2	Forma de guvernare	Stat unitar sau federal	Anul independenţei sub denumirea actuală	Capitala populaţia (mil.loc)	Limba oficială	Structură etnică (majoritari %)	Religii (majoritari %)
1.	Albania	28 748	3,47 120	R	U	1912	Tirana	albaneza	Albanezi 98, greci, turci, aromâni	Islamism, ortodocşi, catolici
2.	Andorra	453	0,071 153	P	U	1993	Andorrala Vella 0,016	catalana	Andorrani 27, spanioli 55, francezi 7	Catolici 99
3.	Armenia	29 800	3,6 122	R	U	1991	Erevan 1,0	armeană	Armeni 93, azeri 3, kurzi 2	Creştinism, islamism
4.	Austria	83 853	8,0 95	R	U	1918	Viena 1,5	germana	Germanici 98	Catolici 81, protestanţi 5
5.	Azerbaidjan	86 600	7,6 88	R	U	1991	Baku 1,5	azeră	Azeri 83, armeni 6, ruşi 6	Islam-şiiţi 70
6.	Belarus	207 600	10,2 50	R	U	1991	Minsk 1,6	bielorusă	Bieloruşi 78, ruşi 13, polonezi 4	majoritatea ortodocşi, catolici
7.	Belgia	30 519	10,14 333	M	F	1830	Bruxelles 0,960	flamandă şi franceză	Flamanzi 56, valoni 44	Catolici 90
8.	Bosnia-Herţegovina	42 010	3,52 69	R	U	1992	Sarajevo 0,525	sârbo-croată	Bosniaci 44, sârbi 31, croaţi 17, iugoslavi 8	Islam 39, ortodocşi 33, catolici 19
9.	Bulgaria	110 912	8,72 79	R	U	1908	Sofia 1,2	bulgara	Bulgari 89, turci 8	Ortodocşi,
10.	Cehia	78 864	10,3 130	R	U	1993	Praga 1,2	ceha	Cehi 94, slovaci 4	Catolici
11.	Cipru	9 251	0,750 81	R	F	1960	Nicosia 0,160	greaca şi turca	Greci, turci	Ortodocşi, islam., catolici
12.	Croaţia	56 538	4,48 79	R	U	1991	Zagreb 1,172	croata	Croaţi 78, sârbi 12	Catolici 80, ortodocşi 15
13.	Danemarca	43 077	5,18 121	M	U		Copenhaga 1,3	daneza	Danezi 96	Protestanţi 90

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
14.	Elveția	41 288	7,26 176	R	F		Berna 0,135	Germana, franceza, italiana, retoromana	Germani 65, francezi 18, italieni 10, retoromani 1	Catolici 48, protestanți 44
15.	Estonia	45 215	1,52 34	R	U	1991	Tallinn 0,480	estona	Estonieni 61, ruși 30	Protestanți, ortododocși
16.	Finlanda	338 127	5,12 15	R	U	1917	Helsinki 0,990	Finlandeza și suedeza	Finland 94, suedezi 6, laponi	Luterani 99
17.	Franța	551 500	57,500 103	R	U		Paris 10,0	franceza	francezi	Catolici 90
18.	Georgia	69 700	5,46 78	R	U	1991	Tbilisi 1,26	gruzină	Gruzi 70, armeni 8, ruși 6	Ortodocși, Islamism
19.	Germania	356 945	81,77 229	R	F	1949	Berlin 3,4	germana	Germani 93	Protestanți 40, catolici 35
20.	Grecia	131 990	10,48 79	R	U	1822	Atena 3,5	greaca	Greci 98	Ortodocși 98
21.	Irlanda	70 283	3,56 51	R	U		Dublin 0,500	irlandeză și engleza	Irlandezi	Catolici 93
22.	Islanda	103 100	0,271 3	R	U	1944	Reykjavik 0,097	islandeza	Islandezi 99	Protestanți 93
23.	Italia	301 252	57,2 190	R	U	1861	Roma 2,7	italiana	Italieni 95	Catolici 95
24.	Iugoslavia	102 173	10,87 106	R	F	1992	Belgrad 1,5	sârba	Sârbi 63, albanezi 17, muntenegreni 5	maj. ortodocși, islamism, catolici
25.	Letonia	64 500	2,53 40	R	U	1991	Riga 0,900	letona	Letoni 53, ruși 34, bieloruși 4	Protestanți 65, ortodocși., catolici
26.	Liechtenstein	160	0, 031 194	P	U	1866	Vaduz 0,0048	germana	36 % rezidenți străini	Catolici 90
27.	Lituania	65 200	3,69 57	R	U	1991	Vilnius 0,600	lituaniana	Lituanieni 80, ruși 9, polonezi 7	Catolici, ortodocși., protestanți
28.	Luxemburg	2 586,4	0,410 158	D	U	1867	Luxembourg V. 0,074	Franceză și germană	Luxemburghezi	Catolici 95
29.	Macedonia	25 713	2,18 85	R	U	1991	Skopje 0,500	macedoneana	Macedonenci 67,2, albanezi 19,8, turci 4,5	Maj. ortodocși, islamism
30.	Malta	316	0,368 1 165	R	U	1964	La Valletta 0,0092	Engleza și malteza	Maltezi 96, britanici	Catolici 97

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
31	Marea Britanie	244 130	57,5 235	M	F		Londra 6,7	engleza	Britanici	Protestanţi 90, catolici 7
32	Moldova	33 700	4,46 131	R	U	1991	Chişinău 0,677	româna	Români 65, ucaineni 14, ruşi 13	Ortodocşi
33	Monaco	195 ha	0,032 16 000	M	U	1814	Monaco Ville 0,0012	franceza	Monegasci 36, francezi 47, italieni 17	Catolici 90
34	Norvegia	324 219	4,35 13	M	U	1905	Oslo 0,460	norvegiana	Norvegieni	Protestanţi 88
35	Olanda	40 844	15,6 495	M	U	1815	Amsterdam 1,0 Haga 0,685	olandeza	Olandezi	Catolici 36, protestanţi 30
36	Polonia	312 677	38,44 123	R	U	1918	Varşovia 1,6	poloneza	Polonezi 99	Catolici 95
37	Portugalia	92 082	9,81 107	R	U		Lisabona 0,800	portugheza	portughezi	Catolici 94
38	România	237 500	22,7 96	R	U	1877	Bucureşti 2,0	româna	Români 89,4	Ortodocşi 87
39	Rusia	17 075 400	150,0 10	R	F	1991	Moscova 8,9	rusa	Ruşi 81	maj. ortodocşi
40	San Marino	60,57	0,023 130	R	U		San Marino 0,005	sanmarine-za	sanmarinezi	Catolici 95
41	Slovacia	49 036	5,3 107	R	U	1993	Bratislava 0,440	slovaca	Slovaci 87, maghiari 11	maj. catolici
42	Slovenia	20 251	2,0 99	R	U	1991	Ljubljana 0,330	slovena	Sloveni 90	Catolici 90
43	Spania	504 783	39,0 78	M	U		Madrid 3,0	spaniola	Spanioli 73, catalani 18	Catolici 97
44	Suedia	449 964	8,7 19	M	U		Stockholm 1,5	suedeza	Suedezi	Protestanţi 95
45	Ucraina	52 057 000	52,0 87	R	U	1991	Kiev 2,6	ucraineana	Ucraineni 73, ruşi 20	Ortodocşi
46	Ungaria	93 030	10,3 110	R	U	1918	Budapesta 2,0	maghiara	Unguri 90	Catolici 65, protestanţi
47	Vatican	0,44	0,001 1700					Latină şi italiană		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Nr	STATUL	Suprafaţa (km²)	Populaţia (mil. loc.) Densitatea loc/km²	Forma de guvernare	Stat unitar sau federal	Anul independenţei sub denumirea actuală	Capitala populaţia (mil.loc)	Limba oficială	Structură etnică (majoritari %)	Religii (majoritari %)
	ASIA	44 mil.	3 350,0							
1.	Afganistan	652.225	21,47 33,0	R	U	1919	Kabul 1,424	pushto/ Dari	Afgani 43, tadjici 28, uzbeci 9	Islamică 98 (suniţi 90, şiiţi 10)
2.	Arabia Saudită	2 149 690	18,4 9,0	M	F	1932	Riyadh 1,308	arabă	Arabi	Islamism (suniţi) 90
3.	Bahrain	691	0,578 876,0	M	U	1971	Manama 0,140	arabă (engleza)	Arabi 75, indieni 16	Islamică 85, creştinism 7
4.	Bhutan	47 000	1,67 36,0	M	U	1907	Timphu 0,015	tibetană	Bothia 60, nepalezi 25	Budism 75, hinduism 25
5.	Bangladesh	143.998	123,0 861,0	R	u	1971	Dacca 5,731	Bengali	Bengalezi 98	Islamică 87
6.	Brunei	5 765	0,291 50,0	M	U	1984	Bandar Seri Begawan 0,060	malai/ chineză/ engleză	Malaezi 70, chinezi 20	Islamică 65, budism 15, creştinism 10
7.	Cambodgia	181 035	10,53 59,0	R	U	1953	Phnom-Penh 0,900	khmeră/ franceză	Khmeri; chinezi, vietnamezi	Budism
8.	China	9.571.300	1 234,338 129,0	R	U		Beijing 10,900	chineză	Chinezi 94	Confucianism, budism, toism, islamism
9.	RPD Coreea	120 500	24,34 202	R	U	1948	Phenian 2,600	coreană	Coreeni 99, chinezi 1	Budism, confuncianism, şamanism
10.	Coreea de Sud	99 000	45,42 459	R	U	1948	Seul 10,900	coreană	Coreeni	Budism 35, creştinism 28, confucianism 15
11.	Emiratele Arabe Unite	80 000	1,94 24	M	F	1971	Abu Dhabi 0,240	araba	Arabi 75	Islamism (suniţi) 95
12.	Filipine	300 000	68,97 230	R		1946	Manila 1,500	filipineză (engleză, spaniolă)	Malaezi şi paleo-malaezi	Catolicism 85, islamism 5, protestanţi 5
13.	India	3 268 000	952,96 292	M	F	1947	New Delhi 0,300	Hindi (engleză)	indieni, mongoli 4, chinezi, tibetani	Hindusă 83 islamică 11, creştinism 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
14	Indonezia	1 919 443	200,59 106	R	F	1945	Jakarta 7,800	bahasa Indonezia	Indonezieni	Islamică 85, creştinism 11
15	Iordania	92 000	5,65 61	M	U	1946	Amman 0,970	araba	Arabi	Islamism 80, creştinism
16	Iran	1.650.000	68,73 42	R	U		Teheran 1,600	persana	Iranieni	Islamică 98
17	Irak	434 000	21,0 48	R	U	1932	Bagdad 3,8	arabă	Arabi 80, kurzi 15	Islamică 95
18	Israel	21.946	5,75 274	R	U	1948	Tel Aviv 0,33	ivrit, araba	Evrei, arabi	Mozaică 83, islamism 14
19	Japonia	377.815	125,38 336	M	U		Tokio 11,8	Japoneză	Japonezi 99	Şintoism şi budism 85, creştinism
20	Kazahstan	2 717 000	17,2 6,0	R	U	1991	Alma Ata 1,0	kazahă	Kazahi 40, ruşi 35	Islamism 40, ortodocşi 35
21	Kârgâstan	199 000	4,83 24	R	U	1991	Bişkek 0,6	kirghiza şi rusa	Kirghizi, ruşi 20, uzbeci 12	Islamism., creştinism
22	Kuwait	17 818	1,53 86,0	M	U	1961	Al Kuwait 0,050	araba	Arabi	Islamism 95
23	Laos	236 800	5,0 21,0	R	U	1945	Vientiane 0,37	lao	Lao 60, thai	Budism 95
24	Liban	10 400	3,08 297,0	R	U	1941	Beirut 0,7	araba (franceza)	Arabi 90	Islamism 63, creştinism 35
25	Malaysia	330 000	20,58 62,0	M	F	1957	Kuala Lumpur 1,2	malaeza	Malaezi 60 chinezi 30, indieni 10	Islamism 55, hinduism
26	Maldive	300	0,263 877,0	R	U	1965	Male 0,060	divehi	Singhalezi şi arabi	Islamism-sunit
27	Mongolia	1 565 000	2,458 2,0	R	U	1921	Ulan Bator 0,550	mongola	Mongoli 85, kazahi	Budism
28	Nepal	140 000	22,48 161,0	M	U		Kathmandu 0,393	nepaleza	Nepalezi	Hinduism 89
29	Oman	212 000	2,25 11,0	M	U	1970	Mascat 0,030	araba (engleza)	Arabi	Islamism
30	Pakistan	803 000	114,0 180,0	R	U	1947	Islamabad 0,340	urdu (engleza)	Pakistanezi	Islamism 97 hinduism 2
31	Qatar	11 400	0,562 49,0	M	U	1971	Doha 0,215	araba (engleza)	Arabi 50, indieni	Islamism 90 creştinism 8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
32	Singapore	618	2,87 4 650	R	U	1965	Singapore 2,5	malaeza, chineza, tamil şi engleza	Chinezi 70 malaezi şi indonezieni 15 indieni 8	Budism 30, creştinism 20, islamism 15
33	Siria	185 000	15,16 82,0	R	U	1941	Damasc 1,3	araba	Arabi 90, kurzi	Islamism 90, creştinism
34	Sri Lanka	66 000	18,58 282	R	U	1948	Colombo 0,615	singhaleza şi tamila	Singhalezi, tamili, indieni	Budism 70, hinduism 15
35	Tadjikistan	143 000	6,27 44,0	R	U	1991	Duşanbe 0,600	tadjika	Tadjici 75, uzbeci, iranieni	Islamism, animism, creştinism
36	Thailanda	514 000	59,41 116,0	M	U		Bangkok 5,9	thai	Thai 90, chinezi, malaezi	Budism 90, islamism 4
37	Turcia	780 000	63,12 81,0	R	U	1923	Ankara 2,8	turcă	Turci 90, kurzi 7, arabi	Islamism 98, creştinism
38	Turkmenistan	488 000	4,18 9,0	R	U	1991	Aşhabad 0,400	turkmena	Turkmeni 60, ruşi, uzbeci	Islamism, ortodocşi
39	Uniunea Myanmar	678 000	47,51 70,0	R	U	1948	Rangoon 2,5	birmana (engleza)	Birmani 67, shan, chinezi	Budism etc
40	Uzbekistan	447 000	23,34 52,0	R	U	1991	Taşkent 2,0	uzbeka	Uzbeci 70, ruşi, tătari, kazahi	Islamism, creştinism
41	Vietnam	335 000	76,16 227,0	R	U	1976	Hanoi 3,0	vietnameza	Vietnamezi 87	Budism, confucianism, catolicism
42	Yemen	485 000	15,06 31,0	R	U	1990	Sanaa 0,500	araba	Arabi, somalezi	Islamism 90
	AMERICA	42 mil.	747,0							
	AMERICA DE NORD									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Canada	9 975 000	29,78 3,0	M	F	1867	Ottawa 0,800	engleza şi franceza	Anglofoni 48, francofoni 31	Catolici 42, protestanţi 42
2	Mexic	1 970 000	95,47 48,0	R	F	1821	Ciudad de Mexico 8,23	spaniola	Metişi 60, amerindieni 15	Catolici 93, protestanţi 3
3	SUA	9 364 000	265,765 28,0	R	F	1776	Washington 0,600	engleza	Americani (87 % albi, 12 % negri şi mulatri)	Protestanţi 60, catolici 25

	AMERICA CENTRALĂ									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Antigua și Barbuda	442	0,066 149	M	U	1981	Saint John's 0,036	engleza	Negri 92	Protestanți 80, catolici 18
2.	Bahamas	13 878	0,300 18	M	U	1973	Nassau 0,192	engleza	Negri și mulatri 87	Protestanți 55, catolici 26
3.	Barbados	431	0,263 610,0	M	U	1966	Bridgetown	engleza (franceza)	Negri 90	Protestanți
4.	Belize	23 000	0,221 10,0	M	U	1981	Belmopan 0,0043	engleza, spaniola	Negri africani 31, mulatri 20	Catolici 60, protestanți 30
5.	Costa Rica	51 000	3,5 69,0	R	U	1821	San Jose	spaniola	Creoli 48, metiși 47	Catolici 90, protestanți
6.	Cuba	114 000	11,11 100,0	R	U	1898	Havana 2,0	spaniola	Albi 70, metiși și mulatri 19, negri	Catolici 80, protestanți 3
7.	Dominica	751	0,071 95,0	R	U	1978	Roseau 0,015	engleza	Negri 65	Catolici 80, protestanți
8.	Rep. Dominicană	48 400	8,0 164,0	R	U	1821	Santo Domingo 2,0	spaniola	Mulatri 73	Catolici 90
9.	El Salvador	21 000	5,89 281,0	R	U	1821	San Salvador 1,25	spaniola	Metiși 84	Catolici 90, protestanți
10	Grenada	344	0,920 267,0	R	U	1974	St. George's 0,010	engleza (franceza)	Negri 53, metiși 42	Catolici 64, anglicanici 20
11	Guatemala	109 000	10,92 100,0	R	U	1821	Ciudad de Guatemala 1,0	spaniola	Amerindieni 65, metiși 30	Catolici 75, protestanți
12	Haiti	27 750	7,32 264,0	R	U	1804	Port-au-Prince 0,800	franceza	Negri 60, mulatri 35	Catolici, voudu, protestanți
13	Honduras	112 000	5,81 52	R	U	1821	Tegugigalpa 0,600	spaniola	Metiși 75, amerindieni 15	Catolici 90
14	Jamaica	11 452	2,46 216	M	U	1962	Kingston 0,640	engleza (spaniola)	Negri și mulatri 88	Protestanți 70 catolici
15	Nicaragua	148 000	4,58 31	R	U	1821	Managua 0,900	spaniola	Metiși 71	Catolici 90, protestanți
16	Panama	77 000	2,67 35,0	R	U	1903	Panama 0,615	spaniola (lb. amerindiene)	Metiși 55	Catolici 84, protestanți 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
17.	Sfânta Lucia	616	0,153 248	M	U	1979	Castries 0,053	engleza	Negri 90	Catolici 85
18.	Sf. Vincenţiu şi Grenadine	389	0,125 317	M	U	1979	Kinston 0,019	engleza	Negri 65, metişi 25	Protestanţi 70
19.	Sf. Cristofor şi Nevis	262	0,048	M	U	1983	Basseterre 0,014	engleza	Negri şi mulatri 80	Protestanţi, catolici
20.	Trinidad-Tobago	5 128	1,32 257	R	U	1962	Port of Spaine 0,159	engleza	Negri 40, amerindieni 40, mulatri 15	Creştini 55, hinduism 25, islamism
	AMERICA DE SUD									
1.	Argentina	2 780 000	34,99 13	R	U	1816	Buenos Aires 11,38	spaniola	Europeni 90 (spanioli, italieni)	Catolică 94
2.	Bolivia	1 100 000	7,593 7	R	U	1825	La Paz (Sucre)	spaniola	Amerindieni 42, metişi 31, europeni 15	Catolică 92, protestanţi
3.	Brazilia	8 512 000	164,0 19	R	F	1822	Brasilia 1,0	portughe-za	Albi 55, mulatri 38	Catolică 88, protestanţi 6
4.	Chile	757 000	14,47 19	R	U	1818	Santiago de Chile 4,38	spaniola	Metişi 65, albi 25	Catolică 80, protestantă 6
5.	Columbia	1 140 000	35,65 31	R	U	1819	Bogota 4,82	spaniolă	Metişi 48, mulatri 24, albi 20	Catolici 98
6.	Ecuador	270 670	11,69 43	R	U	1830	Quito 1,0	spaniolă	Metişi 35, albi 20, mulatri 15	Catolici 94
7.	Guyana	215 000	0,844 4	R	U	1966	Georgetown 0,186	engleza (hindi)	Indieni 50, negri 30	Hinduşi 33, protestanţi 49, islamici 10
8.	Paraguay	407 000	5,0 13	R	U	1811	Asuncion	spaniola şi gurarani	Amerindieni 65, metişi 30	Catolică 95
9.	Peru	1 285 000	24,233 19	R	U	1821	Lima 6,0	spaniola (quechua)	Amerindieni 49, metişi 33, albi 10	Catolică 92, protestanţi
10.	Surinam	163 265	0,428 3	R	U	1975	Paramaribo 0,250	olandeza	Amerindieni 35, creoli 32, indonezieni 15, negrii 10	Creştini 42, hinduism 27, islamici 20
11.	Uruguay	177 500	3,204 18	R	U	1825	Montevideo 1,35	spaniola	Europeni 95	Catolici 90
12.	Venezuela	912 050	22,31 24	R	F	1811	Caracas 1,29	spaniola	Metişi 66, albi 22, negri 10	Catolici 95

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	AFRICA	30 310 000	677,0							
1.	Africa de Sud	1 221 000	42,3 35	R	F	1910	Pretoria şi Cape Town	afrikaans, engleza		Creştini 75
2.	Algeria	2 380 000	28,0 12	R	U	1962	Alger 2,6	araba (franceza, berbera)		Islamici-suniţi
3.	Angola	1 246 700	10,0 8	R	U	1975	Luanda 1,3	portughe- za	Negri bantu 98	Creştinism
4.	Benin	113 000	5,57 49	R	U	1960	Porto-Novo 0,164	franceza		Animism, catolicism 18, islamism 15
5.	Botswana	547 000	1,53 3	R	U	1966	Gaborone 0,138	engleza şi setswana	Negri	Animism 49, creştinism 30
6.	Burkina Fasso	275 000	10,59 39	R	U	1960	Ouagadougou 0,442	franceza	Mossi 50, negri	Animism 75, islamici 21
7.	Burundi	28 000	6,57 235	R	U	1962	Bujumbura 0,273	rundi şi franceza	Hutu 80, tutsi 15	Catolică 90
8.	Camerun	475 000	12,8 27	R	U	1960	Yaounde 0,654	franceza, engleza	Negri bantu 40, negri sudanezi, arabi, hamiţi	Animism 45, islamism 20, catolici 30
9.	Capul Verde	4 033	0,400 95	R	U	1975	Praia 0,060	portughe- za	Mulatri 70 negri 28	Catolică 70-90
10.	Rep. Centrafricană	620 000	3,1 5	R	U	1960	Bangui 0,474	franceza (sangho)	Negri sudanezi	Animism 69, catolici şi protestanţi 25
11.	Ciad	1 284 000	6,54 5	R	U	1960	N'Djamena 0,590	franceza	Arabi	Islamişti 50, animism 30, catolici
12.	Cote d'Ivoire	320 000	14,73 46	R	U	1960	Yamoussoukro 0,130	franceza	Negri 99	Animistă 65, islamică 23, catolică 10
13.	Comore	2 171	0,667 356	R	F	1975	Moroni 0,020	franceza	Negroizi metisaţi	Islamică 96
14.	Congo	342 000	2,66 8	R	U	1960	Brazzaville 0,800	franceză	Negri bantu şi sudanezi	Animisă 50, catolică 40
15.	Djibouti	23 000	0,589 26	R	U	1977	Djibouti 0,220	franceza şi araba	Afari , issas şi arabi	Islamici 94
16.	Egipt	1 000 000	64,2 64	R	U	1922	Cairo 6,0	arabă	Arabi	Islamici 93
17.	Eritreea	120 000	3,62 26	R	U	1993	Asmara 0,360	araba şi trigrigna	Semiţi	Islamică 80

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
18	Etiopia	1 100 000	53,7 52	R	U		Addis Abeba 1,91	amhara (araba, engleza, franceza)	Amari şi tigrini	Creştini copţi 65, islamici 30, ortodoxism etiopian
19	Gabon	268 000	1,35 5	R	U	1960	Libreville 0,352	franceza	Negri bantu	Catolici 75, animism
20	Gambia	11 300	1,15 101	R	U	1965	Banjul (Bathurst) 0,044	engleza	Negri	Islamici 85, catolici
21	Ghana	240 000	17,97 75	R	U	1957	Accra 1,44	engleza	Negri sudanezi	Creştinism 65, islamism 16
22	Guineea	250 000	6,9 28	R	U	1958	Conakry 0,800	franceza	Negri	Islamism 85, catolici
23	Guineea Bissau	36 125	1,2 30	R	U	1973	Bissau 0,125	portugheza	Negri sudanezi	Animism 60, islamism 33
24	Guineea Ecuatorială	28 100	0,410 13	R	U	1968	Malabo 0,033	spaniola	Negri bantu şi europeni	Catolici 94
25	Kenya	583 000	29,13 50	R	U	1963	Nairobi 0,828	swahili şi engleza	Negri bantu 95	Protestanţi şi catolici 60, islamici
26	Lesotho	30 355	1,8 60	M	U	1966	Maseru 0,100	engleza şi sotho	Negri bantu 95	Catolici 44, protestanţi 30, anglicani 12
27	Liberia	110 000	3,14 29	R	U	1847	Monrovia 0,465	engleza	Negri indigeni, negri americani 50	Animişti 60, islamişti
28	Libia	1 760 000	5,6 3	R	U	1951	Tripoli 0,990	araba	Arabi şi berberi	Islamici 90
29	Madagascar	587 000	15,23 26	R	U	1960	Antananarivo 1,0	malgaşă, franceză	Malgaşi 90	Animişti 50, catolici 25, protestanţi 20
30	Malawi	118 000	11,37 96	R	U	1964	Lilongwe 0,234	engleza	Negri bantu	Animistă 43, creştini 42, islamism 15
31	Mali	1 240 000	11,13 9	R	U	1960	Bamako 0,740	franceza	Negri sudanezi	Islamism 85, animism 10
32	Maroc	710 000	28,0 39	M	U	1956	Rabat 1,28	araba (franceza, berbera)	Arabi şi berberi	Islamici 99
33	Mauritania	1 080 000	2,33 2	R	U	1960	Nouakchott 0,600	franceza şi araba	Mauri (arabi şi berberi) 75	Islamici 98

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
34.	Mauritius	2 040	1,126 533	R	U	1968	Port Louis 0,130	engleza (franceza)	Indieni 60 chinezi, malgaşi	Hinduşi 25, budism, creştini, islamişti
35.	Mozambic	785 000	16,53 21	R	U	1975	Maputo 1,0	portughe-za	Negri bantu, mulatri, europeni, indieni	Animism 48, catolici 31
36.	Namibia	825 000	1,5 2	R	U	1990	Windhoek 0,115	engleza şi afrikaans	Negri bantu, hotentoţi	Religii africane, protestanţi 17, catolici 9
37.	Niger	1 267 000	9,46	R	U	1960	Niamey 0,400	franceza	Negri sudanezi, tuaregi	Islamici 85, animişti 14
38.	Nigeria	924 000	115,0 124	R	F	1960	Abuja 0,250	engleza (hausa)	Hausa şi fulani în N, musulmani în E, ibo în V	Islamică 48, creştini 42
39.	Rwanda	26 338	0,816 310	R	U	1962	Kigali 0,237	kinyarwa nda, fran.	Hutu 84, tutsi 15	Animism, catolici, islamism
40.	Sao Tome şi Principe	264	0,124 130	R	U	1975	Sao Tome 0,035	portughe-za	Negri bantu 90	Catolici 90, animişti
41.	Senegal	197 000	8,53 43	R	U	1960	Dakar 1,38	franceza	Negri sudanezi, arabi	Isamism 85
42.	Sierra Leone	72 000	4,6 64	R	U	1961	Freetown 0,470	engleza	Negri sudanezi, creoli	Animism 62, islamism 37
43.	Seychelles	410	0,074	R	U	1976	Victoria 0,024	engleza şi franceza	Franco-creoli, negri, indieni	Catolici 90
44.	Somalia	638 000	9,5 15	R	U	1960	Mogadiscio 0,800	somali (araba)	Somali	Islamism-sunit 98,5
45.	Sudan	2 506 000	28,8 12	R	U	1956	Khartoum 0,450	araba	Arabi 40 în N, africani	Islamism 75, animism 20
46.	Swaziland	17 400	0,879 51	M	U	1968	Mbabane 0,035	engleza şi swazi	Negri bantu 97	Protestanţi 60, animism
47.	Tanzania	940 000	30,5 32	R	U	1964	Dodoma 0,200	swahili şi engleza	Negri cafri şi bantu 97	Animism 40, islamism 25, catolici 20
48.	Togo	56 600	4,26 63	R	U	1960	Lome 0,500	franceza	Negri sudanezi	Animişti 55, creştini 20, islamişti 15
49.	Tunisia	164 000	9,0 55	R	U	1956	Tunis 0,600	araba (franceza)	Arabi 94	Islamism sunit 99
50.	Uganda	237 000	21,96 93	R	U	1962	Kampala 0,700	engleza şi swahili	Negri sudanezi	Creştini 55, islamici şi animişti
51.	Zair (R.D. Congo)	2 345 000	45,2 19	R	U	1960	Kinshasa 3,8	franceza	Negri	Catolici 47, protestanţi 28

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
52.	Zambia	746 000	9,7 13	R	U	1964	Lusaka 0,850	engleza	Negri bantu	Animişti
53.	Zimbabwe	390 000	11,51 30	R	U	1980	Harare 1,0	engleza	Negri	Protestanţi 60, catolici 20
	AUSTRALIA ŞI OCEANIA	9 000 000	28,0							
1.	Australia	7 700 000	17,8 1	M	F	1901	Canberra 0,310	engleza	Britanici şi irlandezi	Protestanţi 15, catolici 26
2.	Fiji	18 300	0,700 40	R	U	1970	Suva 0,069	fijiană (engleza)	Indieni 50, malaiezi 45	Creştini 50, hinduşi 40
3.	Kiribati	861	0,070 79	R	U	1979	Bairiki 0,0021	engleza	Micronezieni 82, polinezieni 14	Catolici 51, protestanţi 41
4.	Marshall	181	0,045 264	R	U	1990	Dalap-Uliga-Darrit Municipal 0,0076	engleza	Micronezieni şi americani	Catolici şi protestanţi
5.	Micronezia	720	0,103 143	R	F	1990	Kolonia 0,005		Micronezieni	Catolici şi protestanţi
6.	Nauru	21	0,009 435	R	U	1968	Yaren 0,0004	engleza şi nauruana	Melanezieni 60	
7.	Noua Zeelandă	270 000	3,5 13	M	U	1907	Wellington 0,135	engleza	Europeni 83	Protestanţi şi catolici
8.	Palau (Belau)	487	0,015 31	R	U	1994	Coror 0,0105	engleza	Micronezieni	Creştini
9.	Papua-Noua Guinee	463 000	3,9 8	M	U	1975	Port Moresby 0,190		Melanezieni	Catolici 33
10.	Samoa	2 845	0,170 60	M	U	1962	Apia 0,026	samoană şi engleză	Polinezieni Samoa 89	Protestanţi 80, catolici 20
11.	Solomon	28 500	0,330 12	M	U	1978	Honiara 0,035	engleza	Melanezieni 90	Creştini 95
12.	Tonga	700	0,099 141	M	U	1970	Nuku'alofa 0,032	engleza	Polinezieni	Protestanţi 70 catolici 15
13.	Tuvalu	25	0,009 364	M	U	1978	Vaiaku 0,0028	tuvaluana şi engleza	Polinezieni 97	Ceştini 98
14.	Vanuatu	14 700	0,160 14	R	U	1980	Port Vila 0,019	engleza, franceza	Melanezieni 90	Protestanţi 70, catolici 20

BIBLIOGRAFIE

1. Ancel, J. (1936), ***Géopolitique***, Editura Delagrave, Paris.
2. Ancel, J. (1938), ***Géographie des frontieres***, Libraire Gallimard, Paris.
3. Andrei, I., Erikos, A., Teslaru, S., (1998), ***Statele lumii de la A la Z***, Editura Tess-M, Constanţa.
4. Andronovici, C., (1981), ***Drept internaţional şi consular***, Editura Junimea, Iaşi.
5. Anghel, M.,I., (1978), ***Drept consular***, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
6. Antheaume,B., Bonnemaison, J., (1988), ***Atlas des Îles et Etats du Pacifique Sud***, Reclus/Publised.
7. Balandier, G., (1998), ***Atropologie politică***, Editura Amarcord - CEU, Timişoara
8. Basin, M., (1990), ***Friedrich Ratzel 1844-1904***, Geographers, vol 11
9. Bădescu I., Dungaciu, M., (1995), ***Sociologia şi geopolitica frontierei***, Editura Floare Albastră, Bucureşti.
10. Blache P.V. de la, (1922), ***Principes de géographie humaine***, Editura Armand Colin, Paris.
11. Bowman, I., (1942), ***Geography versus Geopolitics***, Geographical Review, vol. 32, nr.4, New York.
12. Bodocan, V. (1998), ***Geografie politică***, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca.
13. Bolintineanu, A., (1960), ***Marea teritorială***, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
14. Bolintineanu, A., Năstase, A., (1995), ***Drept internaţional contemporan***, Institutul Român pentru Studii Internaţionale, Regia autonomă Monitorul Oficial, Bucureşti.
15. Bonnet, J., (1994), ***Les grandes métropoles mondiales***, Edition Nathan, Paris.
16. Bret, B., (1996), ***Les inégalités: une question de géographie politique***, L'Information Geographique, nr.1, Paris.
17. Boniface, P., (1993), ***Atlas des realtions internationales***, Iris Dunod, Paris.
18. Breton, R., (1976), ***Géographie des langues***, Ed. Payot, Paris.
19. Breton, R., (1981), ***Les ethnies***, Presses Universitaires de France, Paris.
20. Carantini, R., (1986), ***La force des faibles***, Larousse.
21. Carroue, L, Valere, Oth, (1997), ***L'Europe mediane***, Editura Armand Colin, Paris.
22. Chaliand, G., (1988), ***Atlas politique du XX-e siecle***, Edition la Seuil.
23. Claval, P., (1968), ***Religions, nations, grand espaces***, Paris.
24. Claval, P., (1977), ***Les aspects modernes de la geographie politique***, Paris.

25. Claval, P., (1994), ***Géopolitique et géostratégie***, Editura Nathan, Paris
26. Cohen, S.B., (1963), ***Geography and Politics in a Divided World***, Random House, New York.
27. Colim, C., (1993), ***Géopolitique de l'Asie***, Presses Universitaires de France.
28. Conea, I., (1937), ***Geopolitica o ştiinţă nouă***. Sociologie românească, nr. 9-10, an II/1937, Bucureşti.
29. Conea, I., Golopenţia, A., Popa-Vereş, N. (1940), ***Geopolitica***, Editura Ramuri, Craiova.
30. Cucu, V., (1996), ***România. Geografie economică***, Editura Glasul Bucovinei, Iaşi
31. Cuisenier, J., (1990), ***Ethnologie de l'Europe***, Presses Universitaires de France.
32. Daudel, Ch., (1990), ***La geopolitique***, Paris.
33. David C-P., (1989), ***Les Etudes stratégiques. Approches et concepts***, Ed. Méridien, Montréal.
34. Defarges, P-M., (1994), ***Introduction a la géopolitique***, Edition de Seuil.
35. Demangeon, A., (1922), ***Le Déclin de l'Europe***, Ed. Payot, Paris.
36. Demangeon A. (1932), ***Geographie Politique***, Annales geographiques, 41, Paris.
37. Dogan, M., Phare, R., (1997), ***Noile ştiinţe sociale***, Editura Alternative, Bucureşti.
38. Dogan, M., Pelassy, Dominique, (1993), ***Cum să comparăm naţiunile***, Editura Alternative, Bucureşti.
39. Durand, Marie-Francoise, Levy, J.,(1994), ***Le monde: Espace et systeme***, Dalloz, Paris.
40. Emandi, E.I., Buzatu, Gh., Cucu, V., (1994), ***Geopolitica***, vol. I, Editura Glasul Bucovinei, Iaşi.
41. Foucher, M., (1988), ***Fronts et frontieres, Un tour du monde géopolitique***, Editura Fayard, Paris.
42. Gellner, E., (1994), ***Naţiuni şi naţionalism***, Editura Antet, Bucureşti.
43. Gierloff-Enden, H-G., (1980), ***Geographie des Meeres***, Berlin.
44. Glassner, M.I., (1993), ***Political Geography***, John Willey & Sons, New York.
45. Gottman, J., (1952), ***La politique des etates et leurs geographie***, Armand Colin, Paris.
46. Guilcher, A., (1954), ***Morphologie littorale et sous-marine***, Paris.
47. Hasselt,Y., (1987), ***La perception de l'espace transfrontalier***, Revue Géographique de l'Est, nr. 1-2.
48. Haushofer K., (1986), ***De la géopolitique***, Editura Fayard, Paris.
49. Heraud, G., (1993), ***L'Europe des ethnies***, Bruylant-Bruxelles L.G.D.J.-Paris.
50. Ilieş, Al., (1998), ***Etnie, confesiune şi comportament electoral în Crişana şi Maramureş***, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

51. Kleinschmager, R., (1993), ***Elements de geographie politiques***, Presses Universitaires de Starsbourg, Strasbourg.
52. Kruger-Sprengel, F., (1983), ***Die Seerechtskonferenz der Vereinten Nationen und die neuen Meereszonene. Die Erde.***
53. Lacoste, Y., (1988), ***Questions de la géopolitique***, Paris.
54. Lacoste, Y., (1995), ***Dictionnaire de géopolitique***, Flamarion, Paris.
55. Leimgruber, W., (1988), ***Frontieres maritimes: droit de la mer? Droit a la mer?***, Rev. Norois, nr.138, anul 35, Poitiers.
56. Levi, J., (1990), ***Geographie du politique***, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris.
57. Levy, J., (1994), ***L'espace légitime***, Presses de la Fondation Nationale des Sciences politiques, Paris.
58. Levy, J., (1997), ***Europe. Une geographie***, Hachette, Paris.
59. Luben, I., (1991), ***Une structure transfrontaliere en Europe Centrale des Alpes a l'Adriatique***, Fondation pour les Etudes de Défense Nationale, Paris.
60. Mackinder, H. (1943), ***The Round World and the Winning of the Peace***, Foreign Affairs, vol XXI, nr.4.
61. Mahan, A.T. (1890), ***The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783***, Boston.
62. Mahan. A.,T., (1892), ***The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1783-1812.***
63. Malherbe, M., (1983), ***Les langues de l'humanite***, Ed. Segers, Paris.
64. Marenches, A.de., (1988), ***Atlas géopolitique***, Editura Stock, Paris.
65. Mehedinți, S, (1920), ***Problema populației. "Politica de vorbe şi omul politic"***, Bucureşti.
66. Muir, R., (1981), ***Modern Political geography***, London.
67. Naisbitt, J., Aburdene, Patricia, (1993), ***Anul 2000. Megatendințe***, Editura Humanitas, Bucureşti.
68. Niciu, I.M., (1992), ***Introducere în dreptul internațional***, Bucureşti
69. Polivka, H., (1987), Frontiere et structures economiques, Rev. Geograf. De l'est, nr. 1-2, Nancy.
70. Popa Vereş M., (1939) ***Schemă privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naționale***, Editura Ramuri, Craiova.
71. Prelot, M.,Boulois, J., (1990), ***Institutions politiques et droit constitutionnel***, Editions Dalloz, Paris.
72. Raffestin, C., (1985), ***Religions, relations de pouvoir et Geographie politique***, Cahiers de geographie du Quebec, vol. 29, nr. 76, Quebec.
73. Ratzel, F., (1987), ***La Géographie politique. Les concepts fondamentaux***, Editura Fayard, Paris.
74. Ratzel, F., (1988), ***Géographie politique***, Editions Régionales Européennes, Geneva.

75. Reclus, E., (1991), ***L'Homme de la Terre. Histoire contemporaine***, Editura Fayard, Paris.
76. Sanguin, A-L., (1913), ***Tableau politique de la France de l'Ouest sous la Troisieme République***, Ed. Armand Colin, Paris.
77. Sanguin, A-L., (1989), ***Les minorites ethniques en Europe. Quelque problematiques spatiales***, Bull. Asoc. Géogr. Franc., nr.33, an 66, Paris.
78. Sanguin A.L., (1992), ***Géographie politique, géopolitique, géostratégie: domaines, pratiques, friches***, Stratégique, vol 55, nr.3.
79. Sanguin A-L., (1993), ***Vidal de la Blache. Un génie de la géographie***, Ed. Belin, Paris.
80. Seversky A.P., (1942), ***Victory trough Air Power***, New York.
81. Seversky, A. P. (1950), ***Air power, Key to Survival***, New York
82. Simion, T., (1998, ***Geopolitica în pragul mileniului III***, Editura Roza Vânturilor, Bucureşti.
83. Smith, A.D., (1993), ***The Ethnic Origin of Nations***, Basil Blackwell, Oxford.
84. Spykman, N.J., (1942), ***America's Strategy in World Politics***, Editura Harcourt Brace, New York,
85. Spykman N.J., (1944), ***The Geography of the Peace***, New York.
86. Stamate, Gr., (1995), ***Frontiera de stat a României***, Editura Militară, Bucureşti.
87. Tămaş S., (1993) ***Dicționar Politic***, Edituta Academiei, Bucureşti.
88. Tămaş, S., (1995), ***Geopolitica***, Editura Noua Alternativă, Bucureşti.
89. Taylor, P.J., (1993), ***Political Geography. World-economy, Nation-state and Locality***, Longman Scientific & Technical, London.
90. Thual, F., (1995), ***Reperes géopolitiques***, La documentation francaise, Paris.
91. Thual, F., (1996), ***Méthodes de la géopolitique***, Ellipses, Paris.
92. Țincă, Ov., (1994), ***Drept constituțional şi instituții politice***, Editura Imprimeria de Vest, Oradea.
93. Yves Lacoste (1995), ***Dictionnaire de Geopolitique***, Flammarion, Paris.
94. Vidal de la Blache, P., (1916), ***La France de l'est***, Paris.
95. Vigarie, A., (1990), ***Géostratégie de l'ocean***, Edition Paradigme, Paris.
96. Zorgbibe, C., (1986), ***Géopolitique contemporaine***, PUF, Colecția "Que sais-je?", Paris.

"...geopolitica analizează raporturile dintre state, iar domeniul de analiză a geografiei politice este fiecare stat."

"Lucrarea aceasta a fost menită să răstoarne și să transforme o întreagă rubrică a literaturii geografice. Până la Ratzel, sub numele de geografie politică se înțelegea o înșirare de suprafețe ale statelor și provinciilor, de granițe, populații, împărțiri administrative, forme de guvern... și alte amănunte fără spirit geografic... . Ratzel își dă seama că o astfel de moștenire penibilă nu mai poate fi suferită mai departe. Geografia politică are să se ocupe, zicea el, de stat. Iar statul nu e o ficțiune cartografică, ci o realitate biologică și el. E o parte din suprafața pământului și o parte din omenire, diferențiată în anumite împrejurări naturale ce treabuie studiate. Statul ca și orice organism, se naște, crește, decade și piere în legătură cu anumite împrejurări fizice: rasă, forme plastice ale scoarței, clima etc. Prin urmare, în spațiu - între ecuator și poli, iar în timp- evolutiv de la statul umilit, compus abia din câteva sate, și până la statele mondiale, cum e cel englezesc, cel rusesc etc, omul de știință trebuie să urmărească toate formele acestea sociale, cu gândul de a le reduce la categorii geografice."

Simion Mehedinți despre lucrarea lui F. Ratzel "Politiche Geographie"

ISBN 973-9416-54-3